

گولستان

(سوۋېت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)

گۈلىستان

(سۆۋبت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)

(10)

مۇندەرىجە

ئاقار يۇلتۇزلار.....ۋ. ئاستافىيېۋ (1)
خەلق ئارتىسى.....ئو. گانچار (163)
بۆكتۆرمە.....ئا. ۋېتسلېر (191)
ئىككى ئەۋلاتنىڭ مۇھەببىتى.....ل. كوكونىن (236)
يۇمۇرلار
يېزىش ئۇسلۇبى ئالاھىدىلىگى.....گ. رىباك (253)
قورقۇنچاق .....ل. پانتېلېيېۋ (256)
ھەممە ئادەم كۆرسۈن دەپ ..... (257)
نەمىشقا بىر قۇلغىكنى ئېتىۋالسەن..... (162)

ئاقار يۇلتۇزلار

ۋ. ئاستافييۋ

ئاپتور ھەققىدە سوۋېت يازغۇچىسى ۋ. پ. ئاستافىيېۋ (1924 ــ) سوۋېت ئىتتىپاقىدا بىرقەدەر تونۇلغان يازغۇچى. ئۇنىڭ ئىككى ئەسىرى مۆكاپاتقا ئېرىشكەن. «ئاقار يۇلتۇزلار» (1960 ــ 1972 ـ يىللىرى يېزىلغان) ئاپتورنىڭ داڭلىق ئەسىرى بولۇپ، ئەسەردە ۋەتەن ئۇرۇشىدا يارىلانغان جەڭچى مىشا بىلەن ھەربىي دوختۇرخانىنىڭ سېستراسى لىدا ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت تەسۋىرلەنگەن. ئاپتور بىر بىرىگە كۆڭلى چۈشكەن قىز ـ يىگىت مۇھەببىتىنى، روھىي ھالىتىنى، ئۇلارنىڭ دىدارلىشىشقا ئىنتىلىشى ۋە كۆرۈشكەن چاغدىكى تارتىنىشلىرىنى، قىسقىسى، مۇھەببەت ئوتى دەسلەپتە قەلبىدە يانغان قىز ـ يىگىتلەردە بولىدىغان پىسخولوگىيىنى تەسىرلىك ۋە ئوبدان تەسۋىرلىگەن. شۇڭا، سوۋېت ئوبزورچىسى ماكاروۋ بۇ ئەسەر ھەققىدە مۇنداق دېگەن: "دەسلەپكى مۇھەببەت ھېچقايسى ئەدەبىي ئەسەردە بۇ ئەسەردىكىدەك تەسۋىرلىنىپ باقمىغان... مۇشۇ تېمىدىكى ئەسەرلەر ئىچىدە «ئاقار يۇلتۇزلار»نى شېئىرىي تۈيغۇغا ئەڭ باي ئەسەرلەر قاتارىغا قويۇشقا بولىدۇ." مۇشۇ ئەسەرگە ئاساسەن 1984 ـ يىلى ئىشلەنگەن كىنو فىلىمى سوۋېت ئىتتىپاقى تاماشىبىنلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

مېنىڭ يېزا مونچىسىنىڭ چىراق نۇرى ئاستىدا تۇغۇلغانلىغىمنى ماڭا مومام سۆزلەپ بەرگەن. مېنىڭ مۇھەببىتىمنىڭ ھەربى دوختۇر ـ خانىنىڭ چىراق نۇرى ئاستىدا دۇنياغا كەلگەنلىگىنى بولسا ئۆزەم ـ

نىڭ سۆزلەپ بېرىشىمگە توغرا كېلىدۇ. مەن ئۆزەمنىڭ مۇھەببەت سەرگۈزەشتىلىرىمنى سۆزلەپ بېرىشتىن خىجالەت بولمايمەن. بۇ مېنىڭ مۇھەببىتىمنىڭ ئالاھىدە بولغانلىغىدىن ئەمەس. مېنىڭ مۇھەببىتىم ناھايىتى ئادەتتىكىدەكلا، لېكىن ئەينى ۋاقىتتا ئاجايىپ بولغان، قەدىمدىن ھازىرغىچە، ئەتىمالىم، ھېچكىمنىڭ مۇنداق مۇھەببەتنى بېشىدىن كەچۈرمىگەن بولسا كېرەك. مەلۇم بىر شائىر: "مۇھەببەت ــ كونا تېما، لېكىن ھەر بىر يۈرەك ئۈنى ئۆز ئۇسۇلى بويىچە يېڭىۋاشتىن يازىدۇ" دەيدۇ.

ھەر بىر يۈرەك ئۈنى يېڭىۋاشتىن يازىدۇ...

بۇ ۋەقە كۇبان يايلىغى كراسنودار شەھىرىدىكى بىر ھەربىي دوختۇرخانىدا بولۇپ ئۆتتى. بىزنىڭ ھەربىي دوختۇرخانىمىز باشلانغۇچ مەكتەب ئىچىگە جايلاشقان ئىدى، ئۇنىڭ يېنىدا تاختاي قورۇقلىرى چۆۋۈپ ئېلىپ كېتىلىپ، ئوتۇن قىلىپ قالدۇرىتىلغەن كىچىك گۈلزارلىق بار ئىدى. يالغۇز بىر قاراۋۇلخانىلا قالغان بولۇپ، مۇھاپىزەتچى شۇ يەردە نۆۋەتچىلىك قىلاتتى، ئۇ زىيارەتكە كەلگەنلەرنىڭ ئۆزى قارايدىغان يولدىن كىرىش-چىقىشغىلا رۇخسەت قىلاتتى.

ھەمرالىرىم (مەن ئاشۇ ئەسكەرلەرنى مۇشۇنداق ئاتايمەن، چۈنكى ئۇلار مېنىڭ خاتىرەمدە باشتىن-ئاياق ھەمرا ئىدى) يولدىن كىرىش-چىقىشنى خالىماي، دائىم مۇھاپىزەتچىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ شەھەرگە "شۇڭغۇپ" كىرىپ، كېيىن ئاجايىپ سەرگۈزەشتىلىرىنى داۋراڭ سېلىپ سۆزلەيتتى، مەن ئۇنى قۇلىغىمنى دىڭ تۇتۇپ، دېمىمنى چىقارماي ئاڭلايتتىم. ئۇ چاغلاردا، "چاكسا" دىگەن سۆز تېخى كۆپ ئىشلىتىلمەيتتى، مانا شۇ سەۋەپتىنمىكىن، ئۇ ئەسكەرلەرنىڭ ھەركىتىدە بىرەر چاكىنىلىق بار، دەپ قارىمايتتىم. ئۇلار

ئادەتتىكىلا ئەسكەرلەر بولۇپ، تەقدىر ئۇلارغا ئاتا قىلغان ۋاقىتنى مەنىلىكرەك ئۆتكۈزەتتى، خالاس.

سىلەر ناركوز قىلىنغانمۇ؟ ئۇدا بىرنەچچە قېتىم پۈتۈن بەدەن نارکوزى قىلىنغانمۇ؟ نارکوز قىلىنمىغان بولسىڭلار بارماڭلار. ئۇدا بىرنەچچە قېتىم نارکوز قىلىنىش ناھايىتى ئازاپلىق.

باللىق ۋاقىتلىرىمدا كىچىك ھەمراللىرىم بىلەن بىللە سامانلىقتا ئوينىغانلىرىم ئېسىمدە. ھەمراللىرىم چوڭ بىر باغلام قۇرۇق چۆپنى ئۈستۈمگە تاشلاپ، ئېتىلىپ كېلىپ مېنى بېسىۋالاتتى، مەن تىن ئالالماي قالاتتىم، جان تالىشىپ، تېپىچەكلەيتتىم، ئۇلار بولسا كۈلۈشۈپ، مېنى قويۇۋەتمەيتتى. ئۇلار ئاخىرى مېنى قويۇۋەتكىنىدە، بىرھازاغىچە گومۇشتەك بولۇپ قالاتتىم.

ماڭا بىرىنچى قېتىم نارکوز قىلغىنىدا، يەتتىگىچە سانىدىم. بۇنىڭ جەريانى ناھايىتى ئاددى ئىدى: بىر — نەپەس ئالسەن، ئىككى — نەپەس چىقىرىسەن. ئارقىدىن مېڭەڭ بۇرۇختۇم بولۇشقا باشلايدۇ، ۋاقىرىماقچى بولۇپ تىرمىشىسەن، تېنىڭدىكى چىڭ تارتىشىپ تۇرغان نەرسىنى ئىتتىرىپ چىقىرىۋېتىپ، ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلماقچى بولىسەن، تىرىشىپ-تىرمىشىسەن، ۋاقىرايسەن. تىرماشقىنىڭ قولۇڭنى يېنىككىنە مىدىرلاتقىنىڭ، ۋاقىرىغىنىڭ ئارانلا ئاڭلانغۇدەك پىچىرلىغىنىڭ بولىدۇ.

لېكىن، سىرلىق بىر كۈچ ئۇشتۇمتۇت سېنى ئوپېراتسىيە ئۈستىلىدىن كۆتىرىپ، چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىچىگە تاشلايدۇ. سەن قاراڭغۇلۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە كۈز كېچىسىدىكى كىچىك يۇلتۇزدەك ئۇچقىسەن، ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، ھايات شامىڭنىڭ ئۆچۈۋاتقانلىغىنىمۇ

كۆرسەن.

شۇنىڭ بىلەن ھەممە تامام-ۋەسسالام.

سەن باشقىلارنىڭ ئىلكىدە بولسەن، ئۆزەڭگە نىسبەتەن يەنە مەۋجۇت ئەمەسسەن.

نەمشقىكىن، مەن ھەمىشە ئادەم مۇشۇنداق ئۆلىدۇ، دەپ ھېسابلايتتىم. ئەمىلىيەتتە، ئۇنداق بولماسلىغىمۇ مۇمكىن. چۈنكى ئۆزىنىڭ ئۆلۈش جەريانىنى سۆزلەپ بېرەلەيدىغان بىرمۇ ئۆلۈك يوق.

ئۇ چاغلاردا، مەن ناركوز قىلىنغاندىن كېيىن پاتىلا ئۇيقۇغا كېتىدىغانلارغا ھەۋەس قىلاتتىم. ئۇيقۇغا كېتىش ۋاقتى ئۇزۇن بولسا، بەكمۇ ئازاپلىق بولىدۇ. يىگىرمە نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ ھازىرغىچە دوختۇرخانىنىڭ پۇرىغى، بولۇپمۇ خلورو-فورمنىڭ پۇرىغىدىن تىنالماي قالمەن. مانا شۇ سەۋەپتىن، دوختۇرخانىغا ۋە دوختۇرخانىغا بېرىشنى ياقتۇرمايمەن.

ئاشۇ بىر قېتىمقىسى ھېلىمۇ ئېسىمدە، ھەممە ئىش ئاشۇ قېتىمقىسىدىن باشلاندى، مەن تاكى يەتمىشكىچە ساناپ، ئاندىن قاراڭغۇلۇق قوينىغا چۆكۈپ كەتتىم.

ئەس-ھۇشۇمغا كېلىشىم تولىمۇ ئاستا بولدى. تېنىمدە قانداقتۇ بىرنەرسە چۈشەنگىلى بولمايدىغان قىيىن-مۇشكۈل ۋە مۇرەككەپ-چىگىش ئىش قىلىۋاتقاندەك، گويا دۈگاتىل چاقلىرى بىر-بىرلەپ چىشلىشىۋاتقاندەك تۇيۇلدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا مېڭەم بىر پەسلا سەگەكلەشتى. نەپىسىم قىسىلىپ، ئۆزەمنىڭ نەدە ياتقانلىغىمنى سېزىشكە باشلىۋىدىم، ئارقىدىنلا، يەنە ھەممە نەرسە ناھايىتى يىراقلىشىپ، غۇۋالاشقىلى تۇردى. ئاندىن يەنە دېمىم سىقىلدى، ئۆزەمنىڭ ياتقانلىغىمنى پەملىدىم، ئەتراپ جىملىقلا چۆمگەن،

مېڭەمگە تەرەپ-تەرەپتىن ۋېكىلدىغان ئاۋازلار كىرىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

ئۆزەمگە مەدەت بېرىپ، كۆزلىرىمنى ئاچتىم.

كېسەلخانىنىڭ ئوتتۇرىسى يوپ-يورۇق ئىدى. كۆزۈمنى يۇمۇ-ساملا يېڭىۋاشتىن قارىغۇلۇقتا يەنە چۆكۈپ كېتەرمەنمىكىن، دەپ ئاشۇ يورۇق يەرگە ئۆزاققىچە تىكىلىپ ياتتىم.

بىر چىراق يېقىنلىق تۇرۇپتۇ. چىراق شېشىسىگە گېزىت ئورالغان. ماڭا يورۇق چۈشمىسۇن ئۈچۈن چىراق شېشىسىنى قېلىن قويۇشقانلىقىنى بارا-بارا پەرق ئېتىۋالدىم.

نېمىشقىدۇ، كۆڭلۈم خۇرسەن ئىدى. ئۇچىسىغا ئاق خالات كىيگەن بىر قىز ماڭا كەينىنى قىلىپ چىراق تۈۋىدە ئولتۇرۇپ، كىتاپ ئوقۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ياقىسىدا توق رەڭ شارپا بارەك قىلاتتى، چاچلىرى ئاق ياغلىغى ئاستىدىن چىقىپ، ئورۇق مۇرىلىرىگە يېيىلىپ تۇراتتى.

كىتاپ ۋاراقلىرى شىترلايتتى. قىز كىتاپ ئوقۇۋاتىدۇ. مەن ئۇنىڭغا قاراپ ياتاتتىم. سۇ ئىچىپ، كىكىرتىگمەدىكى كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدىغان پۇراقنى يۇيۇۋەتكۈم كەلسىمۇ، قىز چۆچۈپ كېتەر-مىكىن، دەپ ئەنسىرەيتتىم. ئۇنىڭغا قاراپ كۆڭلۈم يايرىدى، بىردىنلا ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ، ئىختىيارسىز ھۆكۈرەپ يىغلىغۇم كەلدى. مەن بەئەينى مەسكە ئوخشاپ قالدىم، رۇسلار مەس بولغاندىن كېيىن، نېمىشقىدۇ، ھامان ھۆكۈرەك ئېتىپ يىغلايدۇ ياكى بىشەملىك قىلىپ چاتاق چىقىرىدۇ.

مەن قارىغانسىرى، ئۇ قىزغا تېخىمۇ قاتتىق ئىچىندىم، چۈنكى ھېلىقى چىراق بار ئىدى، چۈنكى قىز كىتاپ ئوقۇۋاتاتتى، چۈنكى

مەن قايەردىندۇ قايتىپ كېلىپ، مۇشۇلارنى يېڭىۋاشتىن كۆرۈپ تۇرۇۋاتاتتىم. تازا ھۆكۈمەك ئېتىپ يىغلۇۋېتەتتىمىكەن-تاڭ، دەل شۇ پەيتتە، قىز بېشىنى بۇرىدى. مەن يۈزۈمنى ئۆرۈپ، كۆزۈمنى يېرىم-ياتا يۇمۇۋالدىم. لېكىن، ئۇنىڭ ئورۇندۇقىنى يۆتكىگەنلىگىنى، چىراق شىشىسىنى ئايلاندۇرۇپ قويغانلىغىنى ئاڭلىدىم، كېسەلخانا تېخنىمۇ يورۇپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ماڭا قاراپ كېلىۋاتقان ئاياق تىۋىشىنى ئاڭلىدىم. ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ، ئاڭلىمىغانغا سېلىپ ياتتىم، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىغىمنى ئۆزەمۇ ئۇقمايمەن.

ئۇ ماڭا ئېگىشتى. شۇ چاغدا، مەن ئۇنىڭ قاپ-قارا كۆز قارىچۇقلىرىنى، بۇلاقتەك سۈزۈك، نۇرلۇق كۆزلىرىنى، ئىككى يانغا قالىنغاچ قانىتىدەك كېرىلگەن قاشلىرىنى، ئەگمە كىرپىكلىرىنى، سەل كۆپكەن ۋە سۈباتلىق لەۋلىرىنى، ئىنچىكە-نازۇك بوينىنى، بوينىغا راستىنلا چىگىۋالغان ئالا-چىپار شارپىنى كۆردۈم. ياق، مەن بېلىجىرلاپ تاشلىدىم، شارپىنى چىگمەپتۇ، قىزنىڭ شارپىسى خالات ئۈستىدە ساڭگىلاپ تۇراتتى. خالاتنىڭ يانچۇغىغا ئۇچىغا داكا ئورالغان تېرمومېتىرنى قىستۇرۇۋاپتۇ. خالاتنىڭ بىر تۈگمىسى ئۆڭۈپ كەتكەن قارا يىپ بىلەن تىكىلگەن ئىدى. قىز ئۇچىسىدىكى كالتا چاپىنىنىمۇ، خۇددى ئاياق بوقۇچىنى ئىككى كۆرمەك سېلىپ باغلىغاندەك، قارا بوقۇچ بىلەن باغلۇالغان. ئۇ كۆرمەك سېلىپ باغلۇالغان يەرنىڭ يۇقۇرىسىدىكى ھەلقۇمىنىڭ لىپ-لىپ قىلىپ بىر كۆتىرىلىپ، بىر چۈشۈۋاتقىنىنى كۆردۈم، ئۇ كېچىكىسىنە ھەلقۇم ئىدى! بۇلارنىڭ جىمسىنى بىر يوللا كۆردۈم، گەرچە كېسەلخانىدا بىرلا چىراق، كېچىكىنە كىرسىن چىرىغلا بولسىمۇ كۆردۈم. ماڭا ئۇنىڭ

پۇتۇن قەددى ـ قامىتىنى يوروتۇپ بەرگەن باشقا بىر خىل نۇرمۇ بولسا كېرەك!

ـــ ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟

مەن دەرمانىم باردەك جاۋاپ بېرىشكە تىرىشتىم:

ـــ ھېچقىسى يوق.

قىز ئەنسىرەپ، كۆلكىلىك ھالدا قاشلىرىنى ھىمىرىدى، لېكىن قاشلىرى ھىمىرىلمەي، بەكمۇ كېرىلىپ كەتتى. ئۇ ماڭا سۇ سۇندى. ئىستاكاننى ئالاي دەپ قولۇمنى سوزۇشۇمغا، قىز قولۇمنى ئىتتىرىدۇ ۋېتىپ، ئەپچىللىك بىلەن قولىنى بېشىمنىڭ ئاستىغا قويۇپ، مېنى ئاۋايلاپ يۆلىدى.

ئانچە ئېچكۈم بولمىسمۇ، لېق بىر ئىستاكان سۇنى ئىچىۋەتتىم.

ـــ سىزگە ئۇيقۇ دورىسى بېرەيمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ.

ـــ ياق، ـــ ئۇشتۇمتوت بېرىلگەن بۇ تەكلىپتىن چۆچۈپ كەتتىم، ـــ ئۇخلىغۇم يوق. ـــ نىمىشقىدۇ بىرئاز خىجىل بولۇپ، قوشۇپ قويدۇم، ـــ قانغۇدەك ئۇخلىۋالدىم.

ـــ ئەمسە، خاتىرجەم يېتىڭ.

ئۇ يەنە ئۇستەل يېنىدا ئولتۇرۇپ، كىتابىنى ئاچتى. لېكىن ئەمدى قىزغا قادىلىپ قاراشقا پېتىنالمىدىم. پەقەت ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۇنىڭغا ئوغرىلىقچە قاراپ قويۇاتتىم. ئۇ ھەر دائىم يېنىمغا كېلىشكە تەييار ھالدا سىگايان ئولتۇراتتى. لېكىن ئۇنى قىچقارمىدىم، قىچقىرىشقا جۇرئەت قىلالمىدىم.

كېسەلخانىدىكى ياردارلارنىڭ بەزىلىرى ئۇخلاۋاتاتتى، بەزىلىرى جۆيلۇۋاتاتتى. كىمدۇ بىرى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى، سابىق مىنامیوت بەنىنىڭ بەنجاڭى لیۇرىك ۋىتىلوۋ تۇتۇق ئاۋازدا ھە دەپ

بۇيرۇق چۈشۈرەتتى: "ئېتىڭلار! ئېتىڭلار!... خۇمپەرلەر! ئۇچىغا چىققان خۇمپەرلەر! ئۇچىغا چىققان خۇم...پەرلەر... ئۇچىغا چىققان... خۇم...پەرلەر..." ئىش كۆپ ھالىردا مۇنداق بولاتتى: جەڭچى ئويغانغاندا جەڭ تاماملىناتتى ـ يۇ، چۈشىدە يەنىلا داۋاملىشۇۋېرەتتى. لېكىن، چۈش كۆرۈۋاتقاندا ئوق چىقىرىش ناھايىتى تەس بولىدۇ، ھەمىشە قانداقتۇ چاتاق چىقىپ تۇرىدۇ: يا تەپكىسى پەسكە چۈشمەي قالىدۇ، ياكى مىلتىق نوسى خۇددى يادەك ئېگىلىپ كەتكەن بولىدۇ. لېۋىركىنىڭ مىنامىيوت ئوقى نوغا كەپلىشىپ قالغان بولسا كېرەك، شۇڭا ئۇ ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاۋاتاتتى. چۈشىدە جەڭ قىلىش كارامەت بولىدۇ، لېكىن نەتىجىسى ھامان مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ. بەزىدە، كىشى چۈشىدە ئون نەچچە قېتىم ئوق يەپ ئۆلىدۇ ـ يۇ، ئۇيقۇدىن ئويغانغىنىدا، ھېچ ئىش يوق بولۇپ چىقىدۇ. چۈشىدە جەڭ قىلىشنىڭ كارايىتى چاغلىق، جەڭ ئوگۇشلۇق كېتىۋېرىدۇ.

مەن قىزنى قىچقىرىشقا يەنىلا پېتىنالمىدىم. سەللا مىدىرلاپ قويۇۋىدىم، ئۇ ئۆزى كەلدى ۋە كېلىپلا قولىنى چوغدەك ئىسسىق پىشانەمگە قويدى، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم سالقىن ۋە يۇمشاق بۇ ئالقانىنىڭ ھمايىسىدە شۇ ھامان راھەتلىنىپ ـ يايراپ، ئەسەبىلەرچە تىترەش، ئالاقزادە بولۇش، نەپەس قىسىلىش ۋە غېرىپسىنىش تۈيغۇلىرى بىردىنلا غايىپ بولدى.

ـــ قانداق، تاۋۇكىمز يوقمۇ؟ ـــ يەنە سورىدى ئۇ.

مەن يەنىلا "ھېچقىسى يوق..." دەپ بولۇپ، باشقا گەپ تاپالمىغانلىقىمغا ئىچىمدە ئۆزەمنى قاغىدىم. "ھېچقىسى يوق" دەپ تەكرارلىدىم مەن يەنە. ئۇ پىشانەمدىن قولىنى تارتىۋېلىپ، كېتىشكە تەمشەلدى. مەن ئاغزىمغا كەلگەن سېرىق سۇنى كەينى ـ كەينىدىن

يۆتۆۋېتىپ، يارىلانمىغان قولۇمنىڭ بارماقلىرىنى ئاستا مىدىرلاتتىم:

— سىز...سىز قايسى كىتابنى ئوقۇۋاتىسىز!

— «مالمانچىلىق» نى. شىرۋانزادىنىڭ① «مالمانچىلىق» دىگەن كىتاۋنى ئوقۇۋاتىمەن. سىز ئوقۇغانمۇ؟

— يا...ق، «مالمانچىلىق»نى ئوقۇمىغان. لېكىن «شان-شەرەپ»نى ئوقۇغان ئىدىم. بۇمۇ شىرۋانزادىنىڭ ئەسىرىغۇ دەيمەن؟

— شۇنداق بولسا كېرەك.

دەيدىغان باشقا گەپ تېپىلمىدى. ئۇنىڭ دەرھال كېتىپ قالدىغانلىغىنى پەملەپ، ئالمان-تالمان ئېغىز ئاچتىم:

— مەن نۇرغۇن كىتاپ ئوقۇغان ئىدىم. — شۇ ھامان پۈتۈن تېنىم قىزىپ كېتىۋاتقاندەك بولدى، مەن غودۇڭشۇپ گېپىمنى داۋاملاشتۇردۇم، — شۇنداق، نۇرغۇن كىتاپلارنى، ھەر خىل كىتاپلارنى ئوقۇغانمەن... ئەلۋەتتە، بۇ كۆپ ھېسابلانمايدىغاندۇ. — پو ئېتىۋاتقانلىغىمغا ئىچ-ئىچىمدىن نەپرەتلىنىپ، يۈزۈمنى تام تەرەپكە ئۆرۈۋالدىم-دە، تىرنىغىم بىلەن ياغاچ تامنى تاتىلاشقا باشلىدىم. مەن: قىز دەرھال كېتىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇرۇۋايىتى مېنى كۆزگە ئىلمايدۇ، دەپ ئويلىدىم.

لېكىن، ئۇ كەتمىدى.

مەن زېھنىمنى قويۇپ قۇلاق سالاتتىم.

دۇرۇس، ئۇ يېنىمدا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تىنىغىنى ئاڭلىغاندەك بولدۇم.

---

① شىرۋانزادە — (1858 — 1935 - يىللار). ئەزەربەيجان — ئەرمەنىستان خەلق يازغۇچىسى.

— بەلكىم، سىز ئوقۇپ بېرىشىمنى خالايدىغانسىز؟

— قېنى، ئوقۇپ بېرىڭا! — دىدىم مەن خۇرسەن بولۇپ، قىز ئەتراپقا كۆز سېلىپ، لەۋلىرىنى چىشلىدى.

— ئاپلا، بولمىغۇدەك! چىراق نۇرى سىزگىمۇ، خوشنا كارۋاتتىكى كېسەلگىمۇ تەسىر يەتكۈزىدۇ، ئۇ — ئېغىر يارىدار. ماڭا قاراڭ، ئىككىمىز پەس ئاۋازدا پاراڭلىشايلى، قانداق؟

— نە...مە؟

— پەس ئاۋازدا پاراڭلىشايلى.

— خوپ. — ئاۋازىمنى پەسەيتىپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا قوشۇلىدىغانلىغىمنى بىلدۈردۈم.

— سىز قەيەرلىك؟ — سورىدى ئۇ ئېڭىشىپ.

— سىبىرىيەلىك، ئۆيۈم كراسنويارسكدا.

— مەن مەشەلىك، كراسنودارلىق. قارىغا، نىمىدىگەن باپ كەلگەن: كراسنودار — كراسنويارسكى.

— شۇنداق، تازا باپ كەپتۇ، — بېشىمنى ئېغىتىپ، ئەڭ زور غەيرەت بىلەن بىر سوئال سورىدىم، — ئىسمىڭىز نىمە؟

— لىدا. سىزنىكچۇ؟

مەن ئىسمىمنى ئېيتتىم.

— مانا ئەمدى تونۇشۇۋالدۇق. — ئۇنىڭ ئاۋازى ئىنتايىن يۇمشاق، نىمىشقىدۇ بىرئاز ھەسرەتلىك ئىدى.

"يەنە قاملاشمىغان ئىش قىلىپ قويغانمىدىمەنمۇ؟" دەپ قاتتىق ئويلاندىم.

— ئەمدى گەپ قىلمايلى. سىز تېخى كۆپ گەپ قىلىسىڭىز بولمايدۇ، بىردەم ئۇخلىۋېلىڭ.

ـــ ياق، ئۇخلىمايمەن، ماڭا ھېچ گەپ يوق... ـــ قوشۇلمىدىم مەن، ـــ ناھايىتى ئوبدان تۇرۇۋاتىمەن.

ـــ سىلەرنىڭ مىجەز-خۇلقىڭلار ماڭا مەلۇملۇق. ھەممەڭلارنىڭ ئۆزەڭلارنى قەيسەر ئەزىمەت قىلىپ كۆرسەتكۈڭلار كېلىدۇ، لېكىن، كېيىن يەنە...

مەن لاسسدا بولۇپ قالدىم. ئەلۋەتتە، ئۇ ھەممىمزنى كۆزدە تۇتۇۋاتاتتى. ھالبۇكى بۇ يەردە بىزدەكىلەر نۇرغۇن ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن تېخى ئۇنى كۆرۈپلا ئۇنىڭغا ئاشىق-بىقارار بولۇپ قالدىم. ئۇ، ئەتىمالىم، ھەممەيلەنگە مۇشۇنداق شېرىن-تاتلىق، يېقىملىق سۆزلەيدىغاندۇ، مۇشۇنداق مۇلايىملىق بىلەن ھەممەيلەننىڭ ھالىغا يېتىدىغاندۇ. بىرنەچچە ئېغىز سىلىق-يېقىملىق مۇڭدىشىش، ئۇسسۇلۇق سۇنۇپ بېرىش ئۇنىڭ ئۈچۈن ھېچقانچە ئىش ئەمەس. لېكىن، لىق بىر ئىستاكان سۇنى ئىچىۋەتكىنىمنى قارىمامدىغان، ئەخمەق!

ئىچىم سېرىلىپ كەتتى، رەڭگىرويىم تېخىمۇ ئوسالىشتى. قايتا ئويغانغىنىمدا، تاڭ نۇرى خۇنۇك چىراق يورۇغىنى بېسىپ كەتكەن ئىدى.

ئاھ-ۋاي دېيىشىپ، ئەسكەرلەرمۇ ئويغاندى، چۈندى يارا ئاغرىغى بىلەن يېقىندىلا قىلىنغان ئوپېراتسىيە ئاغرىغىنىڭ ئازاۋى ئادەم بىلەن تەڭلا ئويغانغان ئىدى. ئېگىراش، كايىش-ئاغرىنىش، يۆتىلىش، تىللاش ـــ دائىملىق ئىش ئىدى.

يامغۇرسۇيى دېرىزىنى بويلاپ قېيسىق تامچىلايتتى. ئۇستىدە يالتىراق سۇ تامچىلىرى ئېسىلىپ تۇرغان بىر تال قارا شاخ كۆرۈندى. پەرلىرىنى ھۇرپەيتىپ شاختا ئولتۇرغان ئېكىكى قۇشقاچ

سەدىقە-ئىھسان كۆتەتتى ــ كىشىلەر دېرىزە سىرتىغا قارىشىپ ئۇلارغا بولكا-نان ئۇۋاقلىرىنى تاشلايتتى.

بىزنىڭ بۇ يەردە ئافونىي ئانتېپىن دىگەن ئۇمۇرتقىسى يارىلانغان بىر ئادەم ياتاتتى، ئۇ بىيىكى شەھىرىدىن ياكى بىيىكى شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىدىن كەلگەن ئىدى. ياستۇق ئىشلەتمەي، قۇم تولدۇرۇلغان چۇشەك ئۇستىدىلا ئۇخلايتتى. ئۇنىڭ كارۋىتى قويۇلغان يەردىن بۇ دەرەخ شېخى بىلەن قۇشقاچلارنى كۆرگىلى بولاتتى ــ بۇمۇ بىر خىل لەززەت ئىدى.

ئۇنىڭ نېرىسىدا تۆەن رازۋېتكا ئەترىدىنىڭ باشلىغى گۇساكوۋ جۇنۇېي ياتاتتى. ئۇ، ئانتېپىنغا لازىملىق نەرسىلەرنى سۇنۇپ بېرىشكە قۇلايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ناھايىتى يېقىن ياتاتتى. گۇساكوۋ كەڭ كۆكرىگى ۋە قوسغىنى كېرىپ، بەھۇزۇر خورەك تارتاتتى. ئۇنىڭ ئىككى پۇتى گىپسقا ئېلىنىپ، گەڭ سۇركەلگەن، ساپسېرىق ئىششىق تاپانلىرى، ئەگمەش تىرناق پۇت بارماقلىرى يوتقاندىن چىقىپ تۇراتتى ــ يوتقان ئۇنىڭغا تولىمۇ قىسقىلىق قىلاتتى. لېكىن، ئۇ پوچىلىق ماھىرى، سەت گەپ قىلىشقا ئامراق ئىدى، ئۇ بۇنى ئىزاھلاپ: تاماق-مەئىشەت تولىمۇ ئوبدان بولغاچقا، كېچىسى چۇشۇمدە ئايال كىشى بىلەن بىللە بوپتىمەن، شۇڭا يوتقاننى پۈتۈمدىن تارتىپ بېشىمغا پۈركۈاپتىمەن، دەيتتى.

جۇنۇېينىڭ ئۈيقۇسى قاتتىق بولسىمۇ، قۇشلاردەك ئاسانلا ئويغىناتتى، ــ ھەر ھالدا رازۋېتچىك-تە! كېسەلخانىدىكى تۈشىنى ئاڭلاپ، ئۇ ئاخىرقى قېتىم ئۇزۇن، تاتلىق خورەك تارتىپ، يوغان چىشلىرىنى قاپلاپ تۇرغان كەڭ كالپۇكلىرىنى ئاچتى. ئۇ ئەسنەپ، كېرىلىۋېلىپ، كارۋات بېشىنى تۇتۇپ، دېرىزە سىرتىغا قاراپ

قويدى.

— بىر توپ قۇشقاچ ئۇچۇپ كېلىپ، يەردە دانلاۋاتىدۇ. مانا، ھاۋا ياخشى بولىدىغان بولدى. بىردەم بۇ ياقتا ئۇچۇپ كېلىدۇ، بىردەم ئۇ ياقتا ئۇچۇپ كېتىدۇ، ئاناڭنى! ھوي، ئافوننىي، قانداق-راق؟ — ئۇ ئانتېپىنىغا سۆزلەۋاتاتتى. ئۇلار بىر رازۋېتكا پەيىدىن كەلگەن، بىر كۈنى ئاختۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىۋاتقاندا يارىلانغان، ۋەزىپە ئورۇنلانغاندىن كېيىن ئۇ ئىككىسىلا قايتىپ كەلگەن ئىدى. گۇساكوۋنىڭ پۈتلىرى سۇنغان، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئانتېپىننى يۇدۇپ، ئارىلىق جايلاردىن بۆسۈپ چىققان ئىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاختۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشتىن ئىلگىرى، گۇساكوۋ ئەتراپلىق ئويلانمىغان، توغرا پىلانلىمىغان بولغاچقا، رازۋېتكا ئەترىدى تارمار قىلىنغان ئىدى. ھازىر ئۇنىڭ ئانتېپىنغا جان-دىلى بىلەن كۆيۈنۈشى خىزمەت كۆرسىتىپ گۇناھىنى يۇيۇش ئۈچۈن ئىدى. لېكىن، ئالدىنقى سەپتىكى ئۇرۇشلاردا قىلچە خاتالىق سادىر بولمايدىغان بولسا، بىز بېرلىنغا ئاللىقاچان يېتىپ بارغان بولاتتۇق.

— ھۇ، جۇۋاينىمەك! — يېنىمدىكى كارۋاتتا ياتقان ئۈكرائىنالىق بومبۇر ساقالىلىق ئادەم غودۇراپ، قوسىغىغا چاپلانغان داكىنى باستى. — ئىلاھىم، ئۇ دۇنيادا ئۇنىمۇ ماڭا ئوخشاش نەس باسار...

— ئەھۋالىڭ قانداقراق؟ — دەپ ھال سورىدى مېنىڭدىن كېچىچە مىنامیوت جېڭىگە قوماندانلىق قىلىپ چىقىقان لېيۇرىك ۋىتلوۋ.

— تېخى ھاياتمەن، — خۇشخۇيلۇق بىلەن جاۋاپ بەردىم مەن لېدا ئۆچۈرۈشنى ئۇنتۇپ قالغان چىراقتا قاراپ. "ھازىر ئۇ نەدىدۇ؟

ئىشتىن چۈشكەنمىدۇ؟ ماڭالىغان بولسام ئەجەپ ئوبدان بولاتتى ـ دە" دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

ـ تاماكا چېكەمسەن؟ ـ لېۋرىك يەنە گەپ باشلىدى.

ـ تاماكا چەكمىسەم، كۆڭلۈم ئېلىشقاندەك بولىدۇ.

ـ بۇرادەرلەر، مەن تاماكا چېكىمەن. ـ دېدى لېۋرىك بىر يولىلا كۆپچىلىكنىڭ ماقۇللۇغىنى ئالماقچى بولۇپ.

ھېچكىم جاۋاپ بەرمىدى. بىردەمدىن كېيىن، كېسەلخانىدا كۆك تاماكا پۇرىغى تارقىلىشقا باشلىدى. كېسەلخانىدىكى سېسىق ھىد ۋە ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كەتكەن دوختۇرخانىدا ھەمىشە بولىدىغان ھەر خىل پۇراقلار شۇ ھامان يوقالدى.

ئەتىگەنلىك پائالىيەتلەر داۋاملاشتى، ھەممەيلەن ئىرىنچەكلىك بىلەن تاغدىن ـ باغدىن پاراڭ سېلىشقاچ، سانىتارنىڭ داستا يۇز يۇيىدىغان سۇ ئېلىپ كېلىشىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەتىگەنلىك تاماقنىڭ بېرىلىشىنى كۈتۈشتى.

ـ بۇ قانداق يەر؟ ھەمىشە ھۆلچىلىك، ھۆلچىلكلا! ـ ئانتىپىن ھاسىراپ، جۇنۇبىيا غودۇرىدى. ـ دائىم يامغۇر يېغىپلا تۇرغان، توختايمۇ دىمەيدا! ئۇستۇبۇشمىزنى چۆپ ـ چۆپ سۇ قىلىۋەتتى. مېنى ئۆيۈمگە قايتۇرۇۋەتسە، تازا بەلەن بولاتتى. بىزنىڭ ئۇ يەرلەردە سوغاق كۈنلىرى سوغاق، ئىسسىق كۈنلىرى ئىسسىق بولىدۇ. كىشىلەرمۇ يالغانچىلىق ـ ساختىلىق قىلالمايدۇ، مەيلى ئاچچىغى كەلگەندە بولسۇن، ياكى خوشال ـ خورام چاغلىردا بولسۇن، ھەر ـ قاچان تىلى بىلەن دىلى بىردەك. مېنى ئۆيۈمگە قايتۇرۇۋەتسەڭلارچۇ، ھە؟

ئانتىپىن بۇ گەپلەرنى ھەر كۈنى دەپ، جۇنۇبىيغا بىشارەت بېرىپ،

بىر ئىلاج قىلىپ ئۇنى باشقا دوختۇرخانىغا، ئەڭ ياخشىسى، ئالتاي رايونىدىكى دوختۇرخانىغا يۆتكەپ قويۇشنى تەلەپ قىلاتتى. لېكىن، ئانتىپىننىڭ ھالى خاراپ ئىدى، مەشەنىڭ ئۆزىدىمۇ قىمىر قىلالمايتتى، ھەتتا كۆپ سۆزلىشىگىمۇ بولمايتتى، ئۇ باراڭ-بارا ئاجىزلاپ كېتىۋاتاتتى. بۇ ھال جۇنۇپىي گۈساكوۋغىمۇ، بىزگىمۇ ئايان ئىدى. شۇڭا، جۇنۇپىي ئانتىپىن بىلەن پاراڭلىشىشتىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. ئۇ ئەتەي شوخلۇق قىلىپ، ئۇنلۇك بۇيرۇق چۈشۈردى:

— كىم قانداق چۈش كۆردى؟ قېنى، تېز دوكلات قىلىڭلار!

— بىز قانداق چۈش كۆرەتتۇق؟ ئۇرۇش! دائىملا ئۇرۇش، ئەجەپمۇ بىزار قىلدى...

— مېنىڭ مىناميوت ئوقۇم يەنە كەپلىشپ قېلىپ، بېشىمنى تازىمۇ قاتۇردى، — گەپ قىستۇردى ئۆينىڭ بۇلۇڭىدىن لېيۇرىك.

— چىقىرىۋالالىدىڭمۇ؟

— بۇ ئېسىمدە يوق.

— ئۇرۇققىنا كەلگەن، شالاڭ ساقاللىق، بويى پاكار بىر ئەر-مۇ بار ئىدى، مۇنداق ئادەم ھايات چېغىدا ئۇنىڭ ھەققىي ئىسىم-پەملىسنى ياكى نەسلى-نەسەبىنى، كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ قانداقتۇ ئالاھىدە بىرەر ئىش قىلغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچكىمۇ ئۇقمايتتى. شۇ تاپتا، ئۇ بىردىنلا ئىشىك تەرەپتىن قورۇنغان ھالدا گەپ قىستۇردى:

— مەن ئايال كىشىنى چۈشەپتىمەن، — پاكار سەل توختۇالدى، كېسەلخانىدىكىلەرنىڭ ھەننۇاسى قىزىقسىنىپ قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇشتى، — ئۇ قىپ-يالىڭاچ ئىدى! ئۆزىنى ماڭا ئاتتى، بىلەمسەن، ئۇنىڭ كۆكسى خۇددى مىناغا ئوخشايتتى... — پاكار يەنە توختاپ،

شۆلگىينى يۇتتى.

ــ قانداق!!! كېيىن قانداق بولدى؟! كېيىنچۇ...

ــ كېيىن دەمسەن؟ مەن قورقتۇم. كەينىمگە داجدىم...

ــ ئەتتىگىنەي! ــ دەپ خورسىنىدى جۇنۇپى گۈساكوۋ، ــ ئەزىمەت، ئامىتىڭ كەپتىكەن! مىنانى تۇتۇۋېلىپ، خەتەرنى تۇغىتىشىڭ كېرەك ئىدى ــ دە...

ــ ئۇنداق قىلسام بولمايتتى! ــ پاكار جانلىنىپ كەتتى. ــ مەن تېخنىك ئەسكەر، ئەخمەقلىق قىلىپ مىنانى تۇتسام بولمايدۇ ــ دە. تۇتۇپلا قويسام، گۈممىدە پارتلايدۇ ئەمەسمۇ!... مېنىڭچە، مۇنداق چوڭ تەن سالامەتلىكنىڭ ياخشىلىنۇاتقانلىغىنىڭ ئالامىتى، بۇرادەرلەر، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ــ ئۇ ئەمدى گەپنى رەسمىي تېمىغا يۆتكىدى.

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق! قىپ ــ يالىڭاچ، يەنە كېلىپ ناتونۇش ئايال، ئۇ بىكاردىن ــ بىكار چۇشۇڭگە كىرىپ يۈرمەيدۇ ــ دە!

لېيۇرىك ئىككىمىز بېرىلىپ ئاڭلىغاچقا، ئاغزىمىز ئېچىلىپلا قاپتۇ! ئاغرىق ئازاۋى، ناركوز دىگەنلەرنىڭ جىمىسىنى ئۇنتۇپلا كېتىپتىمەن. شۇ ئەسنادا، مېنىڭ يېنىمدىكى كارۋاتتا ياتقان جەڭچى تىرىشىپ ــ تىرمىشىپ يۇرۇپ، ئاخىرى كارۋىتىدا ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى، ئۇ بىر پەس ئىڭراپ، ئاغرىنغاندىن كېيىن، بېشىنى چايقاپ، تاپا ــ تەنە ئارىلاش سۆزلىدى:

ــ ۋاي ــ ۋۇي، مۇنۇ يىگىتلەرنىڭ ئىش بىلمەيدىغان بالىلارنىڭ دەۋاتقان سەت گەپلىرىنى قارىمامدىغان!...

گۈساكوۋ جۇنۇپى ئوڭايسىزلانغان ھالدا تامغىنى قىرىپ قويۇپ، جەينىگىگە تايىنىپ تۇرۇپ، باش ــ ئايىغىمغا سەپ سالغاچ سورىدى:

ــ كۆرگۈلۈگى بار يەگىت، ئەھۋالىڭ قانداق؟

ــ تېخى ھاياتمەن! ــ ليۇربكقا جاۋاپ بەرگەندىكىدەك خۇشخۇي جاۋاپ بەردىم مەن چىراقتا تىكىلىپ تۇرۇپ.

ــ بەلـلى، ــ نەمشقىدۇ بىردىنلا خـۇيۇم تۇتـتى، ــ قالـتىس ياخشى ئىشـقۇ بۇ! ئازراق سۇ ئـىچـىپ، شارپـىنى كۆرۈپ، بىردەم تەنە گەپلەرنى قىلىپ، خۇددى شۇنداق ئىش باردىكىدەك، چـىشىم قېرىشىپ، ئۇغام قايىندى! مەن تېخى تولمۇ ھېسسىياتـچان ئىـدىم! لېكىن، ئۇ تاپىدىغان ئادەمـىنى تاپالـمايى، خاتالاشـتى! بۇرادەر، بۇ نەمـىلىرىڭ ماڭا كار قىلـمايـدۇ... بۇرادەر، مەن...مەن ھازىـر قوپۇپ، بېرىپ شامنى ئۆچۈرۈۋېتەمەن. كۆپ ـ كۆندۈزدىمۇ چـىراق ياققان بارمۇ. كىرسىن جىقمۇ ـ يە؟ مەن ئۇرۇش مەيدانغا ئاتلىنىش ـ تىن ئىلگىرى، پويىز خادىملىرى گۈرۈپپىسـدا ئىشلىـگەن ئىـدىم. ئۇ يەردە كىرسىن يېتىشمىگەچكە، بەزىـدە ھەتتا يىـراقـتىكى يول ئاجراتقۇچتىمۇ چىراق ياقمايـدۇ. لېكـىن بۇ يەردىـچۇ، چـىراقـنى يېقىپ قويۇشدۇ تېخى!

مەن يارىلانمىغان قولۇم بىلەن كارۋاتقا تايىنىپ قوپۇپ، ئولتۇر ـ دۇم، كۆز ئالدىمدىكى جىمىكى نەرسە پـىقـىرايىتـتى: كېسـەلـخانا، چىراق قويۇلغان ئۈستەل، ياڭاق سۆڭگى تومپىيىپ چىققان لېۇرىك، ئۇنىڭ تېنىدىكى جاراھەت دەل ئۇنىڭ يېـشى بىلەن باراۋەر ــ ئون توققۇز...

ھەممە ئاستا ـ ئاستا ئەسـلى ھالـتـىگە كەلـدى. مەن لېۇربكـقا لەپپىدە قارىۋىدىم، ئۇ ماڭا كۆزىنى قىسىپ قويدى. ئۇ، شۇ تۇرقىدا ئاجايىپ چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭ بۇرنى بىر تەرەپـكە قىيـسـايـغان، ئاغزى چوڭ، قۇلاقلىرى يۇپ ـ يۇمىلاق بولۇپ، خۇددى قارا يىلپىزغا

ئوخشايتتى. ئېچۈېتىلىگەن كۆينەك ياقىسىدىن ئۇنىڭ كۆكرىگىگە چېكىلگەن ئۇچلۇق تۈمشۇغىدا بىر ئايالنى چىشلۇېلىپ ئاسمانغا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر بۇركۇتنىڭ سۈرىتى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

لېۇرىك مېنىڭ ھەممە ئەھۋالىمنى چۈشىنەتتى، مەنمۇ ئۇنى چۈشىنەتتىم ــ بىز تەڭتۈشلار ئىدۇق.

يارىلانغان قولۇمنى كۆتىرىپ، ئورنۇمدىن قوپۇپ، پولدا چېڭ تۇرۇۋالدىم ـ دە، ئۇستەلگە يېقىنلىشىپ پۈۋلىدىم. چىراق ئوتى لىپىلدەپ، يۇقۇرىغا بىر سەكرەپلا ئۆچىتى. پەقەت چىراق پىلىگى ـ دىنلا بىر پەس ئىس چىقىپ، كېچىلەردە قاپ ـ قارا ئىسلىشىپ كەتكەن دېرىزىلەرنى يەنە بىر پەس ئىسلىدى. لېكىن، ئىس تېزلا يوقالدى.

ــ تاماكاڭنىڭ قالدۇغىنى مانا بەرگىنە، مەن چېكىۋېتەي، ــ دىدىم مەن لېۇرىكنىڭ قېشىغا ئولتۇرۇپ.

ئۇ تاماكىنىڭ ھۆل يېرىنى ئۈزۈۋېلىپ، پولغا تۈكۈرۈۋېتىپ، قالغان قالدۇغىنى ئاغزىمغا چىشلىتىپ قويدى.

ــ ئىككى ـ ئۈچ قېتىم شورىۋالساڭلا بولغىنى.

ــ ماقۇل.

تاماكىنى ئىككى قېتىم شورىشىمغا، لېۇرىك گەپ ـ سۆز قىلمايلا تاماكا قالدۇغىنى ئاغزىمدىن ئېلىۋالدى. مەن يەنە بىردەم ئولتۇرۇپ، ئورنۇمدىن قوپۇپ، چۈشىگىم تەرەپكە قاراپ ماڭدىم، ئاشۇ ئۈچ قەدەم ئارىلىقتىن تازىمۇ قورقتۇم. ئاسمان ـ زېمىن پېقىرىغانىدەك بولۇپ، خوشنا كارۋاتتىكى كېسەلنىڭ ئۈستىگە تېنىك موللاق چۈشتۈم. ئۇنىڭ كۆزلىرى قورقىنىدىن قىسلىپ كەتتى، لېكىن ئۇنى بېسىۋالمىدىم. قوسىغى يارىلانغان بۇ كىشىنى ھەرگىزمۇ بېسىۋالماسلىق

كېرەك ئىدى.

ــ ماڭالمايدىغان هالىڭغا، كىم قويۇپتۇ ساڭا مېڭىشنى، ــ خوشنام غودۇراپ، يالاڭ ئىشتىنىمدىن تۇتۇۋېلىپ، مېنى ئاستا ئىتتىردى.

بىزنىڭ كېسەلخانىدا هېچكىم ماڭالمايتتى، شۇڭا زورىقىپ يۈرۈپ، چۈشىگىمنىڭ يېنىغا ئاران بېرىۋالدىم.

ياستۇققا ئۆزەمنى تاشلاپ، كۆزۈمنى يۇمۇپ، بىر پەس ئارام ئالدىم. ئىچىم تېخىمۇ ئېلىشىپ كەتتى. تاماكا چەكمىسەم بوپتىكەن، راستلا چەكمىسەم بوپتىكەن.

ئاشۇ كۈننى يېرىم ئۇيقۇلۇق، ئېسىمنى بىلمەي، ئېلىڭ ــ سېلىڭ ئۆتكۈزدۇم. هېچنىمە يىمىدىم، ئىككىنچى تاماكا چەكمىدىم، كىتاپ كۆرگىلى بولمايتتى، پاراڭلاشقىلىمۇ بولمايتتى. ناركوزنىڭ تەسىرى ناهايىتى ئاستا يوقىلاتتى. ناشتىدىن كېيىن كېسەلله‌ر تەكشۈرۈلەتتى. سېستىرالار باشلىغى، كېسەلخانىنىڭ سېستىرالىرى، باشقۇرغۇچى، سانىتار ۋە باشقا هەر خىل خادىملار ئاق خالات كىيىگەن، ئۇلارنىڭ تۇرقى تۇرمىگە قاراقچىلارنى كۆرگىلى كەلگەنگەنلەرگە ئوخشىمىغان تەقدىردىمۇ، هەر هالدا بىر توپ ئۆكتەم ــ دوەنلەرنى كۆرگىلى كەلگەنلەرگە، بۇ ئۆكتەم ــ دوەنلەرنى تەربىيىلەپ ئۆزگەرتكىلى كەلگەنلەرگە ئوخشايتتى، ئۇلارغا تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرمايتتى. كېسەلله‌رنى تەكشۈرۈشكە كەلگەنلەرنىڭ ئالدىدا ئاگىنىيە ۋاسىلىيۇنا ماڭاتتى، ئۇ خۇددى قىلىچلا ئاسمىغان، ۋېجىكسىنە كەلگەن هەربى قوماندان سۈۋوروۋغا ئوخشايتتى. پەقەت ئۇنىڭلا چېهرىدىن مۇلا ــ يىملىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، كونا شەكىلدىكى بۇرۇنغا قىسۋالغان

كۆزەينىگى ۋال-ۋۇل قىلىپ چاقنايتتى، ئاق باش كىيىمى ئاستىدىن كۆمۈشرەڭ بۇجغۇر چاچلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ تەرىنى تۇرۇپ، جىددىرەڭ قىياپەتتە كۆرۈنۈشكە ھەرقانچە تىرىشسىمۇ، چىرايىدىن ياش چاغلىرىدىكى شوخلۇغى ۋە جۇشقۇنلۇغى جۇلالىنىپ تۇراتتى. ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرگىنىمدىن بۇيان: ئۆز ۋاقتىدا چوقۇم بىر يىگىت ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغان، ئۇنىڭ ئىشقى ئوتىدا كۆيۈپ-پىشىپ يۇرگەن! دەپ ئويلايتتىم.

ئاگنىيە ۋاسلىيېۋنا مېنىڭ ياخشى نىيىتىمنى تۈيغان بولسا كېرەك، ماڭا ناھايىتى خۇشخۇي مۇئامىلە قىلاتتى، لېكىن ئۆزىنىڭ ھەممىتىنى قاتتىق-جىددى پوزىتسىيە بىلەن يوشۇراتتى. ئۇ ماڭا بەكمۇ قاتتىق قوللۇق قىلاتتى، بەزىدە بۇ ماڭا تازىمۇ كۆلكىلىك تۈيۈلاتتى. لېكىن، ھازىر تېخى ئۇنداق ئەمەس ئىدى.

لىدا ئاگنىيە ۋاسلىيېۋنانىڭ ھەمرالىرى ئىچىدە يوق. ھەتتىگىنەي، بۇنىڭغىمۇ مەيلى. مەن ئاگنىيە ۋاسلىيېۋناغا قاراشنى ياقتۇرمەن. ئۇنىڭ ئۇچۇن نەمە قىلىشىمنى ئۇقمايمەن، لېكىن ئۇ مەن تەرەپكە قاراپمۇ قويمايتتى! ئۇ پەقەت چۇشىدە يالىڭاچ ئايالىنى كۆرگەن ھېلىقى پاكارنىڭ كۆينىگىنى قايرىپ، بەدىنىنىڭ ئۇ يەر-بۇ يەرلىرىنى باراقلىرى بىلەن توكۇلدىتىپ بىر پەس تىڭشىغاندىن كېيىن:

خوتۇنىڭىز سىزگە تولىمۇ شەپقەتسىزمۇ، ياكى ئالدىنقى سەپتىن ئورۇقلاپ كەلدىڭىزمۇ؟ — دېدى ۋە ئۇنىڭ جاۋاۋىنى كۈتمەيلا، كەينىدىكى خاتىرە يېزىشقا تەييار تۇرغان سېكرېتارغا ئېيتتى، — ئۆزۈق-لۇقنى كۆچەيتىڭلار!

بۇ ئاگنىيە ۋاسلىيېۋنا ھەقىقەتەنمۇ قالتىس-تە! ئۇنىڭغا نەقەدەر ئامراقمەن دېسىڭىزچۇ! ئامراقلىق بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۇنىڭغا

توققۇز تازىم بىلەن ئاپىرىن-تەھسىن ئوقۇيمەن دەڭا! ئەگەر ئۇ بۇنى بىلسە، ماڭا بىر قاراپ قويسا بولاتتى!... پەقەت بىرلا قېتىم نەزەر سالسىمۇ مەيلىدى!...لېكىن ئۇ قاراپمۇ قويمايتتى.

ئاگنىيە ۋاسىلىيۇنا ئەزەربەيجانلىق كولىيەنى (ئۇنىڭ ئەسلىدە باشقا بىر ئىسمى بار ئىدى، تۇتۇۋېلىش تەس بولغاچقا، ئۇ قولنى شىلتىپلا: "نىمە پەرقى بار؟! كولىيە دەۋېرىڭلارچۇ! دىگەن ئىدى) تىڭشىغۇچتا تىڭشاپ، ئۇ يەر-يەرلىرىنى تۇتۇپ كۆرۈپ، ئۇنىڭغا دىياگنوز قويدى. كولىيە غىدىغى كېلىدىغان بولغاچقا، ئۆزىنى ئۇيان-بۇيان تولغاپ، پىخىلداپ كۆلەتتى. لېكىن، بۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرى، ئۇ خۇدانىڭ ھوزۇرىغا، ياكى ــ ئۇلار نىمە دەيتتى؟ ــ ھە، ئالىلاتائالانىڭ دەرگاھىغا كەتكىلى قىل قالدى. ئۇنى ئوپېراتسىيە قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ ناركوز تەسىرىدىن ئەتىگەنلىگى كارۇدىتىدا خۇددى گومۇشتەك كۆپچىلىككە قاراپ ھەجىيىپلا ياتتى.

ــ ساڭا نىمە بولدى؟ ــ ئاخىرى بىرۆيلەن يۇرىگى پوكۇلدىغان ھالدا سورىدى پېچىرلاپ.

ــ مەن ھازىر كىنو كۆرگىلى بارىمەن! ــ دىدى كولىيە يەنىلا پىخ-پىخ كۈلۈپ.

شۇ پەيتتە، بىز قولىمىزغا چىققانلىكى نەرسىنى ئېلىپ تاقىلدىتىپ، دارىلىتىپ بەلگە بېرىۋىدۇق، سانىتار شاپاشلاپ كېلىپ، كولىيەنى كارۇتىغا باغلۇۋەتتى.

ئاگنىيە ۋاسىلىيۇنا ئالقىنى بىلەن كولىيەنىڭ دۇمبىسىنى بىر پەس توكۇلداتقاندىن كېيىن:

ــ سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەنلەر كېسەلخانىسىغا ئاپىرىڭلار! ــ

بۇ گەپنى ئاڭلاپلا، ئەزەربەيجانلىق تازا چۈقان-سۈرەن سالدى! ئۇ كۆينىگنى كىيىپ، سەكرەپ قويۇپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىغان ھالدا سۆزلەپلا كەتتى:

— ھەببەللى! كىمنىڭ توغرا بولدى؟ مېنىڭ تازا بەلەن ئىش بولدى! پولشدا بەزىلەر ماڭا: "سەن ئۆلىسەن!" دىسە، ئۇكرائىنادا بەزىلەر ماڭا: "سەن ئۆلۈپ...كېتىسەن!!" دىگەن. لۇۋۇ، ۋىننىتسا-دىمۇ بەزىلەر ماڭا: "سەن ئۆلىسەن! ئۆلىسەن! ئۆلىسەن!" دىگەن. قانداقسىگە ئۆلىدىكەنمەن؟ نىمىشقا ئۆلىدىكەنمەن! مەن قوشۇلمىدىم! مەن ياشىشىم كېرەك! ھاراق ئىچىشىم كېرەك! تانسا ئويناشىم كېرەك! قىزلار بىلەن مۇھەببەتلىشىشىم كېرەك — شۇ پەيتتە كوليەنىڭ كاللا-سىغا ئۇشتۇمتۇت بىر ئوي كەلدى، — مەن سىزنى... سۆيەيچۇ! — كوليە قوللىرىنى يېيىپ ئالدىغا ئىنتىلىۋىدى، ئاگىنىيە ۋاسلىيېۋنا ئۇنى توستى:

— كېيىنچە بىر گەپ بولار، كېيىنچە! داۋالاش بۆلۈمىگە كەل، قانچە قېتىم سۆيگۈڭ بولسا، شۇنچە قېتىم سۆيە! بىز تەييارلىق كۆرەيلى، لېكىن ھازىر كېسەللەرنى تەكشۈرەيلى. بىزگە دەخلى قىلما!...

ئاگىنىيە ۋاسلىيېۋنا شۇنداق دىدى-دە، ئاستا ئانتىپىننىڭ كارۋىتى تەرەپكە ماڭدى، ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدا، چىرايىدا روشەن ئۆزگىرىش ئالامەتلىرى كۆرۈندى. ئۇ ئانتىپىننىڭ كارۋىتى يېنىدا كۆپ تۇرمىدى، ھە دەپ كۆزلىرىنى قاچۇردى. ئەمما، ئانتىپىن ئۇنىڭ يالغانچىلىقىنى يوشۇرۇشقا ماھىر بولمىغان، لېكىن پات-پات يالغانچىلىقىنى يوشۇرۇشقا مەجبۇر بولىدىغان كۆزلىرىنى قاچۇرۇۋەتمىدى.

— سىزنى باشقا كېسەلخانىغا يۆتكەپ قويۇش كېرەك، — دىدى

ئاگنىيە ۋاسلىيۇنا ۋە بىردەم تۇرۇۋېلىپ قوشۇپ قويدى، ــ يالغۇز كىشىلىك كىسەلخانىغا يۆتكىلىك.

ــ كارانتىن قىلىنغانلار كىسەلخانىسىغىمۇ؟

ــ ياق، ياق، نىمە دەۋاتىسىز! ناھايىتى يالغۇز كىشىلىك كىسەلخانىغا بارىسىز. ئۇ تەرەپ تىنچىراق، ئىسسىقىراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە قولايلىقراق...

ئانتىپىن ھەممىنى چۈشەندى، ئۇ قوشۇلمايدىغانلىغىنى بىلدۈرۈپ، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرماقچى بولدى:

ــ بۇنىڭ نىمە ھاجىتى؟ مەن مەشەدە ناھايىتى ئوبدان تۇرۇۋاتىمەنغۇ. ھەممىسى ئۆز ھەمراللىرىم... مەن ئۇلار بىلەن ئىچكىشىپ كەتتىم. يەنە كېلىپ گۈساكوۋ، يولداش جۇنۇبىي مېنىڭ قەدىناس سەپدىشىم...بۇ يەردىكى ھەمراللىرىمنىڭ ھەننۇاسى ناھايىتى ياش! تولىمۇ خۇش چاخچاق. مەن مەشەدە تۇرۇشىنى ياقتۇرىمەن... ــ ئانتىپىن ئاگنىيە ۋاسلىيۇنانىڭ ئورنىدىن قوپۇپ، كەتمەكچى بولۇۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ــ تىنەپ سۆزلىدى.

كىسەلخانا سۈكۈناتقا چۆمدى. مۇنداق جىمجىتلىقنى ھېچقاچان كۆرمىگەن ئىدىم.

ئاگنىيە ۋاسلىيۇنا يېنىمدىكى كارۋاتنىڭ قېشىدا توختىدى.

ــ قانداقراق، بۇ يەر سىزگە ھېلىمۇ ناھايىتى ئىسسىق تۇيۇلۇۋاتامدۇ؟

ــ شۇنداق، دوختۇر، ۋاي-ۋاي-ۋاي، كارامەت ئىسسىق...

ــ يارىكىمزنىڭ تاتۇقلىششى ناھايىتى نورمال. سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەنلەر كىسەلخانىسىغا بېرىلىك! ئۇ يەر بىزدىكى ئەڭ سوغۇق بۆلۈم. ئۇ يەردە ئىسسىقلاپ كەتمەيسىز! ــ ئاگنىيە ۋاسلىيۇ-

نانىڭ ئاۋازىدىن دوختۇرلارغا ياكى باشقىلارنى خالىغانچە ئۇ ياق-بۇ ياق قىلىدىغان، باشقىلارنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان كىشىلەر-گىلا خاس، كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان بىر خىل تەلەپپۇز چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى ياقتۇرمايتتىم، شۇڭا قورقۇپ، يوتقانغا پۈركىنىۋالدىم، ئۇنىڭغا يەنە ھەجىيىپ، ئېچىلىپ-يېيىلىپ كېتىشكە پېتىنالمىدىم.

— نېمىشقا مۇنداق بولىدۇ؟...بەكمۇ ئاغرىتىپ كېتىۋاتىدۇ! ئاغرىق دەستىدىن قىزىپ كېتىمەن. چوغدەك قىزىپ كېتىمەن... — خوشنام ناله قىلدى.

لېكىن، ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنا ئۇنىڭ ناله-زارىنى ئاڭلىمىغاندەك قىلاتتى. ئۇ مېنىڭ يوتقىنىمنى ئېچىۋېتىپ، تىڭشىغۇچنا بىردەم تىڭشىغاندىن كېيىن، مېنى تىلمىنى چىقىرىشقا بۇيرۇدى.

— تاماكا چېكىپسىز-ھە؟! — مەن خىجىل بولۇپ بېشىمنى سالدىم. — خلوروفورمنىڭ ئىسلىغى يەتمىدىمۇ سىزگە؟ ئۇنداقتا، دورا مقدارىنى تېخىمۇ كۆپەيتەي!

— ياق، ياق! — مەن چۆچۈشكە باشلىدىم، — ئۇنداق قىلىڭىز بولمايدۇ!

ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنانىڭ قاغجىراپ قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىدە تەبەسسۇم جىلۋە قىلغاندەك، بۇرنىغا قىستۇرۇۋالىدىغان كۆزەينەگىنىڭ چاقناشلىرىمۇ يېقىملىقراق تۇيۇلدى.

— مېنى قاچان ماڭغۇزارسىزلەر؟ — يۈرەكلىك سورىدىم مەن.

— بۈ، ئۆزىڭىزگە باغلىق. يۈڭاشلىق بىلەن ياتسىڭىز، پات ئارىدا ماڭىسىز، سەكرەپ-تاخلاپ يۈرسىڭىز، يەنە ياتىسىز تېخى.

— ئۆزىڭىزگە باغلىق، — ئاچچىق بىلەن تەكرارلىدىم ئېچىمدە. —

خوپ، ئۆزەمگە باغلىق بولسا، يۈڭاشلىق بىلەن ياتاي. بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق.

كېسەلخانىدا ياشقا ھېچكىم زۇۋان سۈرمىدى. ئاگىنىيە ۋاسىلىيۇنا ئۇندىمەي كېسەللەرنى تەپسىلى تەكشۈرۈپ بولۇپ، سىرتقا قاراپ ماڭدى. ئۇ قولىدا تىڭشىغۇچىنى تۇتقىنىچە كېتىۋېتىپ، سېستىرالار ياشلىغىغا ئاچچىغى بىلەن نىمىدۇر دېۋىدى، ئۇ قىز يىغلىۋېتىدىغاندەك ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ، يۈزىنى ئۆرۈۋالدى.

ئافوننىي ئانتىپىن، گويا يوتقان تېگىدە ئادەم يوقتەك، بېشىنى يوتقانغا پۈركىۋېلىپ، تۇپ-تۇز، ئۇن-تىنسىز ياتاتتى.

جۇنۇۋي گۈساكوۋ ئاستى تەرىپىگە قولىنى يۈگۈرۈتۇپ، ئېغىرگىپس بىنتى ئىچىنىمۇ ياكى ئاستى تەرىپىنىمۇ بىر پەس سىپلاپ يۈرۈپ، چۈشىگىنىڭ ئىچكىرىسىدىن ياپىلاق كەلگەن گرىلكىنى ئېلىپ چىقتى. ئۇ يىرگەنگەن ھالدا ئۆلچەش شىشىسىدىكى سۈيۇق دورىنى تۇكۇرۈك قاچىسىغا تۆكتى. گرىلكا سۇتلۇك سىيرىنكا ئەمچىگىدەك غىرتىلداپ، ئارقىدىنلا سۇيۇقلۇقنىڭ شالاپلىغىنى ئاڭلاندى، كېسەلخانىنى شەخسلەر ئېچىتقان ئاق ھاراقنىڭ قويۇق خۇش ھىدى قاپلىدى.

ــ ئافوننىي! ئافوننىي! ــ جۇنۇۋي ئانتىپىنىڭ يوتقىنىنى ئاچتى، ــ بىر يۈتۇم ئىچىپ ئىسسىنۇالغىن، ھە؟ بىر يۈتۇم ئىچ!...

ئانتىپىن لام-جىم دىمىدى. جۇنۇۋي ئۆزى ئۆلچەش شىشىسىدە بىرنى ئىچتى، ئاندىن يەنە بىرنى ئىچتى. ئۇ ئارقىمۇ-ئارقا ئۈچ شىشە ئىچىۋېتىپ، گرىلكىدىن يەنە ئازراق ھاراق سقىپ چقارماقچى بولۇۋېدى، بىرتامچىمۇ چقمىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ كۆچەپ سقىۋېدى، قولىدىكى شىشە غاراسلاپ سۇندى، جۇنۇۋېينىڭ بارماقلىرىدىن ئاققان قان كارۋېتىغا تامدى. جۇنۇۋي قانىنى سەزمەي، بوغۇق ئاۋازدا

تىللاپ قويۇپ، نەدىن قانداق قىلىپ ھاراق تاپقىلى بولىدىغانلىغىنى سورىۋىدى، ھېچكىم بىلمەيدىغان بولۇپ چىقتى. جۇنۇپىنىڭ قوزغىلالىماي قالغان ئەھۋال ئاستىدا بىر ئىلاج قىلىپ سانىتار ئارقىلىق شەخسلەر ئېچىتقان ئاق ھاراق ئالغۇزالايدىغانلىغىنى ھېسابقا ئالماغاندا، ھېچكىم بۇنى قىلالمايتتى، مۇنداق قىلىش قولىدىن كەلمەيتتى. لېۋرىك مۇنداق ئىشنىڭ قولىمزدىن كەلمەيدىغانلىغىنى ئاقلاۋاتقاندەك قىلىپ:

ــ قولۇڭنى كېسۋالدىڭ. ــ دىدى پەرىشانلىق بىلەن.

جۇنۇپي قولىغا قاراپ كۆڭلى غەش بولۇپ، "ئاپلا!"دەپ ۋاقىرىۋىدە، گرافىندىكى سۇ بىلەن قولىنى تۆكۈرۈك قاچىسىنىڭ ئۈستىگە تۆتۈپ يۇيۇشقا تۇتۇندى.

دوختۇرنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە ئۇدا ئىككى كۈن يېتىشقا مەن چىدىيالمايتتىم. بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى، ئاستا ئورنۇمدىن قوپۇپ، كېسەللەر كارۋاتلىرىنىڭ بېشىنى تۆتۈپ، ئاۋايلاپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. ئورنۇمدىن قوپۇشتىن ئىلگىرى، خېلىغىچە ئەينەككە قاراپ، چېچىمدىن ھوزۇرلاندىم ــ ئۇنىڭدىن بۆلەك ھوزۇرلانغۇدەك ھېچنىمە يوق ئىدى.

دەپ قويۇش ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ. نارکوزنىڭ كۈچى كېتىپ، پۈتۈنلەي ھۇشۇمغا كەلگىنىمدىن كېيىن، چېچىمنىڭ پاسونىغا تولىمۇ دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. ئەسلىدە، بۇنىڭدىن ئىلگىرى چېچىمنىڭ ھېچقانداق پاسونىمۇ يوق ئىدى. يېزىدىكى چېغىمىزدا، مومام ھامان قايچا بىلەن چېچىمنى قىرقىپ، بېشىمنى تاپ ــ تاقىر قىلىپ قويۇاتتى؛ دارىلئېتامدا، كىشىلەر ھەمىشە چاچ ئېلىش ماشىنىسىدا چېچىمىزنى چۇشۇرۇپ، دۇگمىلەك قىلىپ ياساپ قويۇاتتى.

زاۋۇت مەكتۇبىدىكى چېغمىدا، بىر تۇتام ماگىلاي چاچ قويۇۋالغۇم كەلدى، لېكىن بۇ بىر ۋېرشوكتىن① ئېشىپ كەتمەسلىگى كېرەك ئىدى، بولمىسا، قىرقىۋېتەتتى. كېيىن، قىسمىغا باردىم. ھەربى كىيىمىنىڭ نومۇرى يىگىرمە، تۇزۇم ئىنتايىن قاتتىق ئىدى. قىسقىسى، ھەربى دوختۇرخانىدىلا ئاز-تولا ئەركىنلىككە ئېرىشتىم. يەنە بىر گەپنى ئۇنتۇپتىمەن. مېنىڭ بۇ دوختۇرخانىغا كىرگىنىمگە ئۇزاق بولمىدى، بۇ يەرگە جۇن دەرىجىلىك دوختۇرخانىدىن يۆتكىلىپ كەلدىم، مەن ئاشۇ يەردىكى چېغمىدىلا ماگىلاي چاچ قويۇۋالغان ئىدىم.

بۇ دوختۇرخانىنىڭ "نېرۋا پاتولوگىيىسى دوختۇرخانىسى" دەپ ئاتىلىدىغانلىغى، ياكى "نېرۋا ئىچكى كېسەللەر دوختۇرخانىسى" دەپ ئاتىلىدىغانلىغىدىن خەۋىرىم يوق، ئىشقىلىپ، نېرۋا بىلەن ئالاقىدار. مېنىڭ بىر قولۇمنىڭ ئىككى تال سۆڭىگى بىلەن بىر تال نېرۋا تومۇرى ئۈزۈلگەن، ماگا نارکوز قىلىنغانىدا، دوختۇر نېرۋا تومۇرىنى سۈغۇرۇپ چىققان. ئاگىلسام، ئۇلاپ قويۇپتۇ، شۇنداقتىمۇ بارماقلىرىمنى تېخىچە مىدىرلىتالمايتتىم، بۇ قولۇم قىلىچە ئاغرىقنى سەزمەيتتى، خۇددى باشقىلارنىڭ قولىدەك ساڭگىلاپ تۇراتتى. بارماقلىرىم يىگىلەپ، ساغرىپ كەتكەن. بۇ — ئۇلگەن قول ئىدى.

دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن نېمە قىلالىشىم مۇمكىن؟ قانداق كۇن ئالىمەن؟ مەن پەقەت بىرلا كەسپىنى قىلالايمەن — پويىز خادىمى بولىمەن، بۇ جەھەتتە يەتتە يىل تەلىم-تەربىيە ئالغانىمەن. لېكىن پويىز خادىمى بولۇش ئۇچۇن ئىككى قول بولۇشى

① ۋېرشوك — رۇسلارنىڭ كونا ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى، 4.4 سانتىمېتىرغا تەڭ. — تەرجىماندىن.

كېرەك ـ تە.

"ئۇنىڭ بىلەن نىمە كارىم! ئىشقىلىپ، يالغۇز مەنىلا ئەمەس! تۇغىشىپ كەتمەيمەن! ئالەمدە ئىنسانغا يول تېپىلماي قالمايدۇ..."

مېنىڭ كارىدورغا بارغۇم، تولىمۇ بارغۇم كېلەتتى. قول، كۆز، پۇت دېگەنلەر ـــ ھەممىسى ئەرزىمەس كىچىك ئىشلار. مەن ئىچ كىيىم بىلەن يۈرسەممۇ، بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق. خۇددى قەدىمقى رىم ئاقسۆڭەكلىرىگە ئوخشاش، يوتىلىرىمنى يوتقان بىلەن ئوراپ، مۇشۇنداق «يوپكا» بىلەن ئۆزەمنى كۆرسەتسەممۇ بولىدۇ. ھەممەيلەن مۇشۇنداق ياسىنىشىدۇ. بۇ يارىشىدۇ، بەدەندىكى داكا بىلەن رەتلىك تېڭىلغان تۆشۈكلەر كۆرۈنمەيدۇ، ئىسسىقراقمۇ بولىدۇ، قىسقىسى، بىرقەدەر قولايلىق بولاتتى.

ئاساسلىغى چېچىمنىڭ پاسونى، ئۇنى بىردىن ـ بىر كوزىرىم دېيىشكە بولاتتى. ھەممەيلەن تېخى مېنى: ئوچۇق ـ يورۇق، غەم ـ قايغۇسىز يىگىت، دېيىشەتتى. كۆكلۈم ئىنتايىن ئوچۇق ـ يورۇق ئىدى. دۇرۇس، مەن پاراڭچى، خۇش چاقچاق ئىدىم، نۇرغۇن ئۇششاق ـ چۈششەك ھىكايە ـ چۆچەكلەرنىمۇ بىلەتتىم. گەپنىڭ قىسقىسى، قالتىس قاۋۇل يىگىت ئىدىم!

مەن: لىدا مېنىڭ بىلەن يەنە بىر قېتىم پاراڭلاشسا، كىتاپتىن ئوقۇغانلىرىمنى، ئالدىنقى سەپتىكى ئەھۋاللارنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ھىكايىلەرنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرسەم، ماڭا تازىمۇ قول قويۇاتتى؛ بىزنىڭ نەزەرلىرىمىز، تىنىقلىرىمىزمۇ قوشۇلۇپ كېتەتتى! دەپ قاتتىق ئىشىنەتتىم.

بۇ نەرسىلەرنى نەدە ئوقۇغان بولغىيدىم؟ ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى ئوبدان يېزىلغان ئىدى.

كاربدورغا كەلدىم. قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتىم. شۇڭا، تامغا يۆلەنۈۋالدىم. ئۇ يەرگە پەقەت بىرلا چىراق يېقىپ قويۇلغان. كراسنودار ئېلېكتر ئىستانسىسى تېخى رېمونت قىلىنىپ بولمىغان ئىدى، ئومۇمەن، شەھەر تۇرمۇشى هېلىمۇ ناهايىتى مۇشكۈل ئىدى ــ بۇنى كىشىلەرنىڭ پاراڭلىرىدىن ئۇقتۇم.

كاربدورنىڭ يېراقراق ئۇ بېشىدا "مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش هەيئىتى" مىز ئىلا بىر ياربدار بىلەن پاراڭلىشۋاتاتتى. بارلىق ئالامەتلەردىن قارىغاندا، ئۇ مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى پىلانىنى تۈزۈۋاتاتتى. مەن تامنى تۆتۈپ ئاشۇ بىر جۈپ ياش قىز-يىگىت تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. ياربدار ئەپسۇسلانغان هالدا قىزنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ، ماڭا مەيۈسلىنىپ قارىدى. مەن ئۇنىڭغا قارىمىدىم، قارىغۇدەك چولامۇ يوق ئىدى. ئىلادىن بۇگۈن هېلىقى كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپ تۇرىدىغان بوتا كۆز، قارا بانتىگى ئۇستىدە بىر كۆتىرىلىپ، بىر چۈشۈپ تۇرىدىغان كىچىككىنە بۇغدىيىگى (هەلقۇمى) بار، كېلىشكەن، زىلۋا سېستىرا نۆۋەتچىلىك قىلامدۇ، دەپ سورىماقچى ئىدىم، لېكىن ئاغزىمدىن باشقىلا بىر گەپ چىقتى:

ــ ئوبدان ئىلا! هازىر سائەت نەچچە بولدى؟

"ئوبدان ئىلا" مېنىڭ قىزىقچىلىق قىلىپ ئېيتقان گېپىمگە هەيران بولۇپ، مۇرىسىنى چىقىرىش ئارقىلىق سۆھبەتدىشىغا يوپكا كىيىۋالغان كىچىك ئەسكەر ــ مېنىڭ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقلۇغىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن، ماڭا سائەت نەچچە بولغانلىغىنى ئېيتىپ بەردى.

ــ كۆتۈپخانا ئەتە قانداق ۋاقىتتا ئېچىلىدۇ؟ ــ قىزىقسىپ سورىدىم مەن يەنە.

"ئوبدان ئىلا"نىڭ تەلەپپۇزىدىن ئاچچىقى كېلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇ كىتاپنى ئۈپپىراتسىيىدىن چىققانلار كېسەلخانىسىغا يەتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى، بۇنىڭدىن تاشقىرى، مېنىڭ رۇخسەتسىز كارىدورىدا لاغايلاپ يۈرگىنىمنى مۇدىر دوختۇرغا مەلۇم قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

— خوپ، بېرىپ مەلۇم قىلىڭ! — مەن ئۈلۈغ-كىچىك تىنىپ، بۇرۇلۇپ كېسەلخانىغا قايتتىم. كېتىۋېتىپ، ئېچىلىۋاتقان ئىشىكلەرنىڭ ئىچىكىرىسىگە كۆز سالدىم.

مەن، خودىدى ئارىلىق جايلاردىن ئۆتۈپ دۇشمەن تەرەپكە "تىل تۇتۇش"قا بارغان ئادەمدەك، بىزنىڭ قاراڭغۇ كېسەلخانىمىزدىن ئاۋايلاپ ئۆتۈپ، چۈشىگىمنىڭ قېيىغا بېرىۋالدىم، شۇنداقتىمۇ ئارقا تەرىپىمدىن ئېنىق پىچىرلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى:

— كىم ئۇ، مېڭىپ يۈرگەن؟ بولىكا بىلەن هاراق تاپاي دەپ يۈرەمسەن؟ بۇ چوقۇم لېيۇرىك! هە، ئەمدى قېچىپ كېتەلمەيسەن، هېلىقى "چۆگۈن" قوماندانىدىن قۇتۇلالمايسەن!

— هاماقەت! — تىللىدى لېيۇرىك. — بىر كىچىك سېستىرا ئۈپپىراتسىيە بۆلۈمگە يۆتكىلىپ كەتتى. ئۈپپىراتسىيە بۆلۈمىدىكى ئىلگىرىكى خېنىم بىر كاپىتان يولداش بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇپ كەتتى! ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنا مۇنداق ئىشنى ياقتۇرمايدۇ!...يەنىلا ئېھتىيات قىلىش كېرەك، كىچىك سېستىرا سوتكا ئارىلاپ نۆۋەتچىلىك قىلىشقا كېلىدۇ...

— ئۇچ سوتكىدا بىر كەلسەمۇ، مېنىڭ بىلەن نېمە ئالاقىسى!...

— ئۇنىڭ ئىسمى لىدا.

— ئۇنىڭ ئىسمى ماگىرىتا بولسىمۇ، مېنىڭ بىلەن نېمە ئالا-

قمسى!...

ــ كىچىك بىر جۈكۈبي ئۇنىڭ ئەتراپىدا پىقىراپ يۈرىدۇ.

ــ ئۇنىڭ ئەتراپىدا گېنېرال پىقىراپ يۈرسىمۇ، مېنىڭ بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق!

ــ ئەخمەق! ــ ليۇرىك تىللاپ، ئورنىدىن چاچىراپ قوپتى، ــ سەن كىمنى ئالدىماقچى بولىسەن؟ مەن ساراتوۋلۇق ئەزىمەت جۇمۇ! مەن مۇنداق ئىشتا تەجرىبىلىك!...

ــ قاچانلاردا ئۇگىنىۋالغان؟

ليۇرىك دەرھال جاۋاپ بەرمەي، كۆرەڭلىگەن قىياپەتتە ئالدىرىماي بىر تال تاماكا يۆگىدى. ئۇ ھەرقانداق ئىشتا ئالدىرىمايتېنىمەي، كىبىر كۆرسىتەتتى، لېكىن ماڭا ئوخشاشلا شوخ يىگىت ئىدى. ئۇ ماڭا كىبىر كۆرسىتىشنىڭ ھېچقانداق رول ئوينىمايدىغانلىغىنى بىلسىمۇ، يەنىلا سىپايىگەرچىلىك بىلەن ھەيۋە قىلاتتى. قارىغاندا، بۇ ساراتوۋلۇق يالغانچىلارنىڭ تۇغما تەبىئىتى ئوخشايدۇ!

ــ بىز ساراتوۋلۇقلارنىڭ قانداق قىلىدىغانلىغىمىزنى بىلەمسەن؟

ــ ھە، قانداق قىلسىلەر؟ ــ ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدۈم.

ــ مۇنداق! بالا تۇغۇلغان ھامان، قولىغا قوڭغۇراق، قوچاق تۇتقۇزماي، گارمون تۇتقۇزۇپ، گارموننى چالغاچ: "بىلمەيمەن سىلەردە قانداق، لېكىن بىزدە، 90 ياشلىق مومايمۇ ئوينايدۇ يىگىتلەر بىلەن بىللە!..." دەپ ناخشا ئېيتىدۇ. ــ ليۇرىك تاقلاپ كارۋاتقا ساغرىسى بىلەن چۈشۈشگە، كارۋاتنىڭ پۈرژىنىسى غىرىسلاپ كەتتى.

ــ يالغان! ــ دىدىم ــ دە، ئۇنىڭ تاماكىسىنى تارتۇۋلىپ، چېكىپ بولغاندىن كېيىن، ليۇرىكنىڭ كارۋىتىنىڭ باش تەرىپىدىكى جاۋەن ئۇستىگە قويۇلغان ئەينەكىگە قاراپ تۇرۇپ ئالقىنىمغا تۈكۈرۈپ،

بېشىمنىڭ چوققىسىدىكى چېچىمنى يېپىنشتۇردۇم، ئاندىن نۆۋەتتىكى ئەھۋال ئۈستىدە ئويلىنىش ئۈچۈن "ئۆز جايىم"غا قايتتىم.

دوختۇرخانا كارىدورىنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىگە بىرنەچچە كىرسىن چىرىقى ئېسىپ قويۇلغان، چىراقلارنىڭ كۆپچىلىگىنىڭ شېشىسى چېقىۋېتىلگەن، بەزىلىرىنىڭ شېشىسىمۇ يوق ئىدى.

ھەممە يەر قارا-قۇرۇم، ئىس-تۈتەك، ھەممە يەردە ئادەملەر مغلداپ يۈرگەن. كۆيۈپ كەتكەن كۆكتات شورپىسى، فېنول (كاربول كىسلاتاسى)، يود، خلوروفورم، چىرىگەن ئادەم گۆشى ۋە قان پۇرىغى گۇپۇلدەپ تۇرىدۇ.

ھازىر، مۇندىق ئارىلىشىپ كەتكەن خۇنۇك پۇراق سىلىق-سىپاڭ يىلىق بىلەن "خۇش ھىد" دېيىلىدۇ.

لېكىن، كارىدورىدىكى قۇرۇق پاراڭنىڭ مەزمۇنى تېخىمۇ ئەجەپلىنەرلىك خىلمۇ-خىل — بۇ ئۇخلاش ئالدىدىكى "كاللىنى جىددىلىكتىن پەسەيتىش" ئىدى. گەپنىڭ قىسقىسى، بۇ قىلغىلى ئىشى يوق، بىر بۇرجەكتىن يەنە بىر بۇرجەككە مېڭىپ يۈرگەن بىكارچىلار ئۇتتۇرىسىدىكى نەق قۇرۇق پاراڭ ئىدى.

بۇ يەردە ھەممىلا يېرىگە قېرىنداش ۋە ھەر خىل سىيالار بىلەن بەلگىلەر قويۇۋېتىلگەن ئۇتتۇرا مەكتەپنىڭ پاسكىنا بىر خەرىتىسى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەرەڭگە قادالغان، بىرنەچچە "ئىستىرا-تېگىيە مۇتەخەسسىسى" ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋالاتتى. يالاڭ ئىشتان كىيگەن، كۆزلىرى بىرئاز سارغىيىپ قالغان بىر ئەر، سالاپىتىدىن قارىغاندا، پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ رەسمىي پروفېسسورى بولمىغاندىمۇ، ھېچ بولمىغاندا سىياسى بۆلۈم مۇدىرى ياكى بىزنىڭ

تېخنىك ئىشچىلار مەكتۇبىنىڭ مۇدىرىدەك قىلاتتى، ــ بارمىغى بىلەن خەرىتىدىن ئۇ يەر ـ بۇ يەرنى كۆرسىتىپ سۆزلىدى:

ــ يولىمىزدىكى ئاساسىي توسالغۇ ۋاسىلا دەريانىڭ بىلەن ئودېر دەريانىڭ ئىدى. قەھرىمان قىسىملىرىمىز ئۇلارنىڭ ئېچىدىكى بىر مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، ساندومېژ بازىسىدىن كۆچلۈك ھۇجۇم قوزغىۋىدى، جاھىل دۇشمەنلەر سېپىنىڭ ۋەتۈەرىگى چېقىپ كەتتى!

مېڭىسى چاپقىلىپ كەتكەن تۆت كىسەل ئېغىزلىرىنى ئېچىپ زەن سېلىپ ئاڭلايتتى ــ بۇلار دېگەن گەپىنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلايتتى، لېكىن ھېچنىمىنى چۈشەنمەيتتى، پەقەت لەۋلەرنىڭ ھەركىتىدىنلا گەپنىڭ ئورامىنى قىياس قىلاتتى.

كىشىلەر ۋۇجۇدىدىمۇ قىزىقارلىق بەزى خۇسۇسىيەتلەر بارلىققا كەلدى ــ ناۋادا كىشى ئەستە ساقلاش قابىلىيىتىدىن مەھرۇم بولسا، مەيلى ئەقلىي جەھەتتىن، ياكى جىسمانىي جەھەتتىن بولسۇن، ئۇ بالىلىق دەۋرىگە قايتىدۇ. كەينىدىن قارىسىڭىز، ئۇ يالاڭ ئىشتانلىق، بوينى ساپاقتەك، ئارقا مېڭە تەرەپتىكى چېچى توخۇنىڭ تاجىسىدەك، ھەتتا ئىسكىلىتىمۇ چوخچىيىپ چىققان، قولىنىڭ بېغىشى تۇپ ـ تۇز، تەپ ـ تەكشى، مۇرىسى تار، كۆكرىگىمۇ ئىچىگە ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىغا ئوخشايدۇ.

"ئۇششاق بالىلارنىڭ جىمىسى نىمىشقا بۇ يەرگە يىغىلىۋالغاندۇ؟" دەپ ئويلاپ قالىسىز. لېكىن سەپ سېلىپ قارىسىڭىز، بۇ ئادەمنىڭ چىرايىنى قورۇق باسقان، ھاك يۇقى قاداقلىق تاپانلىرىنىڭ تېرىسى قالىمغان. ياشىنىپ قالغاچقا، دۇمچەكىمۇ بولۇپ قالغان، لېكىن كۆز ـ لىرىدىن بالىلارغا خاس ساددىلىق ـ گۆدەكلىك بىلىنىپ تۇرىدۇ،

هەممىنى بىلگۈسى كېلىدۇ...سېستىرالار بىلەن سانىتارلار ئۇلارنى "بالىلار، بالىلار..." دەپ قىچقىرىدۇ.

ئىككى بېلورۇس بىر بىرىنى قولتۇقلىشىپ، خەرىتە يېنىدىكى تامغا چىكىۋلىنىپ تۇراتتى. بۇ ئادەملەر كىم گەپ قىلسا ئاڭلاۋېرىدۇ، هەممىلا گەپكە ئىشىنىدۇ. ئۇلار تولىمۇ بەختلىك — يېقىندىلا ئەمدىلا ئازات بولغان ۋېيتنامبۇسكى شەھىرىدىن ئۇچ يىلدىن بېرى ئۆيىدىن كەلگەن تۇنجى خەتنى تاپشۇرۇۋالدى! ئۇلار يىغلىشاتتى، قۇچاقلىشاتتى ۋە قۇچاقلاشماقچى، سۆيۈشمەكچى بولۇپ سېستىرالارنى قوغلىشاتتى. لېكىن، سېستىرالار ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنا بىرەر نەرسىنى خىيال قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ داۋاملىق ئىشلىشىگە يول قويماسمىكىن، دەپ ئەنسىرىشەتتى، كىشىلەرنىڭ ئاگىنىيەگە "ئوت!"، "ئوت ئىلاهى!"، "ئوت پەرىسى!" دەپ لەقەم قويۇپ قويغانلىغى بىكار ئەمەس ئىدى، "ئوت" بىلەن هەرگىزمۇ ئويناشقىلى بولمايتتى!

— خوش، ئاخىرى قانداق بولدى؟ — بىر بېلورۇس ئۆزاق ئويلانغاندىن كېيىن هېلىقى خالىس سىياسى تەشۋىقاتچىدىن سورىدى، — بىزنىڭ ئادەملىرىمىز پات ئارىدا ئۇلارنىڭ ئۆۋۈسىنى ئىشغال قىلىدىغاندۇ؟

لېكىن، "سىياسى تەشۋىقاتچى" چۈشۈپ كېتىۋاتقان يالاڭ ئىشتىنىنى تارتىشىپ كەتكەن قوسغىدىن يۇقۇرىغا تارتىشقا ئولگۈرمەيلا، شۇنىڭدەك خۇددى راستتىنلا ئۆز لايىغىدا جاۋاپ بەرگىچە، هەممىدىن گۈمانلىنىدىغان بىرى سەكرەپ چىقتى.

— ئۇنداق شېرىن خىياللارنى قىلماڭلار! نېمىسلار ئۇ ياقتا يەنە ئېلىشىدۇ تېخى!

— ئىلاهىم، ئۇرۇش ئاياقلاشقاندا ئۆلۈپ كەتمىسەم بولاتتى! —

ئىككىنچى بېلوروس نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدىكى ئويىنى توغرا-دىن-توغرا ئوچۇقلا ئېيتتى، — ھەر ھالدا ئۇنداق بولماس!...

موخورکىنىڭ ئىس-تۈتەكلىرى كاربىدوردا لەيلەپ يۈرەتتى. دېرىزە تەكچىسىدە مېڭىسى چاپقىلىپ كەتكەن ئىككى نەپەر كىسەل ئولتۇراتتى، ئۇلار سۆزلەشمۇ ۋە خەت يېزىشنى تېخى ئۆگىنەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن "چاپايېۋ" ھەربى شاخمىتىنى ئويناشنى بىلەتتى، يەنى قارشى تەرەپنىڭ ئۇرۇغىنى بارمىغى بىلەن ئۇراتتى، كىم يېڭىلسە، پىشانىگە تاققىدە چېكىش — "كاشتان" يېيىش جازاسىغا ئۇچرايتتى.

ئۇلار خېلى ئۇزۇن ئويىندى، ئىككىيلەنىنىڭ پىشانىلىرى ھۇر-رەك-ھۇررەك بولۇپ ئىششىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ "ھە-ھۇچلار" ئۇ ئىككى ئەخمەققە يەنىلا يەل بېرەتتى، ئۇلارمۇ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ، ئويۇننى داۋاملاشتۇرىۋەردى، يۈزلىرى پوكانىدەك قىزىرىپ، پۈتۈن ئەزايى غال-غال تىترەپ، مۇشت ئېتىشقا تەييارلاندى! تاماشا كۆر-گۈچىلەر ھوزۇرلىنىپ، كۆڭلى يايراپلا كەتتى!

شاڭشى (ستارشىنا) شېستوپالوۋنىڭ ئەتراپىغا يىغىلغانلار ھەممە-دىن كۆپ ئىدى. ئۇ تازىمۇ پوچى! بىر توپ ئاڭلىغۇچى ۋە تاماشا-بىنلار ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۇنىڭ كەينىدە ئىدى — تاماق يېمىسىمۇ مەيلى ئىدى، شېستوپالوۋنىڭ ئاتقان پولىرىنى ئاڭلىسىلا بولاتتى! ئۇ كاربىدوردىكى بىردىن-بىر كىرىسلوغا چازا قۇرۇپ ئولتۇرۇۋالاتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇ يەردىن كەلمەكتە ئىدى:

— بىز كالا سېتىۋالساقچۇ؟... — گەپنىڭ ئايىغى زادىلا ئاڭلانمىدى، كىشىلەر بىر بىرىنى قىستىشاتتى، بېسىشاتتى، تۇرۇپ ئىگىرە-شاتتى، تۇرۇپ ۋاقىرىشاتتى.

بوینی ۋە بىر كۆزى تېڭىلغان بىر يىگىت گىپسىلانغان ھەم بىنت ئورالغان قولىنى كۆتەرگىنىچە يېنىمدىن يۈگۈرۈپ ئۆتتى. ئۇ قۇلـ غىنى مىدىرلىتالايتتى. لېكىن ھازىر قۇلغىنى مىدىرلىتىشقا ھەپسىلىسى يوق ئىدى: قارىغاندا، قولى قاتتىق ئاغرىيتتى، ئەتىسالىم، گىپس بىنتى ئىچىدە چۈشۈن لىچىنكىلىرى پەيدا بولغان ياكى چۈسا كىرد ـ ۋالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن! ئەگەر گىپس بىنتى ئىچىگە چۈسا كىرد ـ ۋالغان بولسا، بۇ تازا چاتاق بولغىنى، كىشىنى جاق تويغۇزۇۋېتىدد ـ ىغان ئۇ كاساپەتلەرنى ھېچقانداق قىلىپمۇ قوغلاپ چىقارغىلى بول ـ مايدۇ! ئۇ چۈسلار قانىنى قانغىچە شورىۋېلىپ، ئۇ يەردە ئارام ئالىدۇ، ئاندىن يەنە چېقىشقا باشلايدۇ. چۈشۈن لىچىنكىلىرى چىرىگەن گۆشىنى يەيدىغان بولغاچقا، ئاز ـ تولا پايدىسىمۇ بار، لېكىن چۈشۈن لىچىنكىلىرى تولىمۇ ئاۋۇپ كەتسە، يارىنىڭ چىرىگەن گۆشىنى يەپ بولۇپ، ساق گۆشىنى يىيىشكە تۇتۇنىدۇ. مۇنداق چاغدا، گىپس بىنتىنى دەرھال ئېلىۋېتىش كېرەك، بولمىسا، ھۆكۈرەپ يىغلاشقا توغرا كېلىدۇ! ھۆكۈرەك ئېتىپ يىغلاشقا بولمايدۇ، ئەتراپتا ئادەم بار، يەنە كېلىپ ھەممىسى يارىدار، كىمسەللەر.

ۋاھ، مېنىڭ كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىم ناھايىتىمۇ تولا! كاللامغا غەم كىرىۋالدى. ماڭلاي چېچىم خېلىلا ئۆسۈپ، بىر تەرەپكە ياتقۇ ـ زۇپ تارىغۇدەك بولدى. لېكىن شۇ چاغدا، قىزىق ئىككى ئادەم دىقـ قىتمىنى تارتىپ، ئوي ـ پىكرىمنى ئۈزۈپ قويدى. ئۇلارنىڭ بىرى تەرى تۇرۇك، ئىككى تەرىپىگە زىغىزىق تۇتقان قىسقا كېچىلىك كىيىم كىيىۋالغان، ناۋادا ئىدىتلىق كەسسە، ئۇ زىغزىقتىن بىر جۈپ پەلەي توقۇغلى بولاتتى. يەنە بىرى ساغرىسى تار، ھودۇققان قىياپەتتىكى، چېچىلاڭغۇ ئۆشكە ساقاللىق ئادەم ئىدى. بىرى جۇڭشياۋغا، يەنە

بىرى ئارتىستقا ئوخشايتتى. ئەتىمالىم، ئەھۋال راستلا شۇنداق بولسا كېرەك: ساقاللىغى سۆزلەپلا تۇراتتى، يەنە بىرى بولسا چىرايىنى ئۆزگەرتمەي، قىلچە ئىپادە بىلىندۈرمەي ئاڭلايتتى.

مەن مۇشۇلارغا تىكىلىپلا قالدىم ــ ئارتىستنىڭ گېپىنى ئاڭلاش تولىمۇ قىزىقارلىق ئىدى!

ــ بۇ راست! ــ ۋىجىك بوۋاي يوتقىنىنى يوپكا قىلىپ ئورنۇ-لىپ، ئۇششاق-ئۇششاق قەدەم تاشلاپ سۆزلەيتتى، ــ تالاشما! قار-شىمۇ تۇرما! ــ كېچىلىك كىيىمىنىڭ ئىككى تەرىپىگە زىغىرنى تۇتۇل-غان ھېلىقى ئادەم تالىشىش، قارشى تۇرۇش بۇ ياقتا تۇرسۇن، زادىلا پەرۋا قىلمايتتى! كىلىنىس ئىلاھە گويا...كۆك غارغا يېقىن دېگەندە سۆزۈۋېلىنغانەدەك ئىدى!

قۇرۇپ كەتكۇر، گەپنى ئېنىق ئاڭلىغىلى بولمىدى! قانداق غار؟ بۇنىڭ ھەممىسى شېستوپالوۋنىڭ كاساپىتى: ئۇ يەنە قانداقتۇر پو ئېتىۋىدى، قاتتىق كۆلكىدىن پۈتكۈل دوختۇرخانا زىلزىلىگە كەلدى، نۆۋەتچى سېسترا ئوكۇل ئۇرۇشقا تەييارلىغان شىپرىسنى كۆتەرگىنىچە يۈگۈرۈپ چىقىپ توۋلىدى:

ــ ھەي، ئاستىراق! بولمىسا، ھەر بىرىڭلارغا بىردىن ئوكۇل قويىمەن!...

ــ تالاشما، قارشىمۇ تۇرما! ــ ساقاللىق ئارتىست ئۆز گېپىنى يورغىلىتاتتى، ــ كالپۇك بىلەن ئەمەس، بۇرۇن بىلەن سۆيۈشىدىغان ئادەت ئافرىقىدىكى بەزى قەبىلىلەر ئارىسىدىلا تارقىلىپ قالماستىن، بەلكى پولىنېزىيە ئارالىلىرىدىمۇ بار، دېمەك، مىللەتلەرنىڭ كۆچۈشى...

ــ ياق، قارىغاندا، ئۇ ئارتىستقا ئوخشمايدۇ، بەلكى ئالىمغا ئوخ-

شايدۇ. بەلكىم ئارتىست، قوشۇمچە ئالمىدۇر! ۋە ياكى لىۋىركىقا ئوخشاش ۋات-ۋات پوچىدۇر! بۇرۇن بىلەن سۆيۈشۈش؟ قانداق سۆيۈشىدۇ؟ مەن ھەتتا لەۋ بىلەن سۆيۈشۈشنىمۇ ئۇقمايمەن، تېخى. پەقەت كىنو-فىلىملاردىنلا كۆرگەن، كىتاپلاردىنلا ئوقۇغان. لېكىن، كىتاپلار بىلەن كىنو-فىلىملار قانچىلىك نەملەر ئۇ؟ جانسىز-روھسىز سەنئەت، خالاس!

مۇبادا...

مەن ساقلىق ساقلاش-يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش بۆلۈمى تەرەپكە مېڭىپ، يۇيۇنۇش ئۆيىگە يېقىن جايغا قويۇلغان پۈتى سۇنۇق كرىسلوغا ئولتۇرۇپ، ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ ناخشا ئېيتتىم:

مەن سىگان بارون-تۆرە،

كۆيۈپ قالدىم سىگان قىزغا...

ئاۋازىمنى ئاڭلاپ، 9-نومۇرلۇق كېسەلخانىدىن بىر "سارائ" چىقىپ، كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقاردى:

ـــ ھە...ھە...ھەر...گىز...

ـــ سەن ناخشا ئېيتقىن، ـــ دېدىم قاپىغىمنى سېلىپ. كېكەشلەر-نىڭ ياكى مېڭىسى چايقىلىپ، سۆزلەش ئىقتىدارى ئەسلىگە كېلىۋاتقانلارنىڭ سۆزلىگەنگە قارىغاندا ناخشا ئېيتسا گېپى ئېنىق چىقىدىغانلىغىنى بىلەتتىم.

"سارائ" ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى:

ـــ ھە...ھەر...گىز ناخشا...ئېيتما!

بىز مېڭىسى چايقىلىپ كەتكەنلەرنى "سارائ" دەيتتۇق. كېسەلخانىنىڭ بىرىنى تاماماەن شۇلار ئىگەللىگەن ئىدى. مېڭىسى چايقالغان-

لارنىڭ ھېچقانداق يېرىدە يارا ياكى تۆشۈك بولمىسىمۇ، بەرىبىر ئۇ ئادەم ھېسابلانمايتتى. ئادەم ئاغرىقىنى سەزمىسە، غىزانىڭ تەمىنى ئۇقمىسا، ئۇنىڭغا خەتلىرىنى، ھەتتا ئۆزىنى تۇققان ئانىسىنى ئۇنۇتۇپ كەتسە، ئۇنى يەنە ئادەم دېگىلى بولامدۇ؟ ھەممە بۇزۇلغان، بەربات قىلىنغان. مانا ئەمدى يېڭىۋاشتىن تىرىشىپ ئۇنى ئادەم قىلىپ يېتىشتۇرۇش كېرەك. لېكىن شۇنىسى ئەجەپلىنەرلىككى، مېڭىسى چايقالغانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مۇزىكا ۋە ناخشا ئاۋازىغا نىسبەتەن، خۇددى كېسەللىك ھالىتىدەك، ئاجايىپ تۈيغۇن. بۇ ئادەممۇ شۇنداق. ناخشىنى ئەمدىلا باشلىشىمغا، ئۇ كەلدى.

مېڭىسى چايقالغان نۇرغۇن كېسەللەر ئالدىنقى سەپتىن بەھۇش ھالەتتە كەلتۈرۈلگەچكە، ئۇلار ھەممىنى جۇملىدىن ئۆزىنىڭ ئىسمىنىمۇ جەڭ مەيدانىدا قالدۇرۇپ كەلگەن، شۇ سەۋەپتىن ھەممىسىنى قارا-قويۇقلا "ئۇئان" دەيتتۇق. مەن كېسىلى خېلىلا ساقىيىپ قالغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە 9-نومۇرلۇق كېسەلخانىنىڭ باشلىغى بولغان ئۇئانغا قاپىغمنى سېلىپ ئېيتتىم:

— كۆزدىن يوقال! يەنە بىردەم ناخشا ئېيتىپلا بولدى قىلمەن!

ئۇئان خۇددى قۇشقاچ بالىسىدەك بېشىنى نولغاپ، مەيۈس كۆزلىرى بىلەن ماڭا گومۇشتەك قادىلىپ، ئاغزىنى ئاچتى.

مەن ئۇنىڭغا قارىماي، يۈزۈمنى ئۆرۈپ، ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ ناخشامنى ئېيتىۋەردىم:

بىلمىدۇ شۇنى شۇ كۆپ-كۆك ئاسمان،
بىلمىدۇ ھەر بىر يولۇچى ئىنسان،
بىلمىدۇ ھەتتا زاراڭ دەرىخى،

كۆيگىنىمنى ئۇنىڭ ئىشقىدا هامان...

ئۇڭان پىخ-پىخ كۈلۈپ يالاڭ ئىشتىنىنى يۇقۇرىغا كۆتىرىپ-كۆتىرىپ قويدى.

مەن ئۇنىڭغا مۇشتۇمنى پۈلاڭلىتىپ هەيۋە قىلدىم.

ئۇڭانىڭ چىرايى شۇ هامان ئۆڭۈپ، كالۋالىق هالەتكە كۆچتى. مەن شۇ هالەتتە كېسەلخانىغا قايتتىم، قىچقارماقچى بولغان ئادەمنىمۇ قىچقىرالمىدىم. ئۇڭان ئۇچۇن، كەلسە-كەلمەس ناخشا ئېيتىشنى خالىمايتتىم.

بىزنىڭ كېسەلخانىمىزدا ئۆزگىرىش بولدى! مەن ئۇ ياق-بۇ ياقتا سەيلە قىلىپ، ساقلىقنى ساقلاش-يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش بۆلۈمىدە ناخشا ئېيتىپ يۈرگىنىمدە، ئافونىنى ئانتىپىننىڭ كارۇتى بوشتىلىپ، بىر تانكا ئەسكىرى ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ. ساندو-مېڭ بازىسىدىن بىر تۈركۈم يارىدارلار كەلتۈرۈلگەن ئىكەن. تانكا ئەسكىرى پات-پات ئۆرۈلۈپ ۋاقىرايتتى: "ئوت كەتتى! بۇرادەر-لەر، تېز ئاستىنقى بۆلۈمگە كىرىڭلىكلار! ئوت كەتتى! بۇرادەرلەر، تانكىنى تاشلىماڭلار!..." ئۇ تىنىمسىز هەركەتلىنىپ تۇرغاچقا، كارۋات-تىن چۈشۈپ كېتەيلا دەپ قالغان ئىدى. دوختۇرخانىدا سانىتارلار يېتىشمەيتتى، شۇڭا ساقىيۋاتقانلار دەۋەت ۋە بۇيرۇقسىزلا، ئەمدىلا ئوپېراتسىيە قىلىنغان يارىدارلار ۋە ئېغىر يارىدارلارنىڭ قېشىدا ئۆز-لۈگىدىن نۆۋەتچىلىك قىلاتتى.

ئاشۇ كۈنى ئاخشىمى نۆۋەت لېيۇرىك ئىككىسىگە كەلدى. ئۇمۇ ئوغرىلىقچە كېسەلخانىدا مېڭىشقا كىرىشكەن، لېكىن يەنىلا كار-ۋاتنىڭ قىرىنى تۇتۇپ ماڭاتتى. جۇنۇبىي گۇساكوۋۇمۇ ئوخلىمىدى. ئۇلار ئۇنى ئافونىنىڭ كارانتىن قىلىنغان كېسەلخانىسىغا بارغۇز-

مىدى، ئۇ شەخسلەر ئېچىتقان ئاق ھاراقنىمۇ قولغا كەلتۈرەلمىدى ــ شەخسلەر ئېچىتقان ئاق ھاراقنى سېتىۋالغۇدەك پۇلى يوق، سائىتىنى ۋە يېنىدىكى ھەننۇا نىمىسنى سېتىپ تۇگەتكەن ئىدى.

لېيۇرىك تۇن نىسپى بولاي دېگەندە ئاستا ئۇپېراتسىيە بۆلۈمىگە بېرىپ، قايتاشىدا لىدا بىلەن بىللە قايتتى ــ لىدانىڭ قولىدا نىمىدۇ قاچىلانغان ئۆلچەش شېشىسى بار ئىدى. ئۆتكەن قېتىم كۆرگىنىمدىن بېرى، لىدانى كۆرمىگەن ئىدىم، شۇڭا دەرھال كارۋاتتىن چاچراپ قوپتۇم.

ــ تىنچ ـ ئامان تۇرىدىگىزمۇ!

ــ ياخشىمۇسىز، ياخشىمۇسىز! ــ ئۇ مۇنداقلا سالاملىشىپ قويۇپ، گۇساكوۋغا:

ــ سىز بولدى قىلىڭ ئەمدى، راست گېپىم بۇ! بىز ئۇپېراتسىيىدە ئىسپىرت ئىشلەتمەي، يود ئىشلىتىپ كۇن ئېلىۋاتىمىز. مانا بۇنى ئېلىڭ... ــ دىدى ـ دە، كىچكىنە شىشىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

گۇساكوۋ شېشىدىكىنىڭ نىملىگىگە قاراپ ئولتۇرمايلا، گۇپپىدە ئىچىۋېتىپ، ئاغزىنى پۇرۇشتۇردى:

بۇ قانداق نىمە! تۇفى!

لىدا ئالقىنىنى تانكا ئەسكىرىنىڭ ماڭلىيىغا قويۇۋىدى، ئۇ تىنچ ـ لىنىپ، ئۇنىڭ ئالقىنى ئاستىدا ئىتائەتمەن بولۇپ قالدى. بۇ ئالقان تەككەن چاغدىكى سەزگۈ ماڭا مەلۇملۇق ۋە ئېسىمدە! بۇ ھەرقانداق داۋالاش ئۇسۇلىدىنمۇ ياخشى ئىدى. سالقىن، نازۇككىنە كەلگەن بۇ قول ھەرقانداق دورىدىنمۇ شىپالىق بولسا كېرەك.

ــ ھەي، بۇرادەرلەر، بىلەمسىلەر، قانچىلىك ھېرىپ كېتىـ

مەن! ــ لىدا ماڭا ۋە لىۋرىكتا دەردىنى ئېيتتى، ــ بەزىدە ئاشۇنداق نۆۋەتچىلىك توغرا كېلىدۇ...ئاشۇنداق!...

ــ ئافوننىنى يوقلىساق بولامدۇ؟ ــ سورىدى گۈساكوۋ بوغۇق ئاۋازدا.

ــ بولمايدۇ! سىزگە ئېيتقان ئىدىمغۇ!

ــ ئەمسە ئۇ ھاياتمۇ؟

ــ ھايات، ھايات! ياۋاللا! نىمە، مەن سىلەرنى ئالدايمەنمۇ؟!

گۈساكوۋ يۈزىنى ئۆرۈپ، چىشلىرىنى بىرنەچچە قېتىم غۇچۇر-لىتىپ قويۇپ، ئاستا-ئاستا ئۈيقۇغا كەتتى ــ قارىغاندا، لىدا ئۇنىڭغا قانداقتۇ ئۈيقۇ دورىسى بېرىپ، ئۇنى تىنچلاندۇرغاندەك قىلاتتى.

ــ خوش، مەن كەتتىم، بۇرادەرلەر! ــ لىدا خورسىنىپ قويۇپ، يەنە بىر پەس ئولتۇردى، ــ مەن يوق چاغدا سىلەر جىدەل-غوغا چىقارماڭلار جۇمۇ؟

ــ پەرىشتەدەك شەپقەتلىك! ــ پىچىرلىدى لىۋرىك.

ــ ھەممەڭلار يارايسىلەر! ــ لىدا لىۋرىك ئىككىمىزنىڭ يېڭىدىن ئۆسكەن چاچلىرىمىزنى تۇزۇشتۇردى، ــ ئەگەر ئەھۋالىي يامان بولۇپ قالسا، ــ ئۇ تانكا ئەسكىرى تەرەپكە قاراپ بېشىنى لىڭشتتى، ــ ئادەم قېچىرىڭلار. چىراقنىمۇ ئۆچۈرمەڭلار، ياردارلار قارىغۇدا تېخىمۇ ئازاپلىنىدۇ. بۇلارنى دەپ يۈرگىنىمنى قارىمامدىغان؟ ھەممىنى بىلىسىلەرغۇ، ــ ئۇ لىۋرىك ئىككىمىزگە يەنە تېگىپ قويۇپ، كېسەلخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ چىقىپ كېتىۋاتقاندا، مەيلى ئىشىنىڭ، ياكى ئىشەنمەڭ، يىغلىۋەتكىلى تاس-ماس قالدىم: ئۇ شۇ قەدەر يادا‌ڭغۇ، شۇ قەدەر ھارغىن، شۇ قەدەر ئايانچلىق ئىدىكى، بۇنىڭغا زادىلا ئامال قىلغىلى بولمايتتى.

قارا‌ڭ، مۇنداقمۇ بىر ئىش بولغان!

ئەسلىدە، مېنىڭ ناخشام مېكىسى چايقالغانلارغىلا تەسىر قىلىپ قالماستىن، بەلكى سەنئەتكە ئېتىۋار بېرىدىغان ۋە سەنئەتنى ئومۇمـلاشتۇرىدىغان كۆڭۈل ئېچىش ھەيئىتى ئىلانىڭمۇ قۇلىغىغا يېتىپتىكەن، ئۇ شۇ ھامان مېنى مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىدە ئويۇن كۆرسىتىشكە دەۋەت قىلدى. مەن بىر پەس تارتىشىپ ئۇنىماي، ئاندىن كۆپچىلىككە ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە ماقۇل بولدۇم، ماگىلاي چېچىم بىلەن بولمىغاندىمۇ، ناخشام بىلەن بولسىمۇ مەلۇم ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئۆزەمگە رام قىلىمەنغۇ، دېگەن كىچىككىنە ئۈمىدىم بار ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن، مەن تەن سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەنلەر بۆلۈمىدە ئۆرە تۇرغىنىمچە (بۇ يەر ئىلگىرى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ چېنىقىش ـ مەشق قىلىش ئۆيى ئىدى)، گارمونىنىڭ جور بولۇشىغا ئەگىشىپ، مۇڭلۇق بىر ناخشىنى ئېيتىشقا كىرىشتىم:

بىلىقچى باغلىما ئۈمىدىڭنى ھاۋاغا،
باغلىغىن ئۈمىدنى چىڭ تارتىلغان يەلكەنگە،
ئۈمىدنى باغلىما تىنچ دولقۇنغا ھېچقاچان،
بارکى ئۆتكۈر تاش خادىلار سۈنىڭ تېگىدە...

مەن مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىدە ئويۇن كۆرسىتىشكە ئىلگىرىمۇ قاتناشقان، بىر قېتىم ھەتتا رايوندا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، بىر كورۇپكا شاكىلاتمۇ ئالغان. شاكىلاتنى دارىلئېتامدىكى ئاغىنىلىرىم بىلەن قىزچاقلارغا ئۈلەشتۇرۇپ بەرگەن. شاكىلات يېتىشمەي قالغاندا، ئاخىرقى بىرنەچچە پارچىسىنى ئىككىگە، ھەتتا تۆتكە بۆلۈپ تەقسىملىگەن ئىدىم، ئۆزەمگە تۆتتىن بىرىمۇ تەگمىگەن. شۇڭا، بىرىنچى يىلىق سىنىپتىكى قىز ئوقۇغۇچى

مۇسكا كورچاگىنا، گويا شاكىلات ئەسلىدىلا ئۆزىنىڭكىدەك، شاكىلات-نىڭ بىر چېتىدىن كىچىككىنە چىشلىتىپ قويغان ئىدى. مۇسكا، مۇسكا ئاشۇ شاكىلات ۋەقەسى ھېلىمۇ يادىڭدىمۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېسىمدە. يېڭى يىلنى تەبرىكلىگەن چېغىمىزدا، ھەممەيلەن ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلىشىپ بىرلىكتە جۇۋاڭا تۇككەنلىگىمىز، خېمىر كۇمۇلاچلىرىنى بىر بىرىمىزگە ئاتقانلىغىمىز؛ كىنو-فىلىم قويغاندا، فىلىمنىڭ ئاخىرى بىلەن بېشىنى ئوڭ-تەتۈر قويغانلىغى؛ بىزنىڭ ھاجەتخانىدا تاماكا چەككەنلىگىمىزنى سىلەر — قىزچاقلار كۆرۈپ قالغىنىڭلاردا، دائىم ئەدىۋىگلارنى بېرىمىز، دەپ تەھدىت سالغانلىغىمىز، لېكىن ئەدىۋىگلارنىمۇ بەرمىگەنلىگىمىز ئېسىمدە، چۈنكى بىزنىڭ دارىلئىتامدا مۇنداق بىر قائىدە بار ئىدى — كىچىك قىزچاقلارنى ۋە كىچىكلەرنى ئۇرۇشقا بولمايتتى. ھالبۇكى، بىز ھەممىمىز ئۇرۇشقاقلاردىن ئىدۇق. ئەزبرايى، تازا ئۇرۇشقاقلاردىن ئىدۇق! كىتاپ ئوقۇشقا زادىلا چولىمىز تەگمەيتتى، چوڭلارمۇ بىزگە ئوخشاش قائىدىگە خىلاپلىق قىلاتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېسىمدە، ھەممىسى!

گارموننى لېۋرىك چالدى. مېنىڭ نەزىرىمدە، لېۋرىك ھەقىقەتەن-مۇ قەيسەر ئەزىمەت، ئۇنىڭ تېنىنىڭ ھەممىلا يېرىدە ئوق پارچە-لىرى بار ئىدى. بىر تال ئوق پارچىسى ھەتتا ئۇنىڭ مەڭزىنى تېشىپ ئۆتۈپ، ئاغزىدا توختاپ قالغان ئىدى. لېۋرىك: ئۇ ئوق پارچىسىنى ئالدىراشچىلىقتا ھاپىلا-شاپىلا يۇتۇۋەتتىم، دەيتتى. بەلكىم، بۇ يالغاندۇ. يالغان بولماسلىغىمۇ مۇمكىن، ساراتوۋلۇقلاردىن سوراپ بېقىڭ، ئۇ قانداق ۋاقىتتا يالغان ئېيتىدىكىن، قانداق ۋاقىتتا راست سۆزلەيدىكىن؟

لېۋرىك ئوق پارچىسى تېشىپ ئۆتكەن مەڭزىنى گارموننىڭ

دېكاسى (ئاۋاز تاختىسى)غا قويۇۋالغان، ئۇ شۇ تۇرقىدا كېسەلخانىدا ئەمەس، بەلكى كۇن ئولتۇرغان چاغدىكى دەريا ساھىلىدا ياكى كۆل بويىدا تۇرۇپ، كۈندۈزنىڭ غايىپ بولۇشىغا ئەگىشىپ قايغۇ-ھەسرەتكە چۆمۈپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

تەڭرىنەر قېيىق دەھشەتلىك بوران-دولقۇندا.
قارايدۇ ئانا تىكىلىپ يىراقلار تامان،
قەلبىدە يانار مۇھەببەت، يۈز-كۆزلىرى ياش،
تىلەيدۇ تىنچلىق-ئامانلىق ئوغلىغا ھامان.

بۇ ناخشا تېكىستىنى لېۋىرىك ئىككىمىز ئەسلەپ يادىمىزغا كەلتۈردۇق. قارىغاندا، بىز ئۆزىمىزنىڭ ئوي-پىكرى ۋە قابىلىيەت-ئىستىداتىغا ئاساسەن خېلىلا ئۆزگەرتكەنىدەك قىلىمىز. لېكىن، نەقراتىنى ئەسلىدىكىسى بويىچە ساقلاپ قالدۇق، مەن ئىختىيارسىز ئاۋازىمنى پەسەيتتىم، بۇ نەقراتىنى ئوبدانراق ئېيتىشقا ئىشەنچىم بار ئىدى، ئەمما ئىلا ماڭا: ناخشىنى قانچىكى جارانلىق ئېيتساڭ، كىشىلەرنى شۇنچە تەسىرلەندۈرەلەيسەن، دەپ بولمىغۇر مەسلىھەتنى بەردى. ئۇ سەنئەتنى نەدىن بىلىسۇن! ئۇ ئاشۇ ئوفىتسېرلار بىلەن بۇلۇڭ-پۇچقاقلاردا كۈسۈرلىشىشنىلا بىلىدۇ. ئۇ قانداقمۇ مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش ھەيئىتى بولۇپ قالغانىدۇ؟ بۇمۇ بىر ۋەزىپە-دە، ئاخىر...

جور بولۇپ چېلىنىۋاتقان گارمون مېنى ئارقىدا قالماسلىققا سۈيلەيتتى.

ئاپتاپ گويا سۇ ئۈستىگە سەكرىگەن بېلىق،
كۆمۈش دولقۇن چاقنار ۋال-ۋۈل چۆمۈلۈپ نۇرغا.
ئۇزاتسا گەر ئاناڭ خوشخوي سېنى دېڭىزغا،

قايتسەن خوش تەبەسسۇملە ئاناڭ قوينىغا...

لېۋرىك "پائۇزا"نى چېلىۋاتقاندا، مەن كۆتكەچ (ئاخىرقى ئىككى مىسرانى تەكرارلاپ، ناخشىنى ئاياقلاشتۇرۇشقا توغرا كېلەتتى)، ئۆزەمنىڭ قىسقىغىنا 19 يىللىق ھاياتىمنى ــ كۆڭۈلدىكىدەك ئۆتمىگەن بولسىمۇ، بەرىبىر ئۆزەمگە تەئەللۇق بولغان قىممەتلىك ھاياتىمنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم.

مەن قاتتىق ئەپسۇسلاندىم، چۈنكى مەيلى خوشخۇيلۇق بىلەن كۈلۈپ ياكى كۈلمەي بولسۇن، ئانام مېنى ئۆزاتمىغان، ھېچكىمۇ مېنى ئۆزاتمىغان. مەن ئۆزەم، يەككە-يىگانە ھالدا ئۆز ئىختىيارىم بىلەن ئارمىيىگە قاتناشتىم. كېيىنمۇ ھېچكىم مېنى كۈتۈۋالمىدى. مەن مەجرۇھ بولۇپ دوختۇرخانىدىن چىقىدىغان چاغدا، ئەمگەك قىلىش ئىقتىدارىمنى بولمايدۇ، كۇن ئېلىشىمنى تەس بولىدۇ...

ئۇنىڭدىن كۆرە، مەشھەد ئۆلگىنىم تۈزۈك. ئۇ چاغدا، ھەممەيلەن ماڭا ئېچىنىشى، لىدامۇ ئېچ ئاغرىتىشى مۇمكىن. بەلكىم ئۇ: "ئېسىت، ئوبدان يىگىت ئىدى ــ ناخشىنى خويمۇ بەلەن ئېيتاتتى، چېچىمۇ ئاجايىپ چىرايلىق ئىدى..." دەر.

كېسەلخانىغا كۆز يۇگۈرۈتتۇم. ھەممىسلا كېسەل كارۋىتى، كېسەل كارۋىتى، يەنىلا شۇ كېسەل كارۋىتى. پۈتكۈل چىنىقش ئۆيىگە كېسەل كارۋىتى توشۇپ كەتكەن. كېسەل كارۋاتلىرىدا ياردار ۋە كېسەللەرنىڭ بەزىلىرى ياتاتتى، بەزىلىرى ئولتۇراتتى. ياشلار ۋە ياشانغانلار، رۇسلار ۋە رۇس ئەمەسلەر، ھېچقانداق غەم-ئەندىشىسى يوقلار ۋە چىرايىنى غەم-غۇسسە باسقانلار، پاسۇنلۇق چاچ قويغانلار ۋە پاسونلۇق چاچ قويمىغانلار، ھاسلىقلار ۋە ھاسسىزلار، قولى بارلار، قولى يوقلار، پۇتى بارلار، پۇتى يوقلار،

جاهاندىكى بەختى ـ تەلىيى يوقلارنىڭ جىمىسى مەشەگە يىغىلىپ، ناخشامنى كۆكۈل قويۇپ ئاڭلايتتى.

لىدا ياردار، كېسەللەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا، بىر ئوفتسېرنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. مەن ئەمدى ئۇ تەرەپكە قارىمايتتىم، هودۇقۇپمۇ كەتمەيتتىم. شۇنچە نۇرغۇن كۆزلەر ئۇمىد بىلەن ماڭا تىكىلىپ تۇرسا، ئۇنىڭغا قارىغۇدەك نەدە چولام بولسۇن. مەن ئۆزەمنۇ بىر ياردار، مەنمۇ ئۆلۈپ كەتكىلى قىل قالغان، شۇ سەۋەپتىن، ئۇلارنىڭ مېنىڭدىن نېمىنى كۈتىدىغانلىغىنى بىلەتتىم. مەن ماڭا تونۇش ۋە ناتونۇش بولغان مۇشۇ يارىدارلارغا ئىشەنچ بېغىشلىشىم كېرەك:

ئۇزاتسا گەر ئاناڭ خۇشخۇي سېنى دېگىزغا،
قايتسەن خۇش تەبەسسۇملە ئاناڭ قوينىغا.

مەن ناخشا ئېيتماي، كەسكىن ئاۋاز بىلەن ئۇلارغا مۇشۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندەك ئىدىم، ئاۋازىمدا مەيۇسلۇك ۋە قايغۇ ـ هەسرەت مۇقامى يوق ئىدى. بېشىمدىن نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغاقلار ئۆتكەن بولسىمۇ، مەن بەرىبىر ئون توققۇز ياشلىق ئادەم ئىدىم. كۆپچىلىكنىڭ ماڭا ئىشىنىدىغانلىغىغا كۆزۈم يەتتى. بىرلا قولى بار ئادەم قولى بىلەن تىزىنى ئۇراتتى، ياتقان ئادەم هاسسىي بىلەن پولنى توكۇلدىتاتتى ـــ بۇ ئۇلارنىڭ چاۋاك چالغىنى ئىدى.

لېيۇرىك ئورنىدىن تۇرۇپ، خۇددى ناتونۇش ئادەملەر ئالدىدا تۇرغاندەكىدەك، ئۆپچۆرىدىكىلەرگە رەسمىي تازىم قىلدى. مەن بولسام بىر كۆزۈمنىڭ قۇيرۇغىدا لىدا ئولتۇرغان يەرگە قارىدىم. بۇلاق كۆز لىدا ئەدەپ يۇزىسىدىن بىرنەچچە قېتىم چاۋاك چېلىپ قويۇپ، بۇرۇت قويۇۋالغان، كۆرەڭلەپ قارا بۇرۇت قويۇۋالغان

هبلىقى ياش ئوفتسېرغا قارىدى. "ئەلۋەتتە، ھەر ئادەمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق ھەۋىسى بولىدۇ. بەزىلەر ماڭلاي چاچنى ياخشى كۆرىدۇ، بەزىلەر بۇرۇتقا ئامراق كېلىدۇ"، مەن كۆڭلۈمدە بۇ بىر جۈپ ياشقا زەردە قىلاتتىم، شۇ پەيتتە لېۋرىكنىڭ تىت-تىت بولۇپ پىچىرلىغىنىنى ئاڭلىدىم:

— بول چاققان، تازىم قىلغىن، تازىم قىلغىن، ئەخمەق! بۇ — قائىدە!

— ماڭە نېرى! — مەن ئوقىتەڭ ئېتىلىپ كېسەلخانىدىن چىقىپ كەتتىم.

شۇ تاپتا، مەن ھېچنىمگە پەرۋا قىلمايتتىم.

توغرا، لېۋرىك بۇ قېتىم يالغان ئېيتمىغان ئىدى: لىدا راستلا ئوپېراتسىيە بۆلۈمگە يۆتكىلىپ كەتتى، بۇ ۋاقىتلىقتەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن تارتىۋاتقان دەرت-ئەلەمنى يېنىكلەپ قالمىدى. ئۇنى ھەتتا يىراقتىنمۇ كۆرەلمەيدىغان بولدۇم. كۆرگەن تەقدىردىمۇ، تەكەببۇرانە قىياپەتتە يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، سوغاققىنا "ياخشىمۇسىز" دەپلا قويىاتتىم، خالاس.

ئۇ يېقىن ئەتراپتا پەيدا بولۇپ قالغاندا، ئۇنى كۆرمەسلىككە سېلىپ، بۇرۇلۇپ باشقىلار بىلەن پاراڭ سېلىشاتتىم. قوللىرىمنى كەينىمگە قويۇپ، بىر پۇتۇمنى كەلسە-كەلمەس كېرىۋېلىپ، تەنە ئارىلاش: "بىزنىڭ قوشۇنىمىز ئىلگىرىلەۋاتىدۇ، ئىلگىرىلەۋاتىدۇ!" دەيتتىم، ياكى: "كراسنودار ئۇچمغا چىققان يامان شەھەر، بۇ يەردىكىلەر ئۆزىنى قالتىس چاغلايدىكەن" دەيتتىم-دە، ھاماقەتتەك قاقاقلاپ كۈلەتتىم.

بىر قېتىم، ھېلىقى بۇرۇتلۇق ئوفىتسېرنىڭ ئۇچقۇچىلارنىڭ تېرە چاپىنىنى كىيىپ، لىدانى ئۇزىتىپ كېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ قېلىپ، سەپرايىم ئۆرلىدى ـ دە، ئاچچىغىمدا توك بىلەن داۋالاش بۆلۈمىگە بېرىپ كابانى تاپتىم.

بۇ تېرە چاپانغا زادىلا چارە تاپالمىدىم.

تەجرىبىلىك ئەسكەرلەر، كۆپ ھالىلاردا، ئاشپەز خوتۇنلار بىلەن ئالاقە قىلاتتى، مەن ياش بولغاچقا، ئىش بىلمىگەچكە، ئېلېكتىر تېخنىكىسى بىلەن ھەپىلىشەتتىم. مۇندىق قىلىشىم تېخنىكىنىڭ ھېنى جەلپ قىلىۋالغانلىغىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇچمىدە دەرت ـ ئەلەمنىڭ بارلىغىدىن ئىدى.

كابا ھېنى ئازادە، يۇمشاق كرىسلوغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۇستۈمگە يوتقان يېپىپ قويدى. پۇتۇن ۋۇجۇدۇم، بولۇپمۇ پۇتۇمنىڭ تۆۋەن تەرىپى قىزىپ كەتكەندەك تۇيۇلدى.

ــ خۇددى رۇسلارنىڭ ھېشى ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك بولدۇم! ــ دېدىم ئاستا شۇرلاپ ئېرىنچەكلىك بىلەن.

قەدىمى يېنىك، قارا كۆز قىز كابا كىشى چۈشەنگىلى بولمايدىغان، ئۇستىدە كۆك، قىزىل چىراقلار نۇر چېچىپ چاقناپ تۇرىدىغان نۇرغۇن ماشىنىنى باشقۇراتتى. ماشىنىلار تىنماي ۋىگىلداپ، تاقىلداپ ھەر خىل ئاۋازلارنى چىقىراتتى. كابا ئىلگىرى ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسى بولغان بۇ يەردە خۇددى بىكسىسى بار سېھرىگەردەك، شۇنداقلا چۆچەكلەر دۇنياسىدىكى ئايال پادىشادەك ئولتۇرۇپ، ياردارلارنىڭ كېسەل تارىخى كارتوچكىسى (كاپىيەنى) غا قەلەم بىلەن بىرنېمىلەرنى يازاتتى، سىزاتتى.

مەن يەنە پو ئېتىشقا كىرىشتىم:

ـــ كابا، بىلەمسەن، ئىنگىرىكى چاغلاردا مەن مۇشۇنداق ئولتۇراتتىم، رۇس مېشى ئۇستىدە ساغرامنى قاخلاپ ئولتۇراتتىم، ئۇستۈمۈشىمدىن چېپىلداپ تەر تامچىلايتتى. بوران، خۇددى چىلبۇرىدەك، تۇرخۇن ئىچىدە "ھۇ...ھۇ...ھۇ..." قىلىپ ھۇۋلايتتى. ئەتراپ ئاجايىپ قورقۇنچلۇق، ھەتتا سۇۋەرەكلەرمۇ قورقىنىدىن تامنىڭ يوچۇقلىرىغا، كامارـتۆشۈكلەرگە كىرىۋالاتتى، كىشىنى قاتتىق سۇر باساتتى ـــ ۋاھـۋاھ!...

كابا كارتوچكىسىنى تاشلاپ قويۇپ، بۇجۇغۇر چاچلىق، يېقىملىق كىچىككىنە بېشىنى كۆتىرىپ، كۆلۈمسىرىگىنىچە سەدەپىتەك ئاپپاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، بارمىغىنى نوقۇپ ماڭا تەھدىت سالدى:

ـــ ئەسكىلىك قىلساڭ، توك يولىنى ئۈزۈۋېتىمەن!

ھەيـھەي، ياق، ئۇنىڭ توك يولىنى ئۈزۈۋېتىشنى خالمايتتىم، كابانىڭ ماڭا ياخشىلىق قىلىپ "ئارقا ئىشىك بۇچىپ"، مەن ئۇچۇن ئەڭ راھەت، ئەڭ ئىللىق داۋالاش باسقۇچى ئورۇنلاشتۇرغانلىغى روشەن ئىدى. ئەگەر بىردىنلا لىدا ۋە ھېلىقى كىچىك ئوفىتسېرگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ كابانى ئۆيىگە ئۈزىتىپ قويسام، تازا قىزىق بولاتتى ـ دە! ئەپسۇسكى، مېنىڭدە ئۇچقۇچىلار چاپىنى يوق، ھەتتا ھەربى كىيىمۇ يوق ئىدى. قانداقلىكى بولمىسۇن، قىزىل بېلىمگە يوتقانىنى ئۇراپ ئۈزىتىپ قويغىلى بولمايدىغۇ...

ـــ كابا، كىچىككىنە بىر شېئىر ئوقۇپ بەرسەم بولامدۇ؟ ـــ دەپ تەكلىپ بەردىم ۋە ئۆزەمچىلا ھەيران بولدۇم: نېمە ئۈچۈن كابا بىلەن ئەركىن پاراڭلىشالايمەنۇ، لىدانى كۆرسەملا ھەممىدىن كاشىلا چىقىدۇ؟ مېڭەمدىن، تىلىمدىن، ھەممىدىن!

ـــ ھە، قېنى ئۇ شېئىر؟ ئەكەل! ـــ كابا قەلەمنى بىر چەتكە

قويۇپ قويۇپ، نازـكەرەشمە بىلەن بوينىنى سىڭايان قىلىپ ماڭا قاراپ تۇردى.

ــ ھە، شېئىرما؟ ــ ئىللىق كۆڭۈلدا ئوبدانراق جايلىشۇۋېلىپ، ئاندىن ئوقۇشقا كىرىشتىم:

كېسىلدى دۇپ دەرىخى دېگىز قولتۇغىدا،
ئالتۇن زەنجىر يەتكۈزۈلدى دەل ۋاقتىدا ــ
تاشقى سودا ئىدارىسىغا،
سويۇلۇپ مۇشۇك بولىدى كاۋاپ غىزاسىغا...①

كابا بۇ يەردە ئۇزۇندىن بېرى ئىشلەپ كېلىۋاتقاچقا، ھەر خىل ئادەملەرنى كۆرگەن، ھەر خىل ـ ھەر يېڭىزا خەۋەرلەرنى ئاڭلىغان، شۇڭا مۇنداق قوپال ھەجۋى شېئىرلار بىلەن ناھايىتى تونۇش ئىدى. مەن مۇھەببەت ھەققىدىكى يەنە بىر جىددى شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلدىم، بۇ مەن بىلدىغان بىردىن ـ بىر شېئىر ئىدى. بۇ شېئىرنى يىرتىلىپ ئەبجەغى چىقىپ كەتكەن بىر كونا كىتابتىن ئوقۇغان ئىدىم. ئۇ چاغدا، شەھەردىكى بىر توپ ئۇششاق لۇكچەكلەر بىلەن مۇشتلىشىپ، بىر قوۋۇرغام سۆنۈپ كەتكەچكە، دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغان ئىدىم.

مەن سىزدەك قارىمايمەن مۇھەببەتكە،
ئاددىلا، ھېچنىمىگە ئەرزىمەس دەپ.
ھەم سىزدەكمۇ سۆيمەيمەن مۇھەببەتنى
شۇنچە قىسقا، ھېسسىياتسىز، تارتىماستىن دەرت...

---

① بۇ پۇشكىننىڭ «رۇسلان ۋە لىيۇدمىلا» ناملىق ئەسىرىنىڭ بېشىدىكى بىرنەچچە مىسراسىغا تەقلىت قىلىپ توقۇلغان قوشاق.

لېكىن شۇ پەيتتە دەرمانىم قۇرۇپ، بوشىشىپ ھالسىزلىنىپ، تىلمۇ گەپكە كەلمەي گاچىلىشىپ قالدىم. بېشىمنى كۆكرىگىمگە ساڭگىلىتىپ، يېقىملىق- شېرىن ئۈيقۇغا كەتتىم، ھېچقانداق چۈش كۆرمىدىم، ھەتتا ئۇرۇشمۇ چۈشۈمگە كىرمىدى.

شۇنداق قىلىپ، مەن كابانىڭ ئالدىدا شېئىرنى بىر قېتىمغۇ ئوقۇپ تۈگەتمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، راست گەپنى ئېيتسام، شېئىر- نىڭ ئېسىمدە قالغىنىمۇ تولۇق ئەمەس ئىدى.

شۇ كۈنلەردە كېسىلىم خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدى، لېكىن قولۇمدىكى يارا تېخى تولۇق ساقايمىغان ئىدى. دوختۇرلار ھەر قېتىم كېسەللەرنى تەكشۈرگەندە، چىرايلىرىدىن بارغانسېرى دىققەت قىلىپ كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار قولۇمنى ئۈيان- بۇيان ئايلاندۇراتتى، يېڭنە سانچىيتتى، بارماقلىرىمنى مىدىر- لىتىشىمنى تاپشۇراتتى. پۈتۈن كۈچۈمنى ئىشقا سېلىپ بەش بارمە- غىمنىڭ بىرىنمۇ مىدىرلىتالمايتتىم، يېڭنە سانچىسمۇ ئاغرىقنى سەز- مەيتتىم. دوختۇرلار: "ياخشى" دەپ قويۇپلا كېتىپ قالاتتى. لېكىن، دوختۇرلار "ياخشى" دىسىلا، ياخشى ئەمەسلىكتىن دېرەك بېرىدىغان- لىغى ماڭا ئايان ئىدى. دەرۋەقە، شۇنداق بولدى.

بىركۈنى كۈندۈزى، لىدا بىزنىڭ كېسەلخانىغا كېلىپ، ئۇدۇل مەن تەرەپكە مېڭىپ ئېيتتى:

— بىمار، ئوپېراتسىيىگە تەييارلىنىڭ.

— يەنە قانداق ئوپېراتسىيە قىلماقچى؟

— ئادەتتىكى ئوپېراتسىيە.

— مەن تەييار. كېسىكلار! يەنە نېمە قىلارسىلەركىن؟ ماڭا

هەمەل قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. قوسىغىم ناھايىتى بېجىرىم. مەن ئەمەلدار كىچىك زىيالىمۇ ئەمەس...

ئاخىرقى بىرنەچچە ئېغىز سۆزۈم ناھايىتى پەس ئاۋازدا چىققان بولسىمۇ، لىدا ھەممىسىنى ئاڭلاپ، مەنىستىمىگەندەك كۆزلىرىنى قىستى.

قاچان ئۇچىراتسىيە قىلدۇ؟ — دەرھال سورىدىم مەن.

— ئەتە سائەت ئون بىردە. — ئۇ بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى. مەن يۈزۈمنى قوللىرىم بىلەن ئېتىۋېلىپ، ئۆزەمنى ياستۇقتا تاشلىدىم.

مەن ئۇچىراتسىيىدىن قورقاتتىم. ناركوز قىلىشتىن قورقاتتىم. قاراڭغۇلۇقتىن قورقاتتىم.

شۇ ئەسنادا، داۋالاش بۆلۈمىدىكى سېستىرا پانىيە كەلدى، ئۇ تەبەسسۇم چىراي، خۇددى ئاق توزدەك يەڭگىل قەدەملەر بىلەن، قولىدا قاپقىغى ۋە تۆتقۇچى بار ئىستاكان تۇتقان ھالدا كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ قولىدىكى ئىستاكان بالىلارغا مۇراببا سېلىپ بېرىشتە ئىشلىتىلىدىغان، ئاسان سۇنۇپ كېتىدىغان ئەينەك قاچىغا ئوخشايتتى.

— ئەڭ يېڭى خەۋەر ئاڭلايدىغان بولدۇق! — لېۋىرىكنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. مۇنداق ئوچۇق-يورۇق ئادەمگە نىمە چارە دەيسىز؟ ئۇنىڭغا مۇشتۇمۇمنى پۈلاڭلاتتىم:

— خەپ، توختاپ تۇر سېنى. ئەبلەخ، كۆرۈشۈۋالمىز تېخى!

مەن دۇم يېتىۋالدىم. پانىيە ئىستاكاننى تۇتقىنىچە باش تەرىپىمىدە، خۇددى ھېچ ئىش بولمىغاندەك، يارىدارلار بىلەن تاغدىن-باغدىن پاراڭلىشىپ تۇراتتى. لېكىن، ئۇنىڭ ئېھتىيات بىلەن ئەگىتىپ دىگەن بىرنەچچە ئېغىز گېپىدىنلا كارانتىن قىلىنغانلار كېسەلخانىسىدىكى ئافوننىي ئانتىپىنىنىڭ ھالى ناچار، ھەتتا تولىمۇ ناچار

ئىكەن، دىگەن خۇلاسىگە كەلدۇق. يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان، گۈساكوۋ قاربداپ ھەم ئورۇقلاپ كەتتى، ئانچە گەپ-سۆز قىلمايدىغان بولۇۋالدى.

ئەتىمالىم، ھەمەل قىلىش ئۆتكىلىدىن ھېچنىمىنى سەزمەي ئۆتۈپ كەتكىلىمۇ بولاتتى. لېكىن، لیۇربك قانداق ئادەم دېمەمسىز؟ خۇددى كىشىلەرنىڭ ئېيتقىنىدەك، ھەرگىزمۇ سۇتنى ئېچىتۇەتمەيدىغان — ھېچ ئىشنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيدىغان ئادەم ئىدى.

— ھەي، مخائىل، رادىئودىن بىرەر نەرسە ئاڭلىدىڭمۇ؟

— بىزنىڭكىلەر غەلىبە قىپتۇ! دۇشمەنلەر جاجىسىنى يەپ، باش-كۆزلىرى قانغا بويۇلۇپتۇ!

— ئۇنىڭغىمۇ ئازراق سەگدەيدىغان — سالقىنلايدىغان نەرسە قويۇپ قويغىنا، — لیۇربك يېنىمدىكى كارۋاتتا ياتقان كىشىگە بېشىنى لىكشىتتى، — ئۇنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەپلا تۇرۇۋاتىدۇ.

خوشنام ھەققىغە ئازراق كەمپۈت ئېلىش ھېساۋىغا خەقنىڭ ھەيانغا ياماق سېلىۋاتاتتى. شۇ پەيتتە، ئۇ قولىدىكى ئىشنى چۆرۈۋېتىپ، ئېچىنىشلىق ۋاقىرىدى:

— بۇ بىرنىمە نىمانداق چاقچاق قىلىۋېرىدۇ؟ نىمانچە كىشىنى كولدۇرلىتىپ، ئېچىلىپ-يېيىلىپ كېتىدۇ؟!

ئاشۇ كۈنى ئاخشىمى پۈتۈنلەي دىگۈدەك كۆز يۇمىمدىم. لیۇربك بىرنەچچە قېتىم كېلىپ كارۋىتىمنىڭ قېرىدا ئولتۇرۇپ ماڭا تاماكا چەككۈزدى، كېيىن ئاھ-ئۇھ دىگىنىچە ئۆزىنىڭ ئورنىغا قايتتى.

سائەت ئون بىر بولاي دىگەندە، يالاڭ ئىشتىنىمنىڭ بېغىنى (خەقلەر يېشىۋەتمىسۇن دەپ) چىڭ باغلاپ، ئوپېراتسىيە بۆلۈمىگە كىردىم،

ئۇيەردە يالغۇز لىدالا بار ئىكەن. ئۇ كۆينەكىنى يەشكۈزدى، ئىشتىنىدىكى قارغۇ كۈرمەكلەرنى كۆرۈپ، لام-جىم دېمەي، مۇزدەك ئوپېراتسىيە ئۈستىلىگە چىقىرىپ ياتقۇزدى ھەمدە كىرلىك بىلەن تۆۋەن تەرىپىنى يېپىپ قويدى.

ماڭا كىشىنى جاق تويغۇزغۇدەك تىترەك ئولاشتى، لەۋلىرىمۇ تىترەيتتى، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم غال-غال تىترىگەچكە، ئوپېراتسىيە ئۈستىلى ۋە ئۈستەلدىكى قانداقتۇر بىرنىمىلەرمۇ تەۋرىنىپ جىرىڭلاپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى، لىدا ئەسۋاپلارنى قاينىقسۇدا قاينىتۋاتقاچقا، بۇنى كۆرمىدى. تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى قوللىرىنى سوزغىنىچە يانداپكى ئۆيدىن كىرىپ كېلىۋېتىپ، لىداغا بىرنىمىلەر دەپ يوليورۇق بەردى. لىدا ماڭا ئېگىشىپ، يالۇرۇغاندەك تەبەسسۇم بىلەن ئېيتتى:

— بىز تەكشى، چوڭقۇر نەپەس ئالايلى، ماقۇلمۇ؟

مەن بېشىمنى چايقىدىم، شۇ ھامان بىر چۈمبەل يۇزۇمگە يېپىلدى. مەن نائىلاج ئىتائەتچانلىق بىلەن نەپەس ئېلىپ: "بىر"، ئاندىن "ئىككى"، ئۈنىڭدىن كېيىن "ئۈچ" دەپ تاكى 120 گىچە سانىغىنىمدا، يىراق بىر يەردىن لىدانىڭ ئۈخلاشقا دەۋەت قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ئەزىزدم، ئۇخلىغىن! جېنىم، ئۇخلىغىن...

ئارقىدىن، تاشقى كېسەللىكلەر بويىچە مۇدىر دوختۇرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— بىمار نېمىشقا ئىچ كېيىمنى يەشمىگەن؟

يەنە بىر ئاۋاز جاۋاپ بەردى:

— قارا، ئۇ يالاڭ ئىشتىنىنىڭ بېغىنى قارغۇ كۈرمەك سېلىپ باغلۇۋېتىپتۇ — يەشكىلى بولمىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، يەنە يىراقتىن بارغانسېرى پەسلەپ كېتىۋاتقان يۇمشاق ـ يېقىملىق ئاۋاز ئاڭلاندى:

ـــ سۆيۈملۈگۈم، ئۇخلىغىن... ئەزىزىم، ئۇخلىغىن...

ئەھۋالدىن قارىغاندا، ياخشى ئۇخلىمىغانـدەك قىلسـەن، چۈنكى كېسەلخانىدا ئويغانغىنىمدا، ئۇچامدىكى كۆينىگىم يىرتىقلىق تۇراتتى، ساق قولۇمنۇ كارۋاتقا باغلاپ قويۇلغان ئىدى.

لیۇربك قېشىمدا ئولتۇراتتى.

ـــ ھوي، ئەھۋالىڭ ياخشىدۇ، مىشكا ـــ مىخائىل! ـــ لیۇربك كۈلۈمسىرىدى.

ـــ ئۆزەڭ ئوبدان تۇرغانسەن، ئۇلیۇك! ـــ دىدىم مەن باللارچە خوشال بولۇپ.

ئۇنى ھېچقاچان "ئۇلیۇك" دەپ ئاتاپ باقمىغان ئىدىم، شۇڭا، مېنى تېخى ئەس ـ ھۇشىغا كەلمىگەن دەپ قالغان بولسا كېرەك، لیۇربك قوشۇمسىنى ھىمىردى.

ـــ قولۇمنى بوشتۇەتسەڭ، ـــ دىدىم ئىلتىماس قىلىپ لیۇربك ـ قا، ـــ قولۇم ئۇيۇشۇپلا قالدى. قانداق، مەن جىدەل قىلدىمۇ؟

ـــ ۋاھ، تازىمۇ چاتاق سالدىڭ ئەمەسمۇ! ـــ دىدى لیۇربك بېشىنى چايقاپ ۋە قاتتىق چىگۈتىلگەن تاسمىنى يېشۇەتتى، ـــ ئىشقىلىپ، ھەممەيلەننى تىللاپ چىقتىڭ. ئايال دوختۇر مەشھەد ئىدى، سەن بولساڭ: "فاشىستلارمۇ، دوختۇرمۇ، ھەممىنىڭ بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى. ھەممىڭ قانخورلار!" دەپ ۋاقىرىدىڭ.

ـــ راستمۇ؟

ـــ راست! ئەلۋەتتە، سەن ئۇ چاغدا ھۇشۇڭغا كەلمىگەن ئىدىڭ.

شۇنداقتىمۇ، ھۇشۇڭغا كەلمىگەن تەقدىردىمۇ، كىشىنى ئۇنچۇالا ھاقارەتلىشىگىنى كەچۈرگىلى بولمايدۇ. ساڭا ئەمدى تازا قول قويدۇم، تىللاشقا كەلگەندە، سىبىرىيلىكلەرگە ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدىكەن.

ــ مەن نېمە ئىدىم؟ بوۋام قالتىس ئىدى دېگىنە. بىر تىللىسا بارغۇ، يەتمىش پۇشتىنى قويماي تىللايتتى!... تىلىنىڭ زەھەرلىگىدىن ئاسماندىكى قاغا-قۇزغۇنلارمۇ چىدىيالماي يەرگە ئوڭدىسىغا چۈشەتتى! تىللىسا بارغۇ، قاغا-قۇزغۇنلار جەزمەن يەرگە تىك-موللاق چۈشەتتى!... ــ مېنىڭ سۆزلىگۈم، ئىلگىرىكى تۈرمۈشۇمدىكى كۆلكەلىك ۋەقەلەرنى ئەسلىگۈم كېلەتتى. لېكىن، لېۋرىك خۇدۇمنى بىلمەي قىلۋاتقان بىمەنە چاقچاقلىرىمنى كەسكىنلىك بىلەن ئۈزۈۋەتتى.

ــ "يەتمىش پۇشتىنى قويماي تىللايتتى!" ــ ئۇ مېنىڭ تەلەپپۇزۇمنى دوراپ سۆزلىدى، ــ ئۆزەڭگە بىر قاراپ باقمىنا، ھېلىقى قىزنى قانداق تىللىدىڭكىن!...

ــ قايسى قىزنى؟ ــ مەن لاسسىدا بولۇپ، شۇ ھامان يوتقان تېگىنى سىلاشتۇردۇم ــ بىنت ئۆز جايىدا، يالاڭ ئىشتانىنىڭ بېغىمۇ مەھكەم چىگىلىك ئىدى.

ــ قايسى بولاتتى، ھېلىقىچۇ! ئۇ قېشىڭدا پايپېتەك بولۇپ، "جېنىم، سۆيۈملۈگۈم" دەپ يۇرسە، سەنچۇ... ھەممەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىۋىدى، ئۇ تېخى: "خەق ئەس-ھۇشىنى بىلمەي ياتسا، بۇنداق كۈلۈش پەسكەشلىك... ئۇيات! نومۇس!..." دەپ تېپىچەكلىدى. شۇ چاغدا، ھاسا بىلەن كىمدۇ بىرىنىڭ كاللىسىغا نوقۇدۇم، ئۇ ئىشىك يوچۇغىدىن ماربلاۋاتاتتى...گەپنىڭ قىسقىسى، تازا قىزىق

ئويۇن بولدى!

مەن ليۇركقا بىرەر ئېغىز جاۋاپ قايتۇرغىچە، كېسەلخانىنىڭ ئىشىگى ئېچىلىپ، لىدا ئۇچقاندەك كىرىپ كەلدى. ئۇ لەۋلىرىنى چىڭ يۇمۇۋالغان، ئۆزىنى جىددى قىياپەتتە كۆرسىتىشكە باركۇچى بىلەن تىرىشسىمۇ، كۆزلىرىدىن يەنىلا كۈلكە يېغىپ تۇراتتى.

ــ ھەم، ھېلىقى دارازا ئەسكەر قايەردە؟ سوۋېت داۋالاش ئىشلىرىغا ھۆجۇم قىلغان ھېلىقى ئەبلەخ قايەردە؟ ئۇنى ماڭا تاپشۇرۇڭلار، ئۇنىڭدىن ھېساب ئالىمەن.

قولۇم بىلەن يۈزۈمنى يېپىۋالغانىنىڭ ئۈستىگە، يوتقان بىلەن بېشىمنىمۇ چۆمكىۋالدىم. لېكىن، لىدا يوتقانىنى ئېچىۋېتىپ، قولۇمنى يۈزۈمدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، بارماقلىرىمنى بىر-بىرلەپ ئاجرىتىشقا باشلىدى.

ــ قاراڭلار، خىجىل بولۇپ مۆكۈۋالغىنىنى! ياق، ماڭا قارا‌ڭ، ماڭا قارا‌ڭ دەيمەن، ــ ئۇ يەنىلا رەسمىي تەلەپپۇزدا سۆزلەيتتى، لېكىن ئاۋازىدىن كۈلۈۋاتقىنى بىلىنىپ تۇراتتى.

شۇڭا لەپپىدە قارىدىم. كۆز ئالدىم شۇ ھامان يورۇپ كەتكەندەك بولدى، كۆزلىرىمنى خۇمالاشتۇرۇپ، ئاران ئاڭلىغىلى بولىدىغان ئاۋازدا ئېيتتىم:

ــ لىدا!

ــ قانداق، ئەزىزىم، قانداق؟

ــ لىدا! ــ دەپ تېخىمۇ پەس-يېنىك ئاۋازدا تەكرارلىدىم، لېكىن ماڭالايدىغانلارنىڭ جىمىسىنى باشلاپ بۆلۈمدىن چىقىپ كەتتى: بۇ ماڭا شەرت-شارائىت يارىتىپ بەرگىنى ئىدى. لېكىن مەن تەمتىرەپ، خېلىغىچە لام-جىم دېيەلمىدىم.

لدا تومۇرۇمنى تىكشىدى، هارارتسمنىڭ خاتىرىسىنى كۆردى. تىببىي خادىم بولۇش نىمىدىگەن ياخشى. ئېيتقۇدەك گەپ بولمىسا، ئىش قىلغىلى بولمىدۇ.

ــ خو...پ، تېخىمۇ تىپتىنچ يېتىك، تاماكا چەكمەك، كۆپ ماڭماڭ...

ــ ئەمدى سز پات ـ پات... مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ تۇرامسز؟ ئۇ پىشانەمنى سىلىدى، قولى ماڭلاي چېچىمغا تەگدى.

ــ پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشۇمنى خالامسز؟

ــ ھەئە.

ــ ئەمسە، يەنە تىللامسز؟

ــ ياق.

لدا تېخچە چېچىمنى ئويناپتى، مەن قىمىر قىلىشقا، ھەتتا نەپەس ئېلىشقىمۇ پېتىنالمايتتىم. كېسەلخانىدا يەنە يېگىلا ئوپېراتسىيە قىلىنغان بىرنەچچەيلەن ياتسىمۇ، بىز پەقەت ئىككىمزلا باردەك ھېس قىلاتتۇق.

ــ ئەمدى كېتەي، مىشا، ــ لدا غەمكىن ھالدا خورسىنىپ، يەنە ئولتۇردى.

مەن ئېھتىيات بىلەن ئۇنىڭ بارماقلىرىنى تۇتتۇم:

يەنە بىردەم ئولتۇرۇڭچۇ؟

ــ ئىككى مىنۇت، بولامدۇ؟

ــ بەش مىنۇت.

ــ خوپ، بەش مىنۇت، ــ ئۇ ماڭا يول قويدى.

بىز بەش مىنۇتلا ئەمەس، ئون بەش مىنۇتچە ئولتۇردۇق. ئۇنىڭ كېتىشىگە، لېۋرىك كەلدى، ئۇ بىر خۇش خەۋەرمۇ ئېلىپ كەلدى:

فوتو ئاپاراتچى ئىزىك ئىزىكوۋىچ شۇمساگىر كەپتۇ، ئۇ ــ ليۇرىك كېسەلخانىدىكى ھەمەيلەننى سەپكە تۇرغۇزدى.

كېسەل كارۋاتلىرىدا شىپىر ــ شىپىر ھەركەتلەر باشلاندى. ليۇرىك ئالمان ــ تالمان، خۇددى تانسىغا باردىغانىدەك، ئەينەكىكە قاراپ چاچلىرىنى تارىغلى تۇردى.

ئۇ ئوغرىلىقچە مېنىمۇ ھويلىغا ئېلىپ چىقتى. باشتا، ھېچنىمىنى چۈشىنەلمىدىم، تاشقىرىدىكى ھاۋادىن قاقلىپ، بېشىم ئايلانغىلى تۇردى. بەختىمگە، ليۇرىك خېنىملارنى قولتۇقلىغانىدەك بېلىمدىن تۇتۇۋالمىغان بولسا، يىقىلىپ چۈشكەن بولاتتىم. ليۇرىك ئىككىمىز قۇچاقلاشقاندەك قىياپەتتە، ئەملىيەتتە بىر بىرىمىزنى يۆلەپ بىللە رەسىمگە چۈشتۇق. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ماڭالمايتتى، لېكىن ئۆزىنى قەيسەر ئەزىمەتتەك كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى.

ئۇ يەردە قوشۇنغا پىدائى بولۇپ كىرگەن يەنە بىر گۈزەلچىمۇ بار ئىدى، ئۇ بىر ياردارنىڭ كەينىدە ئۇنى مۇرىسى بىلەن تىرەپ تۇراتتى. ئىزىك ئىزىكوۋىچ سېھرىگەرلەر سېھرىگەرلىك قىلغاندا دائىم ئېچىدىن بىر قۇشقاچنى ئۇچۇرىدىغان دۇگىلەك قارا رەختنى يېيىپ، زەمبىرەكچىلەر كومانىدىرىدەك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ قوماندانلىق قىلىشقا باشلىدى:

ــ سولغىراق! سول تەرەپكىرەك! ھەببەللى! توختاپ تۇرۇڭ... ئىگىگىزنى بىرئاز كۆتىرىڭ! چىرايىگىزنى تۇرۇۋالماڭ، چىرايىگىزنى تۇرۇۋالماڭ! مېنىڭچە، سىلەر رەسىمگىلارنى ھەر ھالدا سۆيۈملۈك دۆلەت باشلىغىنا ئەۋەتمەيدىغانسىلەر؟ ئاناڭلارغا ئەۋەتىسىلەرغۇ! ئاناڭلارنى قورقۇتۇۋەتمەڭلار يەنە. بۇنىڭسىزمۇ، ئاناڭلار قورقۇپ، ئەندىشە قىلىپ تۇرۇپتۇ. دىققەت! بولدى! ئەمدى

لۆۋەتتى كەلگەن قەھرىمان چىقسۇن!

ھەربى كىيىم، ئىشتان، ھەربى شەپكە، ئۆتۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆپچىلىك ئۆتكەن قېتىم لىدانى ئۈزىتىپ قويغان شاۋۇپيدىن ئارىيەت ئالدى. ھەربى كىيىمگە ھەركىم ئۆزىنىڭ مېدالىرىنى تاقىدى، خالاس. مېدالى يوقلارغا، رەسمگە چۈشۈرلىشى ئۈچۈن، شاۋۇپي ئۆزىنىڭ قىزىل يۇلتۇز ئوردېنىنى بېرىپ تۇردى ۋە ھەر بىر يارىدارغا، كېسەلگە: "يېرىم لىتر ھاراق بېرىسەن، جۇمۇ!" دەيتتى، ئۇلار بولسا: "ئۇنداق ئىچكىلى تۇرساڭ، غەرق مەس بولۇپ كېتەرسەن!..." دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

شاۋۇپي ئۈچىسغا كۆينەك، كونا، پاسكىنا كېسەللەر كىيىمى كىيگەن، پەقەت بۇرۇتلا ئۇنى جەڭچىلەردىن پەرقلەندۈرۈپ تۇراتتى. ئۇ ھويلىدا پاراڭلاشقاچ لاغايلاپ يۈرەتتى. جۇنۇپي گۈساكوۋغا ئۇنىڭ كىيىمىنى كىيىشكە نۆۋەت كەلگەندە، ئۇ غودۇڭشىدى، چۈنكى كىيىمنىڭ چېكى سۆكۈلۈپ كەتكەن ئىدى. شاۋۇپي كېيىنكى كۈنلەردە شەھەرگە "شۇڭغۇش"تا كىيگۈدەك كىيىمى بولماي قېلىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى.

جۇنۇپي گۈساكوۋ كىچىك ھارۋىدا ئېلىپ چىقىلدى. كۆپچىلىك ئۇنى تۇرغۇزۇپ، كەينىدىن مۇرىلىرى بىلەن تىرەپ تۇرماقچى بولۇۋىدى، لېكىن ئۇ كۆيۈپ-پىشىپ يۈلەكچە بولۇۋاتقانلارنى قورقۇتۇپ قاچۇرۇۋەتتى، پۈتۈن ھويلىنى بېشىغا كىيىپ سۈرەن سالدى:

ـــ مانا مۇشۇنداق تارت! خوتۇنۇم ئىككىمىز بەش بالىنى چوڭ قىلدۇق! خوتۇنۇمنى ئالدايدىغان ئىشنى قىلمايمەن!...تارت، قۇرۇپ كەتكۇر!...

ئۇنىڭ ئۇنكوۋۇچ قاتتىق چۆچۈپ، تەمتىرەپ، كوتۇلدىغىلى تۇردى: مېنىڭغۇ كارىم يوق، مەن ھەرقانداق ريياللىقنى ئەكس ئەتتۇرۇشنى خالايمەن... لېكىن، ھەممەيلەن چىرايلىقراق كۆرۈنۈشنى خالايدۇ، مەنمۇ ئۇلارنى رەسىمگە چىرايلىقراق تارتىپ قويۇشقا پۈتۈن ئىمكانىيىتىم بىلەن تىرىشىمەن؛ ئۇلۇغ رۇس يازغۇچىسى دوستويېۋسكىمۇ... بۇ يازغۇچىنى بىلمەمسىز؟ ۋاھ، بۇ ھەقىقەتەنمۇ نۇرغۇن ئەسەر يازغان يازغۇچى! ئۇ نۇرغۇن قېلىن-قېلىن كىتابلارنى يازغان! شۇنداق ئەمەسمۇ، ھەتتا دوستويېۋسكىمۇ گۈزەللىك دۇنياني قۇتقۇزىدۇ، دىگەن، بۇنى بىلەرسىز؛ ئالدىن ئېيتىلغان بۇ ھۆكۈم تېخى ئىسپاتلانمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھامان مەلۇم دەرىجىدە بولسىمۇ ئىسپاتلىنىدىغانلىغىغا ئىشىنىشىمىز كېرەك... مۇنداق ئادەم قۇرۇق گەپ قىلمايدۇ، دىگەن گەپلەرنى سۆزلەپلا كەتتى...

ئۇنىڭ ئۇنكوۋۇچنىڭ ياخشى نىيەتتە ئېيتقان بىر تاغار ۋەز-نەسىھەتلىرى گۇساكوۋغا تەسىر قىلمىدى. گۇساكوۋنىڭ چىرايى رەسمىدە چوڭ بىر پارچە ئاق نەرسىدەك كۆرۈنەتتى، ئۇ چىشلىرىنى چىڭ چىشلىگەن، پەقەت مېدالىلار، كۆينىگىگە تاقىۋالغان بىرمۇنچە مېدالىلارلا تارتىلغان رەسىمدە كىچىك ھارۋىدا ياتقان جۇنۇبىيغا ئاز-تولا جۇشقۇنلۇق-تېتىكلىك بېغىشلايتتى.

ئۇ نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا ۋەھىمىشىپ، قاتتىق ۋاقىراپ جاقىرايدۇ؟ بۇنىڭ سەۋىۋى بار ئىدى. كىشىلەر جۇنۇبىنى كىچىك ھارۋىدا ئىتتىرىپ كاردىوردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، ئۇدۇلدىن — كارانتىن قىلىنغانلار كېسەلخانىسىدىن تېببى خادىملار كىچىك ئاق ھارۋىنى ئىتتىرىپ كېلىۋاتاتتى. جۇنۇبي بىردەم توختاپ تۇرۇشنى ئۆتۈنۈپ، ھېلىقى كىچىك ھارۋىنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان كىرلىكىنىڭ

بىر چېتىنى ئېچىپ، ئىچىگە بىرھازاغىچە سىنچىلاپ قارىدى. ئاندىن ئۇنىڭ خۇددى پور دەرەخنىڭ كاۋىكىدىن چىقىقاندەكىدەك سوغاق، ئۆزگىرىپ كەتكەن غەلىتىلا ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ئىش شۇنچە ئاسان ئەمەس-دە! بىر ئاچالدا ئىككى يول: بىرىدە يەرگە كۆمۈلىدىكەن، بىرىدە دۇنيادا ھايات ياشايدىكەن... — ئۇ قوپاللىق بىلەن ئېغىر قىمىرلىتۇدى، گىپىس، بىنتلار غاراسلاپ، بىرمۇنچە گەج ئۈۋاقلىرى تۆكۈلدى، ئارقىدىنلا ئۇ يۈزىنى يېنىدىكى كىچىك ھارۋىغا يېقىپ، ئىچى سىرىلىپ بوغۇق ئاۋازدا سۆزلىدى، — ئەلۋىدا، ئافوننىي! سېنى ساقلاپ قالالمىدۇق... — ئۇ ئۆزىنىڭ كىچىك ھارۋىسىدا كەينىگە يۆلىنىپ، گويا: "ھارۋىنى ئىتتىرىپ مېڭىڭلار، كىم قاياققا بېرىشقا تېگىشلىك بولسا، شۇ ياققا بارسۇن..." دېگەندەك قىلىپ، كەيپىسىز-مەيۈس ھالدا قولىنى سىلكىدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، لېيۇرىك چوڭ كېسەلخانىغا يۆتكەلدى، خوشنامۇ كەتتى، مەنمۇ تەلەپ قىلىپ شۇ كېسەلخانىغا يۆتكەلدىم. نۆرغۇن يارىدارلار كەلگەن، ئوپېراتسىيە قىلىنغانلار كېسەلخانىسىغا كارۋات لازىم ئىدى.

لېيۇرىك ئىككىمىزنى گوللاندىيىلكەرىڭكىدەك مەشىنىڭ كەينىگە جايلاشتۇردى، ئىككىمىزنىڭ كارۋىتى جۇپلەشتۇرۇپ قويۇلدى. بۇ يىراقراق بىر بۆلۈڭ بولۇپ، خېلىلا جىمجىت، خىلۋەت ئىدى، دوختۇرخانىدىكىلەر باشقىلارنىڭ كۆرۈشىنى ئىستىمەيدىغان بەزىر ئىش قىلماقچى بولسا، مەشەگە كېلەتتى: قارتا ئوينايتتى، پاراڭ سېلىشاتتى، بىر ئىلاج قىلىپ ھاراق تاپقان بولسا، بىرنەچچە رۇمكىدىن ئىچىشەتتى.

شائشى شېستوپالوۋمۇ ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ كېلىپ، مەشىنىڭ

كەينىگە سىغدالدى. بۇ يەر ئەسلىدىلا قىستا-قىستاڭچىلىق ئىدى-ـ لىۋرىك ئەزەربەيجانلىق كولىيە بىلەن قارتا ئويناپ، بىر بىرىنىڭ بۇرنىنى قارتا بىلەن قىرىپ، قىرىپ بولغاندىن كېيىن يەنە كەينىگە تارتاتتى. كولىيەنىڭ بۇرنى ئەسلىدىلا ئاجايىپ چوڭ ئىدى، لىۋرىك ئۇنى: قارتا ئوينىغاندا ھەلە-مىكىر ئىشلىتىدىكەن، ھىلىگەر-قۇۋۇ ئاسىيالىق! دەپ قارتا بىلەن ئۇنىڭ بۇرنىنى قىرىپ يۇرۇپ مايماق قىلىپ قويدى. ھەر بىر قىرغاندا، كولىيە بۇرنىنى تارتىپ-تارتىپ قويىاتتى ۋە ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن ئۆزىنى ئاقلايىتتى:

— بىز شەرقلىقلەر مۇھەببەت باغلاشتا بولسۇن، قارتا ئويناشتا بولسۇن، ھەلە-مىكىر ئىشلەتمەيمىز. بىز شەرقلىقلەرنىڭ ئىچكى دۇنياسى شېرىن خىياللار بىلەن تولغان!...شەھەرلىزاتىنى① بىلىدىغانسەن؟ مانا ئۇنى شەرق مىللەتلىرى ئويلاپ چىقارغان!...

— لېكىن سەن رۇسلارنىڭ "ئەخمەقنى تۆتۈش" ئويۇنىنى ئويناشنى ئۇقمايسەن.

— ئۇگىنىۋالغىلى...بولىدۇ!

شېستوپالوۋ قارتىنى كارۋاتنىڭ باش تەرىپىدىكى كىچىك جاۋۇنىنىڭ ئۈستىدىن يېغىشتۇرۇۋېتىپ، كارۋات ئاستىدىن بىر ئىستاكاننى ئېلىپ، لىق بىر ئىستاكان لايقا سۈيۇقلۇقنى قۇيۇپ گۈپپىدە ئىچىۋەتتى-دە، ئۆزىگە ئۆزى:

— ئا...ئاھ، ئەزىزىم! — دىدى كۆزلىرىنى يېرىم-ياتا يۇمۇپ پەس ئاۋازدا، — بولدى! بەس! ئەمدى ئەس-ھوشۇمنى تاپتىم،

---

① ئەرەپلەرنىڭ قەدىمقى چۆچىگى «مىڭ بىر كېچە»دىكى ئايال باش قەھرىمان. — تەرجىماندىن.

كۆڭلۈم يايراپ كەتتى!...

شېستوپالوۋنىڭ ئوڭ قولىدا ئەسلىدە "ئالماس" كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈك بار ئىدى، ئۇ ئۈزۈكنىڭ ئاق مارجىنىنى ئالماس دەپ ئاتايتتى، لېكىن ھازىر ئۇنىڭ قولىدا ئۇ ئۈزۈك كۆرۈنمەيتتى. شېستوپالوۋ لېيۇرىك بىلەن ئەزەربەيجانلىق كولىيەگمۇ يېرىم ئىستاكاندىن ھاراق قۇيۇپ، ئاندىن گرىبلكىنى ئىشتىنىنىڭ لېپىزىگە قىستۇرۇپ، تاماكا چېكىشكە باشلىدى. لېيۇرىك ھاراقنى ئىچۋېتىپ تىن ئالالماي قېلىپ، بېشىنى ھەدەپ قاتتىق چايقايتتى. كولىيە بولسا ھاراقنى ئىچۋېتىپ، شەيتانلىق قىلىپ تەرىنى پۈرۈشتۈردى.

ــ مۇشۇمۇ ھاراقمۇ؟! مېنىڭ يۈرتۇم ئاكستافاغا بارغىن، ساڭا ھاراق دېگەنىنىڭ ئېسىلىنى قۇيۇپ بېرىمەن! ھىم...ھىم! ــ ئۇ تۆگۈڭالغان بارماقلىرىغا سۆيدى. ــ مۇنداق ھاراقنى چوڭسا ئۆلتۈرۈشكىلا ئىشلەتسە بولغۇدەك، ياكى ئۆلۈمدىن قورقماسلىغى ئۈچۈن، جازالانغانلارغا ئىچكۈزسە تازا باپ كەلگۈدەك.

ــ بەلكىم، مانا مەن جازالانغان ئادەمدۇرمەن؟ ــ شېستوپالوۋنىڭ كۆزلىرى خۇنۇكلەشتى، ئۇ ئىچىدە: يەنە ئىچەيمۇ، ياكى بىردەم تەخىر قىلايمۇ؟ دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى كۈرەشنى چىرايىدىن بىلىۋالغىلى بولاتتى.

لېيۇرىك ئەزەربەيجانلىق كولىيەنىڭ بۇرنىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم قىردى، يۈزلىرى پوكاندەك قىزىرىپ كەتكەن كولىيە تۆكۈرۈك قاچىسىغا پوتلىسىنى تاشلاپ، بۇرنىنى ئېھتىيات بىلەن سىلىدى، غەمگە چۆمۈپ ئولتۇرغان شېستوپالوۋ تەرەپكە بۇرۇلۇپ دىدى:

ــ نېمىشقا ئولتۇرىسەن؟ نېمىشقا قاراپ ئولتۇرىسەن؟ ھاراق بار تۇرۇقلۇق، قاراپلا ئولتۇرغىنىنى! ئۆزەڭنىڭ ئىچكۈڭ يوق بولسا،

مېھمانلارغا قۇيمامسەن، ــ ئۇ ئۆزىنىڭ كۆكرىگىنى كۆرسەتتى، ــ يېڭىلگەنلەرنىڭ كۆڭلىنى ياسىساڭچۇ!

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار گرىلكىدىكى ھاراقنى ئىچىپ تۈگەتتى. شېستوپالوۋ غەيرەتلىنىپ، دېرىزىدىن ئۆمىلەپ چىقىپ، دوختۇرخانىنىڭ ئارقا ھويلىسىدىن بازارغا غىپپىدا تىكشۈەتتى. لېۋرىك بىلەن ئەزەربەيجانلىق كولىيە يەنە داۋاملىق قارتا ئويناچ: سەن ھاراقنى تاشلىدىڭ، ئۇزۇنغا بارماي تاماكىنىمۇ تاشلىساڭ كېرەك، ئىشقى ئوتتدا كۆيۈپ، قايسى دەرىجىگە يېتەرسەنكىن، دەپ چىشمغا تەگدى.

سېستىرا پانىيە كېسەلخانىغا كىرىپ كەلدى، ئۇ ئىلگىرىكىدەك ھەيۋەتلىك، ئايال پادىشادەك تەكەببۇرانە كۇلۇمسىرىگەن قىياپەتتە ئىدى. مەن: "دىققەت!" دېگەن مەنىنى ئىسقىرتتىم. ھەمرالىرىم دەرھال قارتىنى تىقۇېتىپ، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ئىس-تۈتەكنى تارقىتىۋەتتى. لېكىن، پانىيە يېنىمىزغا كېلىپ قالغان ئىدى، ئۇ ئورمانلىقتىكى سەزگۈسى ئۆتكۈر، تۈيغۇن كىچىك ھايۋان ــ قارا يىلپىزغا ئوخشاش، ئاپپاق بۇرۇنىنى پۇرۇپ، ھالرەڭ بۇرۇن تۆشۈگىنى مىدىرلىتىپ پۇرىدى. شېستوپالوۋ تولۇن ئايەك تولغان، ئاپپاق پانىيەگە كۆيۈپ-پىشىپ يۇرەتتى. ئۇ: ئۇنىڭغا خىلۇەت يەردە ئۇچرىشىپ قالمىسام بولاتتى! ئۇچرىشىپ قالسام، ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي قېلىپ، يەنە تەنبىھ يېيىشىم مۇمكىن، مەن ئىككى قېتىم تەنبىھ يېگەنمەن... ــ دېگەن ئىدى.

ــ ئوبدان پانىيە، كەلگىنە "ئەخمەقنى تۇتۇش" ئويۇنىنى بىر ئويناپلى! ــ ئەزەربەيجانلىق كولىيە سېستىرانى ئويۇنغا تەكلىپ قىلدى. پانىيە كۇلكىسىنى يىغىشتۇرۇپ، دەرگۇمان بولۇپ ھە دەپ

پۇرايتتى.

— مەن سىلەر بىلەن قارتا ئويناي! سىلەر بىلەن قارتا ئويناي!...

— نېمە ئىش بولدى؟ — لېۋرىك بىلەن ئەزەربەيجانلىق بىر بىرىگە كۆزلىرىنى ئالايتىپ، ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەندەك قىياپەتكە كىرىۋالدى. — ھم، ئەبلەخلەر! ھم، تېخى ئويۇن كۆرسىتىشۋاتقىنىنى! — مەن ئۆزەمنى تۇتالماي، پىخىلداپ كۈلۈپ، ئىتتىك يۈزۈمنى تام تەرەپكە ئۆرۈۋالدىم.

— ئاغزىڭلاردىن ھاراق پۇراپ تۇرىدۇ، مانا شۇ ئىش!

— بۇرنۇڭ كارامەت ئۆتكۈر ئىكەن! ۋاھ...ۋاھ...ۋاھ! — دېدى ئەزەربەيجانلىق كولىيە ھەيران بولۇپ. — پانىيە، شۇنداق بولغاندىكىن، بېرىپ جاسۇسلارنى تۇتساڭ بولغۇدەك!

— جاسۇسلارنى تۇتقۇدەكمەن! سىلەرنى تۇتۇپ، مۇدىر دوختۇرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارىمەن! — ئۇ بىردىنلا ماڭا سۆزلىدى، — مىشا، سەن خىجالەت بولمامسەن؟! بىر ئوبدان يىگىت تۇرۇقلۇق، مۇشۇنداق ئەخلاقسىز بىرنىمىلەر بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگىنىڭنى قارىمامدىغان!...

ئۇ بۇرۇلۇپ، كېسەلخانىدىن ئاچچىقلىنىپ چىقىپ كەتتى. لېۋرىك ئۆزىنى كارۋاتقا ئېتىپ، ئىككى پۇتىنى ئىگىز كۆتىرىۋىدى، ساغرىسىدىكى ياماقمۇ كۆرۈنۈپ قالدى، ئۇ مېنى كۆرسىتىپ شۇنداق قاقاقلاپ كۈلدىكى، كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى، كۈلكىسى ھۆكۈرەپ يىغلاۋاتقاندەك ئاڭلاندى. ئەزەربەيجانلىق كولىيەمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمىدى. ئۇلار مەن توغرىلىق يەنە بىرنىمىلەر دېمەكچى بولدىيۇ، تولىمۇ قاتتىق كۈلۈپ كەتكەچكە، دېيەلمەي قالدى.

ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئاغزىغا بىردىن تەستەك سېلىپ، ئورنۇمىدىن قوپۇپ، توك بىلەن داۋالاش بۆلۈمىگە بېرىپ كابانى تاپتىم، ئاندىن ئايال ئۇۋۇلىغۇچىنى تاپتىم، ئۇنىڭدىن كېيىن...

سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەنلەر كېسەلخانىسىغا بېرىشىم بىلەنلا، كېسىلىم خېلىلا ياخشىلىنىپ قالدى. قولۇمنى مىدىرلىتالايدىغان بولدۇم، شۇنىڭ بىلەن چېنىقىشقا كىرىشىپ كەتتىم. ئايال ئۇۋۇلىغۇچىدىن قولۇمنى ھەر خىل ئۇۋۇلاشنى تەلەپ قىلىپلا قالماستىن، ئۆزىمۇ ئۇيۇشۇپ قالغان بارماقلىرىمنى دائىم سوزۇپ-يىغىپ، ھەركەتلەندۈرۈپ تۇردۇم. تاماكىنى تۆتالايدىغان بولدۇم، ئەلۋەتتە، بۇ ئاسانغا چۈشمەيتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ھەر مىنۇت-ھەر سائەتتە، قىسقىسى، ھەرقاچان لىدانى كۆتەتتىم. ئۇ سوتكا ئارىلاپ نۆۋەتچىلىك قىلغىلى كېلەتتى، مەن بۇ بىر سوتكىنى بىرنەچچە بۆلەككە بۆلەتتىم، شۇنداق كۆتۈش ماڭا يەڭگىلرەك چۈشەتتى. مەن ئىچىمدە ئۆزەمگە كۈسۈرلايتتىم: "يەنە يېرىمى قالدى"، "يەنە ئون سائەت قالدى"، "يەنە تۆت سائەت بار"، "ئەمدى بىر سائەت قالدى".

يەنە بىر سائەت قالغان مەھەلدە، كېيىم يۆتكەش بۆلۈمىگە بېرىپ، شۇ يەردە ئايلىنىپ يۈرەتتىم.

چوڭ ئىشىك كەڭ ۋە ئەينەكلىك بولغاچقا، لىدا ھويلىدىكى چاغدىلا، ئۇنى كۆرەتتىم. ئۇ دائىم بىردانە تۆمۈر بۇرجىگى چۈشۈپ قالغان سومكىسىنى كۆتىرىۋالاتتى. لىدا تىببىي ئىنستىتۇتتا ئوقۇيتتى، دەرستىن چۈشۈپ، ئۇدۇل دوختۇرخانىغا كېلىپ ئىشقا چۈشەتتى.

لىدا ئۇچىسىغا ئىنچىكە بەللىك قىسقا پەلتو كىيگەن، بوينىغا قۇيرۇغى ئۇزۇن، ساغۇچ-قوڭۇر تۈلكە تېرىسىدىن ئىشلەنگەن شارپا ئورىغان، بېشىغا خىمىيىۋى دورا بىلەن پاكىز يۇيۇلغان دوگىلەك يۈمشاق بۆك

كىيگەن ئىدى. ئۇنىڭغا سېرىق رەڭلىك كىيىم تولىمۇ ياراشاتتى.

ئۇنىڭغا ھەرقانداق كىيىم ياراشمىلىق ئىدى. دوختۇرخانىدا ئىشلەيدىغان قىزلار ۋە بىز لىدا كىيىنىشكە بەك ئېتىۋار قىلىدۇ، ھەرقانداق كىيىمى تەييار، دەپ ھېسابلايتتۇق. كېيىن ھاك-تاكلا قالدىم، چۈنكى، ئۇقۇشۇم، ئۇنىڭ پەقەت ئىككى كۆينىگى، بەلۈبغى بار ھېلىقى قىسقا پەلتوسىلا بار ئىكەن.

يېراقتىن قاراپ لىدانى بىر پەس تاماشا قىلغاندىن كېيىن، كارىدوردىن غىپپىتىلا تىكىۋەتتىم. كېيىن، ئۇنىڭ پەلتوسىنى يېشىشكە كېتىدىغان ۋاقتىنى ئېنىق ھېسابلاپ، ئالدىرىماي-تېنىمەي، ئالچاڭ-لاپ، ھېچنىمىدىن غېمى يوق ياشلاردەك ئىسقىرتىپ ماڭدىم. بۇرۇلىدىغان يەردە "ئۇشتۇمتۇت" لىدانى ئۇچرىتىپ، ھەيران بولغان ھالدا ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشتىم:

— ھە، لىدا! سالامەت تۇردىڭىزمۇ! كۈنلىرىڭىز ئوبدان ئۆتۈۋاتقاندۇ؟

— سالام، مىشا! قەدىر ئەھۋال كېتىۋاتىمەن، — دىدى ئۇ ھارغىن ھالدا ياخشى نىيەت بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

ئۇنىڭ بىر ئۇتتۇر چىشى سەل قىڭغىراق ئىدى، مەن ئۇنى بەك ياقتۇراتتىم. لېكىن ئۇ چىشىنى ياقتۇرىدىغانلىغىمنى بىلىندۇرمەي، سوغاق تەلەپپۇزدا سۆزلىدىم:

— كۆڭلىڭىز تارتقاندا، بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ ئويناڭ.

— ماقۇل، چولام تەڭسىلا، چوقۇم كېلىمەن.

لېكىن، كۆپ ھاللاردا، ئۇنىڭ چولىسى تەڭمەيتتى، شۇڭا ئىلاج-سىز بىر سوتكىغىچە ئۇنى كۈتەتتىم.

ناگان-ناگاندا، لىدا ئاخشىمى كېسەللەرنى تەكشۈرۈپ بولۇپ،

ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، بىر-ئىككى سائەت قولى بوشاپ قالغان چاغلار-دىلا، مەشىنكە كەينىگە ھىكايە ئاڭلىغىلى كېلەتتى. مەن ئەزەلدىن ھىكايە ئېيتىشنى بىلمەيتتىم. لېكىن، شۇ تاپتا قىزغىنلىغىم ناھايىتى ئۇستۇن ئىدى. قارىغاندا، ئوبدان سۆزلىگەن بولسام كېرەك، لىدا ۋە ئەسكەرلەر ھىكايەمنى زوق بىلەن بېرىلىپ ئاڭلايتتى.

ئۇزۇنغا بارماي، بىلدىغان ھىكايىلىرىمنى سۆزلەپ بولۇپ، ئۆزۈم ھىكايە توقۇشقا باشلىدىم. ئەتىمالىم، بۇ ھىكايىلەر ئىنتايىن قىزىقارلىق بولسا كېرەك، چۈنكى مەن كىتاپلاردىن ئوقۇغانلىرىمنى، كىنو-فىلىملەردىن كۆرگەنلىرىمنى، ھەر خىل-ھەر ياڭرا، راست-يالغانلارنىڭ جەمىسىنى قوشۇپ سۆزلەيتتىم. لېكىن، ھۆددە قىلىمەنكى، بۇ ھىكايىلەرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى بىر بىرىگە ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتەتتى.

ھازىر، كۆپىنچە، "زىيالليقتىن ئايرىلغان" دىيىلدىغان بۇ خىلدىكى ھىكايىلەرنى دارىلئېتامدىكى ئىلگىرىكى سەرگەردان باللاردىن ئاڭلىغان ئىدىم. لېكىن ئۇلارنى دېتمىغا ياقىدىغان قىلىپ توقۇپ چىقتىم. ھىكايىلىرىمنىڭ قەھرىمانلىرى قاراقچىلار ۋە قاتىللار ئەمەس، بەلكى ئالىجاناپ، باتۇر جەڭچىلەر ئىدى، سودىگەرلەرنىڭ قىزلىرىنىڭ ئورنىنى جەڭ مەيدانىدىكى ئايال سېستىرالار ئالدى، ئۇنى تۆرۈپ مەلىكە دەپ، تۆرۈپ ئايال پادىشا دەپ ئاتايتىتىم. ئۇلار ئىنتايىن چىرايلىق ساھىپجاماللار بولۇپ، كەسكىن جەڭلەردىن كېيىن ساق-سالامەت قالاتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن، نەتىجىسى بەخت-سائادەت بىلەن ئاياقلىشىدىغان بارلىق ھىكايىلەردىكىدەك بولاتتى: ئۆي-ئوچاقلىق بولاتتى، توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلەتتى، مەنمۇ ئۇنىڭغا قاتنىشىپ، توي ھارىغىنى ئىچكەن بولۇپ

چىقاتتىم، ۋاھاكازالار.

بۇ، ھەققەتەنمۇ ئاجايىپ ئىسسل ھىكايىلەر ئىدى! لىدا ھىكايىنى ئۆزەم توقۇۋاتقىنىمنى پەملىگەن بولسىمۇ، گېپىمنى بۆلمەي، ئىخلاس بىلەن ئاڭلايتتى. ئۇ مېنىڭ مۇنداق كۆيۈپ-پىشىپ يۇرۇشۇم ئۈنىڭ ئۈچۈن ئىكەنلىگىنى، بۇنىڭ ئۈنىڭ بىلەن بىللە ھىكايە ئاڭلاۋاتقان ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن مېنى ماختاۋاتقان ئەسكەرلەر بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقلۇغىنى بىلەتتى.

دوختۇرخانا ئىچى ۋاڑ-ۋاۋۇ قايناپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە پاتپاراقچىلىق ئىدى — يېڭى يىلغا تەييارلىق كېتىۋاتاتتى. تىكۈچىلىك كارخانىسىنىڭ ياردەمچى-يېتەكچىلىرى① كەلمەكچى، تىببىي ئىنىستىتۇت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ چالغۇچىلار ئۆمىگىمۇ كېلىپ مۇزىكا كېچىلىگى ئۆتكۈزمەكچى ئىدى. ئىنىستىتۇت ئوقۇغۇچىلىرىنى ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنا بىلەن ئۇنىڭ ياراملىق شاگىرتى، قوشۇمچە ياردەمچىسى لىدا سەپەرۋەر قىلىپ ئېلىپ كەلگەن ئىدى، ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنا تىببىي ئىنىستىتۇتنىڭ مەلۇم يىللىق سىنىپىغا دەرس ئۆتەتتى. تىكۈچىلىك كارخانىسىنىڭ ئايال ئىشچىلىرىنى بولسا شېستوپالوۋ تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ كەلگەن ئىدى، ئۇ بىزنىڭ ۋە باشقا دوختۇرخانىدىكىلەرنىڭ ئىچ كىيىملىرىنى ياماپ بېرىدىغان، ئەرلىرىدىن ئايرىلغىنىغا ئۇزاق

① سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ زاۋۇت-كارخانا، ئىجتىمائى تەشكىلاتلىرىدا ئومۇميۈزلۈك مەكتەپلەرگە خالىسانە ياردەم بېرىدىغان "ياردەم بېرىش-يېتەكلەش" تۈزۈمىنى يولغا قويۇلغان. بۇ خىزمەتكە قاتناشقانلار "ياردەمچى-يېتەكچى" دەپ ئاتىلاتتى. ئۇرۇش ۋاقتىدا، ياردەم بېرىش-يېتەكلەش ئوبېكتى ھەربىي دوختۇرخانىلارغىچە كېڭەيگەن ئىدى.

بولغان زامانىۋى كىيىم-كېچەك ئايال ئىشچىلىرى بىلەن ئاللىقاچان تونۇشۇپ كەتكەن ئىدى.

بايرام پائالىيىتى ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلماقچى ئىدى: ئاۋال ئىنىستىتۇت ئوقۇغۇچىلىرى كېلىپ مۇزىكا كېچىلىگى ئۆتكۈزمەكچى، ئەتىسى تىكۈچىلىك كارخانىسىنىڭ ئايال ئىشچىلىرى كەلمەكچى ئىدى، شېھىتو پالۋۇ ئۇلار ئاز-تولا نەرسە-كېرەك ئالغاچ كېلىدۇ، دەپ پۈرىتىپمۇ قويىدى.

كارىدوردىن تاڭ-تۇڭ، داراڭ-دۇرۇڭ قىلغان ئاۋازلار تىنماي ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھەممىدىن بەك پايپىتەك بولۇپ يۇرگىنى مەدەنىي كۆكۈل ئېچىش ھەيئىتى ئىدى بولۇپ، ھەممىلا يەردىن ئۇنىڭ چاڭلىدىغان ئاۋازى ئاڭلىناتتى:

— بولقا قېنى؟ بولقىنى كىم ئېلىپ كەتتى؟ سىلەر تامدىكى رەسىملىرى يىرتىۋېتىڭلار! رەسمىنى يىرتىۋېتىڭلار، دەۋاتىمەن! نىمانداق چوشەنمەيسىلەر، بۇ قانداق گەپ؟ ياق، يولداشلار، بۇ قاملاشمىدى! مېنىڭ چىدىغۇچىلىگىم قالمىدى، چىدىغۇچىلىگىم...قالمىدى! مەن ئۆزەمنۇ مېڭىسى چايقالغانلار كېسەلخانىسىغا بېرىپ ياتسام بولغۇدەك!...

كۆپچىلىك پىيانىنونى ئىتتىرىپ زالغا ئېلىپ چىقتى. ھورۇنلۇغى تۇتمىغانلار بېرىپ پىيانىنونى بېسىپ-بېسىپ قويىاتتى. ئىلا يارىدار، كېسەللەرنى پىيانىنونىڭ يېنىدىن قوغلايتتى، ئۇنىڭ چاچلىرى پاخپايغان، يۈز-كۆزلىرى تەرگە چۆمگەن، ئۇ كارىدوردا پوتى يەرگە تەگمەي، ئۇيان-بۇيان شاپاشلايتتى، بارغانلا يېرىدە يولىيورۇق بېرەتتى. ئۇ دائىم رەھبەرلەرگە ۋە ئۆزىگە: مۇنداق كېتىۋەرسە، قانداقمۇ چىدىغلى بولسۇن، ئېلىشىپ قالايلا دەپ قالدىم، دەپ

زارلىناتتى...

مۆرىتى كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىپ قويماي، ئايال خۇدا كوللىنىس ھەققىدە، بۇرنى بىلەن سۆيۈشىدىغانلار (تازىمۇ كۆلكىلىك!) ھەققىدە پاراڭ سالغان ھېلىقى ساراڭ ساقلىنى سىلاپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا: كېسەلخانىدا مېڭىسى چايقالغان كېسەللەر بار، بىلەمسىلەر، مۇزىكا ئۇلارغا يامان تەسىر كۆرسىتىدۇ، دەپ ئىلانى ئاگاھلاندۇردى.

— بىلمەن، بىلمەن! — ئىلا ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈۋەتتى، — لېكىن، ھازىر ھەممەيلەننىڭ ئەس-ھوشى جايىدا ئەمەس! مەنمۇ ئەقىلمەدىن ئازاي دەدىم! ھەممەيلەننى ئەركىلىتىپ يامان ئۇگىتىپ قويدۇق، ئۇقامسەن!...

جۇغى كېچىك بوۋاي خىجالەتچىلىكتە يەنە ساقىلىنى سىلاپ، غىپىپدە 9 - كېسەلخانىغا قايتىپ كەتتى.

ئۈزۈندىن ئىنتىزار بولۇپ كۈتكەن كۈن ئاخىرى يېتىپ كەلدى! كېسەل كارۋىتىدا ياتقانلار جىرغا ۋە كېچىك ھارۋىلاردا بىر-بىرلەپ سىرتقا ئېلىپ چىقىلدى، مۇزىكا ئولتۇرۇشى باشلاندى.

تىببىي ئىنىستىتۇتتىن كەلگەن بىر يىگىت ئىتتىك سۆرئەتتە دۇمباق چالدى، يەنە بىرى كاناي، ئۇچىنچىسى ساكسوفون چالدى، ئۈزۈن چاچ قويغان، ئىشتىنىغا ياماق چۈشكەن ئوقۇغۇچى ئەپچىللىك بىلەن ئىسكرىپكا سىمىنى تارتاتتى. قىزلار ھەر خىل ناخشىلارنى ئېيتتى، ناخشىلارنىڭ مۇھەببەت ھەققىدىكىلىرىمۇ، ئۇرۇش ھەققىدىكىلىرىمۇ بار ئىدى.

ئىنىستىتۇت ئوقۇغۇچىلىرى ساز چالغان ۋە ناخشا ئېيتقانىدىن تاشقىرى، كۆلكىلىك تىياتىرمۇ ئويناپ چىقتى. تىياتىرنىڭ بىر

پەردىسى بولۇپمۇ كۆلكىلىك ئىدى: بىر "نېمىس" يۈزىگە كۆمۈر قارىسى بىلەن ساقال سىزىۋالغان، قولىغا ھاسا تۇتقان، ئۇچىسىغا جۇل-جۇل نېمىس ھەربى كىيىمى، بېشىغا تۆشۈك پولات قالپاق كىيگەن ھالدا ساقلىقنى ساقلاش-يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش بۆلۈمىدىن چىقتى. ئۇچىسىغا بومازى چاپان كىيگەن، پېكىنىڭ جەينەك قىسمىغا ياماق چۈشكەن، لېكىن گالىستۇك تاقۇالغان ئوقۇغۇچى مۇزىكا ئولتۇرۇشىنى باشقۇردى، ئۇ بۇرنىدا گۈدۈكلاپ ئۆزىنى "ئېلانچى" دەپ ئاتىدى. شۇ تاپتا، ئۇ ھېلىقى "نېمىس"قا قاراپ قويۇپ، بىزدىن سورىدى:

— ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، بۇ قانداق رول؟ — ئاندىن بۇرۇلۇپ "نېمىس"تىن سورىدى، — ھوي، بىز سىزنى بۇ يەرگە چىللىمىغاندەك ئىدۇقىقۇ؟

كارىدوردا بىر پەس قاتتىق كۆلكە جارانلاپ، يەنە جىمىپ قالدى — ھەممەيلەن: ھېلىتىنلا كۆلكىمىزنى باسالمای قالغىنىمىزغا قارىغاندا، كېيىنكى ئويۇن تېخىمۇ قىزىقارلىق بولسا كېرەك، دىگەن يەرگە كەلدى.

— مەن ستالىنگرادتىن قېچىپ چىقتىم، — "نېمىس" بىچارىلەرچە زارلاندى، — مەن مۇشۇ ھاسام بىلەن قەدىرلىك دۆلەت باشلىغىنى راسا دۇمبالاي دەيمەن!...

شۇ پەيتتە، ھەممەيلەن پاراققىدە كۆلۈۋىدى، چىراقنىڭ ئوتىمۇ لەپىللەپ كەتتى، شۇڭدىن كېيىن غۇلغۇلا باشلاندى:

— بېرىپ دۇمبالىغىن!

— لېكىن پۈتۈڭچۇ، پۈتۈڭنى قانداق قىلىسەن؟ پۈتۈڭ ئاقساقتۇ!

— سەن بېرلىنغا بېتەلەمسەن؟

— قاراڭلار، ئۇ ستالىنگراد جېڭىدىن كېيىن ئەقلىلىق بولۇپ قاپتۇ! — دىدى سوغاققىنا كۈلۈپ ئېلانچى.

— ئەقىللىق بولۇپ قالدىم! ئەقلىمنى تاپتىم، — "نېمىس" قوشۇلدىغانلىغىنى بىلدۈرۈپ، يەنە بىرنېمە دېمەكچى بولۇۋىدى، بۇ ئويۇننى جۇنۇپي گۈساكوۋ بۇزۇۋەتكىلى قىل قالدى. يېقىندىن بۇيان، ئۇ ھەمىشە شېستوپالوۋ بىلەن بىللە ئىدى. قارىغاندا، بۇگۈن ئۇ ئىككىسى بىر گرىلكا ھاراقنىڭ ئۈستىگە يەنە بىر بوتۇلكا ھاراقنىمۇ ئېچىۋەتكەچكە، جۇنۇپي سەنئەت بىلەن تۇرمۇشنى ئارىلاشتۇرۇپ قويدى ۋە كېچىك ھارۋىدىن كۆتىرىلىپ، ۋاڭ-چۇڭ كۆتەردى:

— ئەقلىگىنى تاپتىڭمۇ؟! قانخور، ئىلگىرى قانداق ئويلىغۇدىڭ؟ كاللاڭ نەگە كېتىۋىدى؟ كۆپچىلىككە دەپ باقە قېنى!...

— سۆزلە، ھايۋان، بولمىسا، كۆرگۈلۈگۈنى كۆرسىتىپ قويىمىز!... — شېستوپالوۋ جۇنۇپىغا بولۇشتى، باشقا يارىدارلارمۇ دەرغەزەپ بولۇپ ھۆكۈرىدى.

تاماشابىنلار مىڭ تەسلىكتە تىنچىدى. "نېمىس"نىڭ ھەتتا ئىلاجسىز پولات قالپىغىنى ئېلىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ھەقىقىي رۇس يىگىتى ئىكەنلىگى، تىببىي ئىنستىتۇتتىن كەلگەنلىگى، ئەسلا دۇشمەن ئەمەس، بەلكى دوختۇرخانىنىڭ يارەمچى-يېتەكچىلىرىدىن ئىكەنلىگى، بۇ پەقەت فاشىستلارغا قارشى سەنئەتتىنلا ئىبارەت ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلىشىغا توغرا كەلدى. لېكىن، ئوقۇغۇچىلار "نېمىس" قاتناشقان ئويۇنلارنى ئويۇۋېرىشكە پېتىنالمىدى، كېيىنكى نومۇرلاردا ھەجۋى قوشاق، ھاسىغا تايىنىپ تانسا ئويناش، ئاخىر "نېمىس" كاسسىغا تېپىك يېيىش قاتارلىق ئويۇنلار كۆرسىتىلەتتى. باشقا ئورۇنلاردا بۇ

نومۇر زور مۇڭەپپەقىيەت قازانغان بولسمۇ، لېكىن بۇ يەردە ئاقمەدى، چۈنكى بۇ يەر ئادەتتىكى دوختۇرخانا ئەمەس، بەلكى نېرۋا پاتولوگىيىسى دوختۇرخانىسى ئىدى. تىببىي خادىملار بۇنى ئېيسدىن چىقىرىپ قويغان، رەھبەرلىكمۇ ئېسدىن چىقىرىپ قويغان ئىدى.

شۇنى ئېيتماي بولمايدۇ، رەھبەرلىك بۇنى ئېسدىن چىقىرىپ قويماسلىغى كېرەك ئىدى!

ئارتىستلارنىڭ يېنىدا ئۇلار ئۆزلىرى ئالغاچ كەلگەن بىرنەچچە شام، تاملاردا بىرنەچچە تام چىرىغلا يورۇپ تۇرغاچقا، كارىدور ئىچى غۇۋا يورۇق ئىدى. كارىدورنىڭ يېراقراق ئۇ بېشىدا قىزىل كىرلىك بىلەن توسۇپ قويۇلغان 9-نومۇرلۇق كېسەلخانىنىڭ ئىشىگى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ ئىشىك كەينىدىمۇ بەزىلەر تۇرمۇش كەچۈرەتتى، قانداق تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلىغى ھازىرچە ھەممەيلەنگە قاراڭغۇ ئىدى.

مۇزىكا ئولتۇرۇشى كېچىكىنە بىسەرەمجانلىقتىن كېيىن يەنە داۋاملىشىپ، ئۆز يولىغا چۈشتى. كۆپچىلىك ئارقىمۇ-ئارقا بىرمۇنچە ئويۇنلارنى كۆرسەتتى. ساغۇچ چاچلىق قىز شۇ چاغلاردا مەڭگۈ ئۆچمەيدىغان «چىراق نۇرى»[1]نى ئېيتىپ بولدى، لېكىن لىدا تېخىچە كۆرۈنمەيتتى. "ئۇ كەلمەسمۇ؟" دەپ ئويلىدىم مەن مەيۇسلەنگەن ھالدا.

مۇزىكا ئولتۇرۇشىغا قاتنىشىش ئىشىدا ئالدىن كېلىشىۋالمىغان بولساقمۇ، چوڭ ئەسكەرلەرنىڭ تارتۇپلىشىغا يول قويماي، ئۇنىڭغا

---

① سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ۋەتەن ئۇرۇشى دەۋرىدە تارقالغان ناخشا، بۇ ناخشىنىڭ تېكىستىنى مەشھۇر سوۋېت شائىرى ئىساكوۋسكى يازغان.

بىر ئورۇننى ساقلاپ قويغان ئىدىم. بۇرۇت قويۇۋالغان ھېلىقى ئوفتسېرمۇ مەن ئولتۇرغان قاتاردا ئولتۇرۇپ، ئەتراپىغا پات-پات قاراپ قويياتتى. مەن قارىمىغان بولساممۇ، لىدانىڭ قاچان كەلگەنلىگىنى بىلمۇۋالدىم. ئوفتسېر شارتتىدا قوپۇپ، ئورنىنى ئۇنىڭغا ئۆتۈندى. مەن ئۇلارغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ، يۈزۈمنى ئۆرۈۋالدىم.

— سىز ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ. — دىدى لىدا پىچىرلاپ ئوفتسېرغا ۋە ئۆزىنى ئاقلاۋاتقاندەك ئەدەپ بىلەن قوشۇپ قويدى، — بوش ئورۇن تۇرسا، سىز نېمىشقا ئۆرە تۇرىسىز.

قارىغاندا، ئۇ مېنىڭ نەزىرىمدىن ياكى باشقا نىمىدىن مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرمىسا، چىقىپ كېتىپ بىرەر چاتاق چىقىرىشىمىنى — دېيىزە ئەينىگىنى، چىراقلارنى چېقىشمىنى ۋە ياكى چۈقان-سۈرەن سېلىشمىنى پەملىگەندەك قىلاتتى. ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، شۇ ھامان پۈتۈن زېھنى بىلەن سازەندىلەرگە قارىدى.

مەنمۇ تەڭكەش قىلىنىۋاتقان مۇزىكىغا جىددى تۇردە قۇلاق سېلىپ، سازەندىلەردىن كۆزۈمنى ئۈزمىدىم.

تاماشابىنلار چاۋاك چېلىپ، جانلىنىپ كەتتى، مەنمۇ ئاستا ئەگىشىپ چاۋاك چالدىم. كىمدۇ بىرەيلەن قاتارىمىزغا قىستۇرۇلۇپ، مېنى لىدانىڭ يېنىغا سغداپ قويدى. مەن ھودۇقۇپ ئۆزەمنى قاچۇرۇپ، يەنە بىر تەرەپىمدە ئولتۇرغان ئىلگىرىكى خوشنامىنى چىڭ قىستىدىم. تەلىيىم ئوڭدىن كەلدى!

— نىمە، مەن سېنىڭ تاختاي تېمىڭمىدىم، ھە؟ تاختاي، شۇنداقمۇ؟ — سورىدى ئۇ تاقەت قىلالماي.

— قوغۇشۇن! — ۋاقىرىدىم مەن.

"تاختاي" ھاڭ-تاڭ بولغان ھالدا ماڭا تىكىلىپ، كۆزلىرىنى

چمچقلىتىپ قويدى ـ ده، بىرنىمە دىمىدى.

شۇ چاغدا، ئىلانچى گىتىلېر ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى مەسخىرە قىلىدىغان كۆلكىلىك گەپلەرنى دەپ بولۇپ، ھەقىقىي پايتەخت ئىلانچىسىنىڭ ئاھاڭىنى دوراپ، دىمىغدا ئىلان قىلدى:

ــ جەڭچىلەر چىن دىلىدىن ياقتۇرىدىغان ناخشا ــ «قىزچاق!»

بىر قىز تەبەسسۇم بىلەن پىيانىنونىڭ قېشىغا كېلىپ، بىزگە تازىم قىلغاندىن كېيىن، ناخشىنى باشلىدى:

تىنماي كېچىچە چىقىپ شۇرغان،
قارنى دۆڭلىدى چوڭ ـ كىچىك يولغا.
ياتار جان قوزام كىچىك كارۋاتتا،
لاتا ئىيقىنى تېڭىپ باغرىغا...

قىز ئالدىنقى سەپتىكى جەڭچىنىڭ كىچىك قىزىنى سېغىنغانلىغىنى ئىپادىلەيدىغان ناخشىنى ئىيتۇاتاتتى، ناخشىدا يېرىم كېچىدە، كەسكىن جەڭ ئارىلىغىدىكى ئارام ئىلىش پەيتىدە، بۇ جەڭچى ــ دادىنىڭ ئاكوپتا كىچىك قىزىنى ياد ئەتكەنلىگى تەسۋىرلەنگەن ئىدى. قىز بۇ ناخشىنى ئاتا تەلەپپۇزىدا ئىيتۇىدى، نىمىشقىدۇ ئاجايىپ تەسىر قىلىپ، كىشىنىڭ يۈرىگىنى ئېزىۋەتتى.

9 ـ نومۇرلۇق كېسەلخانىنىڭ ئىشىگىدىكى كىرلىك لەپىلدەپ، ئېچىرىدىن بىر "ئۇۋان" ــ ئۇتكەن قېتىم ماڭا "ناخشا ئىيتا...ما" دىگەن ھېلىقى ئۇۋان سۈغۇرۇلۇپ چىقتى. ئۇۋان ئىشىك كېشىگە يۆلەنگىنىچە، ناخشىغا قۇلاق سالدى. مەن ئەنسىرەپ ئۇنىڭ ھەركىتىنى كۆزىتتىم، پەسمىچە، لىدامۇ دىققەت بولۇپ قىمىرلىدى ۋە قاتتىق جىددىلىشىپ تۇرۇپلا قالدى.

ئۇۋاننىڭ كالپۇكلىرى تىترەپ، قىيسىيىشقا باشلىدى. گويا ئۇنىڭ

يۇزىدىكى بىر پارچە مۇسكۇلى قىسقىراپ، كالپۇكلىرىنىڭ بىر تەرەپكە تارتىپ كەتكەندەك ئىدى. ئۇنىڭ جان-جەھلى بىلەن كالپۇكلىرىنى تۇزلەشكە تىرىشاتتى، سارا ئىسمىگە چۈشۈپ باراقلىرىنى قۇرۇق سۆڭەك مۇشت قىلىپ تۇگۇۋالدى. شام يورۇغى ئۇنىڭ چىرايىنى يورۇتۇپ، تۇراتتى، مەن ئۇنىڭ غەمكىن كۆزلىرى ئاستا-ئاستا يورۇپ، بۇ كۆزلەردىن دەھشەتلىك نۇر چاقنىغانلىغىنى كۆردۇم.

تاپشۇرۇقنى بىنائەن ھەركەتنى كۈزىتىدىغان، زۆرۈر تېپىلغاندا قەتئى تەدبىر قوللىنىدىغان ئايال سانىتارلارمۇ بۇ ئەھۋالنى بايقىدى. ئۇلار، بىرنەچچە ئاق سايىدەك، مېڭىسى چايقالغان بىمارنىڭ يېنىدا پەيدا بولۇپ، ئېھتىيات بىلەن، لام-جىم دىمەستىن، ئۇنى كېسەلخانا ئىشىگىدىن كېتىشكە دەۋەت قىلدى. ئۇئانمۇ زۇۋان سۇرمەستىن، ئايال سانىتارلارغا قارشىلىق كۆرسەتتى. ئۇ بىر نۇقتىغا — شامغا مىقتەك قادالغان ئىدى، ئۇنىڭ ئېغىزى تارتىشاتتى، ئۇ گويا ئەسەبىلىك بىلەن مۇزىكىنى يۇتۇۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئۇشتۇمتۇت، ئۇئان ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ، قاتتىق غەزەپ بىلەن دات-پەريات سالدى:

— ھې...نى...تۇ...تۇت... ماڭ...لار! — دىدى-دە، رەزىنكە ئادەمدەك ئىگىز سەكرىدى، ئۇنىڭ ئەلپازى قورقۇنچلۇق ئىدى، تۇتقاقلىغى ئۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن، يەرگە گۇپپىدە يىقىلدى، ئۇ يەردە پۇتلىرىنى ئېچىلغان قايچىدەك كېرىپ ياتاتتى.

مۇزىكا ئۇزۇلۇپ قالدى. ئەمدى مېڭىسى چايقالغان بىمارنىڭ ئارقا مېڭىسىنى پولغا گۇپۇلدىتىپ ئۇرۇۋاتقانلىغى ئېنىق ئاڭلاندى. ئۇئانىڭ دات-پەريادىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، مېڭىسى چايقالغان يەنە بىرنەچچە بىمار كېسەلخانىدىن سەكرەپ چىقىشتى، شۇنىڭ

بىلەن جەڭگە-جىدەل باشلىنىپ كەتتى...

شاملار ئۆچتى. كارىدورنى قاراڭغۇلۇق باستى. يارىدارلار ۋە كېسەللەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى يۇگۇرۇشكە باشلىدى. چۇقان-سۇرەن، ئىڭراش، دات-پەريادلار...

— ۋاي...ۋاي...ۋاي...ۋاي!

— بومبا تاشلىدىمۇ؟!

— ئا...ئادەم...ئۆ...ئۆل...تۇرىدىمۇ؟ ۋاي ئالىلا، ئا...دەم... ئۆل...تۇرۇپتۇ!

— يولداشلار، يولداشلار!

— بىمارلار، تىنچلىنىڭلار! سۆيۈملۈكۈم، تىنچلىنىڭلار! — دەپ ۋاقىرايتتى ئاگنىيە ۋاسىلېۋنا قاراڭغۇلۇقتا. لېكىن ئۇنىڭ گېپىنى ھېچكىم ئاڭلىمايتتى، ئاڭلىغۇسىمۇ كەلمەيتتى.

يارەمچى سېستىرالار تېزلىكتە كېچەك هارۋىلارنى ھەرقايسى كېسەلخانىلارغا ئاپىرىپ، جىرغىلارنى ئېلىپ كېتىشكە تىرىشتى.

— ھولۇقماڭلار، ئەستاغپۇرۇللا! — جۇنۇپي گۈساكوۋنىڭ ۋاقىرىغان ئاۋازى بارلىق ۋاڭ-چۇڭنى بېسىپ چۈشتى. ئۇ بىردىنلا كېچەك هارۋىدىن يەرگە يېقىلىپ، گېپىنى، بىنتىلارنى سۈندۇرۇۋەتتى، گېپىمۇ ئۇزۇلدى.

مۇندىق ئەھۋالدا قانداق ھەركەت قىلىش كېرەكلىگىنى ماڭا چارلىغۇچىنىڭ تەجرىبىسى ئەسكەرتكەندەك بولدى. مەن لىدانى كاپپىدا تۇتۇپ، تامغا يۆلەندۇرۇپ، تېنىم بىلەن ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرۇپ ۋاقىردىم:

— مەشەدە تۇر! سېنى قىستۇپتىدۇ! مەشەدە تۇر دەۋاتىمەن! ئۇ قاچاقچى بولۇپ يۈلقۇناتتى.

— مەشەدە تۇرساڭچۇ!...

كىمدۇ بىرى مېنى ئۇرۇپ، ياردار قولۇمنى تارتىۋىدى، كۆزلىرىمدىن ئوت چاقناپ كەتتى. ئىگىرىغىنىمچە بوشىشىپ يىقىلىپ كېتىۋاتقىنىمدا، "مىشا، نىمە بولدۇڭ؟!" دەپ، لىدا مېنى تۇتۇۋالدى ۋە قورققىنىدىن جېنىنىڭ بارىچە ۋاقىرىدى:

— چىراقنى يېقىڭلار! چاپسان چىراق يېقىڭلار! ۋايجان، بۇ نىمە ئىش؟

چىراق يېقىلدى. سانىتارلار ۋە سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەنلەر كېسەلخانىسىدىكى ئەسكەرلەر ئۇۋانىغا ئېتىلىپ، ئۇنى لۆڭگە بىلەن باغلىدى. مېڭىسى چايقالغان بىمار سانىتار غەمخورلۇق قىلىپ تۇرسىمۇ يەنىلا تىترەيتتى، ئىسسىدىگىنىمچە شۆلگەي ۋە ئاق كۆپۈكلىرىنى چاچرىتىپ تۆكۈرەتتى. مېڭىسى چايقالغان باشقا بىمارلارنى سانىتارلار سۆڭەكلىرى چوخچىيىپ چىقىقان دۈمبىلىرى ۋە پارقىرىتىپ چېچى چۈشۈرۈۋېتىلگەن تاقىر باشلىرىنى سىلاپ-سىپاپ، بەزلەپ، كۆڭلىنى ياسايدىغان نۇرغۇن چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ يۇرۇپ، مىڭ تەسلىكتە 9-نومۇرلۇق كېسەلخانىغا ئېلىپ كىردى. نۆۋەتچى سېسترا شپىرىس ۋە بىر ئىستاكان سۇنى كۆتىرىپ، شۇ تەرەپكە يۈگۈردى. پولدا ياتقان جۇنۇبىي گۈساكوۋ بىلەن باشقا ئىككى ئەسكەر شۇ هامان ئېلىپ بېرىلىپ، ياردىسى تېڭىلدى. يەنە بىرنەچچەيلەن تىللىغىنىچە ۋە ئىگىرىغىنىمچە ئۆزلىرى تېڭىش بۆلۈمگە قاراپ ماڭدى.

يېقىن ئارىلىقتا چىراق يورۇغاندا، لىدانىڭ مەڭزىدە قان تۇرغانلىغىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا دەۋەتتىم:

— يۈزۈڭدە قان تۇرىدىغۇ؟!

— نىمە قان؟ — لىدا ھاڭ - تاڭ بولۇپ، بىردىنلا كاپپىدا قولۇمنى تۇتتى. — بۇ سېنىڭ قېنىڭ! سېنىڭ... يۈزۈڭدىن قان ئېقىۋاتقانلىغىنى سەزگەن ئىدىم. — ئۇ مېنى سۆرەپ ماڭدى، — تېز بېرىپ تاڭدۇر، تېز...

تېڭىش بۆلۈمگە باردۇق. ئۇ يەردە چىرايلىرى تاتىرىپ كەتكەن بىرتوپ ئادەم تۇراتتى. بەزىلىرى قاقاقىلاپ كۈلەتتى، بەزىلىرى دەرھال قانىنى توختىتىشنى تەلەپ قىلاتتى، بەزىلەر تېخىچە يىغلاڭغۇلۇق قىلىپ تىللايتتى، بەزىلەر بولسا پەقەت يېنىكلىنە ئىڭرايتتى. گۈساكوۋ ئامياك سۈيۈقلۇغىنى پۈراپ، روھلىنىپ كەتتى.

— بۇنىڭ ھەممىسى ھېلىقى ئىتنىڭ بالىسى — مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش ھەيئىتىنىڭ كاساپىتى! مېڭىسى چايقالغان بىمارلار مۇزىكا ئولتۇرۇشى قىلماڭلار، دەپ ئۇنى ئاگاھلاندۇرغان، ئاگاھلاندۇرغان ئىدى! — دەپ ئاغزىنى بۇزدى جۇنۇپي. ئۇنىڭ ئاۋازى ياردارلارنى تىنچلاندۇرۇش رولىنى ئويناندى، بولۇپمۇ ماڭا شۇنداق بولدى.

مەن تېڭىش بۆلۈمىدىن غىپپىدا چىقىپ، لىۋرىكىنى ئىزدىدىم. ئۇ ساق - سالامەت ئىكەن، سېستىرالارغا ھەۋەسىشۇېتىپتۇ. تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى، ئەزەربەيجانلىق كولىيە، نېمىس رولىنى ئالغان ھېلىقى يارەمچى - يېتەكچى ھەتتا قارا سۇركەپ ياسۋالغان ساقلىنى پاكىز سۈرتۈۋېتىشكە ئۇلگۈرمىگەن يىگىتمۇ يارەملىشۋاتاتتى. مەنمۇ يارەملىشىشكە تۇتۇندۇم. لېكىن، دەل شۇ پەيتتە، كىمنىڭدۇ: "مە...شا! مىشا! مىشانى كۆرمىدىڭلارمۇ؟" دەپ ۋاقىرىغىنى ئاڭلاندى، مەن مېنى چاقىرىۋاتقانىمدۇ، دەپ ئويلاشقا ئۇلگۈرە - ئۇلگۈرمەيلا، — دۇنيادا مىشا ئاتلىقلار تولىغۇ، — لىدا

هاسرىغان هالدا مېنى ئەيىپلىگىلى تۇردى:

ــ شۇمۇ قەھرىمانلىق بوپتۇ ــ دە! تاڭدۇرمايلا قېچىپسەنغۇ...

ــ لىدا، بەك كايىپ كەتمە، ماڭا ھېچ گەپ يوق.

ــ راست، ھېچ گەپ يوق، ــ دىدى ئۇ لەۋلىرى تىترىگەن ھالدا، ــ قارىغىنا، تېخىچە قان... ئېقىۋاتىمامدۇ! گەپنى ئاڭلا، تېز بېرىپ تاڭدۇر، كاساپەت. بولمىسا، كۆرگۈلۈگۈدىنى كۆرسىتىمەن!

مەن بېرىپ يارامنى تاڭدۇردۇم.

ئىلا خىزمەتىدىن ئېلىپ تاشلاندى. يارىدارلار ۋە كېسەللەرنىڭ ئەھۋالى نورمالىلاشتى. كۆپچىلىك يېغىشتۇرىدىغانىنى يېغىشتۇرۇپ، تازىلىق قىلدى. بىزنىڭ ھېلىقى يارەمچى ــ يېتەكچىلىرىمىزنىلا پالاكەت باستى ــ سازلار يوق ئىدى. كىشىلەر پاتپاراقچىلىقتا كانايىنى دەسسەپ ماكچايىتىۋېتىپتۇ، كىمدۇ دۇمباقنىڭ ئۈستىگە دەسسىگەچكە، ياكى يېقىلغاچقا، دۇمباقنىڭ قوسىغى ئېگىلىپ كېتىپتۇ. بۇ ئوقۇغۇچىلار ساز چېلىپ ئاز ــ تولا قوشۇمچە تاپاۋەت قىلىپ، جان باقىدىكەن. ئەپسۇس، قوشۇمچە تاپاۋەت تاپالمىدى. تازىمۇ سەتچىلىك بولدى. بۇ زادىلا قاملاشمىدى. مەن ئەزەلدىنلا بۇ ئىلانى مەنسىتمەيتتىم. مانا ئەمدى قارىسام، مەنسىتمەسلىگىم يوللۇق ئىكەن.

لېكىن، خۇددى كىشىلەرنىڭ ئېيتقىنىدەك، بالا ــ قازادىن بەخت ــ سائادەتمۇ چىقىپ قالىدىكەن، بۇ قېتىمقى "جەڭ" ئارقىلىق، مېنىڭ لىدا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزدە ئۆزگىرىش بولدى، بىز ئەمدى بىر بىرىمىزدىن قاچمايدىغان، مۆكۈۋالمايدىغان بولدۇق.

قانداقتۇ بىرەر ۋەجىدىن سىرتقا چىقىپ ئۇنى كۆتۈۋالمىسام،

ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىزنىڭ كېسەلخانىغا كېلىپ، بىر مىنۇت بولسىمۇ، ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئەسكەرلەر بۇنىڭغا كۆنۈكۈپ قالغان ئىدى، ھەتتا مېنى شاڭخومۇ قىلمايدىغان بولدى. ئۇلار، ئەكسىچە، تۇرلۇك چارە-تەدبىرلەر بىلەن بىزنى مۇھاپىزەت قىلىشاتتى. قۇلىغىمغا شۇنداقمۇ خەۋەر يېتىپ كەلدى: بۇرۇت قويۇۋالغان ھېلىقى ئوفىتسېر مەن بىلەن لىدا توغرىلىق پەسكەش گەپ قىلغانلىغى ئۈچۈن، ھەممەيلەننى جاق تويغۇزۇۋەتكەن قوپال ۋە ھاراقكەش جۇنۇپي گۇساكوۋ ئۇنىڭ ئەدىۋىنى بېرىپتۇمىش، ئاخىرىدا ھەتتا چوڭ مۇشتۇمنى شاۋۇپينىڭ بۇرۇتى ئالدىغا ئاپىرىپ پۇلاڭلىتىپتۇمىش. لېكىن، بۇ گەپ ئويدۇرما بولسا كېرەك، ئەتىمالىم. چۇنكى بىزدە پوچىلىقتا ئۇستىلار تولا، توقۇغان ئويدۇرمىلىرىغا كىشىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالىدۇ.

ئەلۋەتتە، مەن ئۆزۈم قانداقتۇ پەسكەش گەپلەرنى ئاڭلىسام، ئۇ ھالدا ئۇ شاۋۇپينىڭ قۇلغىنىڭ تۇۋىگە بىر تەستەك سېلىپ، ئىشنى بىر يولىلا تۈگەتكەن بولاتتىم. بۇنىڭ ئۈچۈن، بەلكىم مېنى دوختۇرخانىدىن چىقىرىۋېتىشى مۇمكىن، ياكى مېنى ئاگاھلاندۇرۇلغانلار لېيەنگە ئاپىرىۋېتىشى مۇمكىن. ئەسكەرلەرنىڭ ئوفىتسېرلارنى ئۇرۇشقا يول قويۇلمايتتى، دوختۇرخانىدىمۇ يول قويۇلمايتتى.

ۋاقىت ئۇچقاندەك ئۆتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي باھارمۇ كېلىدۇ. شاڭشى شېستوپالوۋ، ھېلىقى "ياغاچ" خوشنام، ئەزەر بەيجانلىق كولىيە، يەنە نۇرغۇن ئادەم دوختۇرخانىدىن چىقىپ، ئىش كۈتۈپ تۇرۇش بېكىتىگە كېتىشتى.

لېۋرىكمۇ ھەربى خىزمەتتىن بوشىنىپ ئائىلىسىگە قايتتى — ئۇنىڭ ئۆپكىسىدىكى كېچىك تۆشۈك باشتىن-ئاخىر پۈتمىگەن ئىدى.

ئۇنىڭغا بىر قۇر يېڭى ھەربى كىيىم بەردى، قانداقتۇ ئاخىرقى تەستىقنىلا كۆتۈپ تۇراتتى. ئەتە ئۇنى ئۇزىتىپ پويىزغا چىقىرىپ قويماقچىمەن. بۇنىڭغا رەھبەرلىك قوشۇلدى. بۇگۈن ئۇ مېنىڭدىن سورىدى:

— بىلەمسەن، لىدا قايەردە تۇرىدۇ؟

— پۇشكىن كوچىسىدا، ئىشىگى ئالدىدىكى پەلەمپەي سۇنغان، ئۆگزىسىدە شامال كۆرسەتكۈچ بار.

— ھە، شامال كۆرسەتكۈچ بار ئىكەن، ئۇ ھالدا تاپالايسەن، — دىدى لېيۇرىك يەكۈن چىقىرىپ ۋە ھەربى كىيىم ئورالغان كىچىك بوپنى ياستۇغۇمنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى.

مەن مېدالىرىمنى لېيۇرىك سانچىپ ئاچقان يېڭە تۆشۈگىدىن پايدىلىنىپ ھەربى كىيىمگە تاقاپ، چىپپىدا كېلىدىغان ئۆتۈكىنى كىيىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا راۋرۇس تۇردۇم. يېڭى ھەربى كىيىمدە، پۈت-قولۇمنى چۈشەپ قويغاندەك، ھېچ قولىشالمىدىم.

— بۇرادەرلەر، قانداق، بولىدىغاندەكمۇ؟

— "بولىدىغاندەكمۇ" دېگىنىڭ نېمىسى؟! بەئەينى گۈزاردىيە جەڭچىسى بولدۇڭ! ھەقىقىي گۈزاردىيە جەڭچىسى!

— يالغان ئېيتماڭلار، بۇرادەرلەر، راستىمۇ؟

تېخى ئىشەنمەيۋاتامسەن! پۈتۈن كراسنودار قىزلىرى بۇگۈن پۈتۈڭغا باش قويىدۇ دېگىنە!

— ماۋۇ گەپنى ئاڭلا، سەن بىر ئارتىست قىز تاپ!

— ئۇ ئارتىست قىزنى نېمە قىلىدۇ! ئۇنىڭدىن نېمە نەتىجە چىقىدۇ! ئۇ مۇنداق كاتتا توي كىيىمدە ئاشخانىنىڭ ھەرقانداق ئايال خىزمەتچىسىنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلۇالالايدۇ!...

— قويۇڭلارا ئۇنداق گەپنى! — مەن خوشال ھەم خىجالەت بولۇپ، گومۇشتەك بولۇپ قالدىم — دە، قولۇمنى سلكىپ كېسەلخانىدىن يۇگۇرۇپ چىقتىم. كەينىمدىن بىرەيلەنىڭ مۇنۇ گەپلىرى قۇلىغىمغا كىردى:

— ئۇ يەرگە بېرىپ تەبىئەت مەنزىرىسى! ئۇستىدىلا گەپ سېتىپ ئولتۇرما! بىردەم ئاسمانغا، بىردەم يەرگە قاراپ ئولتۇردۇڭمۇ، بولدى، ئىشنىڭ تۈگەشكىنى شۇ...

— بىر رۇمكا قېقۇبلىپ، يۇرىگىڭنى توختىتىۋال!...

بۇ ئادەملەر ماڭا ئەقىل ئۆگىنەتتى! بۇلارنىڭ ھەممىسى تەجرىبىلىك، بولۇپمۇ ئېغىزدا تەجرىبىلىك ئادەملەر ئىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار ھەر ھالدا ماڭا بەزى نەرسىلەرنى ئۆگەتتى. مەن ئاشۇ "تەجرىبىلىك" جەڭچىلەرنىڭ تەكلىۋىگە قۇلاق سېلىپ، دوختۇرخانىنىڭ بارلىق ئۆتكەل — چازىلىرىدىن ۋە قاراۋۇلخانىنىڭ مۇھاپىزەتچىسىدىن ئۆڭۈشلۇق ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئۇدۇل پۇشكىن كوچىسىغا قاراپ ھېڭىپ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ يەرگە يېتىپ باردىم. ھېچقانداق قىينىچىلىق ۋە توسالغۇسىزلا، شامال كۆرسەتكۈچى بار ھېلىقى ئۆينى تاپتىم — لېكىن، شۇ پەيتتە نەمىشقىدۇ يۈرىگىم پوكۇلداپ، سۈنغان پەلەمپەي يېنىدا توختاپ قالدىم. كېيىن، پۈتلىرىم ئايىاق كېيىم كىيىشكە ئادەتلەنمەي، ئايىاق پۇتۇمنى قىسىپ قاتتىق ئاغرىتۋەتكەچكە، ئولتۇرۇۋالدىم.

پەلەمپەيدە ئۇزۇنغىچە ئولتۇردۇم، دات بېسىپ كەتكەن شامال كۆرسەتكۈچ ئۆگزىدە غىچىرلايتتى، شاخلاردىكى مۇز پارچىلىرى توكۇلداپ چۈشەتتى. ئۇزاق ئولتۇرۇپ مۇزلاپ كەتكەنلىگىم ئۈچۈن، قوللىرىمنى سېرىپ سېپتا تىكىلگەن موۋۇت پەلتۇيۇمنىڭ يەڭلىرىگە

تەقۇالدىم. شۇ ئەسنادا، ئۆيدىن قولىدا كىچىك سېۋەتنى بار بىر ئايال چىقىپ، ھېلىمۇ چاقناپ تۇرغان يوغان كۆزلىرى بىلەن بېشىمدىن ئايىغىمغىچە سەپ سالدى، بۇ لىدانىڭ ئانىسى ئىكەنلىگىنى دەرھال بىلۈالدىم.

— ياش يىگىت، بىرەرنەرسىگىزنى يۇتتۇرۇپ قويدىڭىزمۇ نېمە؟

— ئون رۇبلى پۇلۇمنى يۇتتۇرۇپ قويدۇم.

— نەدە يۇتتۇردىڭىز؟

— ئاۋۇ يەردە، — دىدىم مەن قوللىرىمنى پەلتونىڭ يېڭىدىن چىقارغۇم كەلمەي، ئىڭىگىمنى كۆتىرىپ ئىشىك تەرەپنى ئىما قىلىپ. مەن گويا ھېچنىمىگە پەرۋا قىلمايتتىم.

— ئۇنداقتا، بۇ يەرنى يورۇقراق دەپ، رۇبلىنى مەشەدىن ئىزدەۋېتىپسىز-دە؟ مۇنداق كۇلكىلىك گەپ ماڭا چۇشىنىشلىك.

دەيدىغان گەپ قالمىدى، كۇلكىلىك گەپمۇ تۇگىدى. "ئۆيگە قايتىپ" ئىسسىنۇبلىش كېرەك ئىدى، لېكىن مەن خۇددى مۇشۇ سۇئالنى پەلەمپەيگە سخلاپ قويغاندەك مىدىرلىماي ئولتۇراتتىم.

— ياش يىگىت، بۇ يەردە ئۇزاققىچە ئولتۇرماقچىمۇسىز؟

— بىلمەيمەن، — دىدىم مەن بىرئاز روھىم چۇشۇپ، — يەنە بىر دەم ئولتۇرسام، ئاندىن ئېنىق بولىدۇ.

— نېمە ئېنىق بولىدۇ؟

— ھەممە ئىش ئېنىق بولىدۇ.

— ۋاي، ئەزىزىم ئەسكەر، مۇزلاپلا كېتىپسىز، — ئايال قوشۇمسىنى تۇردى، — خوپ، قېنى ئەمسە، قەدەمىلەپ مارش، ئۆيگە كىرىڭ! لىدىيە ئۆخلاۋاتىدۇ. ئۇنى ئويغىتىڭ. مەن ماگىزىنغا بېرىپلا قايتىمەن. — ئۇ شۇنداق دىدى-دە، كېتىپ قالدى.

دالاننىڭ ئىشىگى ئوچۇق ئىدى. مەن ئۆتۈگۈمنى ئاۋايلاپ پاكىز سۈرتۈپ، ئەدەپ بىلەن ئىشىكنى قېقىپ، ئاستا ئۈيگە كىردىم. موۋۈت پەلتوينۇمنى يېشىپ، ئېسىپ قويدۇم. كۆكرىگىمدىكى مېدالىلار جىرىڭلاپ كېتىۋىدى، قولۇم بىلەن بېسىۋېلىپ، ئەتراپىمغا كۆز سالدىم. ئەينەكلىك كونا كرېسلو، پەدەز ئۇستىلى، ئۇنىڭ ئۈستىگە چۈچىلىق دۇخاۋا دەستۇرخان يېيىلغان، پۇتلىرى بۇرمىلىق ياسالغان كىچىك كىيىم ئىشكاۋى، رامكىسى قارىداپ كەتكەن بىردانە ماي بويياق رەسىم. رەسىمدە بىردانە تاۋۇز بىلەن ئىككى دانە نەشپۈت بار ئىدى ــ مۇشۇنداق رامكىدا سۈسراق كۆرۈنەتتى.

قارىغاندا، لىدانىڭ ئاتىسى ئىلگىرى چوڭ كادىر بولغان، ئۇرۇشتىن ئىلگىرى ئۇلار ناھايىتى ئوبدان تۇرمۇش كەچۈرگەنىدەك قىلاتتى. لېكىن، كېيىن ئاتىسى نەگە كەتكەن، لىدا بۇ توغرىلىق بىرنېمە دېمىگەن، سوراشمۇ بىئەپ. ئۇلار شەھەردىن چېكىنىپ چىقىپ كېتىشكە ئۇلگۈرەلمىگەن. ئىشغالىيەت مەزگىلىدە، لىدا ۋە ئۇنىڭ ئانىسى ساتقىلى بولىدىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ جىمىسىنى سېتىپ، يەپ تۈگەتكەن. ئۇيىنىڭ يېرىمىنىمۇ ساتقان ــ بۇ ئىشغالىيەت ئاياقلاشقاندىن كېيىنكى ئىش. لىدانىڭ بىر چىشىمۇ نېمىسلار ئىشغال قىلىپ تۇرغان مەزگىلدە سۇنغان. دۇشمەنلەر ئوق ياغدۇرغاندا ئۇ ئۈستەلنىڭ ئاستىغا مۆكۈۋالغان، قورقىنالىغىدىنمۇ، ياكى باشقا ۋەجىدىنمۇ، ئۇ گازىر چاقىغان. ئۇزۇلۇپ-ئۇزۇلۇپ چىقىۋاتقان پىلىموت ۋە توپ ئاۋازلىرى ئىچىدە، ئۇ ئېھتىياتسىزلىقتىن بىر كىچىك تاشنى گازىر بىلەن بىللە ئاغزىغا سالغان. قىسقىسى، ئۇرۇش ئۇنىڭغا زىيان-زەخمەت يەتكۈزگەن.

مانا، تازا ئەخمەق قىز! راستلا ھاماقەت قىز! بارلىق مېدالىلىرىمنى

تاقاپ هەربى كىيمده كەلگەنلىگمدىن خەۋەرسىز ئۇخلاپ ياتىدۇ. ئۇ مېنىڭ كىرلىكىنى ئورنىپ يوپكا ئورنىدا كىيگىنىمنى ياكى جەينەك تەرىپى تىتىلىپ كەتكەن بومازى قاپلىما چاپان كىيگەنىمنىلا كۆرگەن. بەلكىم، مېنى تونۇمايمۇ قالار.

كرېسلوغا يېقىن بېرىپ، ئېھتىيات بىلەن ئەينەككە قارىدىم. يىگىتنىڭ تەققى-تۇرقى جايىدا. يۈزىنىڭ كىچىككىنە يېرىنى ئوق يارا قىلغان بولسىمۇ، ھېچ ۋەقەسى يوق، بۇ قەھرىمانانە جەڭ قىلغانلىغىنىڭ ئىسپاتى بولالايدۇ. چىرايىمدا يات بىر خىل ئىپادە بارەدەك، چىرايىمغا ھۆسن قېتىلغاندەك تۇيۇلاتتى. بۇمۇ بىكار ئەمەس، بىر قېتىم تېڭىش بۆلۈمىدە، يۈيۇنۇپ بولۇپ يارامنى تاڭدۇرغىلى بارغىنىمدا، ئاگىنىيە ۋاسىلىيېۋنا — ئىنتايىن قاتتىق قول بۇ "ئوت ئىلاھە"سى بۇرنىغا چۇشۇرۇۋالدىغان كۆزەينىكىنى ئېلىپ، يېراقنى كۆرەلمەيدىغان كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلىپ، گويا قايەردىندۇ كەلگەن "شاھزادە"نى تونۇيالمايۋاتقان ئادەمدەك ۋە ئالتۇن تۇخۇم كاكلاپ بايراپ كەتكەن مىكىيانەدەك ئۇنلۇك توۋلىغان ئىدى:

— لىدا! لىدا! قارىغىنا، بىزنىڭ مىشا نىمىدىگەن چىرايلىق!

شۇ چاغدا، قاتتىق خىجالەت بولۇپ، شۇ ھامان تېڭىش بۆلۈمىدىن چىقىپ كەتتىم. لېكىن، ئۆزەمنىڭ چىرايلىق، كېلىشكەن يىگىت بولۇپ ئۆسۈۋاتقانلىغىمنى بىلەتتىم ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ھېيىت-بايراملاردىكىدەك خوشال بولاتتىم. ھېيىت-بايراملاردا كىشىلەر ھامان چىرايلىقراق كۆرۈنىدۇ.

ئۆسۈپ كېتىۋاتقان بۇجۇغۇر ماڭلاي چېچىمنى سلاپ يۆتىلىپ قويدۇم. ھېچقانداق جاۋاپ بولمىدى. شۇ پەيتته، ئارا تام ئۆينىڭ ئىشىگىدىكى مەلەكزىنى ئېھتىيات بىلەن ئېچىپ، لىدانى كۆردۇم.

ئۇ ئۇخلاۋاتاتتى.

ئورۇندۇقنى يېقىن ئېلىپ كېلىپ، كارۋاتنىڭ يېنىدا ئولتۇردۇم. ئولتۇرغاچ، لىدانىڭ تەكشى، چوڭقۇر تىن ئېلىشىغا، كۆكرىگىدىكى يوتقانىنىڭ بىلىنەر بىلىنمەس كۆتىرىلىپ-چۈشۈپ تۇرۇشىغا، چاچ-لىرىنىڭ تەبىئى يوسۇنىدا يۇمشاق ياستۇقتا چېچىلىپ ياتقانلىغىغا كۆز سالدىم. لىدانى ئاق ياغلىق چىككەن ھالەتتە كۆرۈپ ئۇگىنىپ قالغاچقا، ئۇنىڭ شۇنچە يۇمشاق، ژاللداپ تۇرغان چىرايلىق چېچ-لىرىنىڭ بارلىغىنى بىلمەيتتىم. كۆكرىگىمدە قانداقتۇ بىر نەرسە ئېرىگەن-دەك بولدى-دە، ئىختىيارسىز لىدانىڭ چېچىغا قولۇمنى تەككۈزدۇم. ئۇنىڭ چاچلىرى ھەقىقەتەنمۇ خۇددى كۆپۈكتەك، يۇمشاق ۋە يېنىك ئىدى. لىدا مىدىرلاپ، كۆزلىرىنى ئاچتى. ئۇ ھەيران بولۇپ، ماڭا بىر پەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، دەرھال يوتقىنىنى ئىگىنىڭ ئاستىغچە تارتىۋالدى.

— ژىيەي، مىشا! — ئۇ كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ، ماڭا بىردەم كۆز سال-غاندىن كېيىن، خۇددى قارغۇدەك مېنى سىلاشقا، چاچلىرىمنى، يۈز-كۆزلىرىمنى سىلاشقا باشلىدى، مېدالليرىمنى بىر بىرىگە تەككۈزۈپ جىرىڭلاتتى-دە، بىر ھېقىلاپ كۈلۈۋەتتى، — ژىيەي، راستلا مىشاغۇ بۇ!

لىدا، گويا مېنىڭ چېچىمنى ئەمەس، بەلكى ئاتنىڭ يايلىنى تۈتە-قاندەك، ماڭلاي چېچىمنى تۈتۈۋالدى. ئۇ ماڭلاي چېچىمنى تارتسا، مەن ئاغرىقىغا چىداپ، كۈلەتتىم. ئۇ بېشىمنى تارتىپ ئاپىرىپ، كۆكسىگە چىڭ بېسىپ، تېخىمۇ ئۇنلۇك سۆزلىدى:

— جېنىم مىشا! كېلىپسەن! ئۆزەڭ كېلىپسەن! يالغۇز ئۆزەڭ! تېپىپسەن-ھە!... — ئۇنى ھېچ تۈتۈۋالدى، ئۇ ھە دەپ كۈلەتتى.

ئۇ خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشايتتى: بىردەم ھېچ تۇتاتتى، بىردەم قاقاقلاپ كۈلەتتى! ـ ۋىيەي، جېنىم مىشا، سەن يېنىمدا ئولتۇردۇڭمۇ؟ ئۆمۈرۋايەت، مەن بۇنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمايمەن، مىشا! ـــ ئۇ لېۋىنى چىشلەپ بېشىنى بۇرىۋالدى، ئۇنى يەنە ھېچ تۇتتى. مەرۋايىتتەك بىرتامچە ياش مەڭزىدىن يۇمۇلاپ چۈشتى. لېدا نە قەدەر ئاجىز ـ ناتۇۋان كۆرۈنەتتى دېسىڭىزچۇ.

ـــ ساڭا نېمە بولدى؟ ساڭا زادى نېمە بولدى؟

ـــ مىشا، بىلەمسەن، ئەتراپتىكى تۈرمۈش مۇنداق: يار،ئىنىش، قان ئېقىش، ئۆلۈش ـــ ھەممىسى مۇشۇنداق ئىشلار...ھەتتا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسىزمۇ كەلمەيدۇ. مەن ئۆزەمنى يەنىلا ئۇخلاۋاتقاندەك، ئويغانغۇم كەلمەيدىغاندەك ھېس قىلىمەن. ـــ ئۇ ھېقىقلاشتىن توختىدى، خۇداغا شۈكرى، لېكىن كۈلكىسىمۇ غايىپ بولدى. لېدا كۈلسە، ئاجايىپ چىرايلىق بولۇپ كېتەتتى، ھەتتا ئاغزىدىكى سۈنغان چىشىمۇ خوشال كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

ـــ سەن بۇگۈن نىمىشقا...

قانداق؟ ـــ سورىدى ئۇ ۋە كىچىك بالىغا ئوخشاش بىلىگى بىلەن يۈزىنى سۈرتتى.

ـــ بىرئاز ئىچىڭ تىتىلداۋاتىدۇ، شۇنداقمۇ؟

ـــ ساڭا دېمەكچە ئاسان، ـــ دېدى ئۇ كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا، ياش تامچىلىرى يەنىلا كىرپىكلىرىدە يالتىرايتتى، ـــ كېيىنـ ئالاي، مىشا، يۈزۈڭنى ئۆرۈپ تۇرغىنا.

شۇ پەيتتە، ھەر ئىككىلىمىز ئوڭايسىزلىنىپ، باشقا ـ باشقا تەرەپكە قارىدۇق.

لېكىن، كۆزلىرىمىز يەنە ئىختىيارسىز ئۇچراشتى.

بىز بىر بىرىمىزگە، خۇددى قېنى كىم يېڭىركىن دەپ كۆز سوقۇشتۇرۇش ئويۇنى ئويناۋاتقاندەك، جىددى، كۆز ئۇزمەي تىكىلدۇق. لىدا ئاۋال بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، كايىغاندەك ئىلتىماس قىلدى:

— يۇزۇڭنى ئۆرۈپ تۇرغىنا، مىشا.

مەن ئۇنىڭ قولىنى سىقىپ قاراسلىتۇەتتىم.

— ئۇ ياقتا ئۆرۈلۈپ تۇرغىنا، ئەزىزىم، — ئۇ تېخىمۇ يۇمشاق ئاۋازدا شۇڭىلاپ تەكرارلىدى، — ماڭا قارىمای تۇرغىنا، سېنىڭ پەنجەڭ... — ئۇنىڭ ئاۋازى پەسلەپ، ئاڭلانماي قالدى. — ۋاي ئانام-ھەي! - ئۇ چىقىراپ كەتتى.

مەن مىڭ تەسلىكتە ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتتىم، قانداقتۇ خىرە، ھۇشۇمنى يوقتىپ قويۇشقا تاسلا قالغان ئىچكى ھاياجىنىمنى بېسىپ، يېنىپ چىقىپ، مەلەڭزە تەرەپكە بېرىپ، كرېسلوغا ئولتۇردۇم. تىترىگىم ئاستا-ئاستا بېسىلدى، بارغانسېرى خجىللىق ھېس قىلدىم. لىدانى يەنە ھېچ تۇتتى.

— ۋاي خۇدايىمەي، بۇ نىمە گەپ؟! مىشا، نىمىشقا گەپ-سۆز قىلمايلا چىقىپ كەتتىڭ؟ — سورىدى لىدا مىلەڭزىنىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇرۇپ. ئۇنى يەنە ھېچ تۇتتى، گېپىدە ئەپۇ سورىغاندەك پۇراق بار ئىدى.

— توغرا! — دەپ جاۋاپ بەردىم ئاچچىق قىلىپ.

— قۇۋ-لولا! — ئۇ ناماقۇل بولغاندەك شۇنداق دىدى-دە، ئەتىگەنلىك كىيىمى بىلەن چىقتى، چىرايىدىن مۇشكۈل ئەھۋالدا قالغانلىغى ۋە چۆچۈپ تۇرغانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ يېنىمدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قورۇنغان ھالدا يۇزۇمنى سىلاپ قويدى-دە،

مۇشۇ ئۆيگە قويۇپ قويۇلغان يۈز يۈيىدىغان داسقا قاراپ ماڭدى.

مەن بىردىنلا ئۇنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، قولتۇغى ئاستىدىن تۇتۇۋېلىپ بىر ھۆكۈرتۈىدىم، ئۇ بىر يانغا سەكرەپ، داسنىمۇ ئۆرۈۋەتتى:

— نىمە بولدۇڭ؟ ساڭا نىمە بولدى؟ ئېلىشىپ قالدىڭمۇ-نىمە؟!

— ھېچ گەپ يوق! يۈزۈڭنى يۇيىۋەر!

ئۇ ياغاچ كېپىگى بىلەن چىششىنى چوتكىلاشقا كىرىشتى، مەن كىتاپ جازىسىدىن دۇخاۋا تاشلىق ئالبۇمنى ئېلىپ كۆرۈشكە باشلىدىم، بىرىنچى بەتتە مەسۇم ۋە شوخ بالىنىڭ رەسمى بار ئىدى. گۆدەك بالا ياستۇقتا يالىڭاچ ھالدا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، كىشىلىك دۇنياسىغا قاراپ ياتاتتى.

— غەلىتە ئىش! ھەجەپ ھېچ تۇتتا، ھېلىمۇ ياخشى توختىدى! — دىدى ھاڭ-تاڭ بولۇپ لىدا لۆڭگە بىلەن يۈز-كۆزلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ.

— ۋاھ، — دىدىم مەن، — ھېچ دېگەن نىمە ئۇ! ئۇنىڭدىن ياماڭراق نەرسىنىمۇ يوقىتالايمەن! جىن-شايتانمۇ! ئالۋاستى! تۇتقاقلىق دەمسەن! ھەتتا ئەپسۇن...ئېزىتقۇنىمۇ قايتۇرالايمەن. مۇشۇ سەنمۇ؟ — سورىدىم رەسىمدىكى مەسۇم ۋە شوخ بالىنى كۆرسىتىپ.

لىدا ئالبۇمنى قولۇمدىن شارتتىدا تارتىۋېلىپ، ئالبۇم بىلەن پىشانەمگە تاقىقىدە بىرنى قويدى.

— قارا، ئۇيانتىنى بىلمىگىنىنى! مە، مانا! — ئۇ «دۇنيا سايامەتچىلىرى» ژورنىلىنىڭ توپلىمىنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ، ئۆزى مەلۇم كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى.

چىگە بىلەن چىڭ باغلانغان توپلامنى ۋاراقلاپ، رەسىم-سۈرەتلەرگە كۆز سالدىم، مىلەڭزىنىڭ ئۇ تەرىپىدىن كىيىمىنىڭ شىلدىرلىغان

ھېنى ئاڭلىناتتى، لېكىن ئۇ يەردىن پات-پات ماڭا گەپ تاشلاپ تۇراتتى:

— ھەربى كىيىمنى نەدىن تاپتىڭ؟ ئەجەب يارىشىپتۇ!

— لېۋرىك بەردى. ئۇ ھەربى خىزمەتتىن بوشانماقچى.

— ھۇ ھىلىگەر.

— كىم ھىلىگەر ئىكەن؟

— ئەلۋەتتە، سەن-دە! سەن راستلا ھېقىنى يوقاتتىڭ. ئېيتقىنا، بۇ يەرنى قانداق تېپىپ كەلدىڭ؟

— پۇراپ يۇرۇپ!

— پۇراش سېزىمىڭ ئەجەب يامان ئىكەن! بەئەينى ياۋايى ھايۋاننىڭكىدەك!

— ماڭا دەپ قويايى، مەن ئېپتىدائى ئورمان ئادىمى.

— سېنىڭ بىلەن بىللە بولۇش تازىمۇ خەتەرلىك ئىكەن!

— شۇنداق بولمايچۇ!

لېكىن مىلەڭزە كەينىدىن چىققىنىدا، ئۇچىسىغا ئاق پۇرمىلىك، تېگى كۆك كۆينەك، پۇتىغا مومىلانغان پوپۇش كىيگەن، چېچىنى تەبىئى ھالدا مۇرىسىگە چۈشۈرۈپ ئىنتايىن رەتلىك قىلىپ تارىغان ئىدى.

— ياسىنىپ بولدۇم! — دېدى ئۇ كۆزلىرىم كۆزلىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالغاندا بىرئاز قورۇنۇپ ۋە تەپ تارتىپ، — سەنلا ياسانسىڭ بولماس! — ئۇ شۇنداق دېدى-دە، نازاكەت بىلەن يوپكىسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىنى كۆتىرىپ كېرىسلوغا ئولتۇردى، تېنىنى سىلاپ، يوپكىسى بىلەن تىزىنى ياپتى، — ئازراقلا كىيىم يەڭگۈشلىدىم...

مەن ژورنالنى ۋاراقلىغاچ، زۇۋان سۆرىمەي، ئۇنىڭغا ئوغرىلىقچە

قاراپ تۇردۇم.

ــ ئانام ئۇ يەردە ئەجەپ ھايال بولدا، ــ دېدى لىدا مېنى ئالدىغاندەك. ئۇ مېنىڭ جاۋاۋمىنى ئاڭلىمايلا، سۇئىسرەك كۈلۈپ قوشۇمچە قىلدى. ــ ھەقسىچان ئوچىرەتتە تۇرۇپ ھايال بولدى. ئۆزى ياشىنىپ قالدى. تولا كوتۇلدايدىغان بولۇۋالدى. ئىلگىرى ئوچىرەتتە تۇرۇشنى، كوتۇلداشنى ھەممىدىن بەك يامان كۆرەتتى.

مەن «دۇنيا سايامەتچىلىرى» ژورنىلىنى كۆرۈۋاتاتتىم، لىدا ژورنالنى قولۇمدىن تارتىۋالدى.

ــ قانداق، نىمە ئىش قىلىمىز، مىشا ــ مىخائىل؟

ــ مەن نەدىن بىلەي؟

ــ نىمە ــ نىمە! ئەخمەق! ــ ئۇ بارمىغى بىلەن بېلىمنى نوقۇدى. غىدىغىم كېلىدىغان بولغاچقا، سەكرەپ كەتتىم.

ــ ئىككىمىز كراسنودار شەھىرىنى تاماشا قىلايلى. ئانام كەلسۇن، چۇشلۇك غىزانى يەپ بولۇپلا، يولغا چىقايلى. بولمىسا، بىزنىڭ بۇ شەھىرىمىزنى ئۇنتۇپ كېتىسەن. كېتىپلا ئۇنتۇپ كېتىسەن.

ــ ئۇنتۇمايمەن!

ــ ۋاي تاڭەي، بۇنى قانداق بىلگۈلۈك؟

ــ ئۇنتۇمايمەن! ــ دىدىم مەن گېپىمدە چىڭ تۇرۇپ.

ــ سەن تېرىككەك، جېنىم مىشا ــ مىخائىل!

ــ بىزنىڭ نەسلىمىز شۇنداق. بىز ئېيىق ئوۋلىغۇچىلار.

ــ قانداق ئېيىق ئوۋلىغۇچى؟ ئېيىقنى تۇتامدۇ؟

ــ توغرا، ئېيىق تاپىنىنى تۇتۇۋالىدۇ. بوۋام ئۇلارنى ناھايىتى ئاسان جايلايدۇ: ئورمانغا بېرىپ، ئېيىقنى تاپىنىدىن تۇتۇۋېلىپ، ئۇۋۇسىدىن سىرتقا سۆرەپ: "ۋاي، ئەزىزىم، بىللە ماڭايلى!

بىللە ساقچى ئىدارىسىگە بارايلى!" دەيدۇ. ئېيىق خۇددى مەستەك هۆكۈرەيدۇيۇ، يەنىلا ئەگىشىپ ماڭىدۇ.

لىدا، ھەتتا راستىنلا ئىشىنىپ، قۇلىغىنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلىماقتا ئىدى.

— ۋاي، لىدا، سەن تازىمۇ ھاماقەت ئىكەنسەن! ھېلىمۇ تىببىي ئىنستىتۇتنا ئوقۇۋاتقىنىڭ!

— سەن ئۆزەڭ ھاماقەت!

لىدا قولۇمغا بىرنى ئۇردى. مەنمۇ ئۇنى ئۇردۇم. شۇنىڭ بىلەن قېنى كىم كىمنىڭ قولىنى جىقراق ئۇرىدىكىن، دەپ ئويۇنىنى باشلۇۋەتتۇق. لىدا — سېسترا، سۆزسىز چاقتان قىز! لېكىن، مەنمۇ لەقۇا ئەمەس — چوڭ ئورماندا ئۆسكەن، تۇققۇز يېشىمدىن باشلاپ ملىتسىيە ئۇگەنگەن، كېيىن دارىلئېتامغىمۇ كىرگەن — ئېھتىمال، ساغلام پىسخىكا ۋە جانلىق ھەركەت قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىشتۇرۇش جەھەتتىن قارىغاندا، ئۇ ئەڭ ئالى بىلىم يۇرتى بولۇشى مۇمكىن.

لىدا قولۇمغا ئۇرماقچى بولاتتى، مەن ئۇنى قىزىقتۇراتتىم، ئېزىقتۇراتتىم. ئۇنىڭ پۇتۇن دىققىتى مېنى ئۇرۇش بىلەن بولۇپ قالغان پەيتىتە، مەن پۇتۇن كۈچۈم بىلەن ئۇنىڭ قولىغا تاسسىدا بىرنى سالدىم!

لىدا ۋاقىرىۋەتتى، شۇ ھامان قولىنى ئاغزىغا ئېلىپ باردى، ئاغرىق دەستىدىن كۆزلىرىگە مۆللىدە ياش ئالدى. قانداقلىكى بولمىسۇن، قىز دېگەن قىز — دە، نازۇك كېلىدۇ، مەنچۇ... مەن گۇناھىمنى بوينۇمىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ قولىنى سىلىدىم، بارماقلىرىنى ھوردىدىم. ياپىر، بۇ كىچىك بارماقلار ئاجايىپ سۆزۈك، تىرناقلىرى ھالرەڭ ئىدى. دارىلئېتامدىن چىقمىغان بولسام، ئاشۇ بارماقلارنى بىر — بىرلەپ

سۆيـۈۋالاتتىم. لېكىن شۇ تاپتا ئۇنداق قىلالمايمەن، نـمـشقـدۇ، ئوڭايسىزلىنىپ قالدىم.

لېكىن، لىدانىڭ تاياق يىگەن قولىنى هورداپ قويغانلىغىم ئۈچۈن، ئۇنىڭ قولىنىڭ ئاغرىغى پەسەيگەن بولسا كېرەك، كىچىك مۇشتۇم-لىرىنى پۈلاڭلىتىپ مېنى ئۇرغىلى تۇردى.

ــ مانا ساڭا! سېنى ئۇرامەن! جاجاڭنى يە!

ــ ۋاي، قۇتقۇزۇڭلار! ئادەمىمزنى ئۇرۇۋاتىدۇ! ــ مەن ۋاقىرد-غىنىمچە، بۇرۇلۇپ لىدانى قۇچاقلۇۋېلىپ، كرېسلوغا قىستىدىم. ئىككـ-مىز كۆلۈشۈپ، ئويناشتۇق. شۇ ئەسنادا دالانـدىن لىدانىڭ ئانىسـ-نىڭ ئاياق تىۋىشى ئاڭلانمىغان بولسا، ئويۇنىمىز قايسى دەرىجـگە يېتەتتىكىن ــ تاڭ. بىز دەرھـال ئايـرىلىـپ، ئالـمان ــ تالـمان كـىيىمىمزنى تۈزەشتۈردۇق.

ــ ئانا، مىشا مېنى گوللاۋاتىدۇ، كەپسىزلىكمۇ قىلدى تېخى. ــ لىدا ئەركىلەپ ئاغرىندى ۋە ئاغزىنى دومسايتتى.

ــ قىزىم، ئەرلەرنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ــ گوللاش، كەپسىز-لىك قىلىش، ــ دىدى ئانىسى ۋە كىچـىك سېـۋەتتىن بىر دانە قارا بولكىنى ئالدى. ئۇنىڭ قارىشى ۋە گېپىـنىڭ ئورامىدىن بۇ ئايالنىڭ بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق ــ سوغاقلار ئۆتكەنلىگىنى، ئاجايىپ كەچمىش ــ كەچۈرمىشلىرى بارلىغىنى چۈشەندىم. شۇ چاغدا، كۆزىدىن ئەقىل ــ پاراسەت نۇرى يېغـىپ تۇرغان ئانا بېشىمـدىن ئايـغىمغىچە بىر قۇر قاراپ چىقتى.

ــ ئۇ هالدا، كۆكرىگى بىلەن گۆھەر قىزىمنى قوغدىغان قەهرد-مان مۇشۇمۇ نەمە؟...

ئۇ جۈۋىسىنى يېشىپ، كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىپ قويماقچى بولدى.

كىيىم ئاسقۇچىنىڭ مىخى بوشاپ قالغاچقا، تۆشۈگىدىن چىقىپ كېتەتتى. جۇڭا ئېغىر بولغاچقا، مىخ چۇشۇپ كەتتى. جۇڭمۇ پوككىدا چۇشتى. مەن ئوچاق بېشىدىن چۆيۈن دەزمالىنى ئېلىپ مىخنى تۈزلەپ، ئۇنى ئىلگىرىكى تۆشۈكىگە ئەمەس، بەلكى بىر پارچە تاختايغا مىخلاپ، چىڭ بولدىمۇ-بولمىدىمۇ دەپ تارتىپ بېقىپ، ئاندىن كىيىم ئاسقۇچنى قويدۇم-دە، جۇڭنى ئاستىم.

— ئۆيدە بىر ئەركىشى بولسا، ئىش باشقىچە بولىدۇ! — دېدى ئانا چاقچاق ئارىلاش كۈلۈمسىرىگىنىچە ماڭا قاراپ، مەن تارتىنىپ، قورۇنۇشقا باشلىدىم. لىدا داستا سۇ قۇيۇپ، گويا مەن قالتىس ئېغىر ئىش قىلغاندەك، بىر پارچە ياپىلاق كىر سوپۇنىنى قولۇمغا تۇتقۇزدى.

شۇنداقتىمۇ، قولۇمنى يۇيدۇم.

— مېھمانىنى نېمە بىلەن كۈتىمىز؟ — دېدى ئانا، ئۇنىڭ سوئال قويغىنىنى ياكى ئۆزىگە ئۆزى سۆزلىگىنىنى ئۇققىلى بولمايتتى، لىدا بىچارىلەرچە ئۆزىنى قاچۇراتتى ۋە ئۇمىد بىلەن ئانىسىغا تەلمۈرەتتى.

— ئويلىنىپ باقايلى.

— تولا جۇڭاپ كەتمەڭلار. مەن مېھمانمىدىم؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە قوسىغىمۇ توق. تامىغىمىز ناھايىتى ئوبدان — ھامان تويغىچە يەيمىز. بۇنى لىدا بىلىدۇ.

— تامىغىلارنىڭ قانداقلىغى، لىدانىڭ نېمىنى بىلىدىغانلىغى بىلەنمۇ كارىم يوق، — دېدى-دە، ئانا تۇنىكە سۇت چېلىگىنى لىداغا تۇتقۇزدى، — دەرھال بازارغا بېرىپ، سۇت ئېلىپ كەل. ئۇ-ماچ چالايلى. سىز ئۇماچ ئىچىپ باقتانمۇ؟ — سورىدى ئۇ مېنىڭدىن.

— ئۇماچ دىگەن قانداق نەرسە ئۇ؟

— قارىغاندا، ئۇماچنىڭ نىملىگىنى بىلمەيدىغاندەك قىلىسىز، — دىدى ئۇ مېنى زاكىلىق قىلغاندەك كۆلۈپ. لىدا پەرۋا قىلماي، يۈگۈ-رۈپ سىرتقا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ چۈشەندۈردى، — ئۇماچنى كۆممە قوناق ئۈندا ئېتىدۇ، ئۇقتىڭىزمۇ؟

— ئۇقتۇم.

ئانا ئۆيگە ئىچىدە بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ، ھېچىر ھاجىتى بول-مىسىمۇ، مىلەڭرىنى تۈزەشتۈرۈپ قويۇپ، ئالدىمغا كېلىپ توختىدى. ئۇ ماڭا نىمىدۇ دىمەكچىدەك، مېنى خىجىل قىلىدىغان گەپ-سۆز قىلىدىغاندەك تۇيۇلدى. مەن نەزىرىمنى باشقا تەرەپكە يۆتكەپ، سەگەك تۇردۇم. ئانا بىردىنلا چېچىمغا تېگىپ، لىداغا ئوخشاش سىلىغاچ سورىدى:

— مىشا، نەچچىگە كىردىڭىز؟

— ئون توققۇزغا.

— بۇ تازا ئوبدان چاغلىرىڭىز، — ئانا ئۇھ تارتىپ، يەششىكىنىڭ ئۇچ پارچە ياغچىسى، قەغەز ۋە مايلىشىپ كەتكەن كونا-يىرتىق لاتىلار بىلەن مەشكە ئوت ياقتى، — تازىمۇ ئوبدان چاغلىرىڭىز، — ئۇ يەنە تەكرارلىدى، — ھازىر سىلەرنىڭ كۆلۈبلارغا بېرىپ تاماشا قىلىدىغان، كەچلىك كۆڭۈل ئېچىش يېغىنلىرىغا قاتنىشىدىغان، ناخشا ئېيتىدىغان، تانسا ئويناىدىغان چېغىڭلار ئىدى...

— بىز تانسا ئويناشنى ئۇقمايمىز، خەلق ئۇسۇللىرىنى ئويناشنىلا بىلىمىز، — پەرىشانلىق بىلەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتىم ۋە ئۇنى تۇتۇن يېنىۋاتقان مەشىنىڭ يېنىدىن ئېلىپ كەتتىم.

مىڭ تەسلىكتە پۈۋلەپ يۇرۇپ ئوتتۇنى يانـدۇردۇم. ئاجىز ئوت يالقۇنى لەپ-لەپ قىلاتتى، ئاشۇنچىلىك يېقىلغۇ بىلەن ئاران-ئاران يېلىنجاپ تۇراتتى. ئەگەر بىزنىڭ سىبىرىيىسىنىڭ تۆتىرۇقلۇق ئوتۇنلىرىدىن بىر باغلام بولغان بولسا، تازىمۇ بەلەن بولاتتى دېسەڭچۇ!

ــ سىلەرنىڭ بۇ يەردە قاتتىق سوغاق بولىدىكەن، ــ دېدىم مەن.

ــ قاتتىق سوغاق بولىدۇ، ــ ئانا خۇددى ئەكىس سادا-دەك جاۋاپ قايتۇردى، ــ بۇ تازا جايىدا ئېيتىلغان گەپ. ھازىر ھەممىلا يەرقاتتىق سوغاق: ئۆيىمۇ، كوچىمۇ، كۆڭۈلمۇ... ــ ئۇ بارماقلىرىنى قارسىلدىتىپ، ئاخىرى پەس ئاۋازدا سورىدى:

ــ مىخائىل، سىز بىلەن ئوچۇق-يورۇق سۆزلەشسەم بولامدۇ؟

ــ نېمىشقا بولمايدىكەن؟ بولىدۇ. مەن ئوچۇق-يورۇق گەپلەشىشنى ياخشى كۆرىمەن.

ــ سىز رەنجىمەڭ. مەن ــ ئانا. مېنىڭ شۇ بىرلا قىزىم بار. ئېرىم بىزنى تاشلىۋەتتى، بىزنى تاشلىۋەتتى. ئۇ دوختۇر ئىدى. ئالدىنقى سەپ دوختۇرخانىسىدا باشقا ئايال بىلەن تېپىشىۋالدى. سىز بۇنى ئۇقۇپ قېلىڭ...قىسقىسى، مىخائىل، ئەقىللىق ئادەم بولۇڭ، لېدانى ئاسراڭ. ئۇنىڭ كۆڭلى تۇز. ئۇ ئەگەر...بارلىغىنى بېغىشلايدۇ. لېكىن، بىر قىز نېمىگىمۇ ئېرىشەلەيدۇ ــ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيدۇ.

ــ سىز نېمىشقا بۇ گەپلەرنى دەۋاتىسىز؟

ــ ھەي، مىخائىل، مىخائىل ... ــ لېدانىڭ ئانىسى ئالقانلىرى بىلەن كۆمۈشتەك ئاقارغان چېكە چاچلىرىنى سىلىدى، ــ مۇنداق دېمەسلىگىم كېرەك ئىدى. لېكىن، گەپنىڭ بېشىنى دېگەن ئىكەنمەن، ئەمدى ئاخىرىغىچە ئاڭلاڭ. سىز ئون توققۇزغا كىرگەن، قۇرامىڭىزغا

يەتكەن يىگىت. سىلەرنىڭ مۇنداق قىلىدىغان ۋاقتىڭلار ئەمەس، مىخا-ئىل! يەنە بىر ھەپتە ئۆتسە، بىر ئايمۇ دەيلى، كېيىن قانداق بولىدۇ؟ كېيىن قانداق بولىدۇ؟ ئايرىلىش، كۆز يېشى، ئازاپ-ئوقۇبەت، دەرت-ئەلەم!...دېمىسىمۇ، مۇھەببەتتە بۇلار بولماي مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقتىمۇ ئازاپ-ئوقۇبەت خىلمۇ-خىل بولىدۇ. ناۋادا كېيىن ساق-سالامەت بولسىڭىز؛ ناۋادا يەنە يارىلانسىڭىز، يارىڭىز ئېغىر بولمىسا، قايتىپ كەلسىڭىز؛ يەنە قانداق بولىدۇ؟... مەكتەپتە نەچچە يىل ئوقۇدىڭىز؟

— يەتتە يىل.

— كەسپىڭىز چۇ؟

— كەسپىم بار ئىدى...لېكىن يەنە تاشلىۋەتتىم.

— مانا قاراڭ، قاراڭ، — ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — لېدامۇ تۆت ئاچا يولدا تۇرۇۋاتىدۇ. ھەتتا تىببىي ئىنستىتۇتنىمۇ تېخى تۈگەتمىدى. قىسقىسى، مىخائىل، قۇرامىغا يەتكەن ئادەمدەك بولۇڭ. مۇناسىۋىتىڭلار بەكمۇ تېز قويۇقلىشىپ كەتمىسۇن. سىز بىلىسىز، بەزى ئىشلار، ئاشۇنداق بەزى ئىشلار...گېپىمنى چۈشىنىۋاتقانسىز...

— دۇرۇس. ھەممىنى دېگۈدەك چۈشەندىم.— چاچراپ قويۇپ، پەلتوينى كىيىشكە باشلىدىم. لېكىن بۇ قۇرۇپ كەتكۇر پەلتو مېنى كىيمىسۇن دەپ قېرىشقانىدەك، يارىدار قولۇم قولاشمايى، چىشىم بىلەن چىشلەپ ھەپىلىشىمگە توغرا كەلدى.

كىرىسلونىڭ پۇرۇنسىسى غىجىرلاپ كەتتى. ئانا ئالدىمغا كېلىپ، موۋۇت پەلتويۇمنى جىم-جىملا تارتىۋالدى. ئۇنىڭ كۆزىنىڭ قۇيرۇغىدا، قورۇقلىرى ئارىسىدا نەمدۇ بىرنەرسە پارقىرىدى.

— كەتمەڭ، ئۇنى غەم-قايغۇغا سېلىپ قويىسىز. غەم-قايغۇ

بىلەن ئازاپ-ئوقۇبەت دېگەننى يەتكۈدەك تارتىۋاتىمىز.

ئانا دىلىغۇل بولۇپ قولىنى سوزۇپ، مۇرەمنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلىدى، مەن ئۇن سېلىپ يىغلۇۋەتكىلى تاس-ماس قالدىم.

— بالام، جېنىم بالام! — ئۇ قوللىرىنى چۈشۈردى، — سۆھبىتىمىزنى ئۇنتۇپ كەتسەكمۇ بولىدۇ...بۇ مۇنداقلا دەپ قويغىنىم، ناھايىتى ئانا بولغۇچىنىڭ دەپ قويىدىغان گېپى. ئانا بولغۇچىنىڭ بەزىدە ئەقىل-ئىدرىگى بىلەن ھېس-تۇيغۇسىمۇ بىر بىرىگە تازا باپ كەلمەي قالىدۇ. بەلكىم، خاتا دەپ قويغاندىمەن؟ بەلكىم، تەرلەپ-پىشپ ئىشلەپ يۈرۈپ، ھېرىپ-ئېچىپ قالغاندىمەن؟ ۋە ياكى جەبرى-جاپا دەستىدىن قاشاڭلىشىپ قالغاندىمەن؟ ھەرنىمە بولۇشى مۇمكىن. مېنى كەچۈرۈڭ، خۇدا ھەققى...

— نىمە دەۋاتىسىز؟ نىمە ئۈچۈن؟ — لەۋلىرىم تىترەپ كەتتى، — بىلەمسىز، مەن ھەقىقەتەنمۇ باشقا ئىشلارنى ئويلىمايمەن...مەن توغرىلىق ھەممىنى يۇقۇرى ئويلىشىدۇ، ئوزۇقلۇق ئاشلىغىنى خوجىلىق باشلىغى تارقىتىدۇ، باشقا ئىش يوق. — بىردەم جىم تۇرغاندىن كېيىن قوشۇپ قويدۇم، — بۇنى دەپ ئازاپلانماڭ. ھەممە ئىش يولىغا چۈشىدۇ! دارىلئېتامدا ھەمىشە شۇنداق دېيىشەتتى، — مەن زورىقىپ كۈلۈپ قويدۇم.

— سىزنىڭ ئەھۋالىڭىز قانداق؟

— مېنىڭ ئەھۋالىم؟ ئەھۋالىمنى تىلغا ئالغۇچىلىگى يوق. مەن بىر ئەسكەر. ئەسكەر بولغۇچى بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولىدىغانلىغىنى ئويلىمايدۇ، بولمىسا، خەيرلىك بولمايدۇ، — دىدىم مەن چۈشەندۈرۈپ.

شۇ پەيتتە، لىدا ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ، سۈت چېلىنگىنى ئۈستەل

ئۆستىگە قويۇپ، پەلتوسىنى يەشتى، ئاندىن...ۋاھ، دېگەن بىلەن كۆزى ئۆتكۈر قىز-دە!

— سىلەرگە نىمە بولدى؟ ئاراڭلاردا نىمە ئىش بولدى؟ ئانا!

— ھېچ ئىش بولمىدى. مەشكە ئوتنى يېقىپ قويۇپ، تاغدىن-باغدىن پاراڭلاشتۇق. قاتتىق سوغاق ئىكەن، دەيدۇ سېنىڭ كىچىك ئەسكىرىڭ. ئەمدى ئۇنى ئىسسىتايلى، ئۇماچ ئىچسۇن! ئويلاپ باقمىغانا، ئۇ ھېچقاچان ئۇماچ ئىچىپ باقماپتۇ.

شۇنداق! ئۇ ئېيىق گۆشى يەپلا تۇرمۇش كەچۈرۈپ كەلگەن! — لىدا ئاغزىنى ئۇمچەيتتى.

بىزكراسنودار شەھرىنى — كراسنويا كوچىسى، چكالوۋ كوچىسى ۋە باشقا كوچىلارنى ئايلاندۇق. لىدانىڭ ئانىسى بىلەن قىلغان سۆھبىتىم كاللامنى چىرمىۋالدى. بۇنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمايمەن. مەن مۇنداق گەپنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويىدىغانلاردىن ئەمەس. ئىچكى دۇنيايىمدا مەلۇم ئۆزگىرىش، دەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر خىل ئۆزگىرىش يۈز بەردى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى، لىدا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنى يورۇقلۇق، ھاۋا، تاڭ سەھەر، كۈندۈزدەك تەسەۋۋۇر قىلاتتىم. ئۇ، بىلىندۇرمەي، تەبىئى ھالدا قەلبىمىزدىن ئورۇن ئېلىپ ۋە قەلبىمىزنى شاتلىققا چۆمدۈرۈپ، شۇ يەردە ياشىدى، گويا ھېچنىمە توغرىسىدا چوڭقۇر ئويلىنىشىنىڭ ھاجىتى يوقتەك ئىدى. پەيدا بولدى، مانا شۇ. ئۇنىڭ نىمە ئىكەنلىگى، نىمە مەقسەتنى كۆزلەيدىغانلىغى، نىمە ۋەجىدىن ئىكەنلىگى — بۇ، گويا بىز بىلەن مۇناسىۋەتسىزدەك بىلىنەتتى.

ئەسلىدە، تۇرمۇشتا ئاسانلا مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولىدىغان ھېچقانداق ئىش يوق ئىكەن. ھەتتا مۇشۇ ئىش، ئەمدىلا بىر سۇر-

گەن، تېخى نامىمۇ يوق مۇشۇ ئىش سېنىڭ غەيرەتلىك-چىداملىق بولۇشۇڭنى، مەسئۇلىيەتنى زىممەڭگە ئېلىشىڭنى، ئاقىلانىلىقنى ئىپادە-لىشىڭنى ۋە ئازاپ-ئوقۇبەتكە بەرداشلىق بېرىشىڭنى تەلەپ قىل-ۋاتىدۇ. ئۆتۈگۈم ھېلىمۇ پۈتۈمنى قىستايتتى، قاتتىق قىستىغاچقا، پۈتۈمنى تىزىمغىچە ئاغرىتىۋەتتى. مەن چىداشلىق بەردىم، ھەتتا كۈلۈپ قىزىقچىلىقمۇ قىلدىم، لېكىن بەزىدە كۈلكەم جايىدا بولماي، خىيالىم باشقا يەردە بولغاچقا، گېپىم قولاشماي قالدى. شۇڭا، لىدا ھاڭ-تاڭ بولۇپ، سورىدى:

— نېمە بولدى؟

مەن كۈلكىلىك بىرگەپنى قىلىپ، ئەپلەپ-سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋەتتىم.

ئايدىڭ كېچە، ئاسمانىنى يۇلتۇزلار قاپلىغان. شەھەردە بىرنەچچە ئۆينىڭ دېرىزىسىدىلا گۈڭگا چىراق نۇرى پىلىلدايتتى، لېكىن ئۇ-زۇن ئۆتمەي ئۇلارمۇ بارا-بارا ئۆچتى. شەھەر مەركىزى ۋەيران قىلىنغان، كوچىلار قول ئۆچىدىلا بىر قۇر تازىلاپ قويۇلغان، مانا ئەمدى بۇلارنىڭ ھەممىسى ھارغىنلىق ئىچىدە جىمىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، پۈتۈن شەھەر قاراڭغۇلۇققا چۆمدى. كىشىلەر ماڭىدىغان يولنىڭ قاسىنغى ۋە كىشىلەر ماڭمىدىغان يول ئۈستىدىكى ئويمان-چوڭقۇرلار پارچە-پۇرات خىش ۋە ئەخلەت-چاۋالار بىلەن ھاپىلا-شاپىلا تولدۇرۇلغان. بۇ شەھەردە دەل-دەرەخلەر نۇرغۇن ئىدى، بەزى جايلاردا دەرەخلەرنىڭ ئۇچى بىر بىرىگە تۇتۇشۇپ، ئۇرۇش-نىڭ جاراھەتلىرى ۋە بۇزغۇنچىلىقلىرىنى يېپىپ تۇراتتى.

مەن پات-پات لىدانىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئەسكەرتىپ ماڭدىم:

— ئېھتىيات قىل، ئالدىڭدا بومبا ئازگىلى بار ئىكەن!

— پەخەس بول، ئالدىڭدا بومبا ئازگىلى! — دەپ ئۇمۇ مېنى

ئاگاھلاندۇرۇپ ماڭدى.

لىدانىڭ ئانىسى بىلەن قىلغان سۆھبەتتىن كېيىن، كۆڭلۈم پارا-كەندە بولدى. قاتتىق پەرىشانلىق، ھەتتا پەرىشانلىقلا ئەمەس، بەلكى بىر خىل ئاغرىق ئازاۋى، ھېچقاچان باشتىن كەچۈرمىگەن بىر خىل ئاغرىق ئازاۋى، ئېنىقراق ئېيتقاندا، يارىلىنىش، ئۇرۇلۇش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇششاق ئىشلار كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاغرىقتا ئوخشىمايدىغان باشقىچە ئاغرىق ئازاۋى ھېس قىلدىم. ئۆزەمنى بېسۇۋالىپ ئويلاندىم، باش قاتۇرۇپ ئۇنىڭ ئېتىنى ئويلاندىم، ئاخىرى يادىمغا ئالدىم — "ئازاپلىنىش!" بۇ، كىتابلاردا، كىنو-فىلىملاردا كۆپ ئۇچرايدىغان سۆز، ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىپتىكەنمەن، راستىنى ئېيتسام، ئىلگىرى ئۇنىڭ نىملىگىنى زادىلا بىلمەيتتىم.

ئۆتۈك ھەقىقەتەنمۇ پۈتۈمنى جاننى ئالغۇدەك قىستىغان ئىدى! يەردە يېتىۋالغۇم ياكى ئۆتۈكنى يېشىۋېتىپ، كراسنودار شەھىرىدە يالىڭاياقلا ماڭغۇم كەلدى. لېكىن، مەن قەھرىمان جەڭچى، گۇاردىيە جەڭچىسى، ئېيىق تۇتقىدىغان ئوۋچى، ماڭا مۇنچىلىك ئازاپ نىمىتى؟ مەن يەنىلا ھېچ ئىش بولمىغاندەك، خوشال-خورام جەڭ ھىكايىلىرى توقۇدۇم:

— نېمىسلار بىزگە: "ئىۋان! ھەي ئىۋان! بىز تەرەپكە ئۆت! بىزنىڭ ئوزۇقلۇق ئاشلىغىمىز ئالتە يۈزگىرام" دەپ ۋاقىرىدى. "يوقال كۆزىمىزدىن!" دەپ جاۋاپ بەردى بىزنىڭ ئادەملەر. ھەي، بىلەمسەن، نەگە يوقلىدۇ؟...

— تەخمىنەن پەرەز قىلغىلى بولىدۇ، — دىدى لىدا يەنە پەرۋاسىزلا، — مەن ئىشقا چىققىنىمدا، ھەمىشە ئەسكەرلەر بىلەن بارىدىكەلدى قىلىمەن.

— ئۆھۆ! — مەن يۆتىلىپ قويۇپ، ھىكايىنى داۋاملاشتۇردۇم:

— ھەي نېمىسلار، پالانى-پوكۇنى يەرگە يوقلىمىش! ئوزۇقـلۇغۇڭ ئۇچۇن بىر كىلوگىرامدىن بولكا بېرىمىز، بۇنىڭ بىلەنلا چەكـلەنمەيدۇ! — شۇ پەيتتە، قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلىدىم، لېكىن بىردىنلا لىدانىڭ كۈلمىگەنلىگىنى بايقاپ قالدىم.

ئۇ ئالدىمدا روبرو توختاپ، ماڭا تىكىلىپ، كۈلكەمنىڭ توختىشىنى كۈتتى.

— مىشا، سەن ئانام بىلەن نىمىلەر توغرىلىق سۆزلەشتىڭ؟

راستلا، بۇ قىز — بۇ كىچىك سېستىرانى سەل چاغلىغىلى بولمايدىكەن، بۇ، گازىر چاقىمەن دەپ تاش چاينىۋېلىپ چىشىنى سۇندۇرۇۋالغان ئەخمەق قىز ئەمەس! ھەققەتەن پەخەسرەك بولمىسام بولمىغۇدەك!

— مۇنداقلا پاراڭلاشتۇق. پاراڭ كۆپرەك ئۇماچ توغرىلىق بولدى. ئۇقۇۋالدىم، ئەسلىدە ئۇ بىزنىڭ سىبىرىيىنىڭ ياڭيۇ بوتقىسىغا ئوخشاپ كېتىدىكەن، لېكىن ئۇنى ياڭيۇدا ئېتىدۇ، بۇنى بولسا كۆممە قوناقتا ئېتىدىكەن.

— ناھايىتى چۇشىنىشلىك ئىزاھلىدىڭ. سۆزلەۋەر. لېكىن ئۇرۇش توغرىلىق سۆزلىمە. ئۇرۇش توغرىسىدىكى ئىشلارنى غىق تويغۇدەك ئاڭلىدىم! — لىدا قولى بىلەن بوغۇزىنى سىزىپ ئىما قىلدى.

— ئىككى گەپىنىڭ بىرى بولسا ئۆز كەسپىدىن گەپ ئېچىپتۇ، دېگەن شۇ-دە... — گېپىمنى توختىتۇالدىم، ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكىلى قىل قالدى، — پىتلاپ كەتكەن مونچىغا ئامراق، دەيدۇ ئەمەسمۇ.

— ئەمىسە، شېئىر ئوقۇغىن، خەقلەر ۋەدىلىشىپ تېپىشقاندا

هەمشە شۇنداق قىلىشدۇ! ــ دەپ تەلەپ قىلدى لىدا.

ــ شېئىر؟ ئېسىمدە يوق. "كېسۈەتتى دۈپ دەرىخىنى دېگىز قولتۇغى بويىدا..." دېگەندىن باشقىنى ئۇقمايمەن.

ــ ئۇنداقتا ئاڭارە بولمايلا قوي. دوختۇرخانىدىكى "خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى" ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئوگىنىپ بولغانمەن!

ــ ئەمسە، «بىر كۈنى، قەھرىتان قىش مەزگىلى»نى ئوقۇپ بېرەيمۇ؟

ــ قارىغىنا، مۇشۇ كوچا دوقمۇشىنىڭ كەينىدە خىش-تاشلار دۆۋىسى بار، ئۇ بومباردىمانداپ ۋەيران بولغان باشلانغۇچ مەكتەپ. ھېلىمۇ ئېسىمدە، مەن مۇشۇ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4-يىللىغىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا، كەڭ تارقالغان مۇشۇ قىسقىغىنا شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ، ئەلا نەتىجە قازانغان ئىدىم.

ــ يارايسەن، ئەزىزىم كىچىك سېستىرا، ئېچ پۇشۇغۇڭنى قاندىق چىقارسام بولاركىن-تاڭ؟

ــ ئەمسە، ئانام بىلەن قىلىشقان پارىڭلار توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگىن!

ــ ھە-ھە! ــ مەن پىشانەمنى ئۇرۇپ قويدۇم، ــ ئېسىمدە! بىر شېئىر ئېسىمدە تۇرۇپتۇ! ئاجايىپ ئېسىل شېئىر! بىزنىڭ پەيدىكى كۆزەينەكلىك بىرەيلەن بۇ شېئىرنى ئوقۇغان ئىدى. ئۇنىڭ ئايالى، كەچۈرگىن، ئۇنىڭ خوتۇنى ئۇنى تاشلىۋېتىپتىكەن، ئۇنىڭ يۈرىگى پارە-پارە بولۇپ كېتىپتۇ، شۇڭا...

ئەمسە، ئاشۇ «سەكپارە يۈرەك»نى ئوقۇپ بەرگىن.

مەن توختاپ، ئاسمانغا تىكىلگىنىمچە، ۋاقىراپ شېئىر ئوقۇشقا كىرىشتىم:

ئادەتتىكى ئەرزىمەسلا بىرنەرسە دەپ،
قارىمايمەن سىزگە گوخشاش مۇھەببەتكە،
سۆيمەيمەن شۇنچە قىستا، غەمسىز ـ ھېسسىياتسىز،
سۆيمەمەن قاياق دىلىمدىن مەڭگۈلۈككە.
چوغدەك مۇھەببىتىم تەلەيسىز، پەرىشان
پىدا ئەيلەيمەن جاننى ئاڭا ھەر قاچان...

قاراڭ: تىتىلىپ كەتكەن كونا كىتاپتىن ئوقۇغان قىسقىغىنا شېئىر بۇگۈن گويا باشقىچىلا ئاڭلىناتتى، كۈلكىلىكمۇ تۇيۇلمايتتى ــ ئەكسىچە، كىشىدە بىر خىل چىگىش تۇيغۇ پەيدا قىلاتتى! ھەتتا كۆڭۈلنى بىر قىسما قىلىپ، ئازاپلايتتى. بۇ، ئۆتۈكىنىڭ پۈتىنى قىستىغانلىغىدىنمۇ، ئەتىمالىم؟ خەقلەرنىڭ گېپىگە قارىغاندا، ئۆتۈك بەك كىچىك كېلىپ قالسا، ھەتتا يۈرەك كېسىلىگىمۇ گىرىپتار قىلارمىش.

ــ ھىم، ساڭا نىمە بولدى؟ ــ لىدا يۈزىنى بۇرنىغىچە قوڭۇر سېرىق تېرە شارپىسىغا پۈركىۋالدى ــ ئۇنىڭ كۈلۈۋاتقىنىنى، ياكى زەڭ قويۇپ ئاڭلاۋاتقىنىنى ئۇققىلى بولمايتتى.

ــ ئايىغى ئېسىمدە يوق. خاتىمسلا ئېسىمدە قاپتۇ.

ــ ئەمسە خاتىمسىنى ئوقۇغىن.

ئۇنتۇي دەيمەن غەمىنى بېرىپ تەقدىرگە تەن،
قاترايمەن ھەر تەرەپكە يۈرەك لەختە قان،
لېكىن ئىزىمدىن قالماي قوغلىشار ھامان
يېپىشىپ رەھىمسىز قايغۇ، دەرت ـ پىغان...

مەن يەنە كېكەشلىدىم، كېيىنكى مىسرلارنى ئۇنتۇپ كەتكەن ئىدىم. قاتتىق باش قاتۇرۇپ ئەسلىدىم:

ــ ھېلىقى... ھېلىقى... ھە، تاپتىم! ــ كۆڭلۈم يايراپ كەتتى.

قسمەتىنڭ بىر قۇلىمەن، ھېچ ئامالىم يوق...
ــ ھم...ھېلىقى...ھە، ئېسىمگە كەلدى!
چەكسىز شېرىن مەي ئىچىپ دەيمەن قۇتۇلسام،
كەيىپلىكتە كۆرىمەن نىگار ۋەسلىنى
خۇش تەبەسسۇم كۆلەر ماڭا ئۇنىڭغا باقسام...
ئايغىنى يەنە تاپالماي، بىرنەچچە مىسرا ئاتلاپ كەتتىم.
ناگاھان كىشىلەرنى قىلسام مەغپىرەت،
يەنە مېھرىمله جېنىمنى نىسار ئەيلەپ،
نامايان بولۇپ مېنىڭ كۆزۈم ئالدىدا
پېچىرلايدۇ ئاستا: "سېنى سۆيمەيمەن..." دەپ.

بىرھازاغىچە، ئىككىمىز قىسىر قىلمىدۇق، زۇۋان سۇرمىدۇق. ئېيتقۇسىز دەرت ــ ھەسرەت قەلبىمنى چىرمىۋالغان ئىدى. ئاسمان بوشلۇغىدا بىر ئايرۇپىلان يۇقۇرىغا ئۆرلەۋاتاتتى. باش تەرىپىمىز ــ دىكى مۇز قاپلىغان دەرەخ شاخلىرى شاراقلايتتى. قاراڭغۇ كوچىدىن چارلىغۇچىلارنىڭ پۇشتەك ئاۋازى پات ــ پات ئاڭلىنىپ قالاتتى، ئوغرى مۇشۇكتەك تىمىسقىلاپ يۇرگەن گۇمانلىق بەزى ئادەملەر تارقىلىپ، ئۆيى ــ ئۆيلەرگە غىپىدە كىرىپ كەتتى، لېكىن بىز يەنىلا زۇۋان سۇرمەي، ئۆز جايىمىزدا تۇراتتۇق.

ــ قانداق؟ ــ يۆتىلىپ قويدۇم مەن، ــ ئادەتتىكىدەكلا شېئىر، شۇنداقمۇ؟ لېكىن، ئەسكەرلەر بىر بىرىدىن كۆچۈرۈۋېلىشتى...

لىدا لام ــ جىم دىمىدى. مۇزلىغانلىغىدىن تۇڭلۇپ، تۇلكە تېرىسىدىن ئىشلەنگەن شارپىسى بىلەن ئاغزىنى يېپىپ، ئاستا ئۇھ تارتتى:

ــ "ناگاھان كىشىلەرنى قىلسام مەغپىرەت، يەنە مېھرىمله

جهنمنى نسار ئەيلەپ..." ــ ئۇنىڭ ئاۋازى تىترىدى. ئۇ بىردىنلا قۇلغىنى كەڭ كۆكرىكىمگە يېقىپ، ئاكلانمىغۇدەك دەرىجىدە پىچىرلىدى، ــ مېنى سۆيۈپ قويساڭمىغۇ كاشكى، ئېسىق ئوۋلىغۇچى!...

مەن مۇشۇ گەپنى ئاكلاشنى ئۆزۈندىن كۈتۈۋاتقاندەك، شۇ ھامان لىدانى باغرىمغا چىڭ باستىم، لەۋلىرىم يۈمشاق بىر نىمگە تەككەندەك بولدى، دەرمەھەل پەرق ئېتەلمەي قالدىم، سۆيگىنىم تۇلكە تېرىسى ئىكەن.

ــ ئېسىت، ماۋۇ ئېيىق ئوۋلىغۇچىنى قارىمامدىغان، ئېيىق ئوۋلىغۇچىنى...، ــ لىدا شۇرلىدى، ــ سەن-زە ياۋايى ھايۋانلار بىلەنلا ياشىساڭ بولغۇدەك.

دىلىم رەنجىپ، قولۇمنى تارتىۋالماقچى بولدۇم. لېكىن، لىدا يۇزىنى يۇزۇمگە يېقىنلاشتۇرۇپ، خۇددى كىچىك بالىلار ئادەتتە سۆيۈشۈش ئالدىدا قىلىدىغىنىدەك، لەۋلىرىنى سوزدى. لېۋىنى چىڭ يۇمۇپ لەۋلىرىگە بېسىپ، دېمىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ، تىن ئالمىسا بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەندىلا، قولۇمنى قويۇۋەتتىم.

يۇزۇمنى ئۆرۈپ، چوڭقۇر نەپەس ئالدىم.

بىز يەنە ئۇنداق-مۇنداق يۇزمىزنى ئۆرۈپ، باشقا-باشقا ياقتا قارىدۇق.

ــ مىشا، قارىغىنا، بۇگۈن ئاخشام قانچىلىك يۇلتۇز بارىدۇ، ھە؟ ــ لىدا ئاخىرى ئېغىز ئاچتى، مەن ئاسمانغا لەپپىدە قارىدىم.

بۇگۈن ئاخشام يۇلتۇز ھەققەتەن-مۇ نۇرغۇن ئىدى. كۆپىنى كۆرگەن چوڭ يۇلتۇزلار يېقىن ئارىلىقتا بىر تەكشى نۇر چېچىپ چاراخلاپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ كەينىدە بولسا، سان-ساناقسىز ئۇششاق يۇلتۇزلار پارقىراپ، كۆز قىسىشىپ، خىجىل بولغانىدەك قورۇنۇپ مۆكۈشەتتى. كېچىچە ئۇخلىمايدىغان بۇ بەخت-ساتادەت يۇلتۇزلىرى

چەكسىز ـ بىپايان ۋە سان ـ ساناقسىز ئىدى.

ـــ مىشا، ئەتىمالىم، ئۇ يەردە بىزنىڭمۇ كىچىك يۇلتۇزىمىز باردۇ، ھە؟

ـــ بەلكىم باردۇ، لېكىن بىز بىلەن ئالاقىسى يوق!

ـــ ئاھ، ئەجەپ قوپال ئىكەنسەن ـ ھە! ـــ لىدانىڭ پەيزى ئۇچتى، ـــ نېمە ئۈچۈن مۇنداق قىلىۋاتقىنىڭنى بىلمەن...

مەن سەگەكلەشتىم، ئالدىراپ ـ تېنەپ: ئۇنىڭ ھېچنېمىنى بىلمەيدىغانلىغىنى، مۇنداق قوپاللىقنى دائىلئېتامدا ۋە ھەربى لاگېردا يۈقىتۇرۇۋالغانلىغىنى، بۇنى پۈتۈنلەي چۈشەنگىلى بولمىدىغانلىغىنى ئېيتتىم.

ـــ مىشا، سەن ئانام بىلەن نېمە دېيىشكەنلىگىنى راستلا ئېيتىمامسەنا؟

ـــ راستلا ئېيتمايمەن!

ـــ مەيلى ئەمىسە! سەن ھەقىقىي ئەزىمەت، ھەقىقىي جەڭچى ئىكەنسەن! ـــ ئۇ قولىنى موۋۈت پەلتوپۇمنىڭ قايرىما ياقىسىنىڭ ئاستىغا تىقىپ، مېنى ئىتتىرىپ ـ ئىتتىرىپ قويدى. ـــ مەجەز ـ خاراكتېرىڭ پولاتقا ئوخشايدۇ، سىر ساقلىيالايدىكەنسەن. مەن بولسام ئاجىز قىز. شۇنداقتىمۇ، مېنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئاۋۇ كىچىك يۇلتۇزغا قارىغىنا. ئەنە ئاۋۇ، يەتتە تىكەن يۇلتۇزنىڭ يېنىدىكىگە...

بىز يەنە سۆيۈشتۇق، بۇ يۇلتۇزلار ئۈچۈن بولدى، بۇ دورىمۇ يۇزىمىزنى ئۆرۈۋالمىدۇق. مەن ئۇنى موۋۈت پەلتوپۇمنىڭ ئېتىگىگە ئورىۋالدىم، ئۇنىڭ تىنىقلىرىنىڭ كۆكرىگىمنى ئىللىتىۋاتقانلىغىنى ھېس قىلدىم، بۇ نە قەدەر لەززەتلىك، نە قەدەر ھوزۇر دىسكىزچۇ. ئۇنى تازا چىڭ قۇچاقلىۋالغۇم كېلەتتى. ئۇ، گويا يۈمران تۈكلۈك

قۇشقاچ بالىسىغا، خۇددى سېرىق قۇشقاچقا ئوخشاش، نازۇك، يېقىم-لىق ۋە يۇمشاق ئىدى. ئۇ، ئەخمەق قىزلارغا ئوخشاش لام-جىم دىمەي، ماڭا چىڭ يېپىشۋالغان ئىدى! ئۇنىڭ ئۈچۈن، پۈتكۈل سوۋېت خەلقى ئۈچۈن نېمە ئىشلارنى قىلسام بولاركىن-تاڭ!...

مىشا، سەن ئىلگىرى سۆيۈشكەن...ھىم...قىزلار بىلەن سۆيۈش-كەنمىدىڭ؟

— ياق، سۆيۈشمىگەن. پۈرسەت بولمىغان ئىدى.

مەنمۇ سۆيۈشمىگەن.

ئۇنى ئۆزىمدىن سەل نېرى قىلىپ، ئىشەنمىگەندەك چىرايىغا تىكىلدىم. ئۇ بېشىنى چايقىدى.

— راست، راست گېپىم. ھېلىقى شاۋۈېي ماكىرىن مېنى ئىككى قېتىم ئۈزىتىپ قويدى، لېكىن سۆيۈشمىدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ سۆيگۈزمەيتتىم...

— سەن مېنى ھەسەت قىلىدۇ، دەپ ئويلايدىغانسەن، بەلكىم؟ — مەن "ھىم" دەپ قويۇپ، قاقاقلاپ كۈلدۈم. لېكىن كۈلكەم تەبىئى چىقماي، كىكىرتىگىمگە بىرنەرسە تۇرۇپ قالغاندەك بولدى. "بۇنىڭ ھاجىتى نېمە!" دەپ ئۆزەمگە ئاچچىغىم كەلدى.

— مېنىڭ بىلەن مۇنداق تەلەپپۇزدا سۆزلەشمەيلا قوي. — لىدا-نىڭ دىلى ئازار يەپ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى. — قارا، سەن پالاكەت قارامنى!

— خوپ، گەپ قىلمايلا قويايلا! — ئۇنىڭ بىلەن چېقىشىپ، چېكەم بىلەن يۈزىنى ئۈستۈم، بىز يەنە سۆيۈشتۇق.

تۇن نىسبى، بىز پۈشكىن كوچىسىدا، شامال كۆرسەتكۈچ ئورنى-تىلغان ئۆينىڭ يېنىدا تۇراتتۇق. سۇۋادان تېرەك توسۇالغاچقا،

شامال كۆرسەتكۈچ كۆرۈنمەي قالدى. ناگان-ناگانـدا، ئۇنىڭـدىن تۆمۈر ئەسۋاپنىڭ ئېرىنچەكلىك بىلەن غىچىرلىشى ئاڭلىـنىاتتى ۋە بۇ ئارقىلىق ئۇزىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىگىنى كىشىلەرنىڭ ئېسىگە سالاتتى. شۇ پەيتتە، يالىڭاچلىنىپ قالغان سۇۋادان تېرەك شاخلىرى بىر بىرىگە تېگىپ شىلدىرلىۋىدى، شاخلاردىكى مۇز پارچىلىرى شاراقلاپ ئالدىمىزغا چۈشتى. كوچىدا يىغىلىپ قالغان قارلار يوق، تار-خالتا كوچىلارنىڭ بەزى يەرلىرىدىلا قارىـداپ قالغان ئاق داغلار كۆرۈنەتتى. ھەقىقىي سوغاق تېخى باشلانمىغان، نەملىكمۇ يوق، بۇگۈن ھەتـتا كۆبان يايـلاقلىرىنى ھەمىشە قاپلىۋالىـدىغان، كىشىـنى بەزگەك كېـسەللىگىگە مۇپتىلا قىلىدىغان نەملىكمۇ يوق ئىدى. بۇ قانداق گۈزەل، يېقىملىق كېچە-ھە! لېكىن، يۈرەكنى قاتتىق ئازاپ، چىدىـغۇسىز ئازاپ قىيـناپتتى.

مەن تۇرۇپ پارقىراپ، تۇرۇپ خۇنۇكلىشىپ كېتىۋاتقان ئۇششاق مۇز پارچىلىرى ــ كىچىك يۇلتۇزلارنى ئۆتۈگۈمنىڭ تۆمشۇغى بىلەن تېپىپ ئويناپتتىم، گەپ-سۆز قىلمىدىم، كۆڭلۈمدە كېتىش كېرەكلىـگىنى، كېتىدىغان ۋاقىـت بولغانلىغـىنى بىلىـپ تۇرسامـۇ، پۇتلىرىم خۇددى يەرگە مىخلاپ قويغاندەك تۇيۇلاتتى.

شەھەرنىڭ جىمجىت، بوش قالغان تار كوچىلىرى بىلەن دوختۇرخانىغا قايتتىم، بومبا ئازگاللىرى ئۈچرىمىدى، ئۆتۈگۈمنىڭ پۇتۈمنى قىستىغانلىغىنىمۇ سەزمىدىم، بەلكى سەپتە كېتىۋاتقاندەك قەدەم تاشـلاپ، لـىدانىڭ ئانـىسى ماڭا دىـگەن گەپـلەرنى ئۇنـتۇپ، بىزنىڭ تۇەندىكىلەر ياخشى كۆرىدىغان ناخشىنى توۋلىغىنىمچە ئالغا ئىلگىرىلەپ كېتىۋەردىم:

ئىگىز كۆتىرىپ تۇغمىزنى،

ئىگىز كۆتىرىپ تۇغمىزنى،
تارمار قىلايلى دۇشمەننى!
ۋەتەن يولىدا، سوۋېت تۈپرىغىنى قوغداش يولىدا،
يولداشلار، دوستلار، باتۇرانە باسايلى ئالغا!...

دۇنيادىكى ھەممىگە پەرۋاسىز قارايتتىم. شاتلىقتىن كۆڭلۈم يايراپ كەتكەچكە، ئۇچىرىغانلىكى ئادەم بىلەن قۇچاقلاشقۇم، سۆيۈشكۈم كېلەتتى. لېكىن، ماڭا ئۇچرىغانلار سۆيۈشكىلى بولمايدىغان ئادەملەر ئىدى.

تولىمۇ خىلۋەت، قاراڭغۇ بىر خالتا كوچىدا بىرنەچچە "قاراقچى" يولۇمىنى توسىدى — ئۇ چاغلاردا، كرامىنودا مۇنداقلار تولا ئىدى.

ئۇلار ھەجىيىشىپ بۇيرۇق چۈشۈردى:

— ھوي توختا! ئايلىنىپ يۈرىۋەرمە-ھە، بۇلبۇل!

— سىلەر نېمە قىلماقچى؟

— كىيىم، كىيىمگىلا كېرەك، بۇلبۇل! خىجالەتچىلىكتە قالماسلىغىڭ ئۈچۈن، يالاڭ ئىشتىنىڭنى قالدۇرۇپ قويۇشىمىز مۇمكىن.

— رەزىل تەنتەكلەر! — دېدىم يەڭگىل ئۈھ تارتىپ ۋە بىر توپ تەنتەك ئوغرىلارغا يولۇققۇپ قالغانلىغىمنى بىلدىم. مۇنداقلارنى دائىم تامدا كۆپ كۆرگەن، ئۆزەممۇ كىچىگىمدە مۇنداق "كەسپ"نى قىلىپ باققان ئىدىم.

— مەن ھەربىي دوختۇرخانىدىن! — دېدىم مەن. ئۇ چاغلاردا، ھەرقانداق ئوغرى ھەربىي دوختۇرخانىدىن چىققانلارغا چېقىلمايتتى. بولمىسا، ئۇ ۋېدانىنى يوقاتقان ئەبلەخلەردىن بولۇپ قالاتتى.

ئۇلار قول چىرىغىنى يورۇتۇپ ماڭا سەپ سالدى-دە، قول

چىرىغىنى ئۆچۈرۈپ: "ئەپۇ قىلىڭ!" دېدى ۋە مېنىڭدىن تاماكا سورىدى. يېنىمدىكى ماخورکىنىڭ ھەممىسىنى بۇ جەلىگۈرلەرگە تۆكۈپ بەردىم، ئۇلار خارابىلەر ۋە ئورمان قاراڭغۇلۇغى قوينىغا غىپپىدە شۇڭغۇپ، كۆزدىن غايىپ بولدى. مەن يەنە ناخشامنى ئېيتقاچ، يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم:

ئىگىز كۆتىرىپ تۇغمىزنى!
ئىگىز كۆتىرىپ تۇغمىزنى!...

"قاراقچى"لار ناخشامنىڭ ئۇدارىغا تەڭكەش قىلىپ ئىقىرتىپ، قاقاقلاپ كۈلۈشتى:

— بۇ ئەسكەر سۈيۇق دورىنى قانغۇدەك ئىچكەن ئوخشىمامدۇ!

لېۋىكنى پويىز ئىستانسىسىغا ئۈزىتىپ چىقتىم. ئۇ تېرەك ياغىچىدىن ياسالغان ھاسىسىغا تايىنىپ، مېنىڭ بىلەن مۇڑىنى-مۇڑىگە تىرەپ كېتىۋېتىپ، تىنماي تاماكا چېكەتتى ۋە نىمىشقىدۇ ھاسىراپ كۈسۈلدايتتى، قانداقلىكى بولمىسۇن، چېنىقمەن، فۇتبولمۇ تېپىمەن، دەيتتى، يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان قىزلاردىنمۇ كۆزىنى ئۈزمەيتتى. لېۋىكنىڭ گېپىگە قارىغاندا، ساراتوۋلۇقلار قالتىس ئىكەن، ھەننەڭ ۋاسى فۇتبولچىلار ۋە گارمونچىلار ئىكەن، ھەتتا ناخشىلىرىمۇ بىر بىرىدىن يېقىملىق ئىمىش.

— ئۇپكەڭدە يەنە تۆشۈك تۇرسا، جېنىڭنى ئۈپرىتىپ نېمە قىلىسەن؟ — دېدىم مەن. لېكىن، ئۇ جاۋاپ بەرمەي، ماڭا گۈدۈڭلاۋەردى:

— ناۋادا ھەربىي خىزمەتتىن ئۇزۇل-كېسىل بوشانساڭ، بىر يوللا مېنىڭ قېشىمغا كەل. قانداقلىكى بولمىسۇن، ھامان بىرەر يەردە ماكانلىشىشىڭ كېرەكقۇ. مېنىڭ ئاتا-ئانام ھايات. ئۇنىڭ

ئۇستىگە بىزنىڭ شەھەرنى سەنمۇ بىلسەن. سا...را...توۋ دىگىنە!

— بىلمەن: "ئېھ ساراتوۋ، شەۋكەتلىك شەھەر"، ۋاھاكازالار...

— مەن ساڭا رەسمىي گەپنى قىلمۇاتىمەن!

— خوپ، ئۇرىۋك، بىر گەپ بولار. كەل ئەمدى، قۇچاقلىشۋالايلى.

— كەل ئەمسە، — دىدى لىۋرىك، ئۇنىڭ ئوق تېشىۋەتكەن مەڭزى تارتىشىقا باشلىدى. ئۇ مېنى چىڭ قۇچاقلىدى، ھاسسىنىڭ بېشى دۇمبەمگە تىرىلىپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭ بوپسىنىڭ ھالقىسىنى تۇتۇۋالدىم. ئىككىمىز شۇ ھالەتتە، خۇددى چېلىشۋاتقاندەك، بىرھازا تۇردۇق.

ھېلىقى شاۋۇپي ماكرىن لىۋرىك بىلەن بىر پويىزدا ماڭاتتى. ئۇ يارىشىملىق كۇلرەڭ ھەربىي پەلتو كىيۋالغان ئىدى. دىمەك، ئۇ ھېلىقى جۇۋىنى خەقتىن ئارىيەت ئاپتىكەن، مەن بۇنىڭ ئۈچۈن بىر-مەزگىل بىكاردىن-بىكار كۆڭۈل ئاغرىغى تارتىپ يۈرۈپتىمەن. شاۋۇپي بۇرۇتىنمۇ چۇشۇرۇۋېتىپتۇ. ئەمدى، ئۇ بۇرۇتىنىڭ ئۇنىڭغا ھېچقانداق لازىمى يوق. ئۇ ئالدىنقى سەپكە كېتىۋاتاتتى، ئۇ تەرەپتە قىزىقتۇرۇپ ئېزىقتۇرغۇدەك ھېچكىم يوق. قىسمدا بىر-ئىككى قىز بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ئاللىقاچان كۆپ قېتىم ئېزىقتۇرۇلۇپ بولغان.

شاۋۇپي بىلەنمۇ قۇچاقلاشتىم. ئۇ مۇرەمگە قېقىپ، كۆمۈش قاپلىتىلغان چىشلىرىنى پارقىرىتىپ، خوشاللىق بىلەن ئېيتتى:

— ھەي، مورلاردەك رەشىك قىلغۇچى ھەسەتخور، شەھەرنىڭ تەرتىۋىگە دىققەت قىلغىن، جۇمۇ.

مورلارنىڭ كىملىگىنى بىلەتتىم، شۇڭا مۇنداق ئاتاش قۇلىغىمغا

خۇش ياقمىدى، لېكىن شاۋۇپي جەڭگە كېتىۋاتاتتى، مۇنداق ئاخىرقى پۇرسەتتە يەنىلا جىدەللەشسەك قاملاشمايتتى. شۇ سەۋەپتىن، ناھايىتى دوستانە جاۋاپ بەردىم:

ــ ئىشەنسەك بولىدۇ، مەن بۇ شەھەرنىڭ تەرتىۋىنى چوقۇم ساقلىيالايمەن. سەن ئۇ تەرەپتە ھېلىقى سەرگەردان دۆلەت باشلىغىنى تارمار قىلغىن...

يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىدە ھادىسە يۈز بەرگەچكە، تىكۇچىلىك كارخانىسىنىڭ ھېلىقى ياردەمچى ـ يېتەكچىلىرى بىزنىڭ بۇ يەرگە كەلمەيدىغان بولۇۋالدى. ئۇلار، 8 ـ مارت خەلقارا خوتۇن ـ قىزلار بايرىمىنى تېخىمۇ قىزغىن تەبرىكلەش ئۈچۈن، كارخانىغا مەلۇم ساندا ئەر ھەمراللار ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى.

"ئەر ھەمراللار" سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەن يارىدارلار ۋە كېسەللەر ئىچىدىن تاللاندى، مەنمۇ تاللاندىم. لېۋرىك كەتكەندىن كېيىن، دوختۇرخانىدا ئۇزاق ۋاقىت يېتىش جەريانىدا تونۇشقان يېقىن ھەمراللىرىم دوختۇرخانىدىن كەتكەندىن كېيىن، تازىمۇ ئىچىم پۇشتى.

كۆڭلۈم پاراكەندە بولۇپ، ئولتۇراللىماي قېلىشىمدا يەنە بىر سەۋەپمۇ بار ئىدى ــ مەن دوختۇرخانىدىن چىقىدىغان كۈنىمۇ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتاتتى، بۇ شۇنىڭدىن دېرەك بېرەتتىكى...

گەپنىڭ قىسقىسى، مېنىڭمۇ ئاز ـ تولا كۆڭۈل ئاچقۇم كەلدى، چۈنكى لىدا نۆۋەتچىلىك قىلىشقا بىر سوتكىدىن كېيىن كېلەتتى، بۇ بىر سوتكا گويا چېكى يوقتەك ئۇزاق بىلىنەتتى. بۇ ۋاقىتنى سېزە ـ

سەزمەي ئۆتكۈزۈۋېتىش كېرەك ئىدى.

تىكۈچىلىك كارخانىسى يەر ئاستى ئۆيىگە جايلاشقان، ئۇ يەر ئەسلىدە بۇ كارخانىنىڭ ئامبىرى ئىدى. تىكۈچىلىك ئىشلىرى ئىشچىلىرىنىڭ ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن، شۇنىڭدەك شەھەردىن خىش-كېسەكلەرنى تېرىپ كېلىپ، پۈتكۈل بىر قەۋەت بىنانى سالغان. لېكىن، ئۇلار دېرىزە رامىلىرىنى ھەر-قانداق قىلىپمۇ تاپالمىغاچقا، يېڭىدىن سېلىنغان بىر قەۋەت بىنانىڭ دېرىزىلىرىنىڭ ئورنى رام ۋە ئەينەك سېلىنىشىنى كۈتۈپ، قاپ-قاراڭغۇ ئۆڭكۈردەك قارىيىپ تۇراتتى.

يەر ئاستى ئۆيىدە، تىكۈچىلىك ماشىنىلىرى، كېيىم پىچىش ئۈستىلى، شۇنىڭدەك كېيىم تىكىشكە لازىملىق باشقا تۇرلۇك بۇيۇم-لار ۋە ئەسۋاپ-سايمانلارنىڭ ھەممىسى يىغىشتۇرۇلۇپ، ئۆيىنىڭ بۇلۇڭلىرىغا دۆۋىلەنگەن. بوشىتىلىغان يەرگە ياغاچ تاختايلاردىن قۇراشتۇرۇلغان بىرنەچچە خىزمەت ئۈستىلى قاتار قويۇلغان. دۆۋە-دۆۋە قىلىپ دۆۋىلەنگەن خىشلار ئۈستىگە قىسقا كۆتەكلەر قويۇلغان ئىدى.

ئۈستەلدىكى يىمەكلىكلەر ئاساسەن كۆكتاتلىقتىن كەلتۈرۈلگەن. قارىغانداڭ، بۇ يەردە ئىشلەيدىغان قىزلارنىڭ كۆپچىلىگى يېزا بازار-لىرىدىن كەلگەندەك قىلاتتى، ئۇلار ئۆيلىرىدىكى نەرسىلەرنى ئىمكان قەدەر بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەن: تۇزلانغان تەرخەمەك، بەيسەي، پەمىدۇر، چىلانغان ئالما، ــ ئۈستەل ئۈستىدە ۋە ئاستىدا نۇرغۇن بوتۇلكىلىق ۋىنولارمۇ تۇراتتى. ئېنىقراق ئېيتقاندا، بۇ خوسۇسىلار ئېچىتقان بوتۇلكىلىق ئاق ھاراق ئىدى. قىپ-قىزىل ۋىنولار، بايرام كەيپىياتىنى جانلاندۇرۇش ۋە قىزىقچىلىق بولسۇن ئۈچۈن، پەقەت

"ئايالالارنىڭ ئىچىشىگە تەييارلانغان" ئىدى.

مەن ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم، بۇنىڭ سەۋەبى، شېستوپالوۋ، ئەزەربەيجانلىق كولىيە، يەنە باشقا بىرنەچچە تونۇشلارمۇ تىكۈچى ئايال ئىشچىلارغا مېھمان بولۇپ كەپتۇ. پەلىپەتىش كىينىگەن ناتونۇش يىگىتلەرمۇ بار ئىدى. ئۇلار قورۇنۇپ، بۇلۇڭغا بېرىۋالغان، نىمە قىلارىنى بىلمەيتتى، ئۆزلىرى ئالغان رولنى ــ خوتۇن-قىزلار بايرىدى يىغلىشىنىڭ ئەرلەر رولىنى تولىمۇ غەلىتە، تولىمۇ سۈنئىي ھېس قىلىشاتتى! ئۇلار نائىلاج كەلگەن ئىدى!

بۇ يەردە شېستوپالوۋلا، بېلىق سۇغا كىرگەندەك، ماسلىشىپ-چىقىشىپ كەتتى. ئۇ "ئېتىلىپ تۇرغان" ئەر قېرىنداشلىرىغا ھە دەپ مەدەت بېرەتتى، گەپ ئارىلىغىدا يەنە كۆپچىلىككە: يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن ئۆزىنىڭ تولۇقلانغان لىيەننى باشلاپ ئالدىنقى سەپكە بارىدىغانلىغى، ئەزەربەيجانلىق كولىيەنى ئۆزىنىڭ لىيەنگە كىرگۈزۈپ، ئىنتايىن باتۇر جەڭچى قىلىپ يېتىشتۇرىدىغانلىغى، كېيىن ئۇنىڭ كۆكرىگىگە لىق ئوردېنلار ئاسقان ھالدا ئاكىستافاغا قايتىدىغانلىغى، ئۆزىنىڭمۇ ئۇ يەرگە بېرىپ قېلىشى ئېھتىماللىغى، ئۇ يەردە ھاراق-شاراپ ۋە قىزلارنىڭ كۆپ ئىكەنلىگى توغرىسىدا كولىيەنىڭ دەپ بەرگەنلىگىنى سۆزلەپ بەردى.

ــ ئاگىنىيە دوختۇر سېنى قانداقسىگە قويۇۋەتتى؟ ــ ئۇ بىردىنلا گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى.

ــ ئاران ئۇنىدى ــ دىدىم مەن ئۇستەل يېنىدا پايپېتەك بولۇپ يۇرگەن قىزلارغا بېشىمنى ئېغىتىپ، ــ ئۇلار دوختۇرخانىمىزغا يېڭى كىرلىكلەرنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە ماقۇل بولۇشتى...

ــ ھە...ھە، راست، كىرلىكلەرگە ئۇستى-ئۇستىلەپ ياماقلار

چۇشۇپ كەتكەن. شۇنداقتىمۇ قانداقسىگە؟ ــ شېستوپالوۋ لىدانىڭ مېنى قانداقسىگە قويۇۋېتىشى مۇمكىنلىگىنى سورىماقچى ئىدى. لېكىن، بۇ يىگىت شاللاق بولسىمۇ، ھەر ھالدا كىشىنىڭ ھالىغا يېتەتتى. ئۇ شۇ ئان قاقاقلاپ كۈلۈپ، خوشال ـ خوراملىق بىلەن ھەممەيلەنگە ئۆزىنىڭ ئەزەربەيجانلىق كولىيە بىلەن بىرلىكتە "تاختاي تام يول خېتى" بىلەن ئىش كۆتۈپ تۇرۇش بېكىتىدىن چىققانلىغىنى يەنى تاختاي تامدىن ئارتىلىپ چۈشكەنلىگىنى سۆزلەپ بەردى.

تىكۈچىلىك كارخانىسىنىڭ باشلىغى نۇتۇق سۆزلىدى، ئۇ ھاسا تۈتقان تەمبەل قاۋۇل يىگىت بولۇپ، بىركۆزىگە ئاق داكا تېڭىلغان ئىدى. توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئۇ نۇتۇق سۆزلىمىدى، پەقەت تەبرىكلەش يىغىنىڭ باشلانغانلىغىنى ئېلان قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ تەققى ـ تۇرقىنىڭ تەنتەنىلىك يىغىنغا ئانچە ياراشمايدىغانلىغىنى بىلگەچكە، دەرھال ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ رەئىسىگە سۆز بەردى.

ــ ئۇ ساغلام، ئىشچان ئايال، ــ تونۇشتۇردى كارخانا باشلىغى، ــ ئۇ تىكۈچىلىك سېخىدىكى ئەڭ ياخشى ستاخانوۋچى ــ بۇ گەپ ئۇنى ئوڭايسىزلاندۇردى ۋە ئەندىشىگىمۇ سېلىپ قويدى.

ئۇ، سۆز تېكىستى بولمىسىمۇ، باشتىلا پىششىق سۆزلىدى:

ــ بىز سوۋېت خوتۇن ـ قىزلىرى ئەمگەك سېپىدە كۆچمىزنى ئايمايمىز... ــ ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ بىز بۇ يەردە يىغىلىش ئۆتكۈزۈۋاتىمىز، بەزىلەر ئۇ يەردە قان تۆكۈۋاتىدۇ، ــ دېگىنىدە، كۆز ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلۈپ، سۆزلىيەلمەي قالدى. نۇرغۇن قىزلارمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، باشلىرىنى چايقاپ، ھۆكۈرەپ يىغلۇەتتى. كارخانا باشلىغى بىر كۆزى بىلەن بىزگە ھەسرەتلىك قاراپ قويۇپ، ھەممەيلەننى ئورۇن ئېلىشقا تەكلىپ قىلدى.

شېستوپالـوۋ تەبىئى يوسۇندا بايرام پائالىيىتىنىڭ باشقۇرغۇچىسى بولۇپ قالدى. ئۇ كىشىلەرنىڭ كۆڭۈل خاھىشى، مىجەز-خۇلقى، تەلەپلىرىنى چوڭقۇر چۈشەنگەچكە، كىمنى كىم بىلەن بىللە ئولتۇرغۇزۇش كېرەكلىگىنى خېلىلا توغرا قىياس قىلالايتتى.

ئۇ "ئۆز يىگىت" بولغان ماڭا ئالايىتەن كۆڭۈل بۆلۈپ، يېنىمغا چوڭ ئويما ياقلىق قارا كۆينەك كىيگەن بىر قىزنى ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئۇ قىزنىڭ ئىگىز پۇتلۇق قەدەھنىڭ بوينىغا ئوخشايدىغان چىرايلىق، زىلۋا بوينى چىقىپ تۇراتتى، بويىندا بىر قاتار سېرىق مارجان بولۇپ، ئالتۇنـدەك نۇر چېچىپ تۇرغان بىرنەرسىنى، بىر "مونەك"نى ــ دارىلئىتامـدا شۇنـداق دەيتـتى، ــ ئېسىۋالـغان، بۇ "مونەك"نىڭ ئۈستىـدە گۈھەردەك بىرنەرسە خۇددى مۇشـۇكـنىڭ يېـشىل كۆزىـدەك چاقـنايتتى. قىزنىڭ خورما رەڭ، ئۇچى بۇجۇغۇر سۈمبۈل چاچلىرى كېلىشكەن، چىرايلىق بوينىغا دولقۇنـدەك يېيىلىپ، مۇرىلىرىنى سەل يېپىۋالغان ئىدى. قىزنىڭ چاچـلىرىـغا رەڭـداش كۆزلىرىدىن قېنىق قوڭۇررەڭ نۇرچاقناپ تۇراتتى، ئۇ قورۇنماستىن، ئازادە، بىرئاز تەكەببۇرانە ھەركەت قىلاتتىيۇ، نەشتەردەك سانچىلـمايتتى. شېستوپالوۋ قىزنقچلىق قىلىپ كۈلكىلىك بىرگەپ قىلىۋىدى، قىز بىمالال، ناھايـتى قاتتىق جاۋاپ بەردى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ نا-ئىلاج ئۈستەلنىڭ نېرىقى بېشىغا غىپپىدە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ئۇ يەردە قوي كۆزلۈك بۇلماقتەك بىر قىزنى قۇچاقلىۋېلىۋىدى، ئۇ بىچارە قىز، ۋىنو ئىچىش ۋە پاراڭ سېلىشىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا تىن ئالالمايمۇ قالدى.

لېكىن، مەن قورۇنۇپ ئولتۇراتتىم. يېنىمدا ئولتۇرغان ژېنىيەدەك قىزلاردىن (قىزنىڭ ئىسمىنى ماڭا شېستوپالوۋ دەپ بەرگەن ئىدى)

ئاز-تولا ئەيمىنەتتىم، بىزدەك ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ئۇلارغا قولى يەتمەيدۇ، دەپلا ئويلايتتىم. شۇڭا، "رەسمىيەتچىلىكنى قىلىپ بولۇپ"لا، بالدۇرراق پۇشكىن كوچىسىغا قىچىپ كېتىشنىڭ كويىدا بولدۇم. ئەلۋەتتە، لىدانىڭكىگە يەنە كىرىشكە پېتىنالمايتتىم، لېكىن شۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرسەمۇ مەيلى ئەمەسمۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇ سۈت سېتىۋالغىلى، سۇ ئېلىپ كەلگىلى ياكى بىرەر ئىش قىلغىلى چىقىپمۇ قالار؟...

— سىز ئەجەب ھالىمدىن خەۋەر ئالايمۇ دېمەيسىز-ھە! — ژېنىيە خىيالىمنى بۆلۈۋەتتى.

— بۇنى... ئۇقمايدىكەنمەن... بېشىمدىن ئۆتمىگەن... — مەن ئوڭايسىزلىنىپ، شۇ ئان قوسىغى چوڭ كومزەكتىن ئۇنىڭغىمۇ، ئۆزەم-گىمۇ ۋىنو قۇيدۇم، -بايرەمىڭىز خوشال ئۆتكەي، خوتۇن-قىزلار بايرەمىڭىزغا شات خورامىلىق تىلەيمەن!

— سىزگىمۇ مۇبارەك بولغاي! — ژېنىيە مېنىڭ بىلەن قەدەھ سوقۇشتۇرۇپ، شوخلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەپ، كۆپ قىرىلىق قەدەھتىن ۋىنونى ئاستا شۇمەردى. مەن ۋىنونى گۈپپىدە ئىچىۋېتىپ، ئۇنىڭ گويا مېنىمۇ ئايال كىشى ھېسابلاپ، زادىلىق قىلىۋاتقىنىنى چۈشىنىپ قالدىم! "خەپ" دېدىم-دە، بىر پەيتىنى تېپىپ، ئۇنى چېقىۋېلىش نىيىتىگە كەلدىم. لېكىن، شۇ ئەسنادا گارمون چېلىنىپ، ھەممەيلەن «شامپان كۆپۈگى» ناملىق تانگو ئاھانگىغا سېلىنغان، ئەينى ۋاقىتتا ناھايىتى مەشھۇر ناخشىنى چېچىلاڭغۇ، ئىگىز-پەس ئېيتىشقا باشلىدى، لېكىن ناخشا ئاستا-ئاستا رەتكە چۈشۈپ، ئۇدارغا ماسلاشتى: "سۆيۈملۈك يۈرتۇمدىن ئايرىلىپ، ماڭغانىدا مەشرىقىقە ئايلىنىپ، جىمجىت دون دەريالىرى ئۇستىدە، قېيىقالدى زاراڭنىڭ

شېخدا، ئامرىغم ياغلىغاك ئىلىنىپ...“

ناخشا ئاخىرلىشاي دېگەندە، مۇنداق مىسرالار ئوقۇلدى:

ئېنىقراق ئاڭلالماي قالدىمغۇ،
جانانىم ناۋاتتەك گېپىڭنى،
ۋە لېكىن ھەسرەتتە پەرىشان،
كۆتسەن، بىلمەن، سەن مېنى؛
ئەمەس ئۇ ئوتقاشتەك ياپراقلار،
دەريانىڭ بويىنى قىزارتقان،
بىلىپ قوي، ئۇنتۇما دىلبىرىم،
ئۇ بىزنىڭ قېنىمىز ــ ئاققان قان.

بارلىق ئايالالار ۋە قىزلار ياش تۆكتى، بەزىلىرى داستىخاندىن قوپۇپ سىرتقا يۈگۈرۈپ، ھۆڭرەك ئېتىپ يىغلىدى.

بۇ ــ چۇشىنىشلىك، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ۋە ئوغۇللىرى ئۆلتۈرۈلگەن. ھەممەيلەن تەرلەپ-پىشىپ ئۇلارغا نەسىھەت قىلدى، ئۇسۇلۇق ئېچكۈزدى، ئۇلارنى يېتىلەپ كېلىپ يېگۈزدى-ئىچكۈزدى ئولتۇرغۇزدى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرى قىزارغان، كۆڭلى پەرىشان، كۆزلىرى ئىششىپ كەتكەن ئىدى.

يېنىمدا ئولتۇرغان ژېنىيەنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، ئۇ قەددىنى رۇسلاپ، لېۋىنى چىڭ چىشلەپ، كىرپىكىمۇ قاقماي، نەگىدۇ ھاڭۇېقىپ تىكىلەتتى.

مەن تېخىمۇ ئەيمىنىپ قىمىر قىلمىدىم، ھەتتا ئۇنىڭغا تېگىشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدىم. لېكىن، مۇشۇنداق ئولتۇرۇۋېرىشىمۇ ئەدەپسىزلىك بولاتتى. شۇڭا، تەخسىگە ئازراق سوغاق سەي سېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىلانغان ئالمىنى قويۇپ، تەخسىنى ژېنىيەنىڭ

ئالدىغا قويدۇم-دە، مۇرىسىگە نوقۇدۇم:

— ژېنىيە، ئازراق بىرنىمە يەڭ!

— ھە؟ نىمە؟ — ژېنىيە تىترەپ كەتتى ۋە يىراقلارغا كەتكەن خىيالىدىن ئويغىنىپ، مىننەتدارلىق بىلەن ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

— رەھمەت، مىشا! راستلا بىرنەرسە يىگۈم كېلىۋىدى...

"نىمىدىگەن ئوبدان قىز بۇ!" — ئىچىمدە ماختىدىم ئۇنى. — "تەربىيە كۆرگەن قىز دىگەن مۇشۇنداق بولىدۇ-دە! يىگۈسى كەلسە، يەيدۇ. سەھرالىق قىزلارغا ئۇچراپ قالساڭ، بولىدى، ياسالمىلىق قىلىپ: 'نەدىكسىنى! يىگۈم يوق! مەن ئەزەلدىن سوغاق سەي يىمەيمەن...' دەپ، قوۋۇرغاڭنى ئېگۈۋېتىدۇ."

— مىشا، ماڭا يەنە ئازراق ۋىنو قۇيۇپ بەرگەن بولسىڭىز، سىزدىن چەكسىز مىننەتدار بولاتتىم!

— ۋىنو؟ — قوسىغى چوڭ كومىزەكىنى قولۇمغا ئالدىم، — جان-دىلىم بىلەن!... — ئەمدى ئانچە قورۇنماي، ئەركىن-ئازادىرەك ئولتۇرۇشقا تىرىشتىم.

— مۇمكىن بولسا، كۆچلۈك ھاراقتىن قۇيغىن، مىشا.

بىز خۇسۇسلار ئېچىتقان ئاق ھاراقتىن بىر رۇمكىدىن ئىچىشتۇق، شۇ ھامان كۆكرىگىم قىسىلغاندەك بولۇپ كەتتى، ئەگەر ژېنىيە ئالمىسىدىن بىر چىشلەم چىشلەتمىگەن بولسا، نەپەسىم ئۇزۇلۇپ قالاتتىمىكىن-تاڭ.

— مىشا، بىز خۇددى ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھاۋا ئانىدەك بىر ئالمىنىڭ تەمىنى تېتىدۇق، — دىدى ژېنىيە مەن چېتىنى چىشلىگەن ئالمىنى كۆرسىتىپ. مەن يەنە ھاراق قۇيدۇم، ئالمىدىن يەنە بىر چىشلەم يىدىم، كاللامدا خىيالىلار پەرۋاز قىلغىلى تۇردى: "مىشا!

ھەممەيلەن نىمشقا مېنى مىشا دەيدۇ؟ مەن شۇنداق ساغلام، قاۋۇل ئەزىمەت تۇرسام، يەنىلا مېنى مىشا دەپ قىچقىرىشىدۇ. بۇ مېنىڭ تازا قەيسەرلىكىمدىندۇ؟ بەلكىم شۇنداقتۇ؟..."لېكىن، خىيال سۈرۈدۈمدىم. ئۆزەمنىڭ خېلىلا مەس بولۇپ قالغىنىمنى بىلەتتىم، شۇڭا، يەنە نىمىلەرنى خىيال قىلىدىغانلىغىمنى خۇدا بىلىدۇ: "بەلكىم، مەن يامان ئادەم ئەمەس، ياخشى ئادەمدىمەن" — دېگەنىدەك، تەڭشىلىپ قالغاندىن كېيىن پەيدا بولىدىغان تۇتۇق-مۇجىمەل ئوي-خىيالىرغا غەرق بولاتتىمكىن-تاڭ.

— مىشا، ئەڭ ياخشىسى، بىر ئىلاج قىلىپ مېنىڭ ئىچ پۈشۈغۇمنى چىقىرىڭە؟ — دېدى ژېنىيە كەيپىلىكتە ناز بىلەن ناياقلاپ ۋە ماڭا يېقىنلاشتى، ئۇنىڭ يالىڭاچ، ئوتتەك مۇرىسى مېنى بەئەينى كۆيدۈرۈۋەتكەندەك بولدى.

نۇرغۇن ئەسكەرلەر ئۇستەللەر يېنىدا ئەركىن-ئازادە ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلىشىپ، قانداقتۇ ھېكايە ئېيتىشۇاتاتتى — ھەممەيلەن قۇچاقلىشىپ، بىر بىرىگە چاپلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. شىستوپالوۋ بولسا قوي كۆزلۈك، گومۇشتەك ھېلىقى قىز بىلەن نەگدۇ يوقالغان ئىدى.

— لېكىن، مەن، — كىكىرتىگم قۇرۇپ كەتتى، — بۇنى ئۇقمايمەن.

— ئەمىسە، ئۇرۇش توغرىسىدا سۆزلەڭ، قەھرىمانلارنىڭ تۆھپىلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىڭ.

ياق، ئۇنىڭ بۇ گېپى جايىدا بولمىدى! ئۇنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدا پاراڭلاشماقچى بولۇشى قاملاشمىدى. ئالدىنقى سەپ ئاكوپلىرىدىكى ئىشلارنى مەسلىكىتىكى قۇرۇق پاراڭنىڭ تېمىسى قىلىشقا

بولمايدۇ. مەسلىگىمۇ بىرئاز يېشىلگەندەك بولدى.

— ئۇرۇش دەھشەتلىك ئىش، ژېنىسيە، — دېدىم جىددى تۇردە ژېنىيەگە، — بۇنى كۆلكىگە ئايلاندۇرغىلى بولمايدۇ.

ئۇ ئوڭايسىزلىنىپ قالدى، چىرايلىق، لېكىن يىگىنە بىلەن خەتلەر چېكىلگەن قولى بىلەن تەمتىرىگەن ھالدا بوينىدىكى مارجىنىنى ئويناشقا باشلىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ شۇ ھامان ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، جەڭ ئېلان قىلغاندەك تەلەپپۇزدا سۆزلىدى:

— ئەمىسە، مېنى تانسىغا تارتىڭ!

— تانسا ئويناشنىمۇ ئۇقمايمەن، — دېدىم مەن پۇشايمان قىلغان ھالدا قوللىرىمنى يېيىپ، — قارا، سېنىڭ ئەر ھەمرىيىڭنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ.

— ئۇلار بىزنى ئالداپتۇ! ئۇرۇش قىلىشقا ھەممىدىن ماھىر، ئەڭ باتۇر جەڭچىلەرنى ئەۋەتتۇق، دېيىشۈندى، لېكىن، ئالدىمدىكى قانداق ئادەم؟ بىر پوق قوساق لەقۋا! خەپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارغا يالاڭ ئىشتان تىككەندە، ئېغىسىڭ ئالدى-كەينىنى ئالماشتۇرۇپ تىكمىسەڭ!...

— ۋاي-ۋۇي، ژېنىيە، ژېنىيە! — مەن قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئىچىمدە: مۇشۇنداق بىر سىكلىم بولغان بولسا، نىمىدىگەن ياخشى بولاتتى-ھە!...، دەپ ئويلىدىم.

لېكىن، ژېنىيە خىيالىمنى داۋاملاشتۇرۇشۇمغا يول قويمىدى، ئۇ مېنى ئۇستەل يېنىدىن سۆرەپ چىقىپ، ئېيتتى:

— ئەرىنىڭ تانسا ئويىنىغان چاغدىكى ئاساسىي ۋەزىپىسى قەدەم تاشلاشلا، تانسىدا ھەمرا بولۇۋاتقان قىزنى كۆپچىلىكىنىڭ ئالدىدا يېقىتىپ قويمىسىڭلا بولغىنى!

"سەرگەردان! دارىلىپتامنىڭ تەنتىگى! بىزنىڭ ھەممىزلا سەھـ
رالقلار! ھەرقانچە قىلغان بىلەنمۇ زىيانلاردىن بولالـمايمىز!" مەن
بىر قارارغا كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە يېقـىراشـقا باشـلىـدىم. بىز
خەقلەرنى سوقۇۋەتتۇق، خەقلەرمۇ بىزنى سوقۇۋەتتى، تانسا شۇنداق
قىزىدى ۋە كۆڭۈللۈك بولدى.

بايام نۇتۇق سۆزلىگەن ھەدە شېـستوپالوۋنى بوينـىدىن تۇتۇپ،
ئۇنلۇك ۋاقىرىدى:

ـــ مەن كارخانا ئىشـچـىلار ئۈيۈشـمىسـىغا ۋاكالـەتەن ئاغزىڭـغا
سۆيۈپ قويايي!

شۇ پەيتتە، بىردىنلا لىدا يادىمغا كەلدى، سۆيۈشكەنـلىرىـمىزنى
ئەسلىدىم ـ دە، ئوغرىلىقچە غىپپىدە ئامبارغا باردىـم، ئۇ يەردە "ئەر
ھەمـرا"لارنىڭ ھەربى پەلـتو ۋە قۇلاقـچـىلىرى بار ئـىدى. مەن
ئارىيەتكە ئالغان، ئۆزەمـمۇ تونۇمايـدىغان پەلتو بىلەن قۇلاقـچـىنى
تېپىۋالـماقچى بولۇپ، بىرھازا ئىزدەپمۇ تاپالـماي، ئاخىرى قولۇمغا
چىققىنـىلا ئالاي، كىيـگۈدەك بولـسلا بولمـىدىـمۇ، دېگەن يەرگە
كەلگىنىدە، بىرەيلەننىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـــ بۇ نىمە قىلغىنىڭ، ھاماقەت ئاكا، مېنى تاشلىـۋەتتىڭـغۇ؟ ـــ
ئۇ مېنى نەق مەيداندىلا تۇتۇۋالدى، ئىلاجسز مۇرەمنى چىقاردىم، ـــ
ھاماقەت ئاكا، مېنىڭ پەلتويۇمنىمۇ كىيگۈزۈپ قويغىنچۇ، نىمشقىدۇ،
بۇ بايرام كېچىلىگىنىڭ ھېچ مەزىسى يوققۇ!

ئېھە، كۆبانىنىڭ بىپايان زىـمىنى، سېـنىڭ ئۇزاقـلارغا سوزۇلغان،
ئۇچ ـ قىرى يوق چەكسز تۇزلەڭ داللىرىڭ بىز سـىبرىيـىلىكلەرگە
نە قەدەر چۈشىنىكسز، نە قەدەر ناباپ ـ ھە.

قىشلىغى، ياكى سىم-سىم يامغۇر ياغىدۇ، ياكى قار ياغىدۇ، پاتقاق تىزغا چىقىدۇ، يەنە كېلىپ شۇنداق يېپىشقاق پاتقاق دىسە-كىزچۇ! مارت ئېيىغا كەلگەندە، بىز تىكۈچىلىك كارخانىسىدا تانسا ئويناۋاتقان چېغىمىزدىمۇ، يەنىلا سۆلار نەپىز مۆز تۆتقان، ئۇششاق قارلار ئۇچقۇنداياتتى. مانا شۇ تاپتا، قار — جىمجىت، تەمكىن-خاتىر-جەم قار يەنىلا ئۇچقۇنداپ، كىشىنىڭ قەلبىگە يىراق باللىق چاغلار-نىڭ خوشاللىغىنى بېغىشلايتتى.

ژېنىيە قارنى پومۇداقلىۋېلىپ، خۇددى ماروژنى يەۋاتقاندەك قىلىپ، تىلى بىلەن يالىدى، ماڭمۇ يالاتتى، ئىنتايىن تاتلىق ئىكەن! راستلا ھەقىقەتەن تاتلىق ئىكەن!

كېيىن، ئۇ قار پومزىكىنى ماڭا ئاتتى، لېكىن مەن ئۇنىڭ بىلەن ئويىنىمدىم. نىمىشقىدۇ، ژېنىيەنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىدىن خەۋەر تاپقىنىمدىن كېيىن، ھاماقەت بولۇۋالغۇمۇ، ئويىنغۇمۇ كەلمىدى: ئۇ شۇ يەرلىك، كراسنودارلىق، رەسسام ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئۆزىمۇ سەنئەت مەكتۇبىدە ئوقۇغان ئىكەن. لېكىن، كېيىن ئۇرۇش پارتلىغاندا، پۈتۈن ئائىلە بويىچە چېكىنىۋاتقان چاغدا بومبارداىمانغا ئۇچراپ، ژېنىيە بىلەن ئىككى ساندۇقلا قاپتۇ: ساندۇقلارنىڭ بىرىدە ئانسىنىڭ كىيىم-كېچەك ۋە پەدەز بۇيۇملىرى، يەنە بىرىدە دادىسىنىڭ لايىھە سىزمىلىرى ۋە ئەسەرلىرى بار ئىكەن. ھازىر، ژېنىيە چوڭ سېخىتا كۆينەك تىكىدىكەن، ئۆزىنىڭ قوتلۇق-مۇبارەك كۆنلىرىنىڭ كېلىشىنى كۈتىدىكەن...

مەسلىگىم پۈتۈنلەي دىگۈدەك يېشىلدى. مەن يوغان يۆگەلگەن تاماكىنى چەككەچ، جىمجىتلىقتا چۆكىكەن شەھەردە كېتىۋاتىمەن. ژېنىيە ئالدىمدا بىر پۈتى بىلەن تاخلاپ، بىر تال كىچىك ياغاچ

بىلەن گۈللۈك باغچىنىڭ قوروق تېمىنىڭ رىشاتكىسىنى تاراسلىتىپ، قانداقتۇ بىر ناخشىنى ئېيتىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇزۇن ئاق شارپىسى (بۇمۇ ئانىسىدىن قالغان يادىكارلىقتەك قىلاتتى) مۇرىسىدە خۇددى قاناتتەك لەپىلدەيتتى. مەن بۇ قىزغا نە قەدەر ئېچ ئاغرىتاتتىم، نە قەدەر ئېچىناتتىم دېسەڭىزچۇ!...

ــ ماڭمۇ بىر شوراتقىنا، سىبىرىيىسىنىڭ كېچىك قارئادىمى! ــ ژېنىيە توختاپ، توقۇلما ئاق پەلىيىدىن قولىنى چىقىرىپ ماڭا سۇندى.

ــ بەرمەيمەن! شوخلۇق قىلما!... ئۆكچەكىنىمۇ ئاچىلىدىتىپ دەسسىمە! ــ مەن، خۇددى چوڭ ئاكىسىدەك، ئۇنىڭغا ئاچچىقلاندىم.

ژېنىيە ھاڭ-تاڭ بولۇپ ماڭا تىكىلدى:

ــ نېمە بولدى؟

ــ ھېچ گەپ يوق! مۇشۇنداق بىر قىز! ھەم چىرايلىق! ھەم ئەقىللىق! بەلكىم، ئوبدان ئۆگىنىپ، رەسسام بولۇشىمۇ مۇمكىن!... دەسلەپتە، قېشىڭدا ئولتۇرۇشقىمۇ ئەيمەنگەن ئىدىم! لېكىن سەن... ــ مە...شا، كۆپ ئېچىپ قويۇپسەن! بېلىجىرلىغىلى تۇرىدۇك! نەدە ھەم چىرايلىق، ھەم ئەقىللىق بولاي! ۋىژدانسىز رەسسام دېگىنە! تاماكاڭنى بەر، مەن چېكىۋېتەي! ــ ئۇ تېخى چېكىپ تۇغقىنىمگەن تاماكامنى ئاغزىمدىن تارتىۋېلىپ، ئاچكۆزلۈك ۋە ئۇستىلىق بىلەن بىرنەچچە شوربىدى، ــ نەدىكىنى! ــ ئۇ بىرئاز تىنچلانغاندىن كېيىن، گۈدۈكلاپ قوشۇپ قويدى، ــ مېنى خۇددى بىرئىلاھەدەك كۆككە كۆتىرىۋەتتىڭغۇ!

مەن ئىلاھەگە خۇشتار ئەمەس! سەن تىرناقتا توختىغۇدەك بىرنېچە دەرىجىلىك قىزلارنىڭ بىرى، ئۆزەڭنى تۆۋەن چاغلىما!...

ــ سەن نېمىشقا ۋاتىلداپسەن؟ نېمىشقا كىشىنى تىللايسەن؟

ـــ هېچقىسى يوق!

ـــ ئەمسە ئىش تۈگىدى ـــ ۋەسسالام!

ـــ ياق، تۈگمىدى!

ـــ ياق، تۈگىدى!

ئۇ يەنە ئالدىمدا بىر پۈتى بىلەن تاخلاپ، تاماكا ئۈچقۇنلىرىنى چاچرىتىپ ماڭغاچ، ناخشا ئېيتتى: "يوق مەزىسى، يوق مەزىسى، كۆك تاماكىنىڭ يوق مەزىسى؛ ئەسكى ئەبلەخ، يامان ئەپلەخ، سىبىرىيىلىك ئادەمنىڭ ئەسكىسى."

لېكىن، ئۇنىڭ روھىي ھالىتىدە غەم-قايغۇسىز بايرام شاتلىغىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان ئىدى. ئۇ ياناق دەرۋازىسى يېنىدا تۇرۇپ، نازاكەت-ئەدەپ بىلەن ماڭا قولىنى سوزۇپ، سېھرىگەرلىك قىلىۋاتقاندەك، ئۇستىلىق بىلەن بارماقلىرىنى كىرىشتۈردى:

ـــ خەير ـــ خوش، غەمگۈزارىم! ھەمرا بولغىنىڭغا كۆپ رەھمەت، كۆكۈللۈك سۆھبىتىڭ ئۈچۈنمۇ ھەشقاللا، سېنى ياتاقتا چىللىمايمەن، چاپلىشۇۋىلىشىڭ مۇمكىن. قىزلىرىمىز بۇنى ياقتۇرمايدۇ ھەم بۇنىڭغا چىدالمايدۇ، ئىش ئۇڭدىن كەلمەي، پالاكەت باسسا، قوسىغىنى چوڭايىتۇالىدۇ. سۇنئى ھالدا بالا چۈشۈرۈۋىتىشكە كەلسەك، ھەي ھەي! بۇنىڭ قىممىتى بىر كوپپېيكلا!...

ـــ ژېنىيە، سېنى رەنجىتىپ قويدۇممۇ نىمە؟

ـــ شۇنداق! ـــ ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چاقنايتتى، ـــ سەن سەت گەپلەرنى قىلدىڭ!

ـــ سەت...گەپلەر؟!

ـــ سېنىڭ ئالىجاناپ، چىرايلىق گەپلىرىڭ كىشىنى سەت گەپلەر-دىنمۇ بەتتەر ئازاپلايدۇ! سەن ئاشۇ گەپلىرىڭ بىلەن مېنىڭدىن بىزار

بولۇۋاتقىنىڭنى يېپىۋاتسەن! شۇنداقمۇ؟ مېنى سۆيۈپ قويۇشنىمۇ خالىمىدىڭ؟ سەن مېنىڭدىن نەپرەتلىنىسەن، شۇنداقمۇ؟ نەپرەتلەنەمسەن؟!

— ژېنىيە، سەنزە، ژېنىيە! سەن ئۆزەڭنىڭ نە قەدەر قەدىرلىك ئىكەنلىگىڭنى ئۇقمايسەن...

— مېنىڭ قەدىر-قىممىتىم پەقەت تۆت يۈز روبلى ۋە بىر پارچە كۆنىگە يېرىم كىلوگىرام ئاشلىق بىلەن تەمىنلەيدىغان كارتوچكا! بۇگۈن سېنىڭدەك مۇتەئەسسىپكە يولۇقۇپ قالمىغان بولسام، ئەتىمالىم، يەنە ئاز-تولا يەيدىغان-ئىچىدىغان رىسقىم بار ئىدى، سېخىلىق بىلەن يىگىرمە بەش روبلىمۇ بېرەتتى-دە.

— خەير-خوش، ژېنىيە! گېپىمىنىڭ قاملاشمىغان يەرلىرى بولسا، ئەپۇ قىلغىن.

— خۇدا ئەپۇ قىلدىۇ! — ژېنىيە، خۇددى ئىلاھە قىياپىتىدە، بىر قولىدا توپ-توغرا ئاسمانىنى كۆرسەتتى. لېكىن، ئۇ يەنە بىردىنلا تۆگۈلۈپ، شارپىسىنىڭ بىر ئۇچى بىلەن يۈزىنى يېپىپ، قېقىلىپ-سوقۇلۇپ، دەرۋازىنىڭ ئىچىگە قاراپ يۈگۈردى.

مەن ئىلگىرىكىدىنمۇ تومراق قىلىپ بىر تال تاماكا يۆگەپ، غەنىمەت ئالغان چاقماقتا تۇتاشتۇردۇم، كارخانا ياتىغىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا قاپىغىمنى تۇرۇپ بىر پەس تۇردۇم-دە، "ئۆيگە" — دوختۇرخانىغا قايتتىم.

قولۇمدىن نىمە كېلەر؟ ئۇنىڭغا قانداق ياردەم قىلسام بولار؟

بىر دوقالدىن ئۆتكىچە، يەنە بىر دوقال دۇچ كەلدى! مەن ھەربى پەلتوپۇم بىلەن قۇلاقچامنى كىيىم ساقلاش ئۆيىدىكى مىخقا

ئىنشكە ئۇلگۈرە- ئۇلگۈرمەيلا، ئارقا تەرىپىدىن بوران گۈكۈرىگەن- دەك، دولقۇن شاۋقۇنىدەك، يىگىنە سانچىغاندەك، توك سوققانىدەك، قىسقىسى، ئىنسانلار تارىخىدىن بۇيانقى ئەڭ ھەيۋەتلىك، كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى تارتا تىترىتىدىغان شۇرىلاش ئاڭلاندى:

— سەن نەلەردە تاماشا قىلدىڭ، قەبىھ ئېيىق ئۈۋچىسى؟!

كەينىمگە قارىسام، لىدا كىيىم ساقلاش ئۆيى رىشاتكىسىنىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇرۇپتۇ! ئۇ مۇشتۇمىلىرىنى چىڭ تۇگىكەن، رەڭگى بوزىرىپ كەتكەن، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنايتتى. ياغاچ رىشاتكا بىزنى ئايرىپ تۇرمىغان بولسا، ئۇ ئېتىلىپ كېلىپ، ۋەتىۋەرىگىمنى چىقىرىۋېتەتتى.

— ئاي- ھاي! خېنىم! سىزگە سالام! — مەن يەرگىچە ئېگىلىپ تازىم قىلدىم. — راستىنلا خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىكەنمەن، بىلەمسىز، بۇگۈن سىز بىلەن مەشەدە كۆرۈشۈپ قالارمەن، دەپ راستىنلا خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىكەنمەن! ھەقىقەتەنمۇ كۈتۈلمىگەن ياخشى ئىشقۇ بۇ!

— "خېنىم" دىگەننىڭ نىملىگىنى كۆرسىتىپ قويمەن ساڭا! "كۈتۈلمىگەن" دىگەننىڭ نىملىگىنى كۆرسىتىپ قويمەن ساڭا! راستىڭنى ئېيت، بايا تىن نەدە ئىدىڭ؟!

— بايرام كېچىلىگىدە. خەلقارا خوتۇن- قىزلار بايرىمى كېچىلىگىدە.

— سەن... سەن ئۇ يەردە ھاراق ئىچتىڭمۇ؟

— شۇنداق بولمايچۇ؟! — مەن رىشاتكىنىڭ تېگىدىن ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ، ئىرەنسىزلىك بىلەن دانا پىكىرلىرىمنى ئېيتتىم، — بايرام بولغاندىكىن، خۇددى باللارغا ئوخشاش، ناخشا، كۈلكە- چاقچاقلار

بىلەن كۆكۈل ئېچىش كېرەك ـ تە.

لىدا بىر پەس ھولۇقۇپ قالدى. ئاغزىنى بىردەم ئېچىپ، بىردەم يۇمۇپ، ئاۋازىنى چىقىرالمىدى، كۆزلىرى خۇنۇكلەشتى. مەن ئەسـ لىدە ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، ھاماقەت قىياپىتىگە كىرىۋالماي، دېگەن يەرگە كېلىۋىدىم. لېكىن، نەق شۇ پەيتتە "دەردىنى ئالـدىغان" بىرى ـــ ھېلىقى بۇرۇتلۇق ئارتىست نىمىندۇ ئالغىلى كېلىپ قالدى، مەن شۇنىڭدىن لىدانىڭ بۇگۈن كېچە نۆۋەتچى سېستىرانىڭ ئورنىغا ئالمىشىپ نۆۋەتچىلىك قىلىۋاتقىنىنى پەملىدىم.

ـــ قوڭغۇراق چېلىنىدىمۇ ـ يوق؟! ـــ لىدا ئارتىستنى سوراقـقا تارتتى، ـــ قەدەملەپ مارش، بۆلـۈمىگە قايت! ھەر قىسما ئادەم ھەمىلا يەردە لاغايلاپ يۈرگەن! ـــ ئانىدىن يەنە ماڭا ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، كۆكرىگىمگە قولى بىلەن نوقۇپ سۆزلىدى، ـــ دەرھال ماڭ! دەرھال ماڭ! ـــ ئۇ غەزەپتىن بوغۇلۇپ ھاسىرىدى، ئۇنى ئەقلى ـ ھۇشىنى يوقاتتى، دېيىشكە بولاتتى. ـــ پۈتۈن ھەربى كىيىم بىلەن! پۈتۈن! ساڭا بۈيرۇيمەن! مەن سىلەرگە كۆرسىتىپ قويـمەن! ـــ ئۇ ھەتتا يەرنى تېپىچەكلىدى.

ـــ سەن نىمشقا چاڭ ـ توزاڭ توزىتىسەن؟

لىدا ياقامدىن كاپىلا قىلىپ تۇتۇۋېلىپ، كۆچەپ سىلكىۋىدى، ھېداللىرىم جىرىڭلاپ كەتتى.

ـــ راستكىنى ئېيىت، ھېلىقى يېڭىچە كىينىگەن ئايال ئىشچىنى ئۆزىتىپ قويدۇڭمۇ ـ يوق!

مەن ئىتائەتچانلىق بىلەن بېشىمنى سالـدىم. لىدا لىپىلدەپ تۇرغان بۇرۇن تۆشۈگى بىلەن قاتتىق بىرتىندى:

ـــ سېنىڭدىن ئەتىرمۇ پۇراۋاتىدۇ! ئەرزەن ئەتىر! ناچار

ئەتىر!

— مېنىڭدىن پۇرىسا، ھاراق پۇرايدۇ، كەلسە-كەلمەس گۇمان قىلما!

— ياق، ئەتىر پۇرىغى! سەن مېنى ئالدىيالمايسەن!

— خوپ، بەلكىم ئەتىر پۇرىغىدۇ. مەن ئۇ يەردە تانسا ئويناپ-دىم، بىرى بىلەن...

— ياخشى! ناھايىتى ياخشى! — لىدا غەلىبە قازانغاندەك، تېخىمۇ غەزەپ بىلەن ۋاقىرىدى، — تانسا ئويناغانمىش! تانسا ئويناشنى ئۇقمايتتىڭغۇ، ئەسكى ئەبلەخ! مەن بىلمەن! ھەممە ئىشنى بىلىمەن! — لىدا مېنى تامغا قىستۇالدى، شۇنداق قاتتىق قىستىدىكى، ھەتتا تىنالمىدىم، ئىگىرىيالمىدىم، — ئۇنىڭ بىلەن سۆيۈشتۈڭمۇ، سۆيۈشتۈڭمۇ؟!

مەنمۇ بوزەك ئەمەس، ھەممىنى يېپىدىن يېڭىنىسىگىچە دەپ، گۇناھىمنى بوينۇمغا ئالامتىم. ئۇ سوراقىقا تارتىسا، تارتۇرسۇن، چېچىلسا، چېچىلۇرسۇن، دەپ، يەنە بېشىمنى تۆۋەن سالدىم.

— نەچچە قېتىم؟

— نېمە نەچچە قېتىم؟

— ئۇنىڭ بىلەن نەچچە قېتىم سۆيۈشتۈڭ، دەۋاتىمەن؟

— ھە، نەچچە قېتىم؟ — ئەسلەۋاتقاندەك قىياپەتكە كىرىپ-دىم، — بەلكىم يېرىم سائەتتۇ، ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاقراقمىكىن-يە. مەن سائەت سالمىغان تۇرسام...

ئەسلىدە مۇشۇ بىرنەچچە ئېغىز كۆلكىلىك گەپتىن كېيىن، ئۇ ئويغىنىپ، مېنىڭ بىلەن بىرلىكتە قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىدۇ، دەپ خىيال قىلۇدىم، لېكىن، ئۇنداق بولۇپ چىقمىدى. ئۇ راستىنلا ئەقلىي-

هۇشىنى يوقاتقان ئىدى.

ــ كېيىنچۇ؟

ــ نىمە كېيىن؟

ــ كېيىن قانداق بولدى؟ يوشۇرمايلا قوي! راستىڭىنى ئېيىت، ئەسكى نىمە! بولمىسا، راستلا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىمەن!...

ــ كېيىن؟ كېيىن نىمە بولدى؟ ھە...ھە، كېيىن...ئېسىمگە كەلدى، كەچلىك تاماققا ئۇلگۈرەلمەي قالماي دەپ، ئالدىراپ-تېنەپ قايتىپ كەلدىم.

لىدا مېنى قويۇۋېتىپ، قوللىرىنى پەسكە چۈشۈردى:

ــ سەن مېنى كولدۇرلىتىپسەن! سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!

ــ قانداق پىچاق بىلەن؟ ئوپېراتسىيە پىچىغى بىلەنمۇ، ئادەتتىكى پىچاق بىلەنمۇ؟ ئەڭ ياخشىسى ئادەتتىكى پىچاقنى ئىشلەتكىن. ئوپېراتسىيە پىچىغى تولىمۇ گاللىشىپ كېتىپتۇ.

ــ ھاماقەت! ئېيىق ئۇۋلىغۇچى! قارام! سىبىرىيىلىك سەھرالىق! ئىشقى يوق ياغاچ... يەنە... يەنە بار... يىغلايمەن تېخى! مانا... مەشەدە...مەشەدە... ــ ئۇ، تېرەكسىلونى ــ كاربىدوردىكى بىردىن-بىر ھېلىقى كونا، قاتلىشىپ كەتكەن، ئۆتىمە-تۆشۈك بولۇپ كەتكەن كىرىسلونى كۆرسەتتى. مەن ئۇنىڭ بۇلۇڭىدىكى مۇشۇ كىرىسلودا، مۇشۇ قاتتىق پۇرۇنلار ئۈستىدە ناتۇغان-غېرىبانە سۈرەتتە ئاق خالات كىيىپ ئولتۇرغانلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلدىم-دە... ئۇنى قوپاللىق بىلەن قۇچاقلاپ، باغرىمغا باستىم:

ــ سەن تازا دۆت ئىكەنسەن!

ــ ئەلۋەتتە، دۆت، يەنە كېلىپ ئۇچىغا چىقىقان دۆت! ــ ئۇ ئىسىدەپ ئۇزۇپ-ئۇزۇپ سۆزلىدى، ــ ئەقىللىق ئادەم مۇشۇنىڭ

ئۇچۇن...

مەن ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ شارپىسىنىڭ ئۇچى بىلەن يۈز-كۆزلىرىنى سۈرتتۈم، قۇلىغىغا پۈۋلەپمۇ قويدۇم.

— سەن راستلا سۆيۈشمىدىڭمۇ؟ — ئۇ بىچارىلاردەك پىچىرلاپ، ھېلىمۇ ياش مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى.

— راست!

— ئۆلۈپ قالغىلى قىل قالدىم. بەرھەق! ھەممەيلەن مېنى ئالدىدى. ھەممەيلەن بىردەك ھەركەت قىلدى. مەن خۇددى ھاماقەتتەك ئۇ بۆلۈمدىن بۇ بۆلۈمگە قاتراپلا يۈردۈم، ئۇلار ماڭا: سېنى مېڭىسى چاپيقالغان بىمارلارنىڭ يېنىغا كەتتى؛ فىزىكىلىق داۋالاش بۆلۈمگە كەتتى؛ شاخمات ئوينىغاتىدۇ... دېيىشتى. كېيىن، سىلەر ئامراق ھېلىقى ئايال پادىشا — داۋالاش بۆلۈمىدىكى سېسترا: "جېنىم لىدا، كىمنى ئىزدەپ يۈرسەن؟ مىشانمۇ؟ ئۇ بۇگۈن يوق. ئۇ بايرام ئۆتكۈزگىلى ھېلىقى ئايالىلارنىڭ يېنىغا كەتتى!" دىدى. ئويلاپ كۆرگىنە؟! ھىم، ئۇنى قېيما-چىيما قىلىۋەتكۈم كەلدى! — لىدا راستلا خەت يېزىلغان كىچىك بىر پارچە قەغەزنى تىتىپ-تىتىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ پانىيەگە قانداق تاقابىل تۇرىدىغانلىغىنى بىلدۈردى.

مەن لىدانى رىشاتكا ئاستىغا سۆرەپ، كىيىم ساقلاش ئۆيىگە ئېلىپ كىردىم-دە، بىر دۆۋە كىيىم دالدىسىدا چىڭ قوچاقلاپ سۆيدۈم. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ مۇشتۇمى بىلەن بېشىمغا ئۇردى:

— ئەدىۋىگىنى بېرىمەن، سەن كۇشەندىنىڭ! — ئۇ ئۆزىنى بېسۋالغاندىن كېيىن ئېيتتى، — كىمۇ بىلسۇن، سېنىڭ ئۇچۇن قانچىلىك يۈرەك قېنىمنى سەرپ قىلغىنىمنى!

بىرنەچچە كۈن ئۆتىدە، بۇ يەرگە ۋراچلاردىن تەشكىللەنگەن باھالاش ھەيئىتى كەلگەندە، مەن دوختۇرخانىدىن چىقاتتىم، شۇڭا، ئۇ سېستراالارغا يالۇرۇپ سىمىنا ئالماشتۇرۇپ، نۆۋەتچىلىك قېتۇ، ئۇ تۇزۇك ئۇخلىماي، ئارامىمۇ ئالماي، مېنىڭ يېنىمدا بولۇشنىڭ كويىدىلا بوپتۇ، ــ بۇ توغرىلىق ئۇ ماڭا بىرنىمە دىمىگەن ئىدى. بۇنى كېيىن ئۇقتۇم.

ئۇ چاغدا، نۇرغۇن ئىشلارنى تېخى ئۇقمايتتىم ۋە چۈشەنمەيتتىم.

ئاخىرى، دوختۇرخانىدىن چىقىش نۆۋىتى ماڭا كەلدى. مېنى غەيرى ئۇرۇش سېپىدىكى خادىم سۈپىتىدە خىزمەت قىلسا بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدى. ھەرقايسى ئىش كۈتۈپ تۇرۇش بېكەتلىرى ۋە زاپاس تۆەنلەر ئوتتۇرىسىدا قاتراشقا توغرا كېلەتتى. ئادەتتىكىگە ئوخشاش، قاتراش ۋاقتىنمۇ ئالاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئورۇنسىز ئىدى، تاكى مەلۇم قىسىمغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، مەلۇم ئورۇنىنى ئېنىق بەلگىلەپ بەرگىچە شاپاشلاشقا توغرا كېلەتتى.

لىدا جۇدەپ كەتتى، مېنىڭ بىلەن ناھايىتى ئاز پاراڭلىشاتتى. ئەتە تاڭ سەھەردە، يۈك ـ تاقلىرىمنى رەتلەپ ـ يېغىشتۇرۇپ، ئىش كۈتۈپ تۇرۇش بېكىتىگە ماڭىدىغان بولىدۇم. شۇ كۈنى ئاخشىمى، بىز ئۇخلىماي، تەن سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلگەنلەر بۆلۈمىدىكى دۇگلەك تۆمۇر مەش يېنىدا ئولتۇرۇپ تۈنەش قارارىغا كەلدۇق. مەشتە كۆمۈر ئىس پۈرقىرىتىپ ياناتتى، تورۇسقا ئېسىلغان يەككە ـ يىگانە ئېلېكتىر چىرىغى گۇڭگا نۇر چاچاتتى. ئېلېكتىر ئىستانسىسى يەنە ئىشقا چۈشكەن، لېكىن قاتتىق تەلەپ بويىچە توك ئىقتىسات قىلاتتى، شۇڭا، كېچىسى ئۆچۈرۈشكە تېگىشلىك چىراقلارنىڭ ھەز ـ

سۇاسى ئۆچۈرۈۋېتىلەتتى.

قانداق ئايرىلىدىغانلىغىمىزنى ئالدىنئالا تەسەۋۋۇر قىلدىم، ئايرىلىش ئېغىر ۋە ئېچىنىشلىق ئىدى، ئىدىيەمدە بۇنىڭغىمۇ تەييارلىق قىلىپ قويدۇم. لېكىن، ئەمەلىيەتتە، تېخىمۇ بەتتەر ئازاپلىنىشقا توغرا كېلەتتى. مەن ئەسلىدە: بىز پاراڭلىشا-پاراڭلىشا، كۆڭلىمىزدە ساقلاپ ئېيتالمىغان سۆزلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىۋالىمىز، دەپ ئويلىغان ئىدىم. لېكىن، نەتىجىدە، ھېچ گەپنى ئېيتالمىدۇق. مەن ھە دەپ تاماكا چېكەتتىم، لىدا تىنماي قولۇمنى سىلايتتى. بۇ قولۇم ساقىيىپ، ئاغرىقنى سەزگۈدەك بولغان ئىدى.

ــ سېنى ئوبدان كۆتۈپ ساقايتىۋېلىش، خۇددى يېڭىۋاشتىن تۇغقانىدەكلا، ــ دىدى ئاخىرى لىدا پىچىرلاپ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك.

بالىنىڭ قانداق تۇغۇلىدىغانلىغىنى ئۇ نەدىن بىلىدىغاندۇ؟ ئەتىمالىم، ئالەم يارالغاندىن بۇيان بارلىق ئاياللار بىلسە كېرەك. يەنە كېلىپ لىدا تېببىي خادىم-دە!

ــ قولۇڭنى ئاۋايلا، ــ لىدا قولۇمنىڭ سۈنغان يېرىنى تۇتۇپ تۇراتتى، ــ قولۇڭنىڭ ساق قالغىنى ھەقىقەتەنمۇ مۆجىزە بولدى. ئەسلىدە كېسىۋەتمەكچى ئىدى. قارىغاندا، تەن سالامەتلىگىڭ راستىنلا ئوبدان ئىكەن.

ــ گەپ بۇ يەردە ئەمەس، بەلكى ماڭا قول بولمىسا بولمايدۇ، گەپ مانا مۇشۇ يەردە، دارىلئېتامدىن چىققان مېنىڭدەك سەرگەردانىنى باقىدىغان ئادەم يوق.

بىز يەنە جىمىپ قالدۇق. بىر پۈتۈمدا تىزلىنىپ، مەشتىكى ئوتنى تۈزەپ قويۇپ، بۇرۇلغىنىمدا، كۆزلىرىم لىدانىڭ كۆزلىرى

بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

— نىمىشقا ماڭا مۇنداق قارايسەن؟ بۇنداق قىلما!

— ئەمسە قانداق قىلاتتىم؟

— بىلمەيمەن. بەلكىم، روھلۇقراق بولۇش كېرەكتۇ؟

— مەن كۆچۈمنىڭ بېرىچە...

نەگدۇ بارماقچى بولۇپ چۈشىگدىن قويۇقان كونا ئەسكەر مەشىنىڭ قېشىغا كېلىپ تاماكا تۇتاشتۇردى. ئۇنىڭ يۈزىنىڭ بىر تەرىپىدىكى ساقىلى تۆۋەنگە ساڭگىلاپ، يەنە بىر تەرىپىدىكىسى يۇقۇرىغا دىڭگىيىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تۇرقى تولىمۇ كۆلكىلىك كۆرۈنەتتى.

— ئولتۇردۇڭلارمۇ؟ — سورىدى ئۇ قىزىقىپ، يېڭىلا ئويغانغان پەيتتىكى بوغۇق ئاۋازى بىلەن.

— ئولتۇردۇق، — دىدىم مەن گۈدۈڭلاپ.

— ناھايىتى توغرا قىپسىلەر، — دىدى ئۇ ئەسىنەپ مۇلايىملىق بىلەن، ئاندىن قولىتۇغىنى قاشلىدى، — مەن سىلەرگە دەخلى بولمەنمۇ؟

— نىمىشقا؟

— ئەمسە قېشىڭلاردا بىردەم ئولتۇراي. ئىسسىنۇۋالاي.

— ئىسسىنۇۋىلىڭ، — دىدىم مەن ماقۇل بولۇپ، لېكىن گېپىمنىڭ تەلەپپۇزى بۇ كونا ئەسكەرنى تاماكىسىنى ئىتتىك چېكىپ بولۇپ، تاماكا قالدۇغىنى مەشكە بېسىپ ئۆچۈرۈپ، ئۇستۇبۇشىنى قېقىشتۇرۇپ، بىردەم تۇرغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ چۈشىگىگە كېتىشكە مەجبۇر قىلدى. ئۇ كېتىۋېتىپ گۈدۈڭلىدى:

— ھەي، ياشلار، ياشلار! ھېنىڭ كىچىك قىزىمۇ پات ئارىدا ياتلىق بولىدۇ... — ئۇ كارۋاتقا چىققاندىن كېيىن، كارۋات غىچىرلاپ،

پۇرژىنىلىرى غاچىلداپ كەتتى ـ دە، ئاندىن جىمجىتى.

سۇبھى يېقىنلاشتى. كېسەلخانا قاراۋۇلى، كۇلرەك يوتقانلار بىلەن ئاق ياستۇقلارنىڭ رەڭگى ئارىلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئەتراپ تىمتاس.

ـــ مشا!

ـــ ھە؟

ـــ نىمشقا گەپ قىلمايسەن؟

ـــ ھېچ گەپ يوق. دىگۈدەك نىمە بار؟

ـــ ئەجبا، دىگۈدەك ھېچ گەپ يوقمۇ؟ ئەجبا، سېنىڭ ماڭا يەنە دەيدىغان گېپىڭ يوقمۇ؟

نىمە دىيىشىم كېرەكلىگىنى بىلەتتىم، ئاللىبۇرۇن بىلەتتىم، لېكىن قانداقمۇ بۇ قارارغا كەلگىلى، قانداقمۇ ئېغىزدىن چىقارغىلى بولسۇن؟ ياق، مەن زادىلا قەيسەر ئەمەس، قىلچىمۇ قەيسەر ئەمەس. مەن قارارى يوق، ئاجىز ئادەم.

ـــ خوپ، ـــ لىدا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى، ـــ قىلغۇدەك ھېچقانداق گەپ بولمىسا، بېرىپ كېسەل تارىخىنىڭ خاتىرىسىنى رەتلەي، بولمىسا، بۇ يەردىكى ۋە ئىنستىتۇتتىكى ئىشلىرىمنىڭ جىمىسى زايا بولۇپ كېتىدۇ.

ـــ بوپتۇ ئەمسە، بېرىپ رەتلىۋالغىن.

ئۆزەمگە ئاچچىغىم كەلدى، لىدانىڭ ھېسنى ئۆزىدىن رەنجىپ قالدى، دەپ ھېسابلاپ، ئەلەم بىلەن ئاغزىنى ئۇمچەيتكەنلىگى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ ھەمىشە شۇنداق قىلاتتى. مىجەزى شۇنداق ئىدى!

ئۇنى يېنىمغا تارتىپ، ئۇمچەيگەن ئاغزىغا سۆيدۈم. ئۇ مۇشتۇمى

بىلەن كۆكرىگىمگە بىرنى ئۇردى.

ــ ھوي، ئەسكى!

بۇنىڭغا جاۋاۋەن ئۇنىڭ لېۋىگە يەنە سۆيىدۈم، شۇ چاغدا لىدا ئاغزىنى قولىغىمغا يېقىپ، ئاستا پىچىرلىدى:

ــ يىش... لىبو... دىش!①

مېنىڭ نېمىسچە ئۇگىنىشىم تولىمۇ ناچار بولغاچقا، قەغەزگە يېزىۋالمىسام، ئىمتىھان سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرەلمەيتتىم، لېكىن "لىبو" دىگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەتتىم، شۇڭا، تەمتىرەپ قالدىم.

شۇ پەيتتە، لىدا ئالدىمدا تىك تۇرۇپ، دانا-دانا قىلىپ ئېيتتى:

ــ يىش... لىبو... دىش! ھەي سەنزە، گالۇاڭ!

ئۇ بۇرۇلۇپ، كېسەلخانىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. مەن قاتتىق ئۈيقۇغا چۆمگەن دوختۇرخانىدا لىدانى خېلىغىچە ئىزدىدىم، ئاخىر ھېلىقى كىيىم ساقلاش بۆلۈمگە بېرىش خىيالىمغا كەلدى، بىرگە سىرلىق كۆرۈنىدىغان ئاشۇ بۇلۇڭغا قاردىم، ئۇنى شۇ يەردىن تاپتىم. ئۇ يۈزىنى دېرىزە رامىغا يېقىپ، دېرىزە تەكچىسىدە ئولتۇراتتى. ئۇنى دېرىزە تەكچىسىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، كېچىكىكەن بولسىمۇ گۈنايىمغا توۋا قىلىپ، ئۆكۈنگەن ھالدا قايتا-قايتا ئېيتتىم:

ــ مەنمۇ "لىبو"، مېنىمۇ "يىش... لىبو"... ئاشۇ چاغلاردىلا...

---

① "مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن!" دىگەن نېمىسچە سۆزنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

سەن چىراق تۇۋىدە...

ئۇ نەملىشىپ كەتكەن بۇرنىنى كۆينىگىمگە تىقتى:

ــ ئەمسە، بىرنەچچە ئايدىن بۇيان نىمشقا ئېغىز ئاچمىدىڭ؟

ئالقىنىم بىلەن ئۇنىڭ مەڭزىنى، بۇرنىنى سۈرتتۈم. ئۇ شۇ قەدەر ناتۇۋان، شۇ قەدەر ئاجىز ئىدىكى، ئۇنى قۇچاقلاپ باغرىمغا بېسىۋالغۇم كەلدى، لېكىن بۇنداق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم.

ــ مەن قورقمەن. بۇ قانداق سۆز! بىر ئادەم ئۆمرىدە بۇ سۆزنى بىر قېتىملا قىلىدۇ.

ــ ۋاي، ئەسكى! ــ ئۇ كىچىككىنە مۇشتۇمى بىلەن كۆكرىگىمگە يەنە ئۇرۇپ قويدى. ــ سېنى نىمشقىمۇ ئۇچرىتىپ قالغاندىمەن؟ ــ ئۇ مەڭزىنى يۇزۇمگە ياقتى، ئاندىن چىرايىمغا لەپىلدە قارىدى، كىچىككىنە ئالقىنى بىلەن سىلاپ، ھەيران قالغان ھالدا كۈلدى:

ــ مىشا، ساقا ساقال چىقىپ قاپتۇ!

ــ نەدىكىنى! ــ مەن ئىشەنمەي، ئىڭىگمىنى ئۆزەم سىلاپ باقتىم. راستلا، تۆكلەر ئۆسۈپ چىقىپتۇ.

ــ مىشا... مىخائىل ــ بومبۇر ساقال بوۋا! ــ لىدا بالىلار ناخشىسىنى ئېيتقاندەك قايتا ــ قايتا تەكرارلىدى، لېكىن يەنە شۇ ھامان ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، ــ ۋىيەي، ھەممىسى ئۇخلاۋېتىپتىكەنغۇ! مەيەرگە كەل!

ئەمدى ئىككىمىز دېرىزە تەكچىسىدە، خالاتلار، پەلتو ۋە پاختىلىق كەمزۇللار كەينىدە بىر بىرىمىزگە چىڭ يېپىشىپ ئولتۇراتتۇق. بىزگە بىرنەچچە مىنۇتلا خاتىرجەم ــ جىمجىت ئولتۇرغانىدەك تۇيۇلدى. لېكىن، ئارقا ــ ئارقىدىن ئىشكىلەرنىڭ تاراقلىغىنى، كىمنىڭدۇ سوغۇسز كەشنى شىپىلدىتىپ ھاجەتخانا تەرەپكە ماڭغانلىغى،

كىمنىڭدۇ يۆتەلگەنلىگى ئاڭلاندى، كاربىدوردىن تاماكا پۈرىغى كەلدى.

دوختۇرخانا ئويغىنىپ، جانلىنىپ كەتتى. كېسەلخانىدا ياتقانلار سانىتارنى قىچقاردى، سانىتار يۈز يۆيدىغان بىر دەستە داسىنى كۆتۈرۈپ، ئەسىنگىنچە كاربىدوردىن يۇگۇرۈپ ئۆتتى، بىراقتىنلا ئۇنىڭ نۆۋەتچىلىك قىلىپ، تاڭ ئاتقىچە كىرپىك قاقماي چىققانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئىشى كېسەللەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، ئۇلارنى رازى قىلىش ئىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، سېستىرانى قىچقىرىشتى.

كەينىمىزدىكى دېرىزە سىرتى گىرىمسەن، تاشقىرىدىن نەم پۈرىغى گۈپپىدە ئۇرۇلدى. لىدا بارغانسېرى ماڭا چىڭ يېپىشىپ، يېنىك تىترەشكە باشلىدى. ئۇشتۇمتوت، ئۇ چۆچۈپ ئويغانغاندەك، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپقا نەزەر سېلىپ، يورۇپ كەتكەن دېرىزىنى، يىراقتا ــ دوختۇرخانا پەلەمپىيىدە تاماكا چېكىۋاتقان يارىدارلار ۋە كېسەللەرنى كۆردى.

ــ ئەجىبا، ھەممە ئىش تۈگىدىمۇ؟ شۇنداق قىلىپ، بۇگۈن كېتەمسەن؟ ئىككىمىز بىرنەچچە ئېغىز پاراڭلىشىش بىلەنلا ئىش تۈگىدىمۇ! مىشا، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن؟ نېمىشقا جىمجىدىلا ئولتۇرىسەن!

ــ يىغلىما، جېنىم سىڭلىم.

لىدا ئەندىكىپ، چۆچىگەن نەزەر بىلەن ماڭا قاراپ قويدى. ئۇنىڭ تىترىگى بېسىلمىدى، لېكىن كۆز يېشى توختىغان ئىدى، چىرايىدا كەسكىنلىك ئالامىتى كۆرۈندى:

ــ مىشا، تەلۈمنى رەت قىلما! ماقۇل دە، رەت قىلما!

ـــ مەن ھەر قاچان تەييار... سېنىڭ... ئۇچۇن...

ـــ ھارارىتىڭنى ئۆلچەپ باقاي... بۇ، ھارارىتىڭ ئۆرلەپتۇ، بۇ، بىردىنلا ئۆرلەپ كېتىپتۇ. ھىم، بۇنداق ئەھۋال بولۇپ تۇرىدۇ...

ـــ دېرىزە تەكچىسىدىن تاقىقىدە سەكرەپ چۈشۈپ، ئۇنى مۇرىلىرىدىن تۇتۇپ سىلكىدىم:

ـــ ئېلىشىپ قالدىڭمۇ، نىمە؟!

ـــ بىلمەن، بىلمەن: بۇ ياخشى ئەمەس، مۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. بۇ ئىش ئۇچۇن دوختۇرخانا مېنى خىزمەتتىن قوغلۇۋېتىشى مۇمكىن، ئىنستىتۇتۇمۇ مەكتەپتىن ھەيدىۋېتىشى مۇمكىن. مەيلى، ھەيدىۋەتسە ھەيدىۋەتسۇن! سېنىڭ بىلەن يەنە بىر كۈن بىللە بولسام بولاتتى، بىر كۈن بولسمۇ مەيلى ئىدى! بۇ لەنىتى ئۇرۇش بىر كۈن توختىسىچۇ! توختىسۇن! ئۇ...

ـــ جېنىم لىدا، ھۇشۇڭنى تاپقىن! نىمىلەرنى دەۋاتىسەن؟ لىدا! لىدا! ـــ ئۇنى سىلكىپ يۇرۇپ تىنچلاندۇردۇم. مەن قورقتۇم. ساراسىمىگە چۈشۈپ قالدىم. ۋۇجۇدۇم مۇزلاپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ مېنى شۇنچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى تېخىچە ئۇقمايتتىم. زادى نىمە ئۇچۇن! نىمە ئۇچۇن؟ ئۇنىڭ شۇ قەدەر قىزغىن سۆيۈشىگە ئەرزىگۈدەك ھېچ يېرىم يوق. مەن ئادەتتىكى بىر يىگىت، ئادەتتىكى بىر جەڭچى! ئەيىۋەھنىناس، مىشا، سەن چىڭ تۇر! ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەنسەن، چىڭ تۇرۇشۇڭ كېرەك! ماقۇل دىمە! سەن قەيسەر ئادەم، سەن بىر ئەزىمەت. ماقۇل دىمە! مۇشۇنداق بىر قىز خورلۇق تارتسا بولمايدۇ. چىڭ تۇرغىن!

مەن چىڭ تۇردۇم. ماقۇل دىمىدىم. بەلكىم، مۇھەببىتىمزنى

نابۇت قىلغاندىمەن، لېكىن شۇنداق قىلمايمۇ بولمايتتى. ئۇنداق قىلمىغاندا، ئۆزەمنىڭ مۇھەببىتى توغرىسىدا سۆز ئېچىشتىن نومۇس قىلغان بولاتتىم. مۇبادا مېنىڭ ئىرادەم لىدانىڭكىدىن چىڭ-مۇستەھكەم بولمىغان بولسا، مەن ئۆزەمنى ئۆمۈرۋايەت كۆزگە ئىلماي ئۆتەتتىم.

قارىغاندا، ئۇ چاغلاردا مەن ھەقىقەتەنمۇ قەيسەر يىگىت ئىكەنمەن.

ئىش كۆتۈپ تۇرۇش بېكىتى "ئاشلىق سېتىۋېلىش ئورنى"نىڭ ئىلگىرىكى ئامبىرى ئىدى، ئۇ يەردىكى ئاشلىقنى ئاپىتاپقا يېيىش ئۈچۈن تەييارلانغان ئىگىز بەنچاڭ تېخى ساق بولغاچقا، باشقىدىن كارۋات ھازىرلاشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، شۇڭا، "ئاشلىق سېتىۋېلىش ئورنى" خادىملارنى بازىغا توشۇشتا ۋاقتىلىق تۇرالغۇ جاي قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن ئىدى. قوسىغى تويماي يۇۋاشلىشىپ قالغان قۇشقاچلار كونا ئادىتى بويىچە پات-پات ئامبارغا ئۇچۇپ كېلەتتى. ئەسكەرلەر ياغاچ پارچىسى ۋە قەلەمتۇراچ بىلەن يوچۇقتىن ئاشلىق دانلىرىنى قېزىۋېلىپ، ئۇستىدىكى چاڭ-توزاڭلارنى پۈۋلىۋېتىپ، كۆچەپ جاغلىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ چاينايتتى، بەزىدە قۇشقاچلار-غىمۇ بىرەر چىمدىم بېرەتتى. قۇشقاچ بالىلىرى بىر بىرى بىلەن تالاشماي، ئىتتىك-ئىتتىك دانلايتتى، ئاندىن روھىي چۈشكۈن، ھەركىتى ئاستا كىشىلەرگە ئۈزاقتىن-ئۈزاق تەلمۈرۈپ، يېڭى سەدىقە كۈتەتتى.

مەن تۇرغان باشقا ئىش كۆتۈپ تۇرۇش بېكەتلىرىگە سېلىشتۇرغاندا، بۇ بېكەت ياخشىمۇ ئەمەس، يامانمۇ ئەمەس ئىدى. گەزەرمە

گەزەرمگە ئوخشمايتتى، تۇرمىمۇ تۇرمىگە ئوخشىمايتىتى. لېكىن ئۇلار ھەر ئىككىلىسىگە ئاز-تولا ئوخشاپ كېتەتتى. مەن ئويلايتتىم: زاپاس تۆەنلەر بىلەن مۇنداق بېكەتلەرنىڭ ئەھۋالىنى يازىدىغانلار ھامان چىقىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، بىزنىڭ بالىلىرىمىز بىزنىڭ قانچىلىك ئازاپ-ئوقۇبەتلەر تارتقانلىغىمىزنى، قانچىلىك جەۋرى-جاپالارغا بەرداشلىق بېرەلىگەنلىگىمىزنى، بىزنىڭ مۇشۇنداق شەرت-شارائىتتا غەلبە قازانغانلىغىمىزنى ئۇقمايدۇ. بىزنىڭ بالىلىرىمىز ئۇرۇش دىگەن ئالدىنقى سەپكىلا چېتىلىدۇ، بىزنى بولسا، ئالدىنقى سەپتە بىر ئىش بىلەنلا شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، يەنى ئۇزلۇكسىز تۇردە قەھرىمانانە تۆھپە قوشۇۋاتىدۇ، دەيدىغان قاراشقىلا ئادەتلىنىپ قالغان.

مېنىڭ بۇ پوۋېستىمنىڭ باشقا ۋەزىپىسى بار. بۇنىڭدا مۇھەببەت، پەقەت مۇھەببەتلا سۆزلىنىدۇ. قوشۇپ قويۇشقا تېگىشلىگى پەقەت شۇكى، مەن قىسىم بىلەن دوختۇرخانا ئارىلىغدا ئايلىنىپ يۈرگەن چېغىمدا، ئاخىر تامىغى ھەر ھالدا بولىدىغان بىر ئىش كۆتۈپ تۇرۇش بېكىتىگە باردىم.

ئۇ يەرنىڭ باشقۇرۇش مۇدىرى توكۇر كىشى بولۇپ، ئىشىنى ئىنتايىن ئىخلاس بىلەن بېجىرەتتى، ھەر دائىم تەرتىپكە ئەھمىيەت بېرەتتى، ئاشپەز، ناۋاي، مۇھاپىزەتچى، ھەربىي لاۋازىمىلارنىڭ دائىم ئالمىشىپ تۇرىدىغان بېكەت خادىملىرىنى قاقتى-سوقتى قىلىپ شىلتۇبلىشقا يول قويمايتتى.

لېكىن، بۇ باشقۇرۇش مۇدىرىنىڭ بىر ئاجىزلىغى ئۇنىڭ سەپ تۇزۇش مەشغىلە بەكرەك ئامراقلىغى ئىدى. ئۇ بېكەت جايلاشقان يەردىكى بىر كورپۇس پىشايۋانلىق كىچىك ئۆيدە تۇراتتى. ھەر

كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى، باشقۇرۇش مۇدىرى پىشايۇانغا چىقىپ، هە دەپ گارمون بىلەن "كۆڭلۈم ئەجەب شادىمان" دىگەن مۇزىكىنى چېلىپ، غەيرى ئۇرۇش سېپىدىكى ئەسكەرلەرنى مۇزىكا ساداسىغا ئەگىشىپ مەش ئويناشقا مەجبۇر قىلاتتى.

نىمە چارە، قارىغاندا بۇ ئادەم پاراتقا، مۇزىكا تەڭكەش قىلغان شارائىتتا مەش ئويناشقا ئىنتايىن ئامراقتەك قىلاتتى، لېكىن فاشىست قاراقچىلار جەڭگاھتا ئۇنى مېيىپ قىلغان ئىدى.

كراسنودار دىكى ئىش كۈتۈپ تۇرۇش بېكىتىدە بىزنى هېچكىم سەپ تۈزۈش مەشقى قىلىشقا ۋە هېچقانداق ئىشنى قىلىشقا مەجبۇر قىلمىدى. پەقەت بىزنىك بېكەت دائىرىسىدىن چىقىشىمىزغىلا يول قويمىدى. بىز پۈتۈن كۈن-تۈن ئەركىن هەركەت قىلىپ، "خېرىدار" كۈتەتتۈق. "خېرىدار" — غەيرى ئۇرۇش سېپىدىكى قىسمىنىك ۋەكىللىرى ئىدى. ئۇلار يېرىلىپ كەتكەن تاش ياتقۇزۇلغان هويلىدا بىزنى سەپكە تۇرغۇزۇپ قويۇپ، مۇهاپىزەتچى، قۇرۇلۇش خادىمى بولۇشقا لايىقلارنى تاللاپ ئېلىپ كېتەتتى.

ئىلگىرى بىر قىسمدا جەڭ قىلغان، دوختۇرخانىنىك كېسەلخانىسىدا تونۇشۇپ قالغانلار، كۆپ هاللاردا، مەشەدە قايتا ئۇچرىشاتتى ۋە دائىم دىگۈدەك يەنە مەشەدە بىر بىرىدىن ئايرىلىپ، تەرەپ-تەرەپلەرگە كېتىشەتتى.

مەن ئامبارنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بۇلۇڭدىن بىر ئورۇننى ئىگەللىدىم، كېچە-كۈندۈز تىزىمنى قۇچاقلاپ شۇ يەردە ئولتۇراتتىم. مەن، گويا هېسسىياتىم ئۆلگەندەك، هەمىشە سوغۇق نەزەر بىلەن قارايتتىم. "خېرىدارلار" "مال" كۆرگىلى كەلسە، مەن چىقمايتتىم، ئەسكەرلەر سودا-سېتىق قىلىشسا، ئارىلاشمايتتىم. رۇخسەت ئېلىپ

سرتلارغىمۇ چىقمايتتىم. رۇخسەت سورىغان بىلەن بەرىبىر ئىدى، بىكەتنىڭ سرتىغا چىقىپ، بىر-ئىككى سائەت ئايلىنىپ، بازاردا كۆڭىنگىنى سېتىپ، گازىر، يىمەكلىك ياكى خۇسۇسلار ئېچىتقان ئاق ھاراق سېتىۋېلىپ قايتىشنى خىيال قىلىدىغانلار تولىمۇ نۇرغۇن ئىدى.

مېنىڭ ساتقۇدەك ھېچ نەرسەم يوق ئىدى.

مېنىڭ ۋاقتىم كۆپ، ھەممىنى، جۈملىدىن لىدانىڭ ئانىسى بىلەن قىلىشقان سۆھبىتىمنىڭ تەپسىلاتىنى بىر قۇر ئەسلەپ ئۆتۈش ۋە چوڭقۇر ئويلىنىپ كۆرۈش مۇمكىن ئىدى. شۇبھىسزكى، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بېشىدىن ئىسسىق-سوغۇق ئۆتكەن، سەرگۈزەشتىلىرى تولا ئايال ئىدى! ئۇ ھەممىنى بىلەتتى، ھەممىنى ئالدىن مۆلچەرلىيەلەيتتى، مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولىدىغانلىغىمنى، ھەتتا بىرنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولىدىغانلىغىمزنىمۇ قىياس قىلالايتتى.

مانا ئەمدى مەن مۇشۇنداق ئادەم بولۇپ قالدىم، پۈتۈنلەي غەيرى ئۇرۇش سېپىدىكى خادىم بولۇپ قالدىم. ھېچقانداق ئەھۋالنى، ھېچقانداق ئەھۋالنى ئۆزگەرتەلمەيتتىم. ئىلگىرى مېنىڭدە خۇشاللىق، غايەت زور شاتلىق، ئىنتايىن زور شادۇخورامىلىق بولغان. ئۇ چاغلاردا، ھېچنىمە توغرىسىدا باش قاتۇرۇشنى خالىمايتتىم، گويا ئۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەندەك، ھەممىنى، ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك ئىدىم. لېكىن، ئۇ يەنە بىردىنلا كۆز ئالدىڭدا پەيدا بولدۇ! سەن سېنى دۇنيادىن ئايرىۋەتكەن قويۇق تۈمانىنى بۆسۈپ چىققان ئىكەنسەن، كۆرۈشۈڭ، ئويلىشىڭ، ئەتراپىنى كۆزىتىشىڭ كېرەك. بۇ بىكەتتە ئېزىتقۇ تۈمان يوق. بۇ يەردە

پەقەت چاڭ-توزان، چاشقانلارنىڭ پۇرىغى، توخۇ يۇرەك، پەرلىرى چۈشۈپ قوتۇرلىشىپ كەتكەن قۇشقاچلارلا بار. ئەسكەرلەرنىڭ بەزىلىرى قارتا ئويناپتتى؛ بەزىلىرى "مال سېتىۋېلىش كىنىشكىسى" دىن پايدىلىنىپ، قانداقتۇ ئايالىلارنى ئىزدەپ كېتەتتى، ئۇ يەردە بىرەر ئىش قىلغان-قىلمىغانلىغىدىن قەتئىي نەزەر، ئىشقىلىپ، ھامان پو ئېتىپ كېلىشەتتى...

بىر كۈنى، ئۆزۈم تۇرىدىغان بۇلۇڭدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ساقلىقنى ساقلاش — يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىغا بېرىپ، چېچمىنى ياساپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدىم — بولمىسا، پىتلاپ كېتىشىم مۇمكىن ئىدى. پىت غەم-ھەسرەتتە قالغان، دەرت-ئەلەم تارتۇاتقانلارنىڭ تېنىدە ئۇۋۇلاشقا تولىمۇ ئامراق — بۇ مېنىڭ ئاكوپتا ھاسىل قىلغان تەجرىبەم. خالتىنى پەرتۇق قىلىپ تارتۇالغان بىر ئەسكەر گال ئۇستىرا بىلەن ماڭلاي چېچمىنى گىرتتىدە كېسۋېتىۋىدى، بېشىم بىرئاز يەڭگىللەپ قالغاندەك بولدى. پولدىكى بىر دۆۋە قېنىق رەڭ چېچمىغا لەپىدە قارايۋىدۇم، ئۇ قوڭۇر، ئاق، بوز چاچلارغا ئارىلىشىپ كەتتى.

مەن كەتتىم. ھازىر ئۇ چاچلارنىڭ ماڭا نىمە كېرىكى؟ مېنىڭ ماڭلاي چېچىم قىممەتلىكمۇ؟! قولىدا ئىسرىقدان تۇرغان پوپ گارموننى نىمە قىلاتتى!

شۇ ئارىلىقتا مەن ئىگەللىگەن بۇلۇڭنى بىرەيلەن ئىگەللىۋاپتۇ. مەن ئۇنىڭ بوشتىپ بېرىشىنى ئەدەپ بىلەن ئىلتىماس قىلدىم. ساغۇچ چاچلىق ئۇ ئەسكەرنىڭ بوشىتىپ بەرگۈسى يوق ئىدى، ماڭا قاراپ قويۇپ، شۇ ھامان نەرسە-كېرەكلىرىنى بىر چەتكە يۆتكىدى. ئۇ يەنە بىرئاز تاكاللاشسا، ئۇنىڭ ئەدىۋىنى تازا بېرەتتىم.

ماڭا يېقىنلا يەردە بىر شاكشى ئولتۇراتتى، بىر توپ ئادەم ئۇنى ئورىۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى. ئۇنىڭ ھەربى ئۇنىۋانىمۇ، مەجەز-خۇلق ۋە سۆزلىتىمۇ مۇتەھەم شېستوپالوۋغا بەكلا ئوخشايتتى. ئۇمۇ شېستوپالوۋغا ئوخشاش كۈلكىلىك گەپلەرنى قىلاتتى. ئۇ ناھايىتىمۇ نۇرغۇن كۈلكىلىك لەتىپىلەرنى بىلەتتى. قىسقىسى، مۇنداق يېگىت دوزاقتىمۇ قىزىقچىلىق قىلىپ كۈن ئالالايتىتى. ئەسكەرلەر بىردەم ھىكايە سۆزلىگۈچىنىڭ ئاغزىغا چوڭقۇر مېھىر بىلەن قارىسا، بىردەم چىقىراپ ئۆزلىرىنى ئارقىغا تاشلاپ، ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلەتتى ۋە ھەدەپ قوللىرى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتەتتى. مەنمۇ قۇلاق سېلىشقا باشلىدىم.

— شۇنداق، خوش، يېلىمې بوۋاي يېغىندىن ئۆيىگە قايتىشىغا، مومای: "نىمە يېغىن ئىكەن ئۇ؟ نىمىلەر قارار قىلىنىدى؟" دەپ سوراپتىكەن، يېلىمې بوۋاي باشتا خۇپسەنلىك قىپتۇ، بېشىنى قاشلاپ: "ئۇلار بىزدەكلەرگە نىمە يېغىن ئاچاتتى!..." دەپتۇ. "ۋاي-ۋۇي، ئاتىسى، مۇغەمبىرلىك قىلما! ھەممىنى بىلىپ تۇرۇپ، ماڭا دېگۈك كەلمەيۋاتىدۇ! مېنى تىت-تىت قىلاي دەۋاتسەن..." دەپتۇ مومای. "ھىم، بوپتۇ ئەمىسە، — دەپتۇ بوۋاي ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ، — ئازاتلىق توغرىسىدا، يەنى باراۋەرلىك توغرىسىدا يېغىن ئېچىلدى. يېغىندا يەنە: "ھەر بىر ئايالنىڭ ئىككىدىن ئېرى بولسا بولىدۇ، دېگەن قارارمۇ بولدى." "ئۇمۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن — يېغىن بىكاردىن بىكار قارار قىلمايدۇ-دە! بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىلار بىر تۇققان ئاكا-ئۇكىدەك ئۆتۈڭلار، ئەمىسە..."

بېكەت گۈرىدە تەۋرەپ كەتتى، قۇشقاچلار پۇرۇلداپ ئۇچۇپ، دېرىزە ئەينەكلىرىگە ئۇرۇلدى، ياغاچ كارۋات ۋە بۇلۇڭ-پۇچقاقلاردىن

چاڭ-توزانلارنى پۈقۇرۇتۇۋەتتى، ئەسكەرلەر قىڭغىر-قىيسىق بولۇپ، ئۇ يان-بۇ يان يىقىلدى.

— ۋاي...ۋاي...يەي! — مېنىڭ ئاستىمدا بىرەيلەن ئىڭراپ، ھاسىرىدى، — بىر تۇقماق ئاكا-ئۇكىلاردەك، شۇنداقمۇ!؟ ۋاي-ۋۇي، بۇنىڭغا قانداق چىدىغۇلۇق! ۋاي...ۋاي...يەي!...

"بىز قانداق ياشايتتۇق؟ ئەگەر مۇشۇ شاڭشىدەك يىگىتلەر بولمىغان بولسا، دۇشمەن ئۇستىدىن قانداق غەلىبە قازىنالايتتۇق، ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى قانداق يېڭەلەيتتۇق، بالايى-ئاپەت ۋە ئوكۇشسزلىقلارنى قانداقمۇ تۇگىتەلەيتتۇق!" دەپ ئىختىيارسز بىرھازاغىچە چوڭقۇر خىيالغا چۆمدۇم، لېكىن خىيالىمنى مېنىڭ ئىلگىرىكى ئوپىراتسىيەدىن چىققانلار كېسەلخانىسىدىكى خوشنامىنىڭ ۋاقىرىغان ئاۋازى بۆلۈۋەتتى، ئۇ ھازىر بىكەت خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدە مۇھاپىزەتچى ئىدى.

— لوخۇبيۇ بارمۇ؟

— كىم؟ كىمنى ئىزدەيسەن؟

— لوخۇبيۇنى قىچقىرىۋاتامسەن؟ — سوردىم مەن.

— كىم، كىم ئۇ؟ — بىرنەچچە ئەسكەر تەڭلا قايتۇرۇپ سوردى.

— ھە، لوخۇبيۇ، دەۋاتىمەن! ئۇنى بىرەيلەن ئىزدەپ كەپتۇ.

مەن چېچىمنى يېڭىلا ياساتقاچقا، بېشىم مۇزلىغاندەك بولۇپ، شۇ ھامان چۇشگىنىڭ چېتىگە يېتىۋالدىم.

— بەلكىم يېلوفېيۇدۇ؟

— ھە، توغرا، — دىدى ھېلىقى ئەسكەر جەزمىلەشتۇرۇپ، — ئۇنداقتا، بۇ سەنمۇ، مىشا! — ئۇ كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتى، — پەملەكنى ئۇنتۇپلا كېتىپتىمەنا! — دىدى-دە، ھەيۋە-سۇر بىلەن

گەدەيگەچكە، گومۇش قىياپىتىگە كىرىپ، ئامباردىن چىقىپ كېتىۋې-تىپ، چۇشەكتە ياتقان، ھەربى خىزمەت ئۆتەشكە ئانىچە قىزغىنلىغى بولمىغان ئادەملەرنى ئەيىپلەش نەزىردە كۆزدىن كەچۈردى. ئۇلار يېنىچە يېتىپ تاماكا چەككەچ پو ئېتىشاتىتى، سەۋرى-تاقەت بىلەن مۇڭاپىق "خېرىدار" كۈتۈشەتتى.

مەن سىرتقا چىقىپ كەتتىم، پۇتلىرىم ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى، مېنى ۋەھىمە باستى. تۇنۇگۈن جاراھەتلەنگەن ئاقما تۆشۈك پەيدا بولغان ئىدى، ھازىر يېگىۋاشتىن تېگىلىپ داكىغا ئېسىپ قويۇلغان ياردار قولۇم بىردىنلا مۇزلاپ كەتتى. داكىنى يېشىۋې-تىپ، پۇرلاپ يانچۇغۇمغا سېلىپ قويدۇم، ھەربىي چاپانىنىڭ تۆگمە-لىرىنى ئېتىپ، ئاندىن تارتىپ رۇسلىدىم، تۇزەشتۇردۇم.

لىدا دەرۋازا يېنىدىكى تاش دۆۋىسى ئىچىدىن مۆجىزىدەك ئۇنۇپ چىقىپ، قۇرۇپ قالغان ئوت-گىيالار ئىچىدە، تېگى كۆكرىپ كەتكەن خىش تامغا يۆلىنىپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇراتتى. ئۇ يەنىلا بېشىغا سېرىق، دۇگلەك يۇمشاق بۆك كىيگەن، بويىنىغا يەنىلا ئاشۇ سېرىق رەڭلىك تۇلكە تېرىسىدىن ئىشلەنگەن شارپىسىنى ئورىۋالغان، بۇلاقتەك چولپان كۆزلىرى يەنىلا چاقناپ تۇرغان بولۇپ، ناھايىتى نازۇك-ناتۇۋان قىزچاقتەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ماڭا قاراپ يۇگۈردى، مەنمۇ ئۇنىڭغا قاراپ يۇگۈرمەكچى بولدۇم، بىراق، ياندىكىلەرنىڭ رەھىمسىز نەزىردىن ئۆزەمنىڭ ياماق چۇشكەن شىم، تورۇكلاپ تۇرىدىغان چوڭ بەتنىكە كىيۋالغانلىغىمنى، گوجەي يۆگۈلغانلىغىمنى، كونا ھەربى كىيىم كىيىۋالغانلىغىمنى، چېچىم چۇشۇرۇلگەن، چىرايىم ياداڭغۇ ئىكەنلىگىنى بىردىنلا بايقىدىم.

مەن توختاپ قالدىم. لىدا ئالدىمغا كېلىپ، ماڭا قولىنى سۇنماي،

چۆچۈپ قاراپ تۇرغىنىدا، چىشىمنى چىشلەپ سورىدىم:

ــ سەن نېمىشقا كەلدىڭ؟

ئۇ كەينىگە سەل داجىۋىدى، سېرىق پاتقاقتا مىلەنگەن تاشقا دەسسەپ تېيىلىپ كەتتى. مەن ئۇنى شۇ ھامان بىلىگىدىن تۇتۇۋالدىم.

ــ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ؟

ئۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي، ۋەھىمىلىك ۋە ئېچىنىشلىق كۆزلىرى بىلەن ماڭا قاراپلا تۇردى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مۇنداق ئېچىنىشلىق ھالەتنى ھېچقاچان كۆرمىگەن، ھەتتا ئوپېراتسىيەدىن چىققانلار كېسەلخانىسىدىمۇ كۆرمىگەن ئىدىم. بۇ ھال ئاخىر ئاچچىغىمنى كەلتۈردى، ئاچچىغىمدا نېمىلەرنى قىلىۋېتەتتىمكىن ــ تاڭ شۇ ئەسنادا، لىدا ئۇشتۇمتوت يېڭىنىڭ ئېچىدىن بىر پارچە خەتنى ئالدى.

ــ مەن...قارىغىنا...ماڭا خەت ئېلىپ كەلدىم.

ــ نېمە خەت؟

ــ لېئونىك ئەۋەتىپتۇ. مېنىڭچە... خەتنىڭ كەلگىنىگە ئۇچ كۈن بولغان... ئۇنى قايتۇرۇۋېتىپ نېمە قىلىمىز، دەپ ئويلىدىم...

ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇ كۈسۈرلىدى، قارىسام، ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولۇپتۇ.

ــ بۇ تازا چىرايلىق قىز ئىكەن! ــ كەينى تەرىپىمدىن بوغۇق ئاۋاز ئاڭلاندى. كەينىمگە بۇرۇلۇپ قارىدىم. ھويلىدا لاغايلاپ يۈرگەن ئىككى لۈكچەك مىجەز ئەسكەر بىزنى تاماشا قىلىۋېتىپتۇ. قارىغاندا، ئۇلار ئەسلىدە يېغىۋېلىش لاگېرىنىڭ ئادەملىرىدەك قىلاتتى، ــ تۇرۇپ قارتا ئويناۋاتتى، تۇرۇپ جىدەل ــ غوغا كۆتۈرىشەتتى، ھەمىشە قانداقتۇ ھۇنەرلەرنى چېقىراتتى، ئالدى ــ ساتتى،

سودا-سېتىق بىلەن شۇغۇللىناتتى، بۇ بېكەتتىن كېتىش خىيالىمۇ يوق، ئىشقىلىپ بۇ يەرگە ئۆگىنىپ قالغان، ئالدىنقى سەپكە بېرىشقا ئالدىرىمايتتى ــ ئۇ يەردە ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى.

لىدانىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى كۆكرىگىم بىلەن قوغدىماقچى بولدۇم.

ــ شۇنداق، قەددى-قامىتى كېلىشكەن! گۈزەل ساھىپجامال ئىكەن!

ــ بۇ تازىمۇ تەلەيلىك ئىكەن. مايمۇنىدەك ئاۋاق بىرنىمىنىڭ مۇشۇنداق بىر قىزنى قولغا چۈشۈرۈۋالغىنىنى قارىمامدىغان.

ــ بۇ ئاي-بۇ كۈنلەردە، بۇنىڭ ھېچ ۋەقەسى يوق. مۇھىمى، ئەرلەرگە خاس جاسارىتىڭ بولسا بولغىنى.

مەن جىددىلىشىپ ئەتراپىمغا قارىدىم، لىدا بولسا، خۇددى ئۆز ۋاقتىدا شاۋۇپي توغرىسىدا پاراڭ بولغاندا قىلغىنىدەك، مەنسىتمىگەن ھالدا كۆزلىرىنى قىستى. لېكىن بۇ يەردە، مەنستىمەسلىك ۋە باشقا ھەرخىل نازاكەتلىكلەر كارغا كەلمەيتتى! بۇ يەردە قاتتىق قوللۇق بولۇش، يامانراق بولۇش كېرەك ئىدى.

ھويلىدا ئەسكەرلەر بارا-بارا كۆپەيدى. بەزىلەر ئالچاڭلاپ، كىبىر كۆرسىتىپ، خەقلەرنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىشقا تىرىشاتتى. بۇ يەردە بىزنىڭ دوختۇرخانىدىن كەلگەن ھەمراللىرىمۇ بار ئىدى. ئۇلار، بىزگە كاشىلا بولمىسۇن ئۈچۈن، سالام-سائەت قىلىشىپلا كېتىشتى. ئۇلار ھېلىقى ئىككى ئادەمنىمۇ كېتىشكە دەۋەت قىلىشتى، لېكىن ئۇلارنى قانداقمۇ كەتكۈزەلىسۇن! دەۋەت-نەسىھەت قىلغاندىن سېرى، ئۇلار تېخىمۇ ئەزۋەيلىدى. تېخىمۇ نومۇسسىز گەپلەرنى قىلغىلى، تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ بىشەملىك قىلغىلى تۇردى.

بۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىغى ماڭا مەلۇم ئىدى. كۆزلىرىم دەرۋازا يېنىدىكى بۇلۇڭغا قويۇپ قويۇلغان هارۋىنىڭ تۆمۈر چاقىنى دىتلاپ قويدى. لىداموۇ بۇرۇلۇپ چاتنى كۆرۈپ، چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى ۋە لەۋلىرى ئۇنسىز قىمىرلىدى:

ــ ئۇنداق قىلما، مىشا، ئۇنداق قىلما!...

خۇداغا مىڭ شۈكرى، قاراۋۇل كېلىپ ئارىلاشتى.

ــ سىلەر نىمانداق خەقچە قادىلىۋالىسىلەر، هە؟ ــ قاراۋۇل هېلىقى ئىككى لۇكچەكنى قوغلىدى، ــ هەي، نىمە قىلىشۋاتىسەن؟ بەلكىم ئۇلارنىڭ بېشىغا بىرەر بەختسىزلىك كەلگەن بولغىيدى؟ ئۇيگە قايتىڭلار!

ئەسكەرلەر ئانچە خالىماي تارقىلىشتى. هېلىقى ئىككىيلەن ئالچاڭلاپ، شۆلگەيلىرىنى ئاققۇزۇپ، باشلىرىنى قاشلاپ، دەلدەڭشىگەن هالدا كېتىشتى.

ــ ئادەم بىكارچىلىقتا نىمە ئىشلارنى قىلمايدۇ دەيسىلەر؟ ــ قاراۋۇل لىداغا ئىشەنچ بىلەن قاراپ، كۆپچىلىكنى ئاقىلانەلەك تەلەپپۇزدا سۆزلىدى. كېيىن ئۇ بىر پەس ئويلىنىۋېلىپ، هۆكۈمەت ئىشىنى بېجىرگەندىكىدەك جىددى تەلەپپۇزدا قوشۇپ قويدى، ــ دەرۋازا سىرتىدىكى ئۇزۇن بەندىگە بېرىپ ئولتۇرۇڭلار.

مەن بىكەت دەرۋازىسى يېنىدىكى ئۇزۇن بەندىگە پۇتۇمىنىڭ ئۇچىغا قاراپ ئولتۇردۇم.

كوچىدا يولۇچىلار ئۇيان ــ بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇراتتى، لېكىن كۆپچىلىگى هەربىلەر ئىدى. ناهايىتى يالاڭ كىيىنگەن قىزلار مۇ ئۆتۈشتى. بۇ يەردىكى كۇبان قىزلىرى هەقىقەتەنمۇ قالتىس چىرايلىق كېلىدىكەن، لېكىن ناهايىتى بالدۇرلا سەمرىپ كېتىدىكەن. بۇ مە ــ

ئىشەتنىڭ ياخشىلىغىدىن، ئەتىمالىم، مۇڭە-چۈنى جىق يىگەنلىكتىن بولسا كېرەك. قاچانلاركىن، ئۇزۇن بەندىكىنىڭ ئۇستى تەرىپىدىكى زاراڭ دەرىخىدىن بىرتال شاخ سۇنۇرۇۋاپتىكەنمەن، شاخنىڭ بىخلىرى قولۇمغا يېپىشىپ قاپتۇ. كىمنىڭدۇ ئۆگزىسىگە ئېسىپ قويۇلغان رادىئودىن باھار ناخشىلىرى ئاڭلىنىۋاتاتتى.

ـــ مىشا! ـــ لىدا مېنى قىچقاردى، لېكىن مەن دەماللىققا ئاڭلىمىدىم، چۈنكى ئويـخيالىلىرىم ئۇنىڭدىن ناھايىتى يىراقتا، ئۆزەمدىنمۇ ناھايىتى يىراقتا ئىدى. ئۇ مۇرەمدىن ئاستا ئىتتەردى، ـــ مىشا!

ـــ ھە!

ـــ مىشا، نېمە بولدۇڭ؟ مـــشا! ـــ لىدا قولىنى ئاغزىغا ئاپىرىپ، بارمىغىنى چىشلىدى، ئاندىن مېنى يەنە ئىتتەردى، ـــ مىشا، بىرنېمە دېگىنە! ئەزىزىم، سۆزلىگىنە!

لېكىن، مەن سۆزلىيەلمەيتتىم. ئۆزەمنى زورىغا بېسىپ تۇراتتىم. مەن ئاغزىمدىن بىر ئېغىز گەپ چىقسىلا، ئۇن سېلىپ يىغلىۋېتىدىغاندەك، بېكەت يامان ئىكەن، دەپ ھال ئوقۇيدىغاندەك، ئۇ ـــ لىدا يېنىمدا بولمىسا قانچىلىك ئازاپلىنىدىغانلىغىمنى، يارامسىڭ ئاغزى يەنە ئېچىلىپ قالغانلىغىنى، ئۇنىڭ ئالدىدا شۇ تاپىتا ئاشۇ ھالىتىم بىلەن تۇرۇشنى زادىلا خالىمايدىغانلىغىمنى ئېيتىۋېتىدىغاندەك قىلاتتىم. مەن ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرگەن چۆچەكلەردە ھەمىشە تىلغا ئېلىنىدىغان ھېلىقى قامەتلىك، قابىل، باتۇر يىگىت بولۇپ قېلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. ئەگەر مەن راستلا ئۇ بولۇپ قالسام، راستلا چۆچەكلەردىكى پادىشا بولۇپ قالسام، ھۆكۈمرانلىغىم ئاستىدىكى جىمىكى ئادەملەرگە، بولۇپمۇ ياشلارغا، ھېچقاچان چىرايلىق كىيىم كىيىپ باقمىغان، يەنە كېلىپ دەسلەپكى ئىشقى-مۇھەببەت ئوتىدا

گۆیۇپ ـ پىشپ يۇرگەنلەرگە چىرايلىق كىيىم ـ كېچەكىلەر تارقىتىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈرەتتىم...ئۇرۇشنى مەڭگۈلۈكىكە ئاياقلاشتۇرالمىغان تەقدىردىمۇ، ھېچ بولمىغاندا ئۇنى بىركۈن بولسىمۇ توختىتاتتىم.

لېكىن، مەن بىر ئەسكەر، غەيرى ئۇرۇش سېپىدىكى ئەسكەر، بارلىق ئەسكەرلەرنىڭكىگە ئوخشاش چېچىم چۈشۈرۈلۈپ، تاقىر باش قىلىپ قويۇلغان. ئەمدى چۆچەكىلەرمۇ يوق، چۆچەكىلەر سۆزلەپ بولۇندى. ھازىر چۆچەك سۆزلەيدىغان ۋاقىت ئەمەس.

ـــ لىدا، ئەڭ ياخشىسى، سەن كەتكىن، ـــ دېدىم ـ دە، بەندىگىدىن قوپتۇم، ـــ ئاناڭغا مەندىن سالام ئېيتقىن! ئۇ كاللىسى ئۆتكۈر ئايال ئىكەن. سائا ئىنتايىن كۆيۈنىدىكەن. ئۇنىڭغا ئوبدان قارىغىن.

ـــ خوپ، خوپ، مىشا، مانا ماڭمەن. ھازىرلا كېتىمەن. مەن پەقەت بۇ خەتنى...

ـــ كەتكىن، لىدا!

بىز ئادەملەر ماڭىدىغان يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتۇق، كىشىلەر بىزدىن ئەگىپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى، بەزىلىرى بىزگە ئۇرۇلۇپمۇ قالاتتى. لىدا بىرنىمە دېمەكچىدىمىكىن، لەۋلىرى تىترەيتتىيۇ، ھېچنىمىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ يۈزىگە يېقىنلىشىپ، مۇنۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىدىم:

ـــ مىشا، سېنىڭدىن ئەندىشە قىلمەن! مىشا، سېنى بۇ يەرگە يالغۇز تاشلاپ قويۇشتىن ئەنسىرەيمەن. بىرەر ئىش كۆڭلۈڭگە كېلىپ قالسا...

ـــ ئۆتۈنۈپ قالاي، لىدا، سەن كەتكىن! ـــ مەن ئۇرۇپ قويغان زىرائ شېخىنى تاشلۇۋېتىپ، لېۋىمنى چىشلەپ، ئاسمانغا قارىدىم. ـــ

كەتكەن، ماڭا ھېچنىمە بولمايدۇ. مەن ئېيىق ئوۋلىغۇچى تۇرسام، — چاقچاق قىلغۇم بار ئىدى، لېكىن چاقچىغىم قالماشمىدى، گېلىمگە بىرنىمە تۇرۇپ قالغانىدەك بولدى. مەن ئاۋايلاپ ئۈنى كەينىگە ئۆرىدىم، — قېنى ئەمسە...

ئۇ ئىتائەتچانلىق بىلەن مېنىڭدىن ئايرىلدى، خۇددى مومايدەك تۇغۇلۇۋالدى. ماڭا لىدا دەرھال كەينىگە بۇرۇلىدىغاندەك تۇيۇلدى.

— ئارقاڭغا بۇرۇلمغىن.

ئۇ ناھايىتى ئاستا ماڭاتتى، گېپىمنى ئاڭلاپ، قوشۇلىدىغانلىغىنى بىلدۈرۈپ بېشىنى لىڭشىتتى... لېكىن يەنىلا كەينىگە بۇرۇلۇپ لەپپىدە قارىدى. ئۇنىڭ ھەسرەتلىك-مۇڭلۇق ۋە نۇرلۇق چولپان كۆزلىرى مېنى قىچقىراتتى.

— ئىتتىك ماڭغىن! — دەپ ۋاقىرىدىم-دە، قاراۋۇلنى بىر يانغا ئىتتىرىۋېتىپ، ھويلىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتىم.

مەن بەنچاڭغا ئۆزەمنى تاشلاپ، ھەربى پەلتوينۇم بىلەن بېشىمنى چۆمكەپ، بوقۇلداپ يىغلىدىم، تاكى يېشىم قۇرۇغىچە قاتتىق يىغلىدىم. ئاندىن دەرمانىم قۇرۇپ، لاسسدا بولۇپ ياتتىم. ئۆمرۇمدە تۇنجى قېتىم ئادەمنىڭ يۇرىگى ھەسرەتتىن قانچىلىك دەرىجىدە ئازاپلىنىدىغانلىغىنى چۈشەندىم. كىمدۇ بىرى پەلتوينۇمنى ئۈستۈمدىن ئاۋايلاپ تارتتى. مەن ھېلىقى ئىككى لۈكچەك قول سالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدىم-دە، — ئۇلار ئەسكەرلەرنىڭ ئاخىرقى بىر پەلتوسىنى ئوغرىلاپ، ھازاقتا تېگىشپ ئېچىشتىنمۇ يانمايتتى، — چاچراپ قوپتۇم.

— بىر شورىۋالغىن، راست گېپىم. — قاراڭغۇدا كىمدۇ بىرى يالتىراپ تۇرغان سىگار قالدۇغىنى سۇندى.

مەن سىگار قالدۇغىنى ئېلىپ قاتتىق شورىدىم، ھەتتا ئاغزىمنىمۇ كۆيدۈرۈۋالدىم.

— بىرەرسى ئۇرۇشتا ئۆلۈپتىمۇ؟ — سورىدى قاراڭغۇدا سىگار قالدۇغىنى بەرگەن ھېلىقى ئادەم.

— ئۆلۈپتۇ...

— مۇنداق ئىش قاچانمۇ ئاخىرلىشار؟ — ئۇ ئۆلۈغ-كىچىك تىندى، جىمىدى، بىردەمدىن كېيىن ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن پىچىر-لاپ دېيىلگەن پەندى-نەسىھەت ئاڭلاندى، — ياش يىگىت، ئۆلىغىن، ئەگەر ئىمكانىيەت بولسا...

مەن يەنە پەلتوىۇمىغا پۈركىنىپ، تېنىمنى ئىسىتىتىم، تاڭ سۈزۈلەي دېگەندە ئۆخلاپ قاپتىمەن. شۇ كۈنى، مەن سەپكە تىزىلغان چېغىمدا تاللاندىم ۋە تۈنجى "خىرىدار" بىلەن ئۆكرائىناغا كەتتىم. ئۇ يەردىن ئالدىنقى سەپكە بېرىش يېقىنراق، ئۆزەمنىڭ قوشۇنىنى تېپىشمۇ ئاسانراق ئىدى. ئەلۋەتتە، غەيرى ئۇرۇش سېپىدىكى قىسمدا قالالمايتتىم — مەن ھېلىمۇ يۇگۇرەلەيتتىم، ئوق ئاتالايتتىم، ئىشلىيەلەيتتىم، خىش-كېسەك، رېلىس توشۇش، ياكى سوپۇن ياساش ئىشىغا كەلسەك، ئۇنىڭغا كارغا كەلمەيتتىم، باشقا ئادەم تاپسىمۇ بولىدۇ.

ئىش-ۋەقە شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن، چۈشۈمدە كۆرگىنىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، لىدانى زادىلا كۆرمىدىم. مۇھەببەت تارىخىمدىمۇ يەنە سۆزلىگۈدەك ھېچنىمە يوق. كىتابلاردا، كۆپ ھاللاردا، ھەر خىل تاسادىپى ئۇچرىشىشلار تەسۋىرلىنىدۇ، لېكىن مېنىڭدە ئۇنداق ئىش يۈز بەرمىدى.

ئۇرۇش مېنى قاينامىغا ئېلىپ كىرىپ، بىر تۈەندىن يەنە بىر

تۆەنگە، بىر دوختۇرخانىدىن يەنە بىر دوختۇرخانىغا، بىر ئىش كۆتۈپ تۇرۇش بېكىتىدىن يەنە بىر بېكەتكە تاشلىدى. يۈرەكتىكى دەرت ـ ئەلەم ئاستا ـ ئاستا بېسىقتى، تورمۇزلانغان، غېرىبانە مۇھەببەت ـ ھېسسىياتىمۇ بارا ـ بارا سۇسلىشىپ، ھەممە ئۆز ئىزىغا چۈشتى. كەسكىن ـ جەڭ كۆنلىرىدە، گويا مۇھەببەت ئوتلىرىم ئۆچۈپ، بىر دۆۋە كۈلگە ئايلانغاندەك، مەڭگۈ، ئەبەدىل ـ ئەبەت قايتا ـ يانمايدىغاندەك بولدى.

يىللار كەينىدىن يىللار يورغىلىشىپ، نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. ھازىر ئۇرۇشنى ئەسلىسەم، خۇددى ناھايىتى يىراقتىكى ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا سوزۇلغان چۈشنى ئەسلىگەندەك بولىمەن، چۈشتىكى ناتونۇش، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە مېنىڭ بىلەن تەقدىرداش بىر يىگىت ھەركەت قىلىۋاتقانىدەك تۇيۇلىدۇ. "بەلكىم، قايتا ئۇچرىشىمۇ قالارمەن؟ مۇنداق ئىش پات ـ پاتلا بولۇپ تۇرىدۇ، ھەمىشە بولۇپ تۇرىدۇ!" دەپ تىنماي خىيال سۈرەتتىم. گەرچە ئۆتكەن ئىشلارنىڭ قايتىلانمايدىغانلىغىنى، ئۆمۈرۋايەت قايتىلانمايدىغانلىغىنى بىلسەمۇ، يەنىلا خىيال سۈرەتتىم، كۆتەتتىم، ئارزۇ قىلاتتىم...

مەن ۋەتىنىمنى سۆيىمەن، مۇنداق سۆيگۈ ـ مۇھەببەتنى ئىزھار قىلىشقا ماھىر بولمىساممۇ، خۇددى ئۆز ۋاقتىدا چىن دىلىمدىن سۆيگەن قىزغا ئۆزەمنىڭ ئىشقى ـ مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلالمىغىنىمدەك. بىزنىڭ بىپايان زىمىنىمىز، رۇسلارنىڭ بىپايان زىمىنى تولىمۇ كەڭرى. بىرەر ئادەم يۈتۈپ كەتسە، دەرمەھەل تاپقىلى بولمايدۇ.

لېكىن، بىرەيلەننى سۆيگەن، ئۇ بىرەيلەنمۇ ئۆزىنى سۆيگەن ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، مۇھەببەت توغرىسىدىكى ئەسلىمە

بولسۇن، مۇھەببەتنىڭ قايغۇ-ھەسرىتى بولسۇن، مەلۇم جايدا سېنى سېغىنىۋاتقان ئادەمنىڭ بارلىغىنى يادىڭغا ئېلىش بولسۇن، شۇنىڭ ئۆزىمۇ بەخت-سائادەت. بەلكىم، مۇرەككەپ-چىگىش، جاپا-مۇشەققەتلىك تۇرمۇشتا، ئادەتتىكى كۈندىلىك ئۇشاق-چۇشەك ئىشلاردا، ئۇ ئۆزىنىڭ ياشلىق چاغلىرىنى ئەسلىگەندە، يەڭگىللىك-ئازادىلىك ھېس قىلىشى مۇمكىن — مەلۇمكى، بىز بىر بىرىمىزنى ئەسلىگەن خاتىرىلەردە مەڭگۇ ياش، مەڭگۇ بەختىيارمىز. ھەرقانداق ئادەم، ھەرقانداق ۋاقىتتا ياشلىق باھارىمىزنى، بەختىيار يىللىرىمىزنى قايتىلمايدۇ. بەزىلەر بىزنىڭ بەختىيار يىللىرىمىز "ئازاپلىق" دېيىشىدۇ. ياق، ياق، بەخت-سائادەت ئازاپلىق بولمايدۇ، بۇ — توغرا ئەمەس! پەقەت بەختسىزلىكلا ئازاپلىق بولىدۇ!

بىر ئۆزۈم يالغۇز قالغىنىمدا، بۇ ئىشلارنى، كۆپ ھاللاردا، ئەسلەيمەن، چەكسىز قايغۇ-ھەسرەت بىلەن ئەسلەيمەن. بىزنىڭ ھېلىقى مەڭگۇ ئۇنتۇلماس، ئاجايىپ شائىرىمىز، مۇھەببەتنى ھەممىدىن بەك تولۇق، چوڭقۇر، ئىنىق ھېس قىلغان، قەدىرلىگەن ۋە يۇرىگى ئىشقى-مۇھەببەتكە شەيدا بولغان شائىرىمىز پۈشكىن مۇنداق قايغۇ-ھەسرەت توغرىلىق توختالغىنىدا: "مېنىڭ دەرت-ھەسرىتىم شات-خورامىلىق..." دەپ نەقەدەر ئاددى ۋە سەمىمى ئېيتقان دېسىڭىزچۇ.

ئايدىڭ كېچىلىرى، ئۇزۇلمەس ئاقار يۇلتۇز ئاسمان باغرىنى يېرىپ ئۆتكىنىدە، مەن ھەمىشە ئۆزۈم يالغۇز ئورمان ئىچىدە تۇرۇپ، ئۇ يۇلتۇزنىڭ قانداق چاقنىغانلىغىغا، ئاسمانىنى يېرىپ ئۆتۈپ ۋە يورۇتۇپ، قايەرلەرگىدۇ ئۇچۇپ كېتىدىغانلىغىغا قاراپ تاماشا قىلىشنى ياقتۇراتتىم. خەقنىڭ ئېيتىشىچە، نۇرغۇن يۇلتۇزلار ئاللە-

بۇرۇن ئۆچۈپتۇ، بىر تۇغۇلۇشتىن ناھايىتىمۇ ئۇزاق ۋاقىت ئىلگىرىلا ئۆچۈپتۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ نۇرلىرى بىزگە ئىلگىرىكىدەكلا چېچىلىۋېتىپتۇ، ئۇلار ھېلىمۇ بىز ئۈچۈن نۇر چېچىۋېتىپتۇ.

(1960 ــ 1972 ــ يىللار)

(«سۆھبەت ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ
1985 ــ يىللىق 4 ــ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **تۇرسۇن مەخسۇت**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **ئابدۇللا ئابلىز**

نېمىشقا بىر قۇلغىگنى ئېتىۋالسەن؟

ــ قىجا، دەرس ۋاقتىدا نېمىشقا دائىم بىر قۇلغىگنى ئېتىۋالسەن؟ ــ دەپ سوردى مۇئەللىم ئوقۇغۇچىسى قىجادىن.

ــ مۇئەللىم، سىز مېنى ھەمىشە دەرس بىر قۇلغىگدىن كىرىپ، يەنە بىر قۇلغىگدىن چىقىپ كېتىدىكەن دەيتتىڭىزغۇ! ــ دەپ جاۋاپ بەردى قىجا.

ئالىمجان ئانايەت تەرجىمىسى

خەلىق ئارتىسى

ئو. گانچار

كىرا پىكاۋنى ھەيدەپ كېتىۋاتقان شوپۇرنىڭ كەيپى باشقىچىلا ناچار ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە بىرنەرسە چۈشىدىغاندەك ئەمەس، ئىككى قولىمۇ ماشىنىنىڭ رولىنى خۇش ياقمىغاندەك تۇتاتتى، چىرايىدىن نارازىلىق چىقىپ تۇراتتى، ئاغزىمۇ ئېچىلمايتتى. بۇنىڭ ھەممىسى سىزگە گويا ئۇنىڭ بۇ ماشىنىنى ئىلاجسىز ھەيدەپ كېتىۋاتقانلىغىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەپتە ئاخىرى بولۇپ قالغانلىغىنى بىلدۈرۈۋاتقانلىغىدەك بىر ئالامەتنى كۆرسىتەتتى. بۇ يولۇچى ئۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈنلەي بىر ئاۋارىچىلىق بولۇپ قالغان! راستىنى ئېيتقاندا، كۆز يامغۇرى توختىماي يېغىۋېرىپ پاتقاقچىلىق بولۇپ كەتكەن بىر يېزىغا بېرىشنىڭ نېمە مەززىسى بولاتتى! ئېيتىڭا، بۇ يولۇچى ماشىنا قاتنىمايدىغان بۇ ياقا-ساقا يەردە بىرەر نەرسىنى ئۈنتۈپ قالغانمۇ-يا؟ يەنە كېلىپ، مۇنداق يولۇچىلارنىڭ تولىسىنىڭ مەجەزى غەلىتە كېلىدۇ، ئۆزىمۇ كاجراق بولىدۇ، بۇلارغا ئىش ياراتماق تەس؛ تاماكا چېكىپ قويسىڭىز چىرايى تۇتۇلۇپ كېتىدۇ؛ بىر يەرگە بارسا، ئادەمنى ساقلىتىپ، كىشىلەر بىلەن پاراڭغا چۈشكىنى چۈشكەن... يەنە كېلىپ مۇز توپ مۇسابىقىسىنىڭ بۇگۈن ئاخشامغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ قالغىنى، ھەر ھالدا بۇگۈن ئاخشامقى تېلېۋىزورنى كۆرۈشكە دەخلى قىلمىسلا بولاتتىغۇ.

كۆزىگە يېشىل سۇرمە سۇرۇۋالغان بۇيرۇمچى قىز ئۇنىڭغا ماشىنا ھەيدەشنى ئورۇنلاشتۇرغاندا: "سىز بىر ئازتىسنى سىلىپ ماڭسىز!" دىگەن ئىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇ قىز شوپۇرغا ئېتىبار قىلدىم دەپ ئويلىسا كېرەك.

ــ نىمە، بۇ شۇنداق شەرەپلىك ئىشمىكەن؟

ــ شۇنداق بولمايچۇ؟ سىزگە بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ياخشى پۇرسەت نەدە تۇرۇپتۇ، زىبرىكىپ يۇرگىنىڭىزدە تۇرمۇشىڭىزغا كۆكۈلۈك بىر مەزمۇن قوشۇلسا قوشۇلدۇكى...

ئىلىپ ماڭماقچى بولغان بۇ يولۇچى شوپۇرغا ناھايىتى يامان تەسىر بەردى. ئۇ مېھمانخانىدىن چىقىۋاتقاندىلا، شوپۇر ئۆز ئۆزىگە مۇنداق دىگەن ئىدى: ھەي، بۇ تازا ۋەسقىسى يوق ئادەمدەك تۇرىدۇ...ئۇنىڭ ئاغزىدىن قۇلاقنا خۇش ياقتۇدەك بىرەر ئېغىز گەپ چىقىدىغاندەك ئەمەس، يول بويى زىبرىكىپ ماڭىدىغان بولدۇم ــ دە. ئۇ ماشىنىنىڭ ئارقا بۆلمىسىدىكى بۇلۇڭدا تۇگۈلۈۋېلىپ پۇشۇلداپ ئولتۇرۇۋالسا، ئۇنىڭ پۇشۇلدىغىنىنى ئاڭلاپ ماڭماقتىن باشقا ئامال يوق. ئۇنىڭ بېشىغا كىيىۋالغان قالپىغى خۇددى خوتۇن كىشىلەرنىڭ بۆكىگە ئوخشايتتى، پەلتوسى ئۆزۈن ھەم تار، شارپىسىغا ئورۇۋالغان يۈزىدىن قۇشلارنىڭ تۇمشۇغىدەك ئۇچلۇق بۇرنى چوخچىيىپ چىقىپ تۇراتتى، بۇ ئەپتىدىن ھازىرلا چۈشكۈرىۋېتىدىغانىدەك كۆرۈنەتتى. ساقا توساتتىن ئۇچرىغان قەدىرلىك دوست ۋە يولداش ئەنە شۇ. ئۇ يادائىغۇ، سەل دوكراق كەلگەن بولۇپ، قولىغا ئەينەك قەغەزگە ئورالغان ناھايىتى چىرايلىق بىر باغلام قىزىلگۈلنى ئىلىۋالغان ئىدى، بۇ گۈلنى تېخى بەك ئاۋايلاپ، مەيدىسىگە يېقىن تىرىۋالغان ئىدى...بۇ كۈنلەر كەچ كۈز پەسلى كىرىپ قالغان كۈنلەر بولۇپ،

چوغدەك ئېچىلىپ تۇرغان بۇ گۈلىلەرنى ئۇ نەدىن تاپقانىكىن-تاك؟

يولۇچى ماشىندا ئوبدان جايلىشىۋالغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن شوپۇرغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، ئاندىن ئۆنىكىدىن بۇ يولنى بىلىدىغان-بىلمەيدىغانلىغىنى سىلىق-سىپايىلىق بىلەن سورىدى، ياخشى بىلمەن دىگەن جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ، ئىگىنى كاتەكچە گۈللۈك تېۋىت شارپىسىغا چۆمكىدى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇيقۇغا چۈشىدىغاندەك قىلاتتى.

شەھەر دائىرىسىدىن چىققاندا، شوپۇرنىڭ تاماكا چەككۈسى كەلدى. ئۇ ئۇزاقتىن بۇيان مۇندىق ئادەتكە كۆنۈپ قالغان بولسا كېرەك: ئۇزاق سەپەرگە چىقسىدىغان يولۇچىلارغا دۇچكەلگەندە، بولۇپمۇ جامائەتچىلىكنىڭ بېسىمى بىلەن تاماكىنى تاشلىغان يولۇچىلارغا دۇچكەلگەندە، ئۇنىڭ خۇمارى تۇتۇپ كېتىپ، ئىختىيارسىز هالدا قولىنى تاماكىغا ئۇزىتاتتى. قارىڭ، شۇ تاپتا يەنە خۇمارى تۇتۇپ قېلى قىچىشپ كەتتى. بۇ مەسىلە ئۇچۇن بىر دەتالاشنىڭ چىقىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى، بىراق، بۇ يولۇچى ئۆزىنى تۇتۇۋالدى ۋە ئەھە-ئۆھۇ قىلىپ يۆتىلىپ، ئۆزىنىڭ تاماكا ئىسى كىرىپ كەتسە قاقىلىپ كېتىدىغانلىغىدىن بىشارەت بەردى. ئەجىبا، يولۇچىنىڭ يۆتىلىپ كەتمەسلىگىمۇ كاپالەت قىلىش كېرەكمىدى؟ هەممە ئىشقا تەڭ يېتىشىپ كەتكىلى بولمايدۇ، دىگەن گەپ بار...شوپۇر دېرىزىدىنىڭ ئەينىگىنى چۈشۈرۈپ تاماكىسىنى تاشلىغاندا، يولۇچى سەل ئىرغاندى. ئۇ دېرىزىنىڭ كۆزىنكىنى مۇشۇنداق ئېچىپ قويىدىغان ئوخشىمامدۇ، دەپ ئەندىشە قىلغان بولسا كېرەك، بىسەرەمجان بولۇپ، ئورنىدا ئولتۇرالماي قالدى...قېرىشقاندەك، دەل شەنبە كۈنى

مۇشۇنداق بىر چاتاقچىغا توغرا كېلىپ قالغىنىنى قارىمامدىغان: ئۇنىڭ كۆڭلىگە يا ئۇ ئىش، يا بۇ ئىش ياقمايۋاتاتتى...ئەگەر ئۇ كوچا ئاپتوۋۇزىغا چۈشكەن بولسا، قىسىلىپ-يېنچىلىپ، كۆرىدىغىنىنى كۆرگەن بولاتتى...

ھاۋامۇ ياخشى ئەمەس، ھاۋا تۇتۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە شامال چەمپ تۇرغان، ماشىنا يولىنىڭ ئۈستىنى قاپ-قارا بۇلۇت بېسىۋالغان. يەنە كېلىپ سىم-سىم يامغۇرنىڭ دېرىزىسىنىڭ ئەينىگىگە شىپىتلاپ چۈشۈپ تۇرغىنى. چۈشتىن كېيىنمۇ كۈپكۈندۇز تۇرۇپ، خۇددى كەچ كىرىپ قالغاندەك، جاھاننى قاراڭغۇچىلىق قاپلاپ تۇراتتى. مۇشۇنداق ئوسال كۈندە، بۇ قەدىرلىك دوست زادى نەگە بارىدىغاندۇ، نىمە ئىشى باردۇ؟ مېھمانخانىسىدىن چىقماي، ئىسسىق، ياسداق، ئازادە ياتىغدا راھەتلىنىپ ئولتۇرسىچۇ، يا بولمىسا قاۋاقخانىغا كىرىپ، كاكتېلىنى سۈمۈرگۈچ بىلەن سۈمۈرۈپ ئولتۇرسىچۇ. بىراق، قەدىرلىك دوستىنىڭ نوچىلىغى تۇتۇپ كەتتى بولغاي، بۇنداق راھەتتىن كېچىپ سەپەرگە چىققىنىنى كۆرمەمدىغان، يول قىسقاراق بولسىچۇ كاشكى. گويا ئۆيلەنمىگەن ياش يىگىتلەردەك پۈزۈر كىيىنىپ، قولىغا گۈل كۆتىرىۋالغىنىچۇ تېخى. ئەمىلىيەتتە قالپىغىنىڭ ئاستىدىن ئاقىرىپ كەتكەن چېكە چاچلىرى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرغىنىنى بىلمەيدۇ.

بەزى كىشىلەرنىڭ ھەركىتىنى شوپۇر ئۆمۈرۋايەت چۈشىنەلمەيدۇ. بەزىدە كېزىككەن يولۇچىلار گويا ھەق-ناھەق توغرىسىدىكى ھەممە ئېتىراپ قىلغان قاراشلارنى قەستەن ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتكەندەك بىلىنىدۇ. دۇرۇس، ئارزۇ-ئارمانلىرى بىر يەردىن چىقىپ قالىدىغان بىرەر يولۇچىغىمۇ دۇچكىلىپ قالىدۇ؛ بىراق، دائىم ئۇچراپ

تۇرىدىغانلىرى مۇنداق كېلىدۇ: ماشىناڭغا چىۋىشۇپ، ئەتەي ئەۋەن تاپىلاقچى بولغاندەك قىلىدۇ ياكى بۇگۈنكى بۇ يولۇچىغا ئوخشاش، شەنبە ئاخشىمىغا ئاتىغان پۈتۈن پىلانلىرىڭنى بۇزۇۋېتىدۇ. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن شوپۇرنىڭ دوستى كېلىدىغانلىغىنى، مۇز توپ مۇسابىقىسىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن شاخمات ئويناىدىغانلىغىنى ياكى يېقىنراق جايدىكى كوفىخانىغا بېرىپ ئانچە-مۇنچە ئىچىشىدىغانلىغىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن — بۇگۈن چېخ پېۋىسى كېلىدۇ دەپ ئاڭلىغان ئىدى-تېخى، ھەي ئىست! شوپۇر ئىچىدە ھېلىقى بۇيرۇمچى قىزنى تىللاپ، يولۇچىغا ئاچچىغى بىلەن قاراپ قويىدى. ئۇ يولۇچىنىڭ نېمە ئۈچۈنىدۇر كۈلۈمسىرەۋاتقانلىغىنى، ئۇنىڭ ياداڭغۇ ۋە ئاق سېرىق يۈزىدە شوپۇر ئۈچۈن زادى چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر خىل مازۇزلۇق كەيپىياتىنىڭ ئەكس ئېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ-نىڭغا نېمە بولدى؟ كۆز ئالدىدىكى پاسكىنىلىشپ كەتكەن بۇ كۆرۈنۈمسىز يول ۋە بۇ يولنىڭ بويىدىكى شاخلىرى چىرمىشپ كەتكەن قاپ-قارا قۇرۇق دەرەخلەر ئۇنىڭغا تەسىر قىلىۋاتامدۇ-يا؟ يولۇچىنىڭ قايتۇرغۇچى ئەينەك ئىچىدىن شوپۇرنىڭ غەمكىن كۆزلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، شوپۇرنىڭ جاماڭغا قاراپ تاشلىماي دەپ، قوشۇمىسىنى تۇرۇۋالدى، ھەتتا قىمىرلاپ بۇلۇڭغىراق سۇرۇلدى. يولۇچىنىڭ يۈزىدىكى جىمجىتلىق ۋە خوشاللىق خىياللىرىغا پاتقان ھېلىقى ھالەت ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كەتكەن ئىدى!

— ئادەمنىڭ كۆڭلىنى سوۋۇتىدىغان ئەجەب ئادەمكىنا، — دەپ يولۇچىغا ئىچىدە باھا بەردى شوپۇر ۋە ئاغزىدا:

— بۇ گۈلنى كىمگە ئاپىرىپ بېرىسىز؟ — دىدى.

— بارغان يەردە لازىمى بار، — دىدى يولۇچى تۇتۇق ئاۋاز

بىلەن تىلىنىڭ ئۇچىدا. كۆڭلىدە بولسا بۇ شوپۇر بۇ ئىشنى سوردىمسا بولاتتى دەپ ئويلىدى.

گېپىمىزگە قايتىپ كەلسەك، ئەگەر شوپۇر بىرئاز يېقىنلىق ۋە سەمىمىلىك بىلدۇرگەن بولسا ئىدى، بۇ يولۇچى ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ مېڭىشنى خالايتتى، ئەسلىدە ئۇ ئەلگە قوشۇلايدىغان غەلىتە مىجەز ئادەم ئەمەس ئىدى، يول ئۇستىدە بولسۇن ياكى باشقا سورۇنلاردا بولسۇن، باشقىلار بىلەن ئاسانلا چىقىشىپ كېتەلەيتتى، بۇگۈن نېمىشقىدۇ ھەر ئىككىسىلا مۇشۇنداق تۇيۇقسىز كېلىپ قالدى. قائىدە بويىچە ئېيتقاندا، بۇ ئەسلىدە كۆڭۈلگە ئالغۇچىلىك ئىشمۇ ئەمەس ئىدى، بىراق، ئۇنىڭ كۆڭلى نازۇكراق بولسا كېرەك، مەيلى بىركىم ئۇنىڭغا دوستانىلىق بىلدۈرسۇن ياكى سەل-پەل يامان غەرەزدە بولسۇن، بولۇپمۇ توساتتىن، سەۋەپسىز ھالدا، يەنە كېلىپ بىلەر-بىلمەس ھالدا خەقنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ قويىدىغان يامان غەرەزلەرگە قارىتا ئىنتايىن سەزگۈر ئىدى.

يول بەك يىراق، قاپىغى ئېچىلمايدىغان بۇ شوپۇر بىلەن يەنە نەچچە ئون چاقرىم يولنى بىللە بېسىشقا توغرا كېلەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىككىسىنىڭ ئالەم ئۇچقۇچىلىرىغا ئوخشاش بىر بۆلىمىدە ئولتۇرغىنى، بىراق، سىلەر پۈتكۈل سەپەر ئۇستىدە ئاسماندىكى ئاكا-ئۇكىلاردەك ئىناق بولالمايسىلەر، سېنى يېنىڭدا ئولتۇرغان ھەمرىيىڭ قارشى ئالمايدۇ، ئۇنىڭ ئۇچۇن سەن يۈك بولۇپ قالغان. شۇنداق-تىمۇ، رول تۇتۇپ ئولتۇرغان قەدىرلىك دوست ھازىر ئۆزىنىڭ خىزمەت ئۇستىدە كېتىۋاتقانلىغىنى ھېس قىلىۋالغان بولسا، خالىسۇن،

خالىمسۇن، يولۇچىلارغا سىلىق مۇئامىلە قىلسا، قوپاللىق قىلمىسا، دىگەن ئۈمىدە بولسىمۇ...شۇنداق توك قاپاقلار بارىكى، ماشىنا ھەيدەپ كېتىۋاتسا، يولۇچىلارغا قىلچە يۇز-خاتىر قىلمايدۇ، خالىغانچە قوپاللىق قىلىدۇ-دە، نۇرغۇن يولۇچىلارنى رەنجىتىدۇ.

— مەجەزىڭىز يوق ئوخشىمامدۇ؟ — ناھايىتى يۈمشاقلىق بىلەن سورىدى يولۇچى بىردەمدىن كېيىن، — ئاغرىپ قالغان ئوخشىمامسىز؟ مەندە ئازراق ھىندىستان دورىسى بار، خىمىيىۋى دورا ئەمەس، ئۆسۈملۈك دورىسى...

— تېنىم ساق، — دىدى شوپۇر غوڭشۇپ — بىز ساناتورىيىگە كېتىۋاتمايمىز، ئۇ يەرگە بىز مىڭ قىلساقمۇ كىرەلمەيمىز... خوتۇنۇم جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ بىر ساناتورىيە قەغىزى تاپ، يازنىڭكى بولسۇن دەپ مېنى قىستاپ كېتىۋاتىدۇ. بىراق، بىزگە كىممۇ رەھىم قىلىپ يازنىڭ قەغىزىنى ئۆتۈنۈپ بەرسۇن! ماشىنىخانىنىڭ باشلىغى سىمىز خانىمى بىلەن بىرىپ ئاپتاپقا قاخلىنىدۇ، بىزگە نۆۋەت كەلگەندە، 1-ياكى 2-ئاي بولۇپ قالىدۇ...

— ئەمەلىيەتتە قىش كۇنىمۇ بەلەن، ئورمانلىققا بىرىپ قار تېيىلىشقا ياخشى.

— قار تېيىلىش، — دىدى شوپۇر كۆزگە ئىلمىغانىدەك ئاغزىنى ئۆمچەيتىپ. — سىز ھەقسىچان ھەر يىلى يازدا يا ۋارنادا، يا ئالتۇن قىرغاقتا دەم ئالىسىزغۇ دەيمەن؟

— گېپىنى قىراق، ئۇنداق ئىش يوق، مەن دەرەخ سايىسىدا ئولتۇرۇپ چىرىلداقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمغىلى ئۇزاق زامانلار بولدى... يا ئەتراپلارغا ئويۇن قويۇشقا چىقمەن، يا يۇرتۇمدىكىلەر چاقىرىپ ئىلىپ كېتىشىدۇ. ئۆتكەن يازدا تېخى دوختۇرخانىغا كىرىپ ئوپىراتـ

سیه قىلدۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم.

ــ ئاندىق بولسا، نىمشقا بۇ يوللاردا چېچىپ يۇرىسىز؟ ــ شوپۇرنىڭ يەنە ئۆچلۇگى تۇتىتى، ــ مۇشۇنداق ئوسال كۈندە بىزنى سۆرەپ يۇرىسىز... ئۆيىڭىزدىكى تېلېۋىزورنىڭ يېنىدا نەۋرىڭىزنى ئوينىتىپ ئولتۇرماي... گۇل ـ چېچەك كۆتىرىۋېلىپ يۇرگىنىڭىز نىمىسى... بىرەر خاتىرىلەش يىغىنغا قاتنىشامتىڭىز ـ يا؟

ــ ياق، ئىشلىنىدىغان يېرى بار، ــ يولۇچى ئۇنىڭغا ئاۋالقىدەكلا ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدىغان جاۋابىنى بەردى، گويا كوت ـ كوت قىلىپ سوراۋېرىپ كاللىسىنى ئېلىشتۇرغانىدەك، بېشىنى يەنە يۆمىشاق تېۋىت شارپىسىنىڭ ئىچىگە چۈمكىدى.

شۇ تاپتا شوپۇر ئۇنىڭ كۆزىدىن يوقىلىپ كېتىۋاتقانلىقى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. ھازىر ئۇنى قىزىقتۇرۇۋاتقىنى كۆز دالىلىرىنى كېسىپ ئۆتىدىغان كۆرۈمسىز سۇر رەڭ تاشيول بىلەن ئوپۇق بويلاپ ئاستا سۈرۈلۈۋاتقان بىر پارچە يامغۇرلۇق قارا بۇلۇتتىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك. پاتقاق چاچراپ ھەممە يېرىنى لاي قىلىۋەتكەن ماشىنىلار (ئاساسەن يۈك ماشىنىلىرى) ھە دەپ تاشيولدىن كېسىپ ئۆتۈپ، ئېتىز ـ دالىلاردا ۋە يېزىلاردىكى توپا يوللاردا چېچىشىپ يۈرەتتى. تاشيولدا جىقلا موزاي قاچىلىغان يوغان تراكتور پۈرقىرىتىپ ئىس چىقىرىپ، تارتىلداپ كېلىۋاتاتتى،... بۇ يوغان ـ كېلەڭسىز تراكتور شوپۇر بىلەن قېرىشۋاتقاندەك، ئىس ـ گازلىرىنى پۈرقىرىتىپ، پىكاپقا لاي ـ پاتقاقلارنى چاچرىتىپ، ئۇنىڭ كەينىدىن تارتىلداپ كەلمەكتە ئىدى، دېرىزىنىڭ ئەينىگىدىن لاي ـ لاتقىلار ئېقىپ چۈشۈۋاتاتتى، دەرغەزەپكە كەلگەن شوپۇر ئاچچىغى بىلەن تىللاپ، ئاندىن يولۇچى تەرەپكە ئۆرۈلۈپ دىدى:

ـــ كۆردىكىزمۇ بۇ ياۋايىنى؟ ئۇنى ئادەم دېگىلى بولامدۇ؟ بۇ ئەبلەخنى كۆلچەككە كۆمتۇرۈۋەتسەم ئىدىم. ئۇ چوقۇم چايخانىدا ئىچىپ مەس بولغان. تراكتور ھەيدەش خېتى بارىكەن تېخى! ھۇ بىشەم!

ـــ قەستەن قىلمىغاندۇ بەلكىم؟ ـــ دىدى يولۇچى ئىرەن قىلمىغاندەك.

ـــ قەستەن قىلمىغاندۇ؟ ـــ شوپۇرنىڭ تېخمۇ زەردىسى قايىنىدى. ـــ قەستەن قىلمىغان دېگەننىڭ مەنىسىنى ياخشى بىلىمەن! بۇنىڭ ھەممىسى كولخوز كادىرلىرىنىڭ قىلغان ئىشى. بۇ ئەبلەخلەر ماشىنا-تراكتور ھەيدەپ كەلگەندە، ھەرقانداق كىشى يول بوشتىپ بەرمەي مۇمكىن ئەمەس. گويا ئۇلار تاشيولدا ئەمەس، بەلكى ئۆز ئېرىدە ماشىنا ھەيدىشۇاتقاندەك...

ـــ ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىز بۇ يەرگە بۇرۇنمۇ كەلگەن ئوخشايسىز؟

ـــ ئەپسۇسكى، مېنىڭ دائىم كەلمەسلىگىم مۇمكىن ئەمەس. بەزىدە بەسەيگە كېلىمەن، بەزىدە ياڭيوغا كېلىمەن، يەنە كېلىپ ھەر كەلگىنىمدە مۇشۇنداق كۆڭۈلسىزلىككە يولۇقۇپ تۇرىمەن...ئۆتكەن يىل قىشتا قىزىلچا توشۇپ كېتىۋاتقان خۇمپەرلەر مېنى قەستەن بىر ئېرىقتا ئىتتىرىۋېتىپ، خۇددى خورازدەك تاڭ ئاتقىچە چىلاپ چىقتىم.

ـــ يوللار ھازىرمۇ تېيىلغاقتۇ؟ ـــ يولۇچى ئەنسىرەشكە باشلىدى.

شوپۇر ئۇنى بىر قورقىتىپ قويايى دەپ، ئەتەي يول بەك يامان، ئالدىمىزدىكى يول تېخمۇ ئوسال، ئۆزىڭىز كۆردىكىز غۇ، بۇگۈنكى ھاۋانىڭ ناچارلىغىنى، دىدى...

ـــ ئاۋايلاڭ، كەچقۇرۇنلۇقتا تۇمان ـ تۇتەك چۈشۈشى مۇمكىن.

ـــ مېنى قورقۇتماڭ، مەن ئەزەلدىن قورقۇنچاق، ـــ دېدى يولۇچى چاقچاق قىلغاندەك بوش ئاۋاز بىلەن.

ـــ سىزنى بىرسى قورقىتىۋەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ ـــ شوپۇر چاقچاقنى ئۇقماي، راستىنلا ئونىڭدىن سۇرۇشتۇرغىلى تۇردى.

ـــ كېچىگىمدىن ئاشۇنداق قورقۇنچاقكەنمەن، باشقا چاتاق يوق. تۆرىلىشىمدىن شۇنداق ئىكەنمەن، ـــ دېدى جاۋاۋەن ئارتىس خۇشخۇيلۇق بىلەن، ـــ مىسال ئۇچۇن ئالساق، بەزىلەر ئۆلە ـ تىرىلىشىگە باقماي، ھە دەپ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىشقا ئالدىرايدۇ، مەن بولسام ئىلا ـ جىكى بار ساقلاپ تۇرىمەن. ھازىر قارايدىغان بولسام، بۇمۇ بىر كەمچىلىك ھېسابلىنار، ئەمما بۇنىڭغا نىمە ئامال؟ ئىنسانلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئاجىزلىغى ئېتىراپ قىلىنغان ئىكەن ۋە ئۆزىنىڭ بۇ ئاجىزلىغىدىن خالى بولالمايدىغانلىغى بىلۈۋېلىنغان ئىكەن، مەنمۇ شۇنىڭغا قاراپ يەر يۈزىدىكى مۇشۇنداق "تۇغما ئاجىزلىق"نى ئىمكان قەدەر كەچۈرۈم قىلۈۋەتمەن.

ـــ دېمەك، ئارتىسلارمۇ كەمچىلىكسىز بولمايدىكەن ـ دە؟

ـــ تىرىك ئادەمدە كەمچىلىك بولماي قالامدۇ؟ ـــ دېدى ئارتىس سالاپەتلىك بىلەن.

ـــ شۇنداق ئىكەن، نىمىشقا بەزى كىشىلەر سىزدەك كاتتا كىشىگە شۇنچىۋالا چوقۇنۇپ كېتىدۇ؟ ـــ دېدى شوپۇر ئونىڭغا قاتتىق ـ راق تەگمەكچى بولۇپ، ـــ بايىقى بۇيرۇمچى قىز نىمىشقا سىزنىڭ ئېتىكىزنى ئاۋلا ـ ئاۋلىماستىنلا شاپاشلاپ كېتىدۇ؟ ـــ لېكىن ئۇ گېپىنى ئۈزۈۋۈلۈپ، چۆيۈندەك قاتتىق بوينىنى سەل ـ پەل قىمىر ـ لىتىپلا قويدى. ـــ سىز يولۇچىلارنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ، گەپنىڭ

يوغنىنى سوقسىز! بۇرادەر، مېنىڭ ئورنۇمدا سىز بولۇپ قالسىڭىز قانداق قىلاتتىڭىز؟ بەزى كېچىلىرى مېھمانخانىدىن چىققان مەسلەرنى جايىغا ئاپىرىپ قويۇشقا توغرا كېلىدۇ، بۇ نەملەر ئارقىڭىزدىن ۋالاقلىشىپ يامان گېپىڭىزنى قىلىدۇ، بەزىلىرى تېخى ۋال-ۋۇل قىنلاندىيە پىچىغىنى چىقىرىپ: "پۇلۇڭنى چىقار!" دەپ، قۇلىغىڭىزنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ۋاقىرايدۇ.

بۇ چاغدا، ئارتىسنىڭ يۈزىگە كۈلكە يۈگۈردى، يەنە بىرنەرسە ئېسىگە كەلگەن بولسا كېرەك. بىراق، بۇ قېتىم بىكارغا كۈلمىگەن ئىدى: باللىق چاغلىرىدا ئېتىزلىقتا كۆپ كۆرگەن، يوغان كامىرى بار بىر تۈپ قېرى سۆگەت كۆزىگە چېلىقتى، ئۇ چاغلاردا ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيتتى، ھارۋىدىكى سامان دۆۋىسىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، دادىسى بىلەن بىللە بۇ يەردىن ئۆتكەن ئىدى...سۆگەت بىشىدا قاغىنىڭ چاڭگىسىغا ئوخشاش قارا كۆرۈنىدىغان توپ-توپ ھاشارەت دۆۋىلىرى بار ئىدى، بۇ ھاشارەتلەر يىل بويى بۇ سۆگەتنىڭ تېنىنى شوراپ ئۆز ھايانىنى ساقلايتتى، لېكىن بۇ سۆگەتنىڭ جېنى بەك چىڭ ئىكەن، ھازىرغىچە ياشاۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئەۋرىشىم چۈۋىلىرى بېشىنى ئېگىپ، يېرىمىنى لەش بېسىپ كەتكەن كۆلچەككە چىلىشىپ تۇرىدۇ...

بۇ قېرى سۆگەتنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندىن كېيىنلا، ئاسمان بۇرجىگىدىن شېكەر زاۋۇتىنىڭ تۈرخۈنى ــ يەنە بىر تونۇش مەنزىرە كۆرۈندى. سېنىڭ ئارتىسلىق ھاياتىڭ مانا مۇشۇ شېكەر زاۋۇتى كۆلۈبىنىڭ سەھنىسىدە باشلانغان...ئېخ، بۇ تۈرخۈن خېلى بۇرۇندىنلا بار ئىدى! ئۇ زامانلاردا بۇ شوپۇر تېخى تۇغۇلمىغان ئىدى...ئەسلىمەلەر خۇددى قارا دولقۇندەك ئۇرغۇپ، يەنە ئۇنىڭ ئېسىگە كەلدى. سەن

بۇگۈنكىنى سۆيسەن، لېكىن ئاللىقاچان ئۇچۇپ كەتكەن كۆڭۈل ئاغرىقلىرى ئاۋالقىدەكلا يۇمشاق ئۇچەيلىرىڭنى تارتىۋاتقاندەك قىلىدۇ. ئۇ يىللار ھەقىقەتەن جاپا-مۇشەققەتلىك يىللار بولسىمۇ، لېكىن نەغمە-ناۋالار ياڭراپ تۇرغان، قىزغىنلىق ئۇرغۇپ تۇرغان تويلارنى قانداقمۇ ئۇنتۇغۇلۇق! بۇ يەردە قانچە-قانچە كېچىلەردىمۇ قىزلار-نىڭ چاڭىلداپ چىققىدىغان ۋە ئەرلەرنىڭ بوغۇلداپ چىققىدىغان لەرزان ناخشا ئاۋازلىرىنى بىرەر قېتىم ئاڭلىيالمىسەن... خۇددى قۇشقاچلار-دەك مەڭگۈ كەلمەسكە ئۇچۇپ كەتكەن بۇرۇنقى ئىشلارنى ئۆزەڭ بىلەن بىرلىكتە ئولتۇرۇپ قايتىدىن ئەسلەپ، ئۇنىڭغا يۆرەك كۆيە-لىرىنى بايان قىلىپ بېرىدىغان بىرەر كىشى چىقارمۇ دەپ قانچە-قانچە ئارزۇلارنى قىلىسەن. قاينام-تېشىپ تۇرغان ياشلىق چاغلار، جانجان دوستلار، تۇنجى مۇھەببەت باغلىغان پۇرۇزا كۆزلۈك قىزلار شۇ يەردە، ھەممىسى شۇ يەردە. ئۆتۈپ كەتكىنىگە ئۆزاق بولغان بۇرۇنقى ئىشلارنى ئەسلىگەنسىرە، ئادەمنىڭ كۆڭلى خوشال بولۇپ قالىدۇ، بىراق، رول تۇتۇپ ئولتۇرغان شوپۇرنىڭ جامالىنى كۆر-گەنسىرە، ئۆزەڭ قەدىرلەيدىغان ئۆتكەنكى ئىشلار توغرىسىدا ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەرمەكچى بولغان ئارزۇلىرىڭ بىردىنلا توزغاقتەك توزۇپ كېتىدۇ. كۆڭۈل سىرىنى مۇنداق يەردە تۆكۈپ بېرىشنى خالايدىغان قانداق كىشى بار ئىكەن!

ئەگەر رولنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان كىشى باشقا بىرى بولغان بولسا، ئۇ چاغدا سەن قوسغىدىكىنى ئېختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭغا تۆكۈپ بېرەتتىڭ، ئەلۋەتتە، بىراق، بۇ بۇرادەرنىڭ ئالدىدا... سېنىڭ قەلبىڭ، سېنىڭ ياشلىق باھارىڭ، سېنىڭ ھازىرغىچە تارتىشىدىغان قەدىناس دوستۇڭ، ھەتتا قەلبىگىدە ھېلىمۇ ياڭراۋاتقان

بۇرۇنقى چاغلاردىكى دوستلىرىڭ بىلەن بىللە ئېيتقان ناخشىلار بىر تېنىگە ئەرزىمەيدۇ! ھالبۇكى، سەن ئۇنىڭغا ئۆزەڭنىڭ ھايات يولۇڭنى قانداق قىلىپ مۇشۇ يەردىن باشلىغانلىغىڭنى، دوستلارنىڭ شۇ يىللاردا كالىغا مىنىپ، بۇ قەدىمىي پاتقاقلىق يولدا (ئۇ چاغدا تېخى قاراماي يېيىتىلمىغان ئىدى) سېنى پايتەختكە ئوقۇشقا ئۇزىتىپ ماڭغىنىنى سۆزلەپ بەرسەڭ بولامتى!

ئۇ ھېچ نەرسە دېمەستىن، ئۆز ۋاقتىدىكى ھېسسىياتلىرىنى كۆڭلىگە بىرمۇ بىر پۇكۇپ، مۆڭلىنىپ ئولتۇردى. توغرا، ئۇ بۇ ئىغىر جىمجىتلىقنى بۇزۇپ تاشلايدىغان بىر خىل ئۇسۇلنىڭ بارلىغىنى بىلەتتى ــ ۋاقىراپ بىر ناخشا ئېيتسىلا، كۆڭلىدىكى مۇڭ ــ ھەسرەتنىڭ كۆتىرىلىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. بىراق، ئۇ ھازىر ناخشا ئېيتالمايتتى، گەرچە ئۇنىڭ كۆڭلى شۇ تاپتا ئاللىقاچانقى ياشلىق دەۋرلىرىدىكى نەغمە ــ ناۋالىق كېچىلەردە ئېيتىلغان ناخشىلارغا ۋە بۇ نەغمە ــ ناۋالاردىن كېيىنكى ئىشقى ــ مۇھەببەتلىك مۇڭدىشىلارغا غەرق بولۇپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ ــ ئۇ چاغلاردىكى باغلاردا بەشىنچى ئاينىڭ ئايدىڭ كېچىلىرىدە، قىزلارنىڭ كۆزلىرىدىن چىن مۇھەببەت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇراتتى ــ دە!

لېكىن، تېخىمۇ كۆڭۈلسىز دىئالوگلار تېخى كەينىدە. پىكاپ تاشيولىدىن ئېتىزلىقلار ئارىسىدىكى توپا يولغا بۇرۇلغان چاغدا، چاتاقنىڭ چوڭى چىقتى: يول ئوڭغۇل ــ دوڭغۇل، يۈك ماشىنىلىرى قارا توپىلىق يولنىڭ ئۈستىدە ھەقىقەتەن ئادەمنى چۆچۈتكۈدەك كاتاڭلارنى پەيدا قىلىۋەتكەن ئىدى.

ــ ماڭالمايدىغان بولدۇق! بۇ يولدىن تانكىمۇ ئۆتەلمەيدۇ!

ــ پۇلنى كۆپرەك بەرسەم...

— قانچه پۇل بەرسىڭىزمۇ بىكار!

— سىناپ باقساق قانداق؟

— ئۇنداقتا، بۇ يەردە توپ-توغرا بىر كىچە تۇنەپ قالىمىز! ئۇ يەرگە پۇتۇنلەي پېتىپ كېتىشىمىز مۇمكىن! شۇنىڭغا ئۇنامسىز؟ ئۇنامسىز؟ — شوپۇر يولۇچىغا مۇشۇ گەپلىرى بىلەن تېگىپ، يەنە بىر تەرەپتىن تاشيولغا چۇشكەندىن كېيىن بېلىگىچە پاتقاقلىققا پېتىپ ياتقان "موسكۋىچ" پىكاپنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — مېنىمۇ ئاشۇنداق بولسۇن دەمسىز؟ — دىدى.

— بەلكىم توغرا ئېيتىۋاتقانسىز، — دىدى ئارتىس ئۇمىدسىزلىنىپ — بىراق قولۇمدىكى بۇ گۈلنى قانداق قىلىمەن؟ — ئۇ قولىدىكى قىزىل ۋە سېرىق قىزىلگۈللەرگە قاراپ خورسىندى.

— بىرلا ئامال — قايتىپ كېتىش، — دەپ تەكلىپ بەردى شوپۇر، ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بىردىنلا مۇز توپ مۇسابىقىسىنىڭ سورۇنى بىلەن ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان ھېلىقى بوتكىدىكى چېخوسلوۋاكىيىنىڭ بىرسىنى مارکىلىق ۋال-ۋۇل پۇڭا بوتۇلكىلىرى كەلدى. — يول ئۇستى قۇرغاق بولغان بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا باشقىچە ئامال قىلاتتۇق!

— بىرەر-يېرىم سائەت ئىچىدە قۇرۇپ بولالمايدۇ-دە؟

— ئۇنداق بولسا، مۇزلاپ قاتقىچە ساقلاش كېرەك! بىراق، بۇ گۈللەرنىچۇ... ئۇ يەردە ئىشلەتمەكچىمۇ؟

يولۇچى جاۋاپ قايتۇرۇش بۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى ئۇنىڭدىن بىر تال شوينا سورىدى.

— نېمە قىلاتتىڭىز؟ — شوپۇر ھەيران بولۇپ كۆزلىرىنى يوغان ئاچتى ۋە ئارقىدىنلا يۈك-تاقلارنى قويىدىغان جايىنى سىلاپ-

سپىلاشتۇرۇپ، ئاخىرى بىرىكمە تالادىن ئېشىلگەن چىگىلماچ بىر كاللەك شوينىنى تاپتى.

ــ بەللى، نىمىدىگەن ياخشى، يارايدۇ. ماڭا بىرئاز كېسىپ بېرىڭا...

شوپۇر شوينىنى كېسۇاتاتتى، يولۇچى ئەينەك قەغەز ئىچىگە ئورالغان گۈلنى ئاۋايلاپ يولنىڭ بويىغا قويدى، ئاندىن شوپۇرنىڭ قولىدىن شوينىنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ كونىچە كالىچىنى تېڭىشقا باشلىدى. تاڭغانىدىمۇ ناھايىتى قامىلاشتۇرۇپ، چىڭ ۋە پۇختا تاڭدى، گويا بۇنداق ئىشنى كۆپ قېتىم قىلىپ ئۆگىنىپ كەتكەندەك.

شوپۇر مەنستىمىگەندەك كۈلۈمسىرەپ، يولۇچىنىڭ غەلىتە ھەركەتلىرىگە گىدىيىپ قاراپ تۇردى.

بۇ قانداق ئويۇن؟ ئۇ نىمە قىلماقچى؟ ئارتىس كالىچىنى تېڭىپ بولۇپ، ئەينەك قەغەز ئىچىدىكى گۈلنى ئاۋايلاپ چىقاردى ۋە شوپۇرغا تاپىلاۋاتقاندەك قىلىپ:

ــ مەشەدە ساقلاپ تۇرۇڭ! ــ دىدى.

ــ نەدە، مەشەدە؟

ــ قاراڭ، مەشەدىن ئانچە يىراق ئەمەس، ئەنە، ئايەردە بىر چايخانا بار، شۇ يەردە ساقلاپ تۇرىسىز. ئازراق چاي ئىچۋالىسىز. تېزلا پۈتىدۇ، كېچىكمەيمىز...

ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرغان شوپۇر ئېسىنى يىغا-يىغمايلا، يولۇچى قولىنى پۇلاڭلىتىپ خوش دىدى-دە، تاشيولنىڭ تېپىلغاق يانپېشىدىن ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن مېڭىپ، توپا يولغا چۈشۈۋالدى.

توپا يولغا چۈشۈۋالغاندىن كېيىن، ئۇ يەنە كەينىگە بىر قاراپ، قاتتىقراق قىلىپ ئېيتتى:

ـــ ساقلاپ تۇرۇڭ، دىگىنىمىز دىگەن بولسۇن!

شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ قاتتىق تېڭىۋەتكەن كالىچى بىلەن پاتقاقلىق يولىنى ئاستا دەسسەپ، مالاچ-مىلىچ ئاۋاز چىقىرىپ كېتىۋاتقانلىغى ئاڭلاندى. شېكەر زاۋۇتىغا قىزىلچا توشۇيدىغان ماشىنىلار بۇ يولدا قاتناۋاتقىلى بىر ھەپتىدىن ئاشقان ئىدى، ھەم يولنىڭ ئۇستىنى پاتقاقتا مىلەپ چىلىقلىتىۋەتكەن ئىدى، ئەقلى-ھوشى جايىدا بولغان ئادەم بۇنداق ئەسكى يولدا چوقۇم ماڭماسلىغى مۇمكىن، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ئۇستىگە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكىنى، ئەمما بۇ غەلىتە ئادەم بۇ يولدا مېڭىۋەردى، گىرەلىشىپ كەتكەن ماشىنا ئىزلىرى ئارىسىدىن ئاۋايلاپ دەسسەپ كېتىۋەردى، بارغانسېرى يىراقلاپ، قارا بۇلۇتلۇق قاپ-قاراڭغۇ دالا ئىچگە كىرىپ كەتتى، كۆز يامغۇرىدىن كېيىن كۆپۈپ چىققان قارا توپىلىق يەر تەرەپكە مېڭىپ كەتتى.

ماشىنىلار تاشيول ئۇستىدە غۇيۇلداپ ئۇ ياقتىن بۇ ياققا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. سىم-سىم يامغۇر توختىماي يېغىۋاتاتتى. شوپۇر بولسا تېخىچلا يول بويىدا بۇ غەلىتە يولۇچىغا كۆز تىكىپ قاراپ تۇراتتى. يولۇچى ئۇنى ئەخمەق ئەتكەندە بۇ يەردە تاشلىۋېتىپ، ئۆزى ھە دەپ تاغنىڭ ئۈ تەرىپىدىكى خىرە-شىرە كۆرۈنۈپ تۇرغان كەنتكە قاراپ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، ئۆزىلا بىلىدىغان ئىشنى بېجىرگىلى كېتىۋاتاتتى. يولۇچى ئادەمنىڭ ئىچى پۇشقىدەك بىر خىل ئىچكى خىسلىتىنى كۆرسىتىپ، شوپۇرغا تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەندەكىدىنمۇ چوڭقۇراق تەسىر بەردى. ئېھتىمال، دەل مۇشۇ ئىچكى خىسلەت ئۇنى مۇشۇ يولغا ماڭغۇزغان بولۇشى، ئېتىزلىقلار ئارىسىدىكى توپا يوللارنىڭ ئويمان-چوڭقۇرى ۋە لاي-لاتقىلىرى ئۇستىدىن غەلىبە

قىلىشقا ئىلهام بەرگەن بولۇشى مۇمكىن. تېنى ئاجىز ئەمما ئىرادىسى چىڭ بۇ ئادەم ھېلىلا يول ئۈستىدە بوينىنى شارپىسىنىڭ ئىچىگە تىقۋېلىپ، ھەممە نەرسىدىن قورقۇپ-ئەنسىرەپ كېلىۋاتاتتى، بىر-دەم دېرىزىدىن شامال كىرىپ كېتەرمىكىن دەپ قورقاتتى، بىردەم تاماكىنىڭ ئىسىدىن قورقاتتى (ئۇ ھامان ئۆزىنىڭ قۇتلۇق ئاۋازىنى ئاسرايتتى!) ئەمدى بولسا ھېچنىمىدىن قورقمايۋاتقىنىنى قارىماي-دىغان! بىراق، ئۇنىڭ قانداق ياخشى-يامان ئەھۋالىغا دۇچكىلى-دىغانلىغى توغرىسىدا كىشىلەر ئېغىز ئاچماي تۇرالمايتتى!

"ھوي، قايتىپ كېلىڭ! تومو تېگىپ قالدۇ!" دەپ ۋاقىراپ ئارقىدىن قوغلىماقچى بولدى شوپۇر، ئەمما ئۇنداق قىلمىدى. ئۇ يولۇچىنى توختىتىۋېلىش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى بىلەتتى، يولۇچى چوقۇم لاي-پاتقاقلارنى كېچىپ، ھېلىقى مۇقەددەس جايىنى تېپىپ، ئاندىن قولىدىكى قىزىلگۈلنى تەقدىم قىلماقچى، ئاڭغىچە ئۇنى ھېچكىم قايتۇرۇپ كېلەلمەيتتى.

شۇڭا ئۇ ھازىر چايخانىغا بارمىسا بولمايتتى.

شوپۇر بۇ "ياۋا كۆڑگى گۈل" چايخانىسىنىڭ پۈكىيى ئالدىدا ئۆزى تونۇيدىغان كۆتۈچى ئايال گانيۇشانى كۆردى. ئۇ غەلىتە بىر شوخلۇق بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ:

— سىزنى بۇ يەرگە قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ — دىدى.

— يامان شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى. گانيۇشا، مېنى ھەمىشە مۇشۇنداق نەس بېسىپ تۇرىدۇ...

چاق بۇزۇلۇپ قالدىمۇ؟

— ئۇنىڭدىنمۇ يامانراق ئىش. ماڭا زورمۇ-زور بىر يولۇچىنى تېگىپ قويدى...بۇ ئادەم بىلەن بىللە مېڭىش تازا چاپا بولدى.

دېرىزىنى ئاچا-ئاچمايلا ھەپچۇش قىلىپ چۇشكۈرۈپ تۇرغان. تازىمۇ بويىنى قاتتىق، غەلىتە بىر ئادەم ئىكەن. تېخى خەلق ئارتىسى ئىمىش.

— ۋاي-ۋۇي، بۇ ھېلىقى بىزنىڭ ئىۋان كانانوۋىچ بولسا كېرەك! — كۆتۈچى ئايال خوشاللىغدا ۋاقىراپ كەتتى، كۆتۈلمىگەن بۇ خەۋەرنىڭ خوشاللىغدا يۈزى قىپقىزىل بولۇپ كەتتى. — مۇنداق ناخشىچى جاھاندا ئاز تېپىلدۇ! قېنى ئۇ؟

— ئۇزى مېڭىپ كېتىپ قالدى...قايسى بىر كەنتكە بارىمەن دەيدۇ...ئۇزىنىڭ ئاجىزلىغىغا باقماي، ئۇزەم كېتىۋېرىمەن دەيدۇ تېخى. مەن بولىدىغان بولسام، ئالتۇن تاغنى بېرىمەن دىسمۇ، مۇنداق قاپ-قارا پاتقاق دەريانى بولۇپ كەتكەن يولۇڭلاردا مېڭىپ يۈرمەيتتىم...

— شۇڭا سىز خەلق ئارتىسى ئەمەس-تە، — دىدى كۈلۈپ گانيۇشا. — سىزنى نېمە بىلەن كۆتسەم بولار؟

گانيۇشا قىلچە ئېغىر كۆرمىدى، چۈنكى شوپۇر ئۇنىڭدىن تاما قىلىپ، ئۇنى بىر مەزگىل ئەگىشىپ يۈرگەن، ئەمما بۇنىڭ ئۈچۈن بىر تەستەك يىگەن ئىدى، شۇڭا شۇنداق قىلىۋاتسا كېرەك، ئەھۋالدىن قارىغاندا، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇلار ئىككىسى بىر بىرىگە يېراقتىن ھۆرمەت قىلىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇۋاتقان بولسا كېرەك.

شوپۇر قوسۇمچە توق دەپ، بىر شېشە لىمون سۇيىلا ئالدى ۋە ئۇنى قولىغا ئايرىمچە قىياپەت بىلەن ئېلىپ، گويا ئۆزىنى باشقىلارغا يول ئۇستىدە قىلچە ھاراق ئىچمەي، پەقەت لىمون سۇيىلا ئىچىدىغان ئۇلگىلىك شوپۇر قىلىپ كۆرسىتىۋاتقاندەك، كىچىك بىر شىرەگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

چايخانىنىڭ بۇلۇڭىدا شېكەر زاۋۇتىنىڭ ياشلىرى يەپ-ئىچىپ تازا قىزىشىپ ئولتۇرغان ئىدى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، بىرى مۇكاپات ئالغان، قالغانلىرى كېلىپ ئۇنى مۇبارەكلەپ ئىچىشۇاتقان بولسا كېرەك. ئۇدۇلدىكى بۇلۇڭدا يىراق يول بېسىپ كەلگەن بىرنەچچە شوپۇر ئازادە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشۇاتاتتى، ئۇزايمدىن پۇرىمۇ ئېچىشكەندەك تۇرىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ شىرەسىنىڭ ئاستىدىكى قاراڭغۇ بىر يەردە ماركىسى يوق بوتۇلكىلار تۇراتتى. بىزنىڭ بۇ شوپۇرىمىز ئۆزەمنى تۇتۇۋېلىشنى بىلدىغانلىغىمنى كۆپچىلىك كۆرسۇن دەپ، لىمون سۇيىنى ئېلىپ، چايخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوقچىيىپ ئولتۇرۇۋاتقان ئىدى.

ئەمما ئۇ قانداقتۇ سەل قورۇنۇپ، نىمىگىدۇ بىئارام بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. بىر ئىستاكان لىمون سۇيىنى ئىچىپ بولۇپ، ئەتراپىغا دىققەت بىلەن قاراپ قويۇپ، گانيۇشانىڭ ئالدىغا باردى-دە، سەل ئېگىلىپ، ئۇنىڭدىن سەمىمىلىك بىلەن سورىدى:

— ئېيتىڭا، مېنىڭ يولۇچى مېھمىنىم دالىدا ئېزىپ-تېزىپ كېتەرمۇ؟ كەچ كىرەي دەپ قالدى، مەن ئۇنىڭغا ئىگە بولۇشۇم كېرەك-تە...

— ئۇڭان كانانوۋىچ بۇ يولغا بىزدىن پىششىق، — دىدى گانيۇشا شوپۇرنى خاتىرجەم قىلىپ، — ئاڭلاڭ، بۇ يول ئۇنىڭ كونا مەھەللىسىگە باردىغان يول. بۇنى ئۇنىڭ ياشلىق چاغلىرىدىكى يولى دىسەكمۇ بولىدۇ...

— ئۇ يەردە تۇققانلىرى بارمۇ؟

— ھېچ تۇققىنى قالمىغان، ئۇرۇشتىن ئىلگىرى ئاتا-ئانىسىنى قېتىغا ئاپىرىۋالغان...

ــ ئۇنداق بولسا، قولىدىكى گۈلنى كىمگە ئاپىرىدۇ؟

ــ ھم، بۇنى دەپ كەلسەك گەپ جىق. ئۇنىڭ بىرىنچى سۆيگىنى ئەنە شۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان، تۇنجى سۆيگىنى، ئۇقتىڭىزمۇ؟ بىر مۇئەللىمە قىز، ناھايىتى ياش ئىكەنمىش، بىراق، بۇرۇنلا سىل كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتىكەن... قارالچۇ، ئۇ تېخىچە ئۇنتۇپ قالمىغان! نىمىدىگەن كۆيگەن، ئۆزى مۇشۇ چاقچىچە بويىتاق ئۆتۈۋېتىپتۇ. ئويلاپ بېقىڭ، ئۇنىڭ مۇھەببىتى نىمىدىگەن كۈچلۈك. ئەمما بەزىلەر قاراپ تۇرۇپ، دۇنيادا مۇھەببەت دېگەن نەرسە قالمىدى دېيىشىدۇ. ئۇ ھەر كۈزدە مۇشۇ يەرگە كېلىپ، ئىكىكىسى ئوبدان ئۆتكۈزگەن بىر كۈننى تالىلاپ، قىزنىڭ قەبرىسىگە گۈل سانچىپ قويىدۇ... راس ئەمەسمۇ، بۈگۈنكى زامانىنىڭ ئادەملىرى ئىچىدە مۇھەببەتكە مۇنداق سادىق ئادەملەر كۆپ ئەمەس!

ــ ۋاي-ۋۇي، مۇنداق دەڭا... مۇنداق ئىش ئىكەن-دە، ــ دېدى شوپۇر ئىچىگە تىنىپ ۋە بىر تال تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ.

ــ نىمە بولدىڭىز، خەت تونۇمامسىز؟ ــ دېدى گانيۇشا ئىشكنىڭ يېنىدىكى تاختىنى كۆرسىتىپ، ــ بۇ يەردە تاماكا چېكىشكە رۇخسەت يوق.

ــ كەچۈرۈڭ، كۆرمەپتىمەن، ــ دېدى ئۇ پەلەمپەي سۈپىسىغا چىقىپ خۇمارىنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئاستا ئىشىك تەرەپكە قاراپ كېتىۋېتىپ.

ئۇ ئىشىك ئالدىدىكى پەلەمپەي سۈپىسىدا خېلى ئۇزاق تۇردى. ئەمما ئۇ ئۆيگە قايتىپ كىرىپ، يەنە گانيۇشانىڭ ئالدىغا بېرىپ، دېدى:

ــ ئۇ كىشى تېخىچە قايتىپ كەلمەيۋاتىدا. مېنى كۈتۈپ تۇرۇڭ

دىگەن ئىدى تېخى.

كۆتۈچى ئايال يەنە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

ــ قايتىپ كېلىمەن دىگەن بولسا چوقۇم كېلىدۇ، ــ دىدى.

ــ ئۇنداق دىگەن بىلەن كەچ بولۇپ كەتتى ئەمەسمۇ...

ــ ئېھتىمال مەكتەپتە ھايال بولۇپ قالغان بولسا كېرەك، ــ دىدى گانيۇشا پەملەپ. ــ ئۇ كىشى ئۇ يەردە باللار ئومۇمىي خور ئۆمىگىگە قوشۇمچە دەرس بەرگەن، يەنە تېخى ئۇلارغا بىر گاڭچىن تەقدىم قىلغان... ماڭمۇ بىر نەرسە سوغا قىلغان، ــ ئۇ چىرايلىق كۆلۈپ قويدى. ــ تويۇمدا ئۇ بىزگە ئىمزاسى بىلەن بىر پاتىغون تەخسىسى ئەۋەتىپتۇ، مەن ئۇنى بەك قەدىرلەپ ساقلاۋاتىمەن. كونىراپ كەتمىسۇن دەپ پەقەت چوڭ-چوڭ بايرام كۈنلىرىلا ئاڭلايمىز.

شېكەر زاۋۇتىنىڭ ياشلىرىدىن بىرى كېلىپ، بەستىلىك يەلكىسى بىلەن شوپۇرنى ئەدەپسىزلەرچە قېقىۋېتىپ، كۆتۈچى ئايالغا دىدى:

ــ تۇزلىغان تەرخەمەكتىن يەنە بىرئاز ئەكىلىپ بېرىڭ، يەنە ئىككى بوتۇلكا شامپانسكى.

شوپۇر مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ:

ــ بەللى، تەرخەمەك بىلەن شامپانسكى ئىكەن تېخى...، ــ دىدى.

ــ سىزدىن سوراۋاتقىنىم يوق، ــ دىدى قىلچە يۇز-خاتىرە قىلماي ياش بالا.

ــ بولدى، بولدى، چوقۇلاشمىساڭلار بولمامدۇ! ــ دىدى گانيۇشا ئارىغا كىرىپ. ــ بۇ يەر ئۇرۇشدىغان يەر ئەمەس!

كۆتۈچى ئايال ئارىغا كىرىپ، جەدەلنى بېسىقتۇرۇپ قويغان بولسىمۇ، شوپۇر يەنىلا ئازار يىگەندەك بولۇپ، خاپىچىلىق بىلەن تاما-

كسىنى تۇتاشتۇردى-دە، تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى. ئارىدىن بىر تال تاماكا چەككۈچىلىك ۋاقىت ئۆتتى.

ئۇ پەلەمپەي سۈپىسىدا تۇرۇپ، قاتىتىق ئەپسۈسلىنىش ۋە بىئا-راملىق بىلەن، قاپ-قاراڭغۇچىلىققا پاتقان يولغا يېنىش-يېنىش تەلمۈ-رۈپ قارىغىلى تۇردى، ئۆزىگە كۆپ ئاۋارىچىلىق سالغان ھېلىقى يولۇچى مېھمانىنى قايتىپ كېلىۋاتامدىكىن دەپ كۆز يۈگۈرەتتى. چۈنكى، يولدا بىرەر ئىش تۇغۇلۇپ قالىدىغان بولسا، ئۇ مەسئۇلىيەت-تىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى: نېمىشقا بىر ئامال قىلىپ ماشىنىنى ئالدىغا ھەيدەپ بارمىدىڭ؟ نېمىشقا يولۇچىنى ئۆز جايىغا ئاپىرىپ قويمە-دىڭ؟ نېمىشقا ئۇنى مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن دالىدا تاشلىۋېتىپ، ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەردىڭ؟ دىگەن سوراقلارغا قالاتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئەگەر ئوبدان ئويلىنىپ چارە-ئامال ئىزدىسە، ماشىنىنى تەسلىكتە بولسىمۇ ھەيدەپ بارغىلى بولاتتى، "موسكۋىچ"تەك پات-قاقتا پېتىپ قالماسلىغى مۇمكىن ئىدى، يەنە كېلىپ، بۇ پىكاپنىڭ ماتورىنى يېڭىلا ئوڭلاتقان بولۇپ، چاتاق-پاتاقمۇ چىقمايتتى.

چايخانىنىڭ ئايۇنىدىن ئايلىق تۇرمۇشى ئاڭلانىدى، شوپۇر تۇرمۇش چىقتان تەرەپكە قاراپ ماڭماقچى بولدى، قارىۋىدى، ئىشككە قارى-غۇچى ئادەمىمۇ دالدا تامغا يۆلىنىپ، ئۆزى يالغۇز تاماكا چېكىپ تۇرۇپتۇ.

— سىز ئىۋان كانانوۋىچنى ساقلاۋاتامسىز؟

— ، ھە شۇ كىشىنى ساقلاۋاتىمەن، توغرا ئېيتتىڭىز.

— ھەي، بىچارە ئادەم تارتقۇلۇقىنى ئاز تارتىمىدى...ئۆزىنزە ياخشى ئادەم جۇمۇ...

بىر يۇڭ ماشىنىسىنىڭ ئۇستىدىكى بىرزىنت شامالدا لەپىلدەپ

ئۇچۇپ تۇراتتى. شوپۇر بىردەم قۇلاق سېلىپ، يەنە چايخانىغا كىردى-دە، ئۆزى تېخى ئىچىپ بولالماي قويۇپ قويغان لىمون سۇيى تۇرغان شىرەنىڭ قېشىغا بېرىپ ئولتۇردى. كۇتۇچى ئايالنىڭ سورىماقچى بولۇپ تىككەن كۆزنىگە قاراپ بېشىنى چايقاپ: كەلمىدى، نىمە قىلسام بولىدىكىن دىگەن ئىشارىنى بىلدۈردى.

ئۇزاق ئۆتمەي، ئارتىس قايتىپ كەلدى. ئۇ ئىككى مەھەللىلىگىنىڭ ھەمراللىغدا، مەھەللىدىكىلەر بېرىپ تۇرغان كۇنلۇكنى كۆتەرگەن پېتى پەلەمپەيدىن چىقىپ كەلدى. ئىككى مەھەللىلىگى پەلەمپەي سۈپىسىغچە ئۇزىتىپ چىقىپ، خوشلىشىپ قايتىپ كەتتى، ئۇلار باشقا جايغا بېرىشقا ئالدىراۋاتقان بولسا كېرەك، بىراق ئۇ ئان كانا-نوۋىچ ئارىلىقتا خېلى ۋاقىتقىچە تۇردى: ئېگىلىپ، سۈپۈرگە بىلەن ئايىغىنىڭ ئۈستىدىكى لايلارنى سۈرتۈپ ئېرىغدىدى، ئاندىن چاي-خانىنىڭ ئىچىگە كىردى. ئۇ خېلى جان كىرىپ، ئىسكەتمۇ تۇزۇلۇپ، ياشىرىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ خۇددى سەھنىدە تۇرۇۋاتقاندەك-كىدەك، ئىككى ياندىكى كىشىلەرگە ئېگىلىپ سالام بەردى، ئاندىن پۇكەينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— بىزنىڭ ئايال خوجايىنىمىز ھەمىشە چىرايلىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، — دىدى ۋە گانيۇشاغا قاراپ ئىللىق كۈلۈپ قويىدى، خوشال-لىغدا گانيۇشانىڭ مەڭزى ئانارەك قىزىرىپ، كۆزلىرى چاقناپ كەتتى.

— بىز سىزنىڭ غېمىڭىزنى يىدۇق، ئىۋان كانانوۋىچ، — دىدى گانيۇشا ناخشا ئېيتقاندەك قىلىپ، — ھاۋانىڭ بۇزۇقلۇغى، يولنىڭ ناچارلىغى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ياياق ماڭغىنىڭىز...

— ئەلە-مەلىدىكىلەرنىڭ يارىدىمى بار يەردە ھېچ ئىش تۇغۇل-

مايدۇ، ــ دېدى ئۇيغان كانانوۋېچ سەل ئۆزىگە ئىشەنگەندەك قىلىپ، ــ ئۇلار مېنى تراكتور بىلەن چوڭ يولغا ئېپچىقىپ قويدى، خىيالىڭىزغىمۇ كەلمىگەندۇ بۇ ئىش.

ــ ئەلە ــ مەلىدىكىلەر ئەجەب ياخشى ئىكەن، ــ دەپ ماختىدى گانيۇشا.

ــ گەپنىڭ راستى، مەن ھەتتا خىجىل بولۇپ قالدىم، مەندەك بىر ئادەمنى تراكتور بىلەن ئۇزىتىپ قويۇشتى...

ــ ئەلە ــ مەلىدىكىلەر توغرا قىپتۇ، بۇنچىلىك ئىشقا نېمە بولغۇدەك، ــ دېدى گانيۇشا قەتئىلىك بىلەن، ــ بەدىنىڭىزنى ئىسسىتقۇدەك سۇيۇق ــ سەلەڭ بىرنەرسە ئەكىلىپ بېرەيمۇ، ئېۋان كانانوۋېچ؟

ــ ماروژنىڭىز بارمۇ؟ ــ دېدى ئۇ قىزىقچىلىق قىلىپ، ــ ئۆزىڭىز بىلىسىز، مەن ماروژنىغا بەك ئامراق. بىراق، كېكىرتىگىمنى ئىششىتىپ قويامدىكىن دەپ، ئاغزىمغا بىر قوشۇقمۇ ئالالمايمەن...

ــ مەن بىلىمەن، سىز قېنىق دەملىگەن چاي ئىچىشكە ئامراق. ياكى، ئۇنىڭدىنمۇ يامانراق ئىچىملىك ئەكىلىپ بېرەيمۇ؟ ــ كۆتۈچى ئايال شوخلۇق بىلەن قېشىنى لىككىتە كۆتىرىپ قويدى، ــ بۇ يەردە ھەرقانداقى بار...قانداق، يامانراقىدىن ئەكىلىپ بېرەيمۇ؟

ــ ھا ــ ھا، ساھىبە، ئىچكۈسىنى كەلتۈرمەڭ! قارىڭ، بىز ئىككىمىز، ــ دەپ يېنىدا ئولتۇرغان شوپۇرغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ئارتىس، ــ يول بويى ھاراق دېگەنىنى ئاغزىمىزغا ئالمىدۇق...مۇنداق قىلايلى، بىرئاز چاي ئەكىلىپ بېرىڭ، گانيۇشا...خاپا بولماسسىز؟ ــ ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ شوپۇردىن سورىدى، ئاندىن ئىككىسى بايا شوپۇر بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ ئولتۇرۇپ لىمون سۈيى ئىچكەن شىرەنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردى.

ـــ ئەمدى ياخشى بولدى، هەممىدىن خاتىرجەم بولدۇم. ـــ يولۇچى قايتىپ كەلگەندە شوپۇرنىڭ ئەنسىرىگەن كۆڭلى جايىغا چۈشتى. ئۇ بېشىنى كۆتىرىپ، ئەترايىدا ئولتۇرغان هەممە كىشىگە: قاراڭلار، مەن كىم بىلەن بىللە چاي ئىچىۋاتىمەن، بۇ يولۇچى نىمە-دىگەن كاتتا دىگەندەك قىلىپ، مەغرۇرلۇق بىلەن بىر قۇر قاراپ چىقتى.

گانيۇشا ئېلىپ كەلگەن چاي بەك ئىسسىق بولۇپ، قولىنى كۆيۈ-دۈرۈپ تۇراتتى، پەتنۇستىكى لىمۇن ئاچايىپ مېزىلىك پۇرايىتتى، نەدىن تېپىپ كەلگەنىكىن ـ تاڭ؟

ـــ ئۇنان كانانوۋىچ، چايغا بېقىڭ، توكۇپ كەتكەنسىز؟

ـــ مەن ئىسسىق تۇرۇپتىمەن، ـــ دىدى ئۇنان كانانوۋىچ ۋە خودىدى يىگىتلەردەك پەلتوسىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋېتىپ، شارپىسىنى ئېلىۋەتتى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ بويىندىكى كېپىنەك گالىستوگى ئېچىلىپ قالدى ـــ بۇ كېپىنەك گالىستوكنى گانيۇشا نىمىشقىدۇ بەك ياخشى كۆرەتتى.

ئۇلار ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشتى. شوپۇر ئەمدى بېسەرەمجانلىغنى قويۇپ، بۇ چايخانىدا، شۇنچە كىشىنىڭ ئالدىدا، كىشىلەرنىڭ بەكمۇ ئىززەت ـ هۆرمىتىگە ئېرىشكەن بۇ يولۇچى بىلەن كۆپرەك بىرگە ئولتۇرۇۋېلىش نىيىتىگە كەلدى.

ئۇنان كانانوۋىچ قىزىق چاينى ئىچىپ ئولتۇرغاندا، شېكەر زاۋۇ-تىنىڭ ياشلىرى ئۆزلىرىنىڭ بۇ شەرەپلىك مەھەللىلىگە سۆيۈنۈش ۋە هۆرمەت بىلەن تويماستىن يېنىش ـ يېنىش قاراپ كېتىشتى، ئاز-تىس قۇرۇق ئىستاكاننى نېرى قىلىپ، ئورنىدىن قوپاي دىگەندە، بۇ ياشلار پۈكەيىنىڭ ئالدىغا گۈرىدە ئولاشتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن

ئىگىز، چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرغان بىرى گانىيۇشاغا كۆز ئىشارىتى قىلىپ: ۋوي، سەن كۆپچىلىكنى خوشال قىلىدىغان بىر نەرسىنى ئەتىۋارلاپ، ساقلاۋاتىمەن دەۋاتمىدىڭمۇ...دىگەننى ئۇقتۇردى.

كۆتۈچى ئايال ئىشىك دەر پەردىسىنىڭ كەينىدە بىردەم ھەپىلەشكەندىن كېيىن، پاتىفونىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانىدى، شۇنىڭ بىلەن ئاشخانىدا ناخشا ئاۋازى ياڭراشقا باشلىدى...

ياڭرايدۇ بۇلبۇللارنىڭ خوش ناۋاسى،
جور بولۇپ ناخشا، قىلۇر كۆڭۈلنى مەس.
سۆيىگىن، سۆيگىن، تازا بىر سۆيۈۋالغىن،
ياشلىق بىرلا كېلۇر ئىككىنچى كەلمەس!

جارانلىق، يېقىملىق، تاتلىق ناخشىلار باھارنى ئېلىپ كەلدى، يۇلتۇزلار چاقناپ تۇرغان كۆركەم كېچىنى ئېلىپ كەلدى، ھەممە كىشىنىڭ كۆزى ئۇنىڭغا تىكىلدى، ئۆزىنىڭ خەلق ئارتىستىغا تىكىلدى.

بىراق، ئۇ مېڭىشقا تەمشەلدى، ئەمما يەنە ئىشكىنىڭ يېنىغا بېرىپ توختاپ، چاچلىرى ئاقارغان بېشىنى ئويچانلىق بىلەن تۆۋەن سېلىپ، ياشلىق دەۋرىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ۋە ناھايىتى يىراقتا قالغان ئۆزىنى ئاڭلىدى.

بۇ ياشلاردىن بىرى شامپانسكىدىن بىر بوتۇلكا ئالدى، يەنە ھېلىقى بويى ئىگىز، چاچلىرى يۇمشاق ۋە پاخپىيىپ تۇرىدىغان ياش ئىتتىك مېڭىپ ئالدىغا كېلىپ، كۆپۈك بۇرۇغۇنلاپ تۇرغان ئىگىز پۇتلۇق رۇمكىنى ئارتىسقا تۇتۇپ تۇرۇپ:

— قېنى، بىرنى كۆتىرىۋېتىڭا ئۇئان كانانوۋىچ، قايتۇرماڭ، قېنى، مەرھەمەت قىلىڭ... — دىدى.

ئارتىس بۇ ياش يىگىتكە سىنچىلاپ قارىۋېتىپ، رۇمكىنى قولىغا ئالدى-دە، سورۇندىكى كىشىلەرگە بوش ئاۋاز بىلەن: "ھەممىگلار-نىڭ سالامەتلىگى ئۈچۈن!" دەپ بىر ئاز كۆتىرىۋەتتى. ئاندىن قولى بىلەن خوشلىشىش ئىشارىتىنى قىلدى ۋە سەھنىدىكىگە ئوخشاش ئېگىلىپ بىر تازىم قىلدى، ئاندىن گانيۇشاغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ: "رەھمەت سىزگە ساھىبە، مەن ئۈچۈن قىلغان ھەممە خىزمىتىڭىزگە رەھمەت" دىدى-دە، شوپۇر بىلەن تاشقىرىغا چىقتى.

تاشقىرىغا چىقىپ، شارپىسىنى ئوراپ بىردەم تۇردى، دەرەخ شاخلىرىنىڭ شىلدىرلىشى بىلەن ئاڭلىنىۋاتقان تۈن شامىلىنىڭ ناۋاسىغا قۇلاق سالدى، ئاندىن پىكاپقا ئولتۇردى.

پىكاپقا ئولتۇرغاندىن كېيىن، شوپۇر ئۇنىڭغا قېلىن كاناپنى سۇندى ۋە سەل ئىزا تارتقاندەك قىلىپ:

— ماۋۇ تەڭلىماتنى پۈتكىزغا يېيىۋېلىڭ... — دىدى.

— بەللى، كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش قىلدىڭىز، — دەپ جاۋاپ بەردى ئارتىس، شۇنىڭدىن كېيىن بىردەم جىم بولۇشۇپ كېتىپ، ئىككىسى ئۆز خىياللىرىغا چۇشۇپ كەتتى.

— سىزدىن بىر ئىشنى سورىماقچىمەن، — دىدى شوپۇر بىردىنلا جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — ماڭا بىر ناخشا ئېيتىپ بەرسىڭىز قانداق؟ بوش ئاۋاز بىلەن ئېيتسىڭىزلا بولىدۇ.

ئۇ دەرھال جاۋاپ بەرمىدى، گويا بىر جىددى ئىش ئۈستىدە خىيال سۈرۈۋاتقاندەك، ئاۋال ئويلىنىۋالدى.

— خوپ، ئاڭلىغۇڭىز بولسا، — دىدى ئۇ ئاخىر بوش ئاۋازدا: — ئارتىسنىڭ ۋەزىپىسى ناخشىسىنى ھەممە كىشىگە ئاڭلىتىش...، — ئارقىدىنلا يەنە گېپىنى ئۆزگەرتىپ، — ھەممە قەدىناس دوستلار

ئۇچۇن... ــ دىدى.

ئۇ ناخشىنى ئېيتتى، ئەمما ئۇنىڭ ناخشىسى سۆيگۈ تۇيغۇ-لىرىغا تولغان ئىدى، يىراقتىكى بىر كىشىگە ئاتاپ ئېيتىۋاتقانىدەك قىلاتتى:

سۆيگىن، سۆيگىن، تازا بىر سۆيۈۋالغىن،
ياشلىق بىرلا كېلۈر ئىككىنچى كەلمەس!

پىكاپ چىرىغىنىڭ يورۇغىدا، يامغۇر تامچىلىرى قىيپاش ئۇچۇپ ئۆتەتتى، ھەتتا ئۇنىڭغا قار ئۇچقۇندىلىرىمۇ قوشۇلۇپ ئۆتۈۋاتقانىدەك كۆرۈنەتتى.

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژورنىلىنىڭ 1985 ــ يىللىق 6 ــ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **غۇلام غوپۇرى**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **تۇرسۇن رەھىم**

بۆكتۇرمە

ئا. ۋېتسلېر

ئاپتور ھەققىدە بۇ رادىئو دراممىسىنىڭ ئاپتورى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتاقلىق رادىئو دراممىسى يازغۇچىسى. «بۆكتۇرمە» دراممىسىدا ئاپتور دىئالوگ ۋە مونولوگ ئارقىلىق ۋەقەلىكنى ئىپادىلىگەن ۋە پېرسوناژلار ئوبرازىنى ياراتقان. بۇ ئەسەر ئادەتتە رادىئو دراممىلىرىدا بولىدىغان ئىپادىلەش ۋاستىلىرىنىڭ ئورنىغا تامامەن دىئالوگ ئىشلىتىپ، ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتە ئۆزگىچىلىك يارانقان ۋە مەركىزىي ئىدىيىنى پېرسوناژنىڭ دىئالوگلىرى، مونولوگلىرى ئارقىلىق ئېچىپ بەرگەن. بۇ دراممىدا ۋەتەن ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى بىر پارتىزان بىلەن بىر جاسۇسنىڭ ئېلىشىشى دىئالوگ شەكلىدە تەسۋىرلەنگەن. يازغۇچىنىڭ ئىپادىلەش ئۇسۇلىغىنى تونۇشتۇرۇش مەقسىدىدە، ئەسەرنىڭ تەرجىمىسىنى بەردۇق.

پېرسوناژلار

سېرگې پېتروۋىچ ئېلىسېيېۋ

بورس نىلوۋىچ كىرىيوكوۋ

[شۇنىڭدەك ھۆۋلايدۇ. رادىئو گىراممىسىنىڭ تى ـ تىت، تى ـ تىت ـ تىت قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. ئارقىدىنلا ئەنسىز شار ـ شۇر ئاۋازى بوش ئاڭلىنىدۇ، ئاپتوموبىلنىڭ قاتتىق تورمۇزلانغان ئاۋازى كېلىدۇ. گۈدۈك ـ گۈدۈك پاراك ئاۋازى، قۇلۇپنى ئۇرۇۋاتقان تاراق ـ تۇرۇقلار ئاڭلىنىدۇ. بىردىنلا بىر پاي ئوق ئېتىلىدۇ، ئاندىن قىش ئەتىگىنىدىكى جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدۇ كاككۇك سائەتنىڭ سايرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

كريوكوۋ: ساماۋارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ چاي ئىچىش بىر راھەت-تە! ئىشتىن كېيىن بىرەر پىيالە چاي ئىچىۋېلىش نەمە-دىگەن ھوزۇر! چايغا شېكەر سالماي ئىچكىنىڭىز نەمىسى، سېرگې پېتروۋىچ؟ شېكەر سالسا ئىچىشلىك بولىدۇ.

ئېلىسىيېۋ: ئادەتلىنىپ قاپتىمەن، بورىس نىلوۋىچ!

كريوكوۋ: تاتلىق نەرسە يېمەيدىغانمۇ ئادەت بولامدىكەن؟ تۇرمۇش بىزگە ئىلتىپات قىلمىدى، ئەمما ئۆزىمىز ئۆزىمىزگە ئىلتىپات قىلمىساق بولمايدۇ. تاتلىق نەرسە يىسە، ئادەمنىڭ مېڭىسىگە پايدا قىلارمىش. شۇنداقمۇ؟

ئېلىسىيېۋ: بىلمەيدىكەنمەن.

كريوكوۋ: (چايدىن ئوتلاپ) پايدا قىلسا قىلار، بولمىسا يوق، ھەر ھالدا ئىچىشلىك بولىدىغىنى راست. چايغا ئازراق ھەسەل سېلىۋەتسىمۇ بولىۋېرىدۇ. سوغاق تېگىپ قالغاندا، ئىسسىق چاي ئىچسە، تېخىمۇ... ھمم، ياق، ئۇنداقتا مۇرابا يىگەن ياخشى... تومۇۋ، زۇكام دىگەنلەر ساقىيىپلا كېتىدۇ. (توختۇۋېلىپ) سېرگې پېتروۋىچ، چىرايىڭىزنى ئاچمايسىزغۇ؟ قارىڭا، قانداق گۈزەل سەھەر ۋاقتى-ھە! ئاق قار، كۆك مۇز قۇياش نۇرىدا پارقىراپ تۇرىدۇ. شۇنچە يىللار ياشاپتىمىز، ھاۋا ياخشى بولغان كۈنلىرى خوشال بولۇشىمىز كېرەك ئەمەسمۇ. ئۇ ئالەمگە بارغاندا كۈنىنىڭ سېرىغىنى كۆرەلمەي قالىمىز. ھېچ ۋەقەسى يوق... ھېچ ۋەقەسى يوق... تۆت كۆزىمىز بىلەن يولىغا تەلمۈرگەن مېھمان كەلسە، تازا خوشال بولۇپ كېتەتتۇق... (بىردىنلا قاتتىق ئاۋازدا) ئورنۇڭدىن قوزغالما! دېرىزىگە يېقىن بارما! دۇرۇس، دۇرۇس...مانا شۇنداق... مانا شۇنداق...

ئىلىسىيۇ: (مونولوگ) قانداق قىلىش كېرەك؟ نېمە قىلىش كېرەك؟ قانداق قىلىش...قىلچە چىقىش يولى قالمىدىمۇ؟ مىدىرلاپ بېقىش كېرەك-تە! ئەمما مەن بۇ يەردە ئاۋۇ مۇتەھەم بىلەن چاي ئىچىپ ئولتۇرىمەن. بىراق، مەن زادى نېمىلەرنى قىلالايمەن؟ نېمە قىلالايمەن؟ ئۇ كۆزىنى ماڭا تىكىپلىۋالدى. چاتاق چىقماسمۇ؟ چاتاق چىقمايدۇ. ھازىرچە چىقمايدۇ. كېيىنچۇ؟ كېيىن نېمە ئۆزگىرىش بولار؟ ۋاقىت ئادەمنى ساقلاپ تۇرمايدۇ-دە! ۋاقىت...ۋاقىت... توختاپ تۇرمايدۇ... ئۇمۇ بۇ ياققا كېلىۋاتقاندۇ بەلكىم.

كىريوكوۋ: (مونولوگ)ئۇ ئۆزگەرمەپتۇ...پەقەت...پەقەتلا... قېرىپ كېتىپتۇ... پىشانىسىدىكى چېچى چۈشۈپ بوپتۇ... ئۇ ئالدىرىمايچاي ئىچمەكتە. ئۇ راستلا ئالدىرىمامدۇ؟ شۇنداق بولۇۋالغان-دە... ئىچىدە قاتتىق تىت-تىت بولۇۋاتقان بولمايزە. ئۇ ئۆزىگە چىقىش يولى ئىزدىمەكتە...ئەمما ئۇنىڭغا نېمە چىقىش يولى بولسۇن؟ ھەممە يەردە... ياق! ئۇ تاپالمايدۇ...ئۇ ھەمرالىرى بىلەن دەرھال پۇتۇنلەي تۇگىشىدۇ.

كىريوكوۋ: (سىلىق تەرزدە) رۇخسەتسىز ئورۇندىن تۇرماسلىققا، زۆرۈرىيىتى يوق ھەركەت-قىلىقنى قىلماسلىققا كېلىشكەن ئىدۇق، سېرگې پېتروۋىچ،...سىز كېلىشىمگە خىلاپلىق قىلدىڭىز، مەن سىزگە قاتتىق ئاۋازدا گەپ قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. با مەسلىھەت ئىش قىلساق قانداق دەيسىز؟ بىز 20-يىلى تونۇشقانغۇ دەيمەن. ئوھو، شۇنچە يىللار ئۆتۈپتۇ،...ئىككىمىز يەنە بىر يەردە ئولتۇرۇپتىمىز. بۇنداق ئۇچرىشىپ قالارمىز دەپ ئويلىمىغان بولغىيدىڭىز؟

ئېلىسېيېۋ: ئويلىماپتىكەنمەن.

كىريوكوۋ: بارمايمەن دېگەن تۇگمەنگە يەتتە قېتىم ببرىپتۇ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ...

ئېلىسېيېۋ: راست. شۇنداق گەپ بار. ئۇ چاغدا سەن قېچىپ كەتكەن ئىدىڭ، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: كېتىشنىغۇ كەتكەن، بىراق ھازىر قايتىپ كەلدىم ـ دە، (كۈلۈپ) ھى، ھى، مانا كەلدىم ئەمەسمۇ! يەنە كېلىپ يالغۇز ئەمەسمەن.

ئېلىسېيېۋ: يالغۇز كېلەلمەيسەن ـ دە. بۇ يەرگە ئۆزەڭ يالغۇز كېلىشىتىن قورقىسەن، شۇڭا باشقىلارنى باشلاپ كەلگەنسەن. چەتئەل كۈچلىرىنى باشلاپ كەلگەنسەن. ياكى، بۇ كۈچ سېنى باشلاپ كەلگەن دېگەن تۈزۈك بولار.

كىريوكوۋ: بۇ گەپچە، سىز نېمىسلارنىڭ كۈچى بارلىغىنى ئېتىراپ قىلىدىكەنسىز ـ دە؟

ئېلىسېيېۋ: نېمىشقا ئېتىراپ قىلمايدىكەنمەن؟ ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇۋاتقىنىمىزغا بىر يىلدىن ئاشتى تۇرسا.

كىريوكوۋ: چاتاق يوق، چاتاق يوق. ئارام ئالدىغان كۈنلەر تاز قالدى. باشلىق (گىتلېرنى دېمەكچى. ــ تەرجىماندىن) بولشېۋىكلارنى جەزمەن ۋولگا بويىدا تولۇق تارمار قىلىدۇ ۋە ستالىنگرادنى ئالىدۇ...شۇ چاغدا ئارام ئالغىلى بولىدۇ. نېمىسچە ئېيتساق، "كاپۇت" بولدۇ ــ تاماشا تۈگەيدۇ!

ئېلىسېيېۋ: قارىغىنا سېنى، بىزنى بولشېۋىك دېيىشنى تېخى ئۇنتۇماپسەن. كىريوكوۋ: ئاھ خۇدا، قېمەمتلىك سىرگې پېترۇۋىچ، قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالاي؟ بۇ ئاتالغۇ ھېچقاچان ئېسىمدىن كەتمە-

مەيدۇ.

ئىلىسىيۇ: نېمىس قاراقچىلىرىغا ئۇزاق ۋاقىت كەتمەن چاپقانسەن؟

كىريوكوۋ: بۇ ھەمكارلىق بولىدۇ. ئۇلارغا ھەمكارلاشتىم. ساقچى ئىدارىسىدە مۇتەخەسسىس بولۇپ ئىشلىدىم دەڭا.

ئىلىسىيۇ: بۇنىسى راست، سەن چوڭ مۇتەخەسسىس بولغان.

كىريوكوۋ: (مۇلايىم قىياپەتتە) شۇنى دېمەمدىغان! ئېيتايلۇق، — قاچىڭىزغا چاي جىقلاپ قويايمۇ؟ — مەن بولمسام، گېستاپو سىزنى تاپالايتتىمۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟ شەھەر كوچىسىدا سىزنى كۆرۈپ قالغان چېغىمدا گۈلقەغەزدەك يېڭىلىپ، "پاھ" ئاۋۇ سىياسى كومىسسار ئىلىسىيۇ ئەمەسمۇ؟!" دەپ بۇلبۇلگويادەك سايراپ، قېرىندىشىمنى كۆرگەندەك خوشال بولۇپ كەتكىنىمنى بىلەمسىز؟. سىزنى كۆرگەندە، سىزگە تاشلانغۇم كېلىپ كەتكىنىنى بىلەمسىز؟ ئەمما، مەن ئۆزەمگە ھاي بەردىم... سىزگە ئازراق چاي قۇيۇپ قويماي جۇمۇ...

ئىلىسىيۇ: مەيلى

كىريوكوۋ: شېكەر سىلىپ قويايمۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟ ئۆزەمنۇ يەنە بىر چىنە ئىچەي... ئەلۋەتتە، چايىنىڭ ئادەمگە ئازراقمۇ پايدىسى يوقتۇ، ئەكسىچە، زىيىنى باردۇر،... شۇنداقتىمۇ، ئىچمەي قويمايمەن، بۇۋامنى دوراپ قالدىممىكىن - تاڭ. بۇرۇنقى زامانىدا، كىشىلەر چايدىن ئايرىلالمايدىكەنمىش...مېنىڭ بۇۋام بىر ئولتۇرۇشدا بىر ساماۋار چاينى ئىچىپ بولىدىكەنمىش...

ئىلىسىيۇ: (مونولوگ) بىر چۈشەن...ئاستا ئۆملەۋاتىدۇ...بەك زورۇقۇپ ئۆملەۋاتىدۇ... قىش كۈنى چۈشەن نېمە قىلىدىغانسۇ؟ ھەممە ئىش شۇنداق بىمەنە، ھەم بىمەنە بولۇۋاتىدۇ، ھەم ئويلىمىغان

يەردىن چىقىۋاتىدۇ... كىرىيوكوۋنى بۇ شەھەرگە كېلىپ قالدۇ دەپ كىممۇ ئويلىغان؟ كىممۇ ئويلىغان دەيسىز! بىز ئاخىرقى قېتىم راستلا 20 يىلى كۆرۈشكەن. چەتئەلدە ئاللىقاچان ئۆلدى دەپ ئويلىۋىتىپتىمىز... كۆتۈلمىگەندە، بۇ يەردە يەردىن ئونۇپ چىققاندەكلا پەيدا بولۇپ قالدى... مېنى تونۇۋالدى چۈشەندىم، گەپ مۇشۇ شېكەردە ئىكەن... شېكەرنى پۇراپ روھلىنىپ كېتىدىكەن... بۇ چۈشىن... ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتسەم قانداق بولار؟... ماڭا نىمە بولدى؟ قاراپ تۇرۇپ سەزمەپتىمەن... ياق، ئۇنىڭ خىيالىغا كىرمىگەن. مەنمۇ ئۇنى تونۇۋالسام بولاتتى... ئۇ مېنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويماپتۇ... مەنچۇ؟ ئۇنى ئۇنتۇپ قېلىشىم مۇمكىنمۇ؟ ئۇلار نەدە قىشلايدۇ؟ ئۇچەككە كىرىدۇ... چۈشىنمۇ ئېيتقا ئوخشاش ئۇچەككە كىرسە... ئۇنداقتا، مەن يېڭىلىشتىممۇ؟ يېڭىلىشتىم... ھەركەت قىلمىسام بولمىغۇدەك. ئەمما، نىمە قىلىمەن؟ قانداق قىلىمەن؟

كىريوكوۋ: سېرگې پېترووچ، ھەي سېرگې پېتروۋچ، سەن ماڭا يولۇققانىدا، نېمىشقا ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئىش قىلىپ قويمىدىم؟ مەن قەيسەر ئادەم بولغىنىم ئۈچۈن شۈندىق بولدى. بۈندىق دېگىنىم ماختانغىنىم ئەمەس، سىلەرنىڭ تەشكىلاتىڭلارنى توپ-توغرا بىر يىل ئىزدىدۇق. ھەممە يەرگە قاپقان قۇرۇپ قويدۇق. ئەمما، ئىشمىز نەتىجىسىز بولدى، تەشكىلاتىنىڭ سايىسىنمۇ تاپالمىدۇق... سىلەرچۇ، سىلەر بۈزغۇنچىلىقنى زادىلا توختاتمىدىڭلار. باشلىغىم بروخ شاڭشياۋ شۇنچە تەجرىبىلىك بولسىمۇ، ئىلاجسىز قالغاندەك بوپقالدى. مانا شۈندىق ئەھۋالدا، سىزگە ئۈچرىشىپ قالدىم. مەن سىزنى

ئىزدەپ يۈرۈپ تاپتىم دىسەمۇ بولىدۇ. مەن:"دۇرۇس، سىياسى كومىسسار ئىلىسىيۇنىڭ مەخپى ھەركەت بىلەن ئالاقىسىز بولۇشى مۇمكىن ئەمەس" دەپ ئويلىدىم. خاتا قىلمىغانىدىمەن؟ گەپ قىلمايسىزغۇ؟ نىمىشقا ئۇنچىقمايسىز؟ پاكىت شۇنداق ئىدىغۇ، (توختۇپلىپ) مەن بەك ئۆزگىرىپ كەتكەن ئوخشايمەن ھە، سېرگې پېترووۋىچ؟

ئىلىسىيۇ: توغرا ئېيتتىڭ. تېرە تاشلاپسەن، كىرىيوكوۋ. ئۇقتۇڭمۇ، تېرە تاشلاپسەن دېگەن گەپنى؟ بويۇڭمۇ كىچىكلەپ قالغانىدەك تۇرىدۇ.

كىرىيوكوۋ: سىز بۇرۇنقىدەك تۇرۇپسىز. تەققى-تۇرقىڭىزمۇ، باشقا يەرلىرىڭىزمۇ ئۆزگەرمەپتۇ. ئۆزگەرمىگەنلىگىڭىز سىزگە پالاكەت، ماڭا ئامەت كەلتۈردى. كوچىدا ماڭا قىلچە ئېرەن قىلمىدىڭىز. سېرگې پېترووۋىچ. لېكىن مەن سىزگە پۈتۈن دىققىتىم بىلەن قاراپ تۇردۇم. مېنىڭ ئۇمىدىم يوققا چىقمىدى: بىز سىلەرنىڭ سىمسىز رادىئويۈكلارنى قولغا چۈشۈردۇق. سىزنى شۇ يەردىلا قولغا چۈشۈردۇق، دىسەمۇ بولىدۇ. ئويلىمىغان بولغىيدىڭىز؟ شۇنداقمۇ؟ پەقەتلا تېلېگرافچى ئىشمىزنى بۈزۈپ قويغىلى تاسلا قالدى. بىز ئەسلىدە زادىلا... بىز ئەسلىدە سىلەرنى... نىمە دىسەم بولار؟ ئەسلىدە سىلەرنى تۈيدۈرماستىن تۇتۇۋالماقچى ئىدۇق. نىملا دېگەن بىلەن ئۇ شەھەر كىچىككىنە شەھەر ئەمەسمۇ. بىرەر شەپە بولسىلا، ئەل-جامائەتكە پۈر كېتەتتى. لېكىن بۇنىڭ-دىن پايدا چىقمايتتى. بىز ھەممەيلەن نىكىكىن سېرافىم پېترو-ۋىچ تىنچ-ئامان ئىكەن، دەپ قالسۇن دەپ ئويلىغان. سېرافىم دەپ چاقىرسىكەن دەپ تۇرغان بولغىيدىڭىز؟ بەزىلەر ئۆزىنى

خەقنىڭ دائىم تەخەللۇسىنى ئاتاپ چاقىرىشىغا كۆنۈپ قالغانمىش.

ئىلىسىيۇ: تۇيۇقسىزلا ئىشنى جۆندەش قولۇڭلاردىن كەلمىدى...

كىريوكوۋ: سىز نىمگە بۇنچە خوشال بولىسىز؟ بۇنىڭ نىمە خوشال بولغۇچىلىگى بار؟ ھېلىقى يىگىت قارا يەرگە كىرىپ ياتتى، ئۇ سەپدىشىڭىزغا ئېچىنمامسىز؟ لېكىن، گەپنىڭ راستى، ئېچىنغانمۇ بىكار. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىرەر پاي ئوق ئاۋازى قانچىلىك ئىشتى؟ ھازىر كىشىلەر كۆنۈپ كەتكەن، شۇڭا ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپمۇ كەتمەيدۇ، گۈزەتچىلەرمۇ ئوق چىقىرىدىغان تۇرسا. ئەمما بۇ ئوق ئاۋازى بىزگە تازا پايدىلىق بولدى.

ئىلىسىيۇ: بۇ يەردە قاچانغىچە تۇرىمىز؟

كىريوكوۋ: ئازلا، ئازلا ۋاقىت تۇرىمىز، مەن سىزنى ئوبدان بىلىمەن، سېرگې پېتروۋىچ. سىز باشقىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان بولسىڭىز، ساختىلىق قىلىپ، "مەن ئەمەس" دەپ تۇرۇۋالاتتىڭىز. بىراق، ھازىر سىز كىريوكوۋنىڭ قولىدا. يولداش ئىلىيىچ بىر قات تېرىسىنى سويىۋەتسەمۇ، كىريوكوۋ تونۇۋالايدۇ. بۇنىڭغا غىڭ دېيەلمەسسىز؟ ھە راست، مەن ھېلىلا بىر مېھمان كېلىدۇ دېگەنتىمغۇ؟ بۇ چاخچاق گەپ ئەمەس.

ئىلىسىيۇ: قانداق مېھمان؟ نىمە دەپ جۆيلۇۋاتسەن؟

كىريوكوۋ: سىزمۇ شۇ مېھماننى ساقلاۋاتسىزغۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟

ئىلىسىيۇ: ساقلىمايمەن، ھېچكىمنى ساقلاپ تۇرمايمەن. بۇ ئۆيدە مەن بىلەن تېلېگىرافچىدىن باشقا ھېچكىم تۇرمىغان.

كىريوكوۋ: ئۇنداق بولسا،...خاپا بولماڭ، سېرگې پېتروۋىچ. كەچۈرۈڭ...چاينى ئىچۈڭلاي، بىز كېتەيلى،... دەرھال كېتەيـ

لى... دەرھال...ئىش ناھايىتى ئېنىق، ئەلۋەتتە، سىز ئۆزىڭىز-نىڭ قورقماس ئىكەنلىگىڭىزنى كۆرسىتىپ قويۇشقا ئالدىراۋاتقان-سىز. سىز سوئالغا جاۋاپ بېرىشتىن قەھرىمانلاردەك باش تارتىش-نى ئويلاۋاتىسىز. مەن سىزنى ئوبدان بىلىمەن، (كۈلۈپ) شۇغا-نىسى، ئۆزىڭىزنى كۆرسىتىشكە پۈرسەت يوق، سېرگې پېترووۋىچ. بىز سىزدىن سوئال سورىمايمىز. بىز سىزگە ئارتۇقچە گەپ قىلماي-مۇ، سىزنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈۋېتىلەيمىز، "ۋايجان"دىيىشكىمۇ ئۇلگۈرەلمەي قالىسىز، تېخى. تەلىيىمىز ئەمدى كېلىدۇ جۇمۇ.

ئىلىسىيۇ: شۇنداقمۇ؟...

كىريوكوۋ: شۇنداق، سېرگې پېترووۋىچ. گەپىنىڭ ئوچۇغىنى ئېيتە-قاندا، سىز گەپ قىلماي جىم تۇرۇۋالسىڭىزمۇ، گەپ قىلسىڭىزمۇ، بىز ئېرەن قىلمايمىز.

ئىلىسىيۇ: ئەمسە مېنى بۇ يەردە تۇتۇپ قېلىپ نېمە قىلماقچى؟

كىريوكوۋ: بىز مېھماننى بىللە قارشى ئالىمىز. ئىززەت-ھۆرمىتە-مىزنى بىلدۈرمىسەك بولمايدۇ-دە.

ئىلىسىيۇ: يەنە شۇ گەپمۇ.

كىريوكوۋ: كاجىلىق قىلىشنىڭ ئورنى يوق، سېرگې پېترووۋىچ. تېلېگرافچى ئۆلۈشتىن ئىلگىرى بىزگە ھەممىنى دەپ بەرگەن.

ئىلىسىيۇ: يالغان! كولىيا ئۇنداقلاردىن ئەمەس...

كىريوكوۋ: ئوھوي! گېپىڭىزدىن قارىغاندا، سىلەرنىڭ نىكولاينىڭ① دىگۈدەك گەپلىرى بار ئىكەن-دە؟

ئىلىسىيۇ: (كەمسىتىپ) ئۆلەر ھالەتتىكى ئادەمنى قىينايسىلا...

---

① كولىيانىڭ ھەقىقىي ئىتى نىكولاي.

كىريوكوۋ: يوقسۇ. ئۇ ئۆزى ئېيتتى.

ئېلىسېيۇ: بۇ گەپمۇ يالغان.

كىريوكوۋ: ياق، ياق، سېرگې پېتروۋىچ، بۇ گېپىگىز توغرا بولمىدى. ئۇ ھۇشسىز يېتىپ، مېنى سىزگە ئوخشتىپ قاپتۇ. تېلېگرافچى بىلەن بىردەم پاراڭلاشتۇق...ئۇنى پۇشايمان قىلدۇردۇق.

ئېلىسېيۇ: راسا مۇتەھەم... مۇتەھەم ئىكەنسەن.

كىريوكوۋ: تېلېگرافچىنىڭ مېنى سىزگە ئوخشتىپ قالغانلىغىغا ھەيرانمەن. ئىككىمىزنىڭ چىرايى ئوخشامدۇ؟ بىر پەستىن كېيىن يولداش ستېپان كەلسە سوراپ باقاي. (توختۇبلىپ) تېلېگرافچى ئۆلۈش ئالدىدا يالغان گەپ قىلمىغاندۇ؟ سىز مۇھىم بىر ئەرباپنى كۆتۈپ تۇرۇۋاتقايدىغانسىز؟ دۇنيادا ئۇنداق ستېپان زادىلا يوقمۇ؟

ئېلىسېيۇ: تېلېگرافچى جۆيلۇپتۇ. جۆيلۇش دېگەن بەربىر جۆيلۇش.

كىريوكوۋ: قېنى قاراپ باقايلى. بىللە چاي ئىچكەچ ئولتۇرۇپ، قاراپ باقايلى. بىركىم راست كېلىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس. سىزگە چاي چىقلاپ قويايمۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟ ھېلىقى ئادەم كېلىشىگىلا، بىرۇخ ئەپەندى سىزنى ئېپكەتكىلى ئۆزى كېلىدۇ.

ئېلىسېيۇ: (مونولوگ) تالادا قارىيغۇاتىدۇ...قار...قار پالازدەك-پالازدەك چۈشۈۋاتىدۇ. ئاپپاقچىلىق بولۇپ كېتىپتۇ... قار توخىتماي لەپىلدەپ چۈشۈۋاتىدۇ. ھەممە نەرسىنى سۇ بېسىپ كەتكەندەك، ھەممە ئاۋاز پەسىيىپ قالدى... ئىش چاتاق، بەك چاتاق... مۇشۇ تاپتا مەن قارماقتىكى يەمچۈكنىڭ ئۆزى بولۇپ قالدىم. ئۆي مۇھاسىرە ئىچىدە قالدى، چوقۇم... دالادا يەنە

ئىككى گېستاپوچى بار. ھەي كوليا، ھەي كوليا! سەكراتتا يېتىپ نەمشقىمۇ گەپ قىلغانسەن؟ مەن نەمە ئۇچۇن سۇنى تىنچ دەپ ئويلىدىم؟... تىنچ... شۇنداق، ئورمانلىقتا يەنە بىر سەمسز رادىئو بار ئىدى. بەلكى. مۇنداق... ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇلار يېقىندا دەققەت قىلىشقا باشلاپتۇ...لېكىن، شەھەردە مەن تېلېگرافچى بىلەنلا ئالاقىلىشاتتىم. ئۇلارنىڭ ئاخباراتى بۇ يەردە ئۇزۇلۇپ قالاتتى...كېچىگىدە سۇدا ئۇزاقتىچە چۆمۈلەتتىم. سۇنىڭ ئاستى سۇنىڭ ئۇستىگە تامامەن ئوخشىمايتتى... يورۇقلۇق ئاق ئەمەس، سېرىق بولاتتى. قۇلاق بارغانسېرى چىڭ ۋىڭلدايتتى. بۇ ئۆپكىدە ھاۋا قالمىغانلىغى ئىدى. قىزىق ئىش، ئۇلارنىڭ ئاخباراتى ماڭا كەلگەندە ئۇزۇلۇپ قالسا بولاتتى... ستېپان، بۇگۈن ئۇ راستلا بۇ يەرگە كېلىدۇ...پۈتۈنلەي مەغلۇپ بولدۇقمۇ؟ قانداق قورقۇنچلۇق مەغلۇبىيەت-ھە! نەچچە ئايلىق مۇشەققەتلىك ئەمگەك بىكارغا كېتىدىغان بولدى. مەن نىمشقا ئۇلارنى... جاھان ئاپىياقچىلىق...قارلەپلەپ چۈشۈۋاتىدۇ... ئارىلىق ئۇچ چامداملا كېلىدۇ... دېرىزىدىن ئۇچ قەدەملا نېرىدا تۇرۇۋاتىمەن. دېرىزە پەردىسىنى تارتىپ قويسامىلا، ئۆيگە كىرىشكە بولمايدىغانلىغىدىن بىشارەت بولىدۇ. پەردىنى قانداق تارتىپ قويارمەن...قانداق قىلسام بولار... ھەي كىريوكوۋ... كىريوكوۋ...ئىلاجسزلىق ئادەمنى پەرىشان قىلۇېتىدۇ جۇمۇ. باشقا چارە تېپىش كېرەك. نىمە چارە بار؟ نىمە چارە؟ تېز بولۇش كېرەك...تېز...ئەمما ھودۇقۇپ كېتىشكە بولمايدۇ كاككۇك (سائەت سايرايدۇ). ئۇ بىر سائەتتىن كېيىن كېلىدۇ. ئۇ بىر سائەتتىن كېيىن كېلىدۇ، دېمەك...بىر سائەت ۋاقىت مېنىڭ...

كىريوكوۋ: (مونولوگ) گەپ قىلماي جىم تۇرۇۋالدى...ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەكچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇنداق قىلىپ نىمە قىلماقچى؟ تېلېگرافـ چىنىك دىگىنى يالغان بولسىچۇ؟ ستېپان دىگەن يولداش زادىلا بولمىسىچۇ؟ ئۇنداق بولسا، بروخ شاگشياۋ مېنى بوش قويمايدۇ. ياق، تېلېگرافچى يالغان ئېيتمىغان... ئۇ كەمدە ئۇنىڭ روھىي ھالىتى باشقىچىرەك ئىدى. شۇڭا ئېلىسىيېۋ مۇشۇنداق بىمالال قىياپەتكە كىرىۋالغان، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن. ئۇ بىرنىمىنى ئويلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا يەنە چاي ئىچۈرەي.

كىريوكوۋ: سېرگې پېتروۋىچ، قاچىنىزغا چاي جىقلاپ قويايي.

ئېلىسىيېۋ: ماقۇل.

كىريوكوۋ: قېنى، چاي ئىچىڭ.

كىريوكوۋ: (مونولوگ) ئەجىبا، ئۇ نىمىشقا ماقۇل بولغاندۇ... ئۇ چارە ئويلاۋاتىدۇ. نىمە چارە تاپالار؟ بىز ئۇلارنى كېچىسى تۇيدۇرماستىنلا قولغا چۈشۈردۇق...ئوق چىقارمىسا بولمايدىغان ئەھۋالغا كېلىپ قالغاندا، تېلېگرافچىقا بىر پاي ئوق ئاتتۇق. بۇ ھېچقانىچە ئىش ئەمەسقۇ. ئاللىبۇرۇنلا كۆڭلىمىزگە پۈكۈپ قويغانمىز. خوشنىلاردىن بىرەرسى ئۇلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالسىچۇ؟ بىز ئەتەي ئۆيدىن ئادەمنى ئېلىپ كەتمەي، قالدۇرۇپ قويدۇق...مۇھاپىزەتچىلەر يوشۇرۇنغان ئىدى. ھەممە ئىشنى ئەتراپلىق ئىدىتىلاپ قويغان. ياق! ئۇ ئاخىر بۇرنىدىن ئېلىنىدۇ... ستېپان ئاخىر بۇرنىدىن ئېلىنىدۇ. ۋاييەي، پۈتۈم بەك ئاغرىپ كەتتى! ئاھ خۇدا، كېچىچە ئاغرىپ چىقتى. شۇنىغان يەنە باشلانىدى. ھە، پۈتۈم شۇڭا ئاغرىپتىكەن ئەمەسمۇ... توختاپ تۇراي، ئالدىرىماسلىق كېرەك! ئۇلارنىڭ مەخپى بەلـ

گىسى بارمىدۇ؟ ئۇلارنىڭ مەخپى پائالىيەت ئۇسۇلى ماڭا ئايان. بەلكىم ئىلىسپىيۇ خەۋەر بېرىۋەتكەندۇ؟ ئۇنداقتا يوشۇرۇنۇۋالدۇ. چوقۇم يوشۇرۇنۇۋالدۇ. قولغا چۈشۈشكە ئازلا قالغاندا قاچۇرۇپ قويۇش... ئەمما، ئۇنىڭ مەخپى بەلگىسىنى قانداق بىلۈۋېلىش مۇمكىن؟ سىياسى كومىسساردىن كۆزۈمىنى ئۇزمەي تۇردۇمغۇ... ئەمما بۇ نەرسە ئۇستا كەلدى، تىكىلىپ تۇرۇشۇمۇ كارغا كەلمىدى. تېلېگرافچى "دەل سائەت ئون" دەپ تۇتۇق ئېيتتى. دىمەك، يەنە بىر سائەتلا ۋاقىت قالدى دېگەن سۆز. ئۇنى كەتكۈزۈپ قويماسلىق كېرەك. ھەرگىز كەتكۈزۈپ قويماسلىق كېرەك.

كىرىيوكوۋ: چاي ئىچىشنى ياقتۇرماسلىغىڭىز بولماپتۇ، سېرگې پېتروۋىچ. يەنە ئازراق جىقلاپ قويای. ئوھو، تازىمۇ ئىسسىق كەنغۇ. چاينىك ئىسسىغى سۆڭەك-سۆڭىكىمدىن ئۆتۈپ كەتتى، رېماتىزىم جېنىمغا تەككەن ئىدى، شۇڭا چاينى قىزىق-قىزىق ئىچىمسەم بولمايدۇ. ئاخساپ قاپسىزغۇ. بۇرۇن ئۇنداق ئەمەستىڭىز.

ئىلىسپىيۇ: ئۆزۈن بولدى. سۆڭىگىم زەخمىلەنگەن ئىدى.

كىرىيوكوۋ: شۇ چاغدىن باشلاپ... چاتاق بوپتىكەن-دە. بۇنداق ئاغرىق ئادەمنى بىزار قىلىدۇ. يامغۇر ياغىدىغان، ھاۋا ئىسسىپ كېتىدىغان چاغلاردا لوقمۇپ ئاغرىيدۇ.

ئىلىسپىيۇ: شۇنداق.

كىرىيوكوۋ: بۇنىڭ داۋاسىنى دەپ بېرەي، سېرگې پېتروۋىچ... ئوبدان شپا قىلىدۇ.

ئىلىسپىيۇ: يەنە خۇپسەنلىك قىلمۇاتسەنغۇ دەيمەن، كىرىيوكوۋ.

كىرىيوكوۋ: قارىغا، دەۋاتقان گېپىڭىزگە...ياخشى كۆڭلۈمنى بىلمەي،

نىمىلەرنى دەۋاتسىز؟ يەنە كېلىپ سىزنىڭ ھەممىتىڭىز بىلەن ماڭا بۇ كېسەل چاپلاشتى. 20 ـ يىلى قوشۇن باشلاپ سىمىيونوۋكاغا تۈيۇقسىز كىرگىنىڭىز يادىڭىزدىمۇ؟ شۇ چاغدا مەن پوپنىڭ گەمسىدە ئوچ كۈن تۇرغان. (قاقاقلاپ كۈلدۇ) گەمە نەم...سوغاق... ئىدى...شۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈم ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇلىسىبيۇ: پوپنىڭكىدە دېگىن. ئۇ موماي چاندۇرماپتۇ ـ دە. تەلىيىڭ بار ئىكەن، گەمنى ئاختۇرماپتۇق، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: شۇنداق...تەلەيلىك ئىكەنمەن. مەن ئەزەلدىن تەلەيلىك. تەلەيلىك بولغاچقا، بىرنەچچە قېتىم سىزنىڭ قولىڭىزغا چۈشۈپ قالماي، قۇتۇلۇپ قالغانمەن. دەرۋەقە، مەن ھوقۇق تۇتقان چاغدىمۇ، سىز مېنىڭ قولۇمدىن قېچىپ قۇتۇلغان. بىراق، بۇگۈن تەلىيىڭىز ئوڭدىن كەلمەي قالدى، بۇنىسى راست، پۈتۈنلەي راست. ئىككىمىز بۇنداق قوغلىشىپلا يۈرسەك بولمايتى ـ دە. شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كەتتى...مانا ئەمدى چېكىگە يەتتۇق.

ئۇلىسىبيۇ: سەن ئۆزەڭنى غالىپ ھېسابلامسەن؟

كىريوكوۋ: شۇنداق. بۇنىڭ نىمە ھەيران قالغۇچىلىگى بار؟ مېنىڭ تۆت كۆز بىلەن كۆتكەن كۈنلىرىم ئەمدى يېتىپ كەلدى. ئەھۋال شۇنچىلىك. ئەينى زاماندا، بۇرادەرلىرىمنى تامامەن...قويماي جايلىۋەتكەن ئىدىڭىز! ھېچبىرىنى تىرىك قويمىغان. (توختۇپلىپ) بىزنىڭ سىمىيونوۋكادا ئىكەنلىگىمىزنى قانداق بىلۇالغاندۇ؟ ئارىمىزدا ساتقۇن بارمىدۇيا؟ دەپلا ئويلاپ كەلگەن ئىدىم.

ئۇلىسىبيۇ: بىز مەخپى خىزمەتنى ناھايىتى پىششىق تەشكىللىگەن.

كىريوكوۋ: نىمە؟ مەخپى خىزمەت؟ مۇنداق دەڭ. تەپسىلاتىنى

دەپ باقسىڭىز قانداق؟ ئەمدى يوشۇرغۇدەك نىمىسى بار! ئىش ئۆتۈپ كەتكىلى نەۋاخ...

ئېلىسىيېۋ: ئۇنداق بولسا دېيىشىڭ ئەھمىيىتى يوق ئىكەن. ئەيتاۋۇر، باندىتلىرىڭلار ئاخىر تامامەن تۇتۇلۇپ قالدى.

كىريوكوۋ: بەرىبىر تۇتۇلۇشىدۇ دېمەكچىمۇ سىز؟ ئاھ، خۇدا، خۇدايا پەرۋەردىگارا، بىزنى پاناھىڭغا ئالغايسەن، گۇناھىمىزدىن كەچكەيسەن!

ئېلىسىيېۋ: بۇ دۇئا-تىلاۋەت بەك بالدۇر بولۇپ كەتتىغۇ دەيمەن، كىريوكوۋ؟

كىريوكوۋ: دۇئا قىلغانىڭ نەرى يامان؟ ئېھتىمال سىزنىڭ روھىڭىز-غا ئاتاپ دۇئا-تىلاۋەت قىلىشىنى ئويلايدىغاندىمەن. ھازىر خۇداغا سىغىنىدىغانلار كۆپ ئەمەس، دۇئا قىلىشنى بىلمەيدىغانلار ئاز. بۇنداقلار روھىنىڭ نەدە بولۇشىنى ئويلاپ بېقىشنىمۇ خالىمايدۇ.

ئېلىسىيېۋ: كۆڭلۈڭ يۇمشاق ئادەمكەنسەنغۇ، كىريوكوۋ ئاتامان.

كىريوكوۋ: شاڭخو قىلماڭ، سېرگېي پېتروۋىچ؛ گەپىنىڭ راستى، ھەممە گۇناھى ئۇرۇش، بۇلاڭ-تالاڭ، قىرغىنچىلىق، ئوت قويۇش كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئادەملەر ئۆزىنىڭ روھىنى قەدىرلىمەيدۇ، روھىغا داغ تەككۈزىدۇ.

ئېلىسىيېۋ: سەنچۇ؟

كىريوكوۋ: مەن نېمە بوپتىمەن؟ مەنمۇ روھىمنى خاراپ قىلۇەتتىم. بۇگۈنكى كۈندە ئىككىلىمىز ياشىنىپ قالدۇق...نەۋرىمىزنى بېقىپ، ئۆڭى ئىشلىرى بىلەن ئەرمەك بولۇپ ئۆتىدىغان كۈنلىرىمىز كەلدى. يەكشەنبىلەردە بۇگۈنكىدەك ساماۋارنىڭ يېنىدا ئولـ

تۇرۇپ پاراڭلاشساق، نىمىدىگەن پەيزى. قالتىس ھوزۇر-دە!

ئىلمىيىۋ: ئوھوي، دانىشمەن، قالتىس دانىشمەن ئىكەنسەنغۇ.

كىريوكوۋ: دىمىسمۇ تۇرمۇشنى ئوبدان ئۆتكۈزۈش كېرەك. بۇ ئاللانىڭ ۋەھىسى. بىزچۇ، بىز يەرنى بۆلۈپ يۇرۇيمىز. بىر بىرىمىزنى قىرىپ...ئىكىكىمىز يۇرتداشقۇ تېخى، سېرگې پېتروۋىچ.

ئىلمىيىۋ: شۇنداق بولمايچۇ! ئېسىمدە بار. "نىل كىريوكوۋ بولكىخانسى." — ۋىۋىسكا تازىمۇ چوڭ ئىدى-دە!

كىريوكوۋ: ئۇ دىگەن مېنىڭ دادام، ياتقان يېرى جەننەت بولسۇن رەھمىتىنىك. ئاھ، ئىگەم!...سىز يۇرتتىن خېلى بۇرۇنلا چىقىپ كەتكەنغۇ دەيمەن، سېرگې پېتروۋىچ؟

ئىلمىيىۋ: مەن شۇ يەردىن ئالدىنقى سەپكە كەتكەن.

كىريوكوۋ: گىپىكىزگە قارىغاندا، سىز ئۇ يەردىن قوزغالمىغان ئوخشىمامسىز؟

ئىلمىيىۋ: شۇنداق.

كىريوكوۋ: ئۇچ يىل مابەينىدە تاسقىلىپ يۇرۇپ، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە دىگۈدەك باردىم. كۆڭلۈمدىكىنى دىسەم، ھېچ يەر بىزنىڭ يۇرتقا يەتمەيدىكەن. قويۇڭ ئۇ ئىستامبۇل، پارىژ...دىگەنلەرنى. بىزنىڭ يۇرت ھەر كۈنى دىگۈدەك چۈشۈمگە كىرىدۇ، بۇنداق دىسەم گېپىمگە چۈمپۇتمەي قالارسىز بەلكىم.

ئىلمىيىۋ: ھېسسىياتچان ئادەمكەنسەنغۇ، بورس نىلوۋىچ!

كىريوكوۋ: شۇنداق بولمايچۇ...يۇرتنى دىگەن نەگە بارسىمۇ ئۇنتۇپ قالمايدۇ كىشى. ئاھ، ئىگەم! شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كەتتى. بىزنىڭ شەھەر ئۆزگىرىپ كەتكەندۇ؟

ئېلىسېيېۋ: كۆپ ئۆزگەرمىدى.
كىريوكوۋ: تىماكا دەرياسىدىكى كۆۋرۈك ھېلىمۇ بارمۇ؟
ئېلىسېيېۋ: يوق. يېڭى كۆۋرۈك ياسالدى.
كىريوكوۋ: يېڭىسىمۇ! ھەتتىكەي! ھېلىقى كۆۋرۈكتە تۇرۇپ بېلىق تۇتسا بەك ياخشى بولىدىغان. دەريانىڭ يېسا بېلىغى سېمىز ئىدى. لۇيۇ بېلىغىمۇ بار ئىدى.
ئېلىسېيېۋ: مەن بۇرادەرلىرىم بىلەن دامبىدا! بېلىق تۇتاتتىم. ئۇ يەردىكى بېلىقلار قارماققا ئاسان ئىلىناتتى.
كىريوكوۋ: بولدىلا سېرگې پېتروۋىچ، ئۇ يەرنى مەن بىلىمەن. ئۇ يەردە بېلىجاندىن باشقا نەرسە يوق ئىدى. كۆۋرۈكتە تۇرۇپ دەريادىن يوتامدەك كېلىدىغان بىر بېلىق تۇتتۇم، قارماق كۆتىرەلمەي قالارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىپ كەتتىم جۇمۇ.
ئېلىسېيېۋ: (مونولوگ) تۇيۇقسىزلا بەندىگىنى كاللىسىغا ئاتسام قانداق بولار؟ ياق، ئۇنى جۆندىۋەتكەن ھالەتتىمۇ، باشقىلار كېلىپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇمىد يوق بولۇپ قالىدۇ. ئۇمىد... لېكىن ھازىرچۇ؟ ھازىر ئۇمىد بارمۇ، ئازراق بولسىمۇ ئۇمىد بارمۇ؟ ستېپان قاراپ تۇرۇپ بروخ شائۇشياۋنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالامدۇ؟ ياق، بۇنداق بولسا بولمايدۇ! ھۇ كېرەكسىز، كېرەكسىز... گېستاپونىڭ كاتتىۋېشى بروخ شائۇشياۋ... كىريوكوۋ ئۇنى بۇ يەرگە كەلمەكچىكەن دەيدۇ. بۇ بروخ دېگەن نېمىنى يېرىم يىلچە قوغلىدۇق... ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدۇق... ئەمما ئۇ ھەر قېتىمدا قېچىپ كەتتى... قېچىپ كەتتى. ئەمدى ئۇ ئۆزى كېلىدىكەن... ئەمما مېنىڭ ھېچ ئىش قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس!... راستلا ھېچ ئىش قىلالمايمەنمۇ؟ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇنداق بولمايدۇ... چوقۇم

ئامال تېپىشىم كېرەك. ھازىر بىر ئىلاج قىلىپ ستېپانغا خەۋەر بېرىش ھەممىدىن زۆرۈر...

كىريوكوۋ: (مونولوگ) ۋاقىت ساقلاپ تۇرمايدۇ...يورغىلاپ ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ. يەنە يېرىم سائەت قالدى. سىياسى كومىسسار خۇپ-سەنلىك قىلىۋاتامدىغاندۇ؟ بەلكىم ئۇ راستلا ئالاقىزادە بولماي تۇرۇۋاتقاندۇ؟ يا بولمىسا، مەخپى بەلگىنى ماڭا ئۇقتۇرماي بېرىۋېتىپ، خاتىرجەم ئولتۇرامدىغاندۇ؟ ياق، ياق...ئۇنداق ئەمەس. ئۇنىڭ ھەرقانداق ھەركىتى مېنىڭ كۆزۈمدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ...ھېچ ۋەقەسى يوق، ھېچ گەپ يوق، يولداش ستېپان جەزمەن كېلىدۇ. ئۇنىڭ يېنىدا مۇھىم ھۆججەت، ئىسمىلىك بار. بۇ نەرسىلەر قولىغا چۈشسە، ئۇلارنى بىرنى قويماي تولۇق قولغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ. بىرۇخ شاڭشياۋنىڭ ئۆزى كەلمەكچى بولغىنى باشلىغىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولغىنى... بۇ چوشقا باشقىلارنىڭ ۋاستىسى بىلەن نەپ ئېلىشقا ئامراق. ھېچ ۋەقەسى يوق، ھېچ گەپ يوق...ئۆزۈم ئېلىشقا تېگىشلىك نەپتىنمۇ قۇرۇق قالمىسام بولىدۇ...سىياسى كومىسسار بىر ئىش تېرىمسىدى...ماڭا نىمە بولغانىدۇ؟ نىمىشقا كاللامغا "سىياسى كومىسسار" دېگەن گەپلا كىرىۋالىدۇ! ئۇ دېگەن سىياسى كومىسسار ئەمەس، ئۆلۈك...

كىريوكوۋ: شەھەرلىك باغچا باردۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟

ئېلىسېيۋ: تېخىمۇ چوڭايدى.

كىريوكوۋ: كىچىك چېغىمدا ئاتا-ئانام مېنى ئۇ يەرگە مۇزىكا ئاڭلاشقا دائىم ئاپىراتتى. ھازىرمۇ ئېسىمدە، بىر كۈنى ئۇ يەرگە باردۇق...ئەلۋەتتە، بۇ كۈنىمۇ بۇرۇنقىدەك ئالدىنقى

رەتتە ئولتۇردۇق. يانچۇغۇمغا لىمون سېلىۋالغان ئىدىم... چالغۇچىلار مۇزىكىنى باشلىشى بىلەنلا، لىمونىنى يېيىشكە كىرىشتىم. تازا هوزۇر قىلىپ چاينىغاچ شوخلۇق قىلاتتىم. كاناي چالغۇچىنىڭ كۆزى ماڭا، قولۇمدىكى لىمونغا چۈشۈپ، ئاغزىدىن سېرىق سۇ ئاققان! (كۈلۈپ) ئۇ شۇنچە كۈچەپ چالسىمۇ، كانىيىدىن ئاۋاز چىقمىدى. قىزىق...ئۆيگە كەلگەندە دادامدىن تاياق يېگەن ئىدىم.

ئىلىسىيۇ: كىچىك ۋاقتىڭدىكى ئىشلىرىڭ ئېسىمدە. ئالېكسىيۇ كوچىسىدىكى بالىلارنىڭ باشلىغى سەن ئىدىڭ...

كىريوكوۋ: تامامەن توغرا ئېيتتىڭىز. سىز...سېرگې پېتروۋىچ، سىلەر تۇرۇشلۇق كوچىدا سىزمۇ بالىلارنىڭ كومانىدىرى ئىدىڭىزغۇ دەيمەن؟

ئىلىسىيۇ: دۇرۇس، سىلەرنىڭ ئەدىۋىڭلارنى بېرىپ قويۇاتىتۇق.

كىريوكوۋ: پۈتۈنلەي ئۇنداقمۇ ئەمەس ئىدى، پۈتۈنلەي ئۇنداقمۇ ئەمەس ئىدىغۇ، سېرگې پېتروۋىچ...بىزمۇ سىلەرنىڭ توپتىكى هارامزادىلەرنىڭ ئەدىۋىنى بەرگەن...هېيتقا ئاز قالغانىدا...بىر كۈنى بولغان ۋەقە هەرگىز ئېسىمدىن چىقمايدۇ...

ئىلىسىيۇ: ئۇ كۈندىكى ئىشنى ئېغزىغا ئېلىپ قالدىڭغۇ!...دۇرۇس، شۇ كىشىنى سىلەر بۆكتۈرمە قويۇپ، بىز كەلگەندە...بىز ئاران ئۆچ، سىلەر ئون نەچچە ئىدىڭلار-دە! بىزنىڭ يۈز-كۆزلىرىمىزنى ئىششىتۈەتتىڭلار...بىراق، ئاخىر بېرىپ سىلەر تىكۈەتىتىڭلار، قورقتۇڭلار. بۇنى ئۇنتۇپ قالمىغانسەن، كىريوكوۋ؟

كىريوكوۋ: ئاھ، باللىق، باللىق دەۋر، ئادەمنىڭ هاياتىدىكى ئالتۇن دەۋر. هەي...كەلمەسكە كەتتى...مەيداندىكى يۇمۇلاق تۈۋرۈكلۈك

بىنا قانداق بولدى؟ ھېلىقى چېركاۋنىڭ ئۈدۈلىدىكى بىناچۇ ھازىرمۇ بارمۇ؟

ئىلھامبېگ: نەمە، ئۇ بىنا سىلەرنىڭمىدى؟

كىريوكوۋ: ئاتا-ئانامنىڭكى ئىدى.

ئىلھامبېگ: بىنا ھازىرمۇ بار. ھازىر مەكتەپ بولدى.

كىريوكوۋ: مەكتەپ؟ مەكتەپ...بەللى. ئوبدان بوپتۇ. مەن بۇنىڭغا قارشى ئەمەسمەن...بالىلار ئىشلەتسە مەيلى.

ئىلھامبېگ: يادىڭدىن چىقىپ كېتىپتۇ-دە، كىريوكوۋ؟

كىريوكوۋ: نەمە يادىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ؟

ئىلھامبېگ: پاخمۇۋ دېگەن يەردە سەن قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىدىن 20 ئادەمنىڭ بالا-چاقىلىرىنى ئاشلىق ئامبىرىغا سۈلاپ قويۇپ، ئاندىن ئامبارغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتىڭ! بۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى كىچىك بالا ئىدى ئەمەسمۇ!

كىريوكوۋ: ئۇ چاغدا مەن پاخمۇۋدا ئەمەستىم، سېرگې پېتروۋىچ. ئەزىرايىل ئۇ يەردە ئەمەستىم. ئۇ دېگەن مېنىڭ قول ئاستىمدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ قىلغان ئىشى...ئاساسلىق ئادەم ۋىدىكا بىرىلىن ئىدى. ئۇ دېگەن بىر چايان!...ئەمما، بۇ ئىشتا مەنمۇ ئەيىپلىك، ئەلۋەتتە. ئۇلار خىرىستوسنى ئۇنتۇپ قېلىشقان! بىراق، بۇگۈنكى كۈندە...بۈگۈنكى كۈندە مەن كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق بولغان يۈرتىدىشىم بولغان سېنى قۇچاقلاپ، سۆيۈپ قويۇشنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىپ كەلگەن ئىدىم. شۇغىنىسى، مانا ھازىر ئىككىمىز بۇ يەردە رەقىپلەردەك بىر بىرىمىزگە ھومىيىپ ئولتۇرۇپتىمىز. ئەمما بىز دېگەن جان-جىگەر قېرىنداش، سېرگې پېتروۋىچ، ئىككىلىمىز رۇس ئەمەسمۇ.

ئېلسىيېۋ: سەن، كىريوكوۋ، فاشىست ئۇنسۇرسەن. فاشىستنىڭ مىللەتى بولمايدۇ.

كىريوكوۋ: ياق، ياق! كۆڭلۈڭدە رۇس دېگەن ئۇقۇم يوق دېسە، بۇ مۇمكىن ئەمەس. ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمدە ساقلاقلىق...مەن مۇشۇ يەردە تۇغۇلدۇم، ئۆلسەممۇ مۇشۇ يەردە ئۆلىمەن...

ئېلسىيېۋ: كېينكى سۆزۈڭ ھەر ھالدا توغرا بولدى.

كىريوكوۋ: سەن مېنى قورقۇتماقچىمۇ؟

ئېلسىيېۋ: قورقتىش ھاجەتسىز. ئۆزەڭگىمۇ ئايان.

كىريوكوۋ: نىمە ئايان؟ ئۆلۈمۈمۇ؟

ئېلسىيېۋ: ساڭا ھەممە نەرسە ئايان. سەن دۆت ئەمەس-تە، كىريوكوۋ. سەنمۇ، خوجايىنىڭمۇ، ھەممىگلار ۋەتىنسىزنىڭ تۇپرىغىغا دەپنە قىلىنىسلەر، بۇنداق قىلىش ئادەمنى سەسكىندۇرىدىغان بولسىمۇ، سىلەرنى تۇپرىغىمىزغا دەپنە قىلىۋېتىمىز. ئەلۋەتتە، بەزىلەر بېرلىنغا تىرىك كېتىشى مۇمكىن. بىراق، بۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولىدۇ.

كىريوكوۋ: بۇ گەپچە، ماڭا قول كۆتۈرۈپ تەسلىم بولۇشتىن بۆلەك يول يوق ئىكەن-دە!

ئېلسىيېۋ: ئۇنداق دېسەم نىمە بوپتۇ؟ پەخەس بول، بۇ يولۇڭمۇ ئېتىلىپ قالمىسۇن يەنە.

كىريوكوۋ: مېنى ئەپۇ قىلسىڭىز بولامدۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟... ھازىر سىز مېنىڭ ئىلكىمدە جۇمۇ. گىتلېر قوشۇنى تېخىچە ۋولگىدا.

ئېلسىيېۋ: ئۇلار يەنە داۋاملىق قېچىپ كېتىۋاتىدۇ.

كىريوكوۋ: قېنى كۆرەرمىز. ئەمما سىز، سېرگې پېتروۋىچ، كېينكى

ئىشلارنى كۆرەلمەيدىغان بولدىڭىز. بىرتال ئاغامچا، بىرتال لىم سىزنى بۇ دۇنيادىن "مەڭگۈلۈك خوشلاشتۇرىدۇ". ئەمما بۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ بۇنداق قىلىپ نېمە جاپا؟ سىز مېنى ھەرقانچە تىللىسىڭىزمۇ، گەپنىڭ راستى، مېنىڭ سىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ. راست، ماڭا گويا ئۇلار مېنى دارغا ئاسىدىغاندەك تۇيۇلدۇ. (توختاپ) ھەي، سىز ئۇچۇن جېنىمنى تىكتىم تەۋەككۇلچىلىك قىلسام قانداق دەيسىز؟

ئىلسىيۇ: بۇ نېمىدىگەن گەپ؟

كىريوكوۋ: ئاددىلا ئىش. سىزنى قاچۇرىۋەتسەم بولىدۇ. ئويلاپ بېقىڭ، سىزنى قاچۇرىۋەتسەم، باشلىغىم مېنى بوش قويارمۇ؟ بىراق، مەن يەنىلا سىزگە يارەملەشمەكچىمەن.

ئىلسىيۇ: مېنىڭ پەمىمچە سەن ھېچنىمىدىن قورقمايسەن.

كىريوكوۋ: مەن قورقۇپ بولغانمەن، ئەمدى قورقمايمەن دەۋاتىمەن — گەپ شۇ!...مەن ھازىر ئەسكەرلەرنى يىراققىراق ماڭدۇرۇۋەتسەم، سىز دېرىزىدىن سەكرەپ چىقىپ كېتىسىز. ئەسكەرلەر نېمە ئىش بولغىنىنى بىلمەپ بولغىچە...سىز يىراقلاپ كېتىسىز. چۇشىنىشلىك بولدىمۇ؟

ئىلسىيۇ: نېمە قىلماقچى، كىريوكوۋ؟

كىريوكوۋ: بىر-ئىككى ئېغىز گەپ بىلەن چۇشەندۇرۇپ بولغىلى بولمايدۇ. بىر قارارغا كېلىڭ، سېرگې پېتروۋىچ. بولمىسا، مەن گېپىمدىن يېنىۋالسام،...قانداق بولىدۇ؟ ھە؟ ھىم؟

ئىلسىيۇۋ: بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

كىريوكوۋ: چاتاق يېرى، مەن زىيان تارتىمەن. سىز ئەركىنلىككە ئېرىشىسىز، ئامان قالىسىز، ئەمما مەن ئۇچۇن ھاياتلىق يولى

قالمايدۇ. سىزنى قاچۇرۇۋەتسەم، ئۇلار مېنى ئۆلتۈرۈشىدۇ. ئىش ئەنە شۇنداق. يەنە بىر چارىمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ سىزنى ستېپىان بىلەن ئالماشتۇرۇپ ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بېرىش. شۇڭا، ئىككىلا تەرەپ زىيان تارتمايدىغان ئىشنى قىلىشىمىز كېرەك. سىز قېچىپ كېتىپ، ئۆز ئادەملىرىڭىزنىڭ ئارىسىدا قەھرىمان بولىسىز. مەنمۇ نېمىسلاردىن نەپ ئالىمەن.

ئېلىسېيۇ: سەن دېگەن تىجارەتچى ئادەم، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: بۇنىڭ دەپ ئولتۇرىدىغان نىمىسى بار؟ بىزنىڭ ئەجدادىمىز ئەزەلدىن تىجارەتچى، بۇنىڭ ئويلىغۇدەك نىمىسى بار؟ ئىككىلىمىز جان بەرسەك قاملاشمايدۇ-دە؟...سىز قېچىپ كەتسەڭىز، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئۆچ ئېلىپ بېرىسىز ئەمەسمۇ.

ئېلىسېيۇ: ساڭا نىمە قىلىپ بېرىشىمنى ئۆزەمگۇ بىلمەيمەنغۇ؟

كىريوكوۋ: كېچىككىنە يارەم. قول كۆتىرىسىز. مەخپى بەلگىنى ماڭا دەيسىز.

ئېلىسېيۇ: نىمە مەخپى بەلگە؟

كىريوكوۋ: بىلمەس بولۇڭالماڭ، سېرگې پېتروۋىچ. سىلەر مۇشۇ ئۆيدە يوشۇرۇن ئالاقلاشماقچى، شۇنداقمۇ؟ شۇنداقتۇ.

ئېلىسېيۇ: ئۇ ھەممىنى بىلىدىكەن!

كىريوكوۋ: ئالاقە قىلىش ئۈچۇن مەخپى بەلگە بولۇشى كېرەك. بۇ يەرگە كېلىدىغانلارغا كىرىشكە بولىدىغان-بولمايدىغانلىغىنى، بۆكتۈرمە بار-يوقلۇغىنى ئۇقتۇرۇش كېرەك.

ئېلىسېيۇ: (مونولوگ) قار...قار...قار ئېرەي دەپ قالدى. قار ئېرىسە، پاتقاقچىلىق بولۇپ كېتىدۇ. ئۇ چاغدا چاتاق...ماشىنىمۇ، ئادەممۇ ماڭالمايدۇ...بەلكىم ئۇنىڭ ئازراق ئادەمگەرچىلىگى تۇتۇپ

قالار؟ ئېھتىمال بۇ ئوبدان پۇرسەتتۇ؟ تۆت كۆز بىلەن تەلمۈرۈپ كۆتكەن بردىن-بىر پۇرسەتتۇ؟...نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم؟ ئۇ دېگەن بىر جاللات، قارا يۈز ئەمەسمۇ. ئۇ مېنى قېچىپ كەتمەسۇن دەپ...دەريادا سۇ كۆپىيدۇ. كۆۋرۈك كونىراپ كەتكەن. بىر پارچە مۇز كۆپايە قىلىدۇ...ئۇنى ئالدىسام قانداق؟ ھە؟ ياق، بولمايدۇ، بولمايدۇ! كىريوكوۋ دېگەن ئەخمەق ئەمەس...مېنى ئوبدان بىلىدۇ...ئەيتاۋۇر...دۇرۇس، ھازىر يەنە ۋاقىت بار. ۋاقىت بار، يەنە...ئەمما، ئەگەر...

ئېلىسېيۋ: سەن يېڭىلىشتىڭ، كىريوكوۋ. بىرىنچىدىن، مەن ستېپان دېگەن ئادەمنى ساقلاۋاتقىنىم يوق...شۇڭا، مەخپى بەلگە توغرىسىدا گەپ بولۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس.

كىريوكوۋ: گېپىمگە ئىشەنمەمسىز؟

ئېلىسېيۋ: ئىشەنسەممۇ...ياردەم بېرەلمەيمەن-دە.

كىريوكوۋ: روھىمغا چاپلاشقان گۇناھنى ئازلىتاي دېگەن ئويدىمەن. سىزنى دارغا ئاسىدۇ. يەنە كېلىپ، ھېلىقى ستېپانمۇ قۇتۇلالمايدۇ.

ئېلىسېيۋ: قىزىق نېمىكەنسەن، كىريوكوۋ. مەن ساڭا ئىشىنىۋاتىمەنۇ، سەن ماڭا ئىشەنمەيۋاتىسەن.

كىريوكوۋ: (مونولوگ) ئۇ دېيىشنى خالىمايۋاتىدۇ. ئۇلسمۇ دېگىلى ئۇنىمايدىغان ئوخشايدۇ. بىراق، ئۇ راستلا ئىشىنىپ قالغان بولسىچۇ؟...ئىشەنگىنى بىلەن، دەيدىغان گەپ بولمىسىچۇ؟ ئۇ ماڭا ئىشىنەمدۇ؟! ياق. ئۇنى قايىل قىلىش كېرەك. ئۇلارنىڭ راستلا پۈتۈشۈۋالغان مەخپى بەلگىسى بولماسلىغى ئېھتىمالغۇ؟ يا بولمىسا مەن ئۆزۈم گۇمانسىراپ، ئۆزۈمگە ئۆزۈم باش ئاغرىغى

تېپىۋالغانـدەمەن؟ چاتاق چىقماس؟...بۇ سائەتـنىڭ چىكىلدىشى بىزار قىلىۋەتتىغۇ. چىك ـ چاك، چىك ـ چاك. بىر ئادەمنىڭ ھايا ـ تى مۇشۇنـداق چىـك ـ چاك بىلەن ئۆتـۈپ كېتەمـدۇ؟ كۈنـلەر بارغانسېرى ئاز قېلىۋېرەمدۇ؟...ئىنسانلار نىمىشقىمۇ بۇ نەرسىنى كەشپ قىلغان بولغىيدى؟ ئۆلـۈم پەيتـىگە دەخلى يېتىشىدىن بىز ئەنسىرەيدىغانـدەك...ئەمما، ئۇ چاغدا بەربىر سائەتكە قارىمايدىغان گەپ. ۋاي! ياق...ياق...توغـرا ئەمەس...بۇ يەردە بىرگەپ بارلىغىنى تۇيۇپ تۇرىمەن...گەپ زادى نەدە؟ ۋاقـىت ئادەمـنى ساقلاپ تۇرمايـدۇ...بۇ ئەسـكى بەك زېـرەك جۈمۇ...ئۇنى يەنە ئالدىيالماسمەنـمۇ؟

كىريوكوۋ: نىمىلا دىگەن بىلەن، تەقدىر دىـگەن بار نەرسە. شۇنـداقمۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟ شۇنچە يىللاردىـن كېيىن، ئىكـكـىمىز ناتونۇش بىر شەھەردە ئۇچرىشىپ قالدۇق. بۇنىسى پىشانـىمىزگە پۈتۈلگەن! تەقدىر دىگەن شۇ ئەمەسـمۇ؟ سىز بۇنىڭغا ئىشەنمەيـۋاتامسىز، سېرگې پېتروۋىچ؟ مەيلى، ئىشەنمىسىڭىز قانداق قىلاي؟ ئەيسا پەيغەمبەر تۇغۇلغانـدىن كېيىنكى 1943 ـ يىلـنىڭ فېۋرال ئېيىنىڭ بېـشىـدا ئۆلـۈپ كېتىـشـكىنىڭىزغا پۈتـۈلگەن ئوخشايدۇ.

ئېلىسېيېۋ: ماڭـا ھـازىـر دۇنيا ـ تىـلاۋەت قىلىـش بەك بالـدۇرلۇق قىلىدۇغۇ دەيمەن.

كىريوكوۋ: ئەلـۋەتـتە، سىـز دىـگەن ئاڭـلىق، باتۇر ئادەم. ياش ۋاقتىڭىزدىمۇ شۇنداق ئىدىڭىز، ھازىـرمۇ شۇنداقـتەك تۇرىـسىز. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، سېرگې پېتروۋىچ، قولىڭىزنى كۆكسـىڭىزگە قويۇپ، مەن راستـلا ئۆلـۈمدىن قورقـمايـمەنـمۇ؟ دەپ

ئۆزىڭىزگە سوئال قويۇپ بېقىڭ.

ئېلىسبېيۇ: پەيلاسوپكەنسەنغۇ سەن، كىريوكوۋ. بىراق، راست گەپىنى ئېيتسام، مېنىڭ ئۆلۈمدىن قورقۇش-قورقماسلىغىم بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ؟

كىريوكوۋ: مەن ئۆزەمنى سىزنىڭ ئورنىڭىزغا قويۇپ ئويلاۋاتقان بولسام كېرەك...قېنى، كۆرىمىز...سىز ئۇچۇن ئويلاۋاتىمەن...

ئېلىسبېيۇ: (سوغاق كۈلۈپ) مېنىڭ غېمىمنى سېنىڭ يېيىشىڭ مۇمكىن ئەمەس، ئۇنداقمۇ قىلالمايسەن، بورىس نىلوۋىچ.

كىريوكوۋ: نېمىشقا قىلالمايدىكەنمەن...ئۆلۈم ھەممە ئادەمگە ئوخشاشقۇ.

ئېلىسبېيۇ: ياق، كىريوكوۋ، بۇ گەپ توغرا ئەمەس...

كىريوكوۋ: ئەمسە چۈشەندۈرۈپ بېقىڭا قېنى، سېرگې پېتروۋىچ... چۈشەندۈرۈپ بېقىڭ! يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالغاندا، بۇ مەسىلىنى ئازراق ئۇققاندەك بولدۇم.

ئېلىسبېيۇ: سېنىڭ قارىشىڭچە، جان ھەممىدىن قىممەتلىك ئىكەن... ھەتتا ھاياتنىمۇ قەدىرلىمەي، قانداقلا بولمىسۇن، ياشىسامىلا بولدىغۇ، دەپ ئويلايدىكەنسەن. سېنىڭ يېيىش، ئىچىش...ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن باشقا ئىشىڭ يوق. سەندىن ھېچنىمە قالمايدۇ... ھاياتىڭنىڭ داۋامى سۈپىتىدە قىلىدىغان...ئىشىڭمۇ يوق، پىكرىمۇ يوق...شۇڭا، تېنىڭنىڭ بولماسلىغى سەن ئۈچۈن بىر دەھشەت. شۇنداق بولغاچقا، سەن چىشلەپ، مۇشتلاپ، تېپىك بىلەن بولسىمۇ، ئۆز جېنىڭنى چىڭ ساقلاپ قالماقچى بولىسەن... دەرۋەقە، سېنىڭ ھاياتىڭ ئىككى تەرىپى بوشاپ كەتكەن كۆۋرۈك بولىدىغان بولسا، ئۆلۈم بەك قايغۇلۇق ئىش بولىدۇ، ئەلۋەتتە.

كىريوكوۋ: گەپ بەك تىرەن بولۇپ كەتتى. چۈشىنىشلىكرەك بولسا قانداق؟

ئېلىسبېيۇ: ئالەمدە ھېچنىمە قالدۇرماسلىق قورقۇنچلۇق ئىش.

كىريوكوۋ: بېرلىن شەھەر ئەتراپىدا قورۇ-جايىم بولۇپ قالسا قانداق بولىدۇ؟ بانكىدا پۇلۇم بولسىچۇ؟

ئېلىسبېيۇ: بۇ تېخىمۇ قورقۇنچلۇق بولىدۇ، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: سىز قورقىمامسىزا؟ سىزمۇ ئاز-تولا بىرنەرسە يېقىنسىز؟...سۈيۇت سىزگە چوڭ مەنسەپ بەرگەندۇ؟

ئېلىسبېيۇ: شۇنداق، چوڭ مەنسەپ بەردى.

كىريوكوۋ: گېنېرال بولۇۋالدىڭىزمۇ، باشقا باشلىق بولدىڭىزمۇ؟

ئېلىسبېيۇ: ئۇنىڭدىنمۇ يوغان.

كىريوكوۋ: نېمە؟ خەلق كومىسسارى بولۇۋالغان ئوخشىمامسىز؟ بۇنىڭدىن يوغان ئەمەلمۇ يوقتۇ؟

ئېلىسبېيۇ: ئوقۇتقۇچى بولدۇم، كىريوكوۋ. تارىخ دەرسى ئوتتۇمەن.

كىريوكوۋ: ئاددى ئوقۇتقۇچىمۇ؟

ئېلىسبېيۇ: ئەڭ ئاددى ئوقۇتقۇچى.

كىريوكوۋ: مۇنداق دەڭ...راست چوڭ ئەمەلكەن. بۇنىڭدىن چوڭ ئەمەل بولماس. ئىچكى ئۆرۈش ۋاقتىدا ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماي، قان تۆكۈپ كۆرەش قىلغاندا مۇشۇنى كۆزلىگەنما؟

ئېلىسبېيۇ: باشقىسنى دېمەي، قورۇ-جاي توغرىلىق گەپ ئاچساق، مېنىڭ راستلا شەخسى قورو-جايىم يوق. بانكىدا پۇلۇمۇ يوق. بىراق، مېنىڭ سەن كىريوكوۋلارغا قارشى كۆرەش قىلىشىم دېگىز بويىدا داچا سېلىپ ئولتۇرۇش ئۈچۈنمىدى؟ يا بولمىسا پاگون تاقاپ، پىكاپتا ئولتۇرۇپ تاماشا قىلىش ئۈچۈنمىدى؟ (كۈلۈمسىرەپ)

ياق، بۇنىڭ ئۇچۇن ئەمەس ئىدى. بالىلارنى تەربىيىلەش زور بەخت، بۇنداق بەختنى سەن ھېس قىلالامسەن؟

كىريوكوۋ: خەقنىڭ بالىسنى تەربىيلەيمەن دىدىڭىزما؟ سىزنىڭمۇ بالىڭىز باردۇ؟

ئېلىسېيېۋ: بىر ئوغلۇم بار.

كىريوكوۋ: چوڭ بولۇپ كەتكەندۇ؟

ئېلىسېيېۋ: بۇ يىل يىگىرمە ياشقا كىرىدۇ.

كىريوكوۋ: ئۇرۇشقا قاتناشتىمۇ؟

ئېلىسېيېۋ: ئەلۋەتتە.

كىريوكوۋ: ئوغلىڭىز بىلەن ئىككىنچى كۆرۈشەلمەيسىز ـ دە.

ئېلىسېيېۋ: (مونولوگ) ئىككىنچى كۆرۈشەلمەيمەن... دىمىكا، دىمىكا، ئوبدان ئوغلۇم. مۇشۇ كۈنلەردە سېنى زادىلا خىيالىمىغا كەلتۈرمىگەن ئىدىم. ياق... ياق، ئۇنداق ئەمەس. مەن سېنى ئويلاپلا كەلدىم. بىز كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولدى، راستىلا بەك ئۇزاق زامان بولدى... ھازىر قانداق بولۇپ كەتكەنسەن؟ دىمىكا... سىلەرنىڭ دۇنيانىڭ ستالىنگراد ئەتراپىدا ئۇرۇش قىلىۋاتقانلىغىدىن يېقىندا خەۋەر تاپتىم. ناۋادا... بۇنداق ئويدا بولماسلىغىم كېرەك. بۇنداق ئويلىسام بولمايدۇ ـ دە. بولۇپمۇ ھازىرقى پەيتتە بۇنداق ئويلاش يارىمايدۇ. ئۇرۇش ئەمەسمۇ... بىرەر ـ ئىككى ئىلىك... ئىككى ـ ئۈچ ئېغىز گەپ قىلىپ بولسىمۇ خەت يازغان بولسا... بىچارىنىڭ... ۋاقتى يەتمىگەن ـ دە، ئۇ ئۈچ ياش ۋاقتىدا... دۇرۇس... ئۈچ ياش ۋاقتىدا بىر كېچىسى مېنى ئويغاتتى. ئۇ يىغلىماقتا ئىدى... "نېمە بولدۇڭ؟" دىدىم. "قېرىپ كەتمىسەك بولاتتى. ئۆلۈپ كەتمەي مەڭگۈ ياشىساك بولاتتى..." دىدى.

كېيىن: "مەن دوختۇر بولىمەن... كېسىلگىنى ساقايتىمەن، دادا" دىدى. بولدى...بەس. روھىلىنىشىم كېرەك. ھازىر قىلىدىغان ئىشىم دېرىزە پەردىسىنى تارتىپ قويۇش...تارتىپ قويۇش... پەردىنى ئېتىۋېتىش...

كىريوكوۋ: (مونولوگ) ئەسلىدە ئۇ مېنىڭ قورۇ-جايىمدا ئوقۇتقۇچى بوپتىكەن-دە...ما ئىشنى كۆرمەمدىغان! ئۇ ھېلى ئىككى تەرەپنى بوشاپ قالغان كۆۋرۈكنى تىلغا ئالدى. ئەلۋەتتە... ھەممىنى ئۇلار ئېلىپ كەتتى. ھەممىنى ئۇلار مەھرۇم قىلدى. "رۇس ئۇچ ئاتلىق ھارۋىسى" ئاشپۇزۇلدا ئون يىل چاكار بولدۇم①. ئۇ يەرنىڭ بەتتەرلىگىنى دېمەمدىغان! ساپلا ھاراقكەشلەر... ئۇستۇنكى قەۋەتتىمۇ...تۆۋەنكى قەۋەتتىمۇ پۇتۇنلەي مەسلەر. بۇنداق مەسلەرنىڭ خامىرىغا گالاچ-گۈلۈچ سالاتتىم! ماڭا ھېچنىمە ئاشمىدى...ئەمدى نۆۋەت مېنىڭكى... ئوغلۇم بار دېدىڭغۇ. ئۇنىمۇ باپلايمەن. بۇ قېتىم ئىشىم ئەپلەشسە بولاتتى...

كىريوكوۋ: بىزنىڭ قوشۇندا لىزا ئاتلىق چىرايلىق بىر قىز بار ئىدى. ئۇنىڭ پەمىلىسى سىنتىسىننا② ئىدى. ئۇمۇ ئاشۇ يىلى سمىيونوۋكادا ئۆلۈپ كەتكەنمىدۇ؟ مۇشۇنداق گۈزەلنىمۇ ئۆلتۈرۈشكەنمىدۇ؟

ئېلىسىيېۋ: ياق.

كىريوكوۋ: ئۇ تىرىكمۇ؟ پاھ، ئۇ دائىم باتۇر ئىدى.

---

① بۇ يەردە ھاراق ئىچىپ چاتاق چىقارغان كىشىلەرنى ئاشپۇزۇلدىن چىقىرىۋېتىشكىلا مەسئۇل خىزمەتچى بولغانلىغى كۆزدە تۇتۇلدۇ.

② سىنتىسىننا دىگەن ئىسىم سىنوچكا دىگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، كىچىك تورغاي مەنىسىدە.

ئېلىسىيېۋ: باتۇرلا ئەمەس، يۇرىگى بەك توم ئىكەن دېگەن تۇزۇك.

كىريوكوۋ: مەن تەرىيىلىگەن.

ئېلىسىيېۋ: سەن يېڭىلىشتىك.

كىريوكوۋ: نىمە؟

ئېلىسىيېۋ: ئۆز ۋاقتىدا باندىتلىرىڭنى قانداق بىلىۋالغىنىمىزنى بىلگۈك كېپىكەتكەن ئەمەسمىدى؟

كىريوكوۋ: نىمە بولدى؟

ئېلىسىيېۋ: بۇ ئىشتا ھېلىقى لىزا بىزگە يارىدىم قىلغان.

كىريوكوۋ: بىزنى ساتقان شۇمۇ؟

ئېلىسىيېۋ: بۇ ساتقۇنلۇق ئەمەس. ئۇ ئۆز ۋەزىپىسىنى ياخشى ئورۇندىدى، خالاس. ئۇ دېگەن ئىتتىپاق ئەزاسى تۇرسا...بىزنىڭ سىنوچكا...

كىريوكوۋ: "سىنوچكا" ئىمىش. ئەسلىدە ئىش مۇنداقكەن-دە. ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا مۇھەببىتىم كۈچلۈك ئىدى...مۇھەببەت مېنى بەك ئازاپلىغان ئىدى...قەسىمدا گېپىي ئۆتىدىغان ئادەم ئىكەنلىگىمنى سىز بىلىسىز. ھەممىنى باشقۇراتتىم. ئەمما ئۇنىڭغا، لىزاغا قىلچە ئازار بەرگەن ئەمەسمەن...مەن ئەخمەق ئۇنى خوتۇن قىلىپ ئالماقچى ئىدىم. ئەلچى قويۇپ، رەسمىي نىكاھ قىلىپ ئالماقچى ئىدىم...ئۇمۇرلۇك خوتۇن قىلماقچى ئىدىم...سىزنىڭ ئائىلىڭىز بار، ئوغلىڭىزمۇ چوڭ-چوڭ بولۇپ كېتىپتۇ. لېكىن مەنچۇ؟ تېخىچىلا يالغۇز ئۆتۈۋاتسەمەن. نىمە ئۈچۈن؟ شۇنچە يىللاردىن بېرى لىزا كۆڭلۈمدە بولغىنى ئۈچۈن يالغۇز ئۆتۈپ كېلىۋاتسام كېرەك. بەلكىم مەن...لېكىن ئۇ، دىلبىرىم...ھەي...

سىز يالغان سۆزلەۋاتمايدىغانسىز؟ ئەمما، يالغان سۆزلەشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق-تە...شۇ چاغدا بىلىپ قالغان بولسام، ئېتىپ تاشلىغان بولاتتىم ئۇ قانجۇقنى.

ئىلىسىيۇ: بولدىلا، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: ھازىر ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ قالسام، ئۇنى ئەپۇ قىلمەن...ئەزىرايىلى، جەزمەن ئەپۇ قىلمەن، بىر كۆرسەملا بولاتتى.

ئىلىسىيۇ: ئەمدى ئۇنى كۆرەلمەيسەن. ھېچقاچان كۆرەلمەيسەن.

كىريوكوۋ: ئۇنداق ئەمەستۇ، سېرگې پېتروۋىچ؟

ئىلىسىيۇ: ئۇ ئۆلۈپ كەتتى...25-يىلى كۈبان دەرياسىدا...باي دىخان ئۆلتۈرۈۋەتكەن...

كىريوكوۋ: بۇ گەپچە، سىلەر ئوبدان مۇھاپىزەت قىلالماپسىلەر-دە.

ئىلىسىيۇ: ئوبدان مۇھاپىزەت قىلالماي قالدىم...

كىريوكوۋ: بۇنىڭدا سىزنىڭ نېمە ئىشىڭىز بار؟

ئىلىسىيۇ: لىزا...مېنىڭ خوتۇنۇم...

كىريوكوۋ: (ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ) ئەسسىزلى...ئەسلىدە سىز-نىڭ ئوغلىڭىزنى لىزا تۇغۇپتىكەن-دە...

ئىلىسىيۇ: ئوغلۇم ئىككى يېشىدا ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالدى.

كىريوكوۋ: (بوش ئاۋازدا) ھەممە...ھەممە...ھەممىنى ئوغرىلاپ بولدۇڭ، كومىسسار. ئۆيۈم،...مۇھەببىتىم...رۇس...ھەممىنى، ماڭا ھېچنىمە قالدۇرمىدىڭ. سېنى نېمە قىلسام بولار؟ بۇ ئۆچۈمنى قانداق ئالسام بولار؟ سېنى نېمىسلارغا تاپشۇرۇپ بېرەيمۇ-يا؟ ياق...ئۆزۈم، ئۆز قولۇم بىلەن جۇنىدىشىم كېرەك. ماۋۇ تاپانچىنى كۆردۈڭمۇ...مانا ھازىرلا مۇشۇ ئوقلارنىڭ ھەممىسىنى ساڭا ئاتىمەن...بىر تېلىنمۇ ئېلىپ قالمايمەن.

ئېلىسىيېۋ: ئوق ئاۋازى يىراقلارغا ئاڭلىنىدۇ، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم! جېنىمنى تىكىپ قويدۇم! سېنىڭدىن ھېساب ئالمەن. بۇنى ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ ئارزۇ دېيىش مۇمكىن. سېنىڭ قېنىڭ... ئىسسىق قېنىڭ...ھەممىنى تۆلەيدۇ. (تاپانچىنىڭ يەرگە چۈشكەن ئاۋازى) ياق. سېنى ئۆلتۈرسەم بولمايدۇ. يۈگۈردىن ئىجازەت يوق. سېنى ئۆلتۈرسەم، بۆكتۈرمە ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ...ھەي، ما تەلەيسىزلىكنى...

ئېلىسىيېۋ: ئۇلار مېنى دارغا ئاسسا، سەن پۇخادىن چىقسەن.

كىريوكوۋ: (توختۇۋلىپ) بۇ گەپ ئورۇنلۇق. مەن زىيان تارتمايمەن... ھازىر مېنىڭ سىزگە ئىچىم ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ، سېرگې پېتروۋىچ. خىرىستيان ئەقىدىسى بويىچە...ئوغلىڭىزغا دەيدىغان گېپىڭىز بارمۇ؟ خىزمەتتە بولۇشقا مەن تەييار.

ئېلىسىيېۋ: ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ قېلىشىڭ ناتايىن.

كىريوكوۋ: مەن سىز بىلەن كۆرۈشۈپ قالمەن دەپ ئويلىماپتىم، لېكىن ئىككىمىز ئۈچرىشىپ قالدۇق. ئوغلىڭىز بىلەن ئۈچرىشىپ قالساممۇ ئەجەپ ئەمەس.

ئېلىسىيېۋ: كۆرۈشۈش سەن ئۈچۈن كۆڭۈلسىزلىك بولىدۇ.

كىريوكوۋ: مېنى ھەمىشە مۇشۇنداق قورقىتۇرگىنىڭىز نېمىسى، سېرگې پېتروۋىچ؟ (بىردىنلا) موسكۋا رادىئوسىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئاڭلىۋالىشنى خالامسىز؟ ھە؟

ئېلىسىيېۋ: چاقچاق قىلمۇاتامسەن نېمە؟

كىريوكوۋ: ياخشى نىيەت بىلەن شۇنداق دەۋاتىمەن، سېرگې پېتروۋىچ...قېرىنداشلىرىمنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقانلىغىنى مېنىڭمۇ ئاڭلاپ باققۇم كەلدى...سىزنىڭ رادىئويۇگىزنىڭ ئىشلەيدىغان

ۋاقتى كەلدى. چاتىغى يوقىتۇ...ئالدىرىماڭ...ئالدىرىماي تۇرۇڭ...جىم تۇرۇپ ئاڭلاپ باقايلى...

[رادىئونى ئاچقان ئاۋاز، رادىئونى تەڭشىگەندەكى غىژ-غاژلار، نۇرغۇن دۆلەتلەرنىڭ رادىئوسىنىڭ ئاۋازى ئۆيىنى بىردىنلا قاپلاپ كېتىدۇ.]

ھەرقانچە قىلسامۇ موسكۇانى ئالالمايۋاتىدۇغۇ...ئاڭلاۋاتامسىز، سېرگې پېتروۋىچ؟ بىزنىڭ بۇ كىچىككىنە يەر شارىمىزدىكى قىزىق-چىلىق نىمە دىگەن كۆپ؟ بىزنىڭ بۇ يەردە قىر-چاپ بولۇۋاتىدۇ، برازىلىيە قاتارلىق جايلاردا بولسا ئۇرۇشتىن ئەسەرمۇ يوق، قارىماسىز بۇنى. ئۇ جايلاردا كىشىلەر ئۆيلىرىدە ئەركىن-ئازادە كوفى ئىچىشپ ئولتۇرىدۇ.

[بىردىنلا ھەيۋەتلىك رۇس مۇزىكىسى ياڭرايدۇ.]

موسكۇادىن بېرىۋاتقانمىدۇ؟...مۇزىكا؟ ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

ئۇلار نىمىشقا مۇزىكا ئاڭلىتىدۇ؟

ئىلىسىيېۋ: موسكۇا مۇزىكا ئاڭلىتىۋاتقان ئىكەن، دىمەك، سىلەرنىڭ ھالىڭلار خاراپ دىگەن سۆز.

كىرىيوكوۋ: (رادىئونى ئېتىۋېتىپ) ھېلى تاپانچىنى تەڭلىسەم، سېرگې پېتروۋىچ، يۈزىڭىز تامدەك تاتىرىپ كەتتى. سىز راستلا ئۆلتۈرۈۋېتەرمىكىن دەپ ئويلىدىڭىزمۇ؟

ئىلىسىيېۋ: ماڭا قارا، كىرىيوكوۋ، بۇنداق قىزىق سۆھبەتنى بولدى قىلساقچۇ. مېنىڭ ئىچىم پۇشۇپ كەتتى.

ئىلىسىيېۋ: (مونولوگ) ۋاقىت بەك ئاز قالدى...بەك ئاز قالدى...بەك ئاز...پەردىنى تارتىپ قويۇشقا بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ...دېرىزىدىن سەكرەش كېرەكمۇ؟ ئەينەكنى چېقىۋېتىش كېرەكمۇ؟ ۋاقىرايمۇ؟ بۇنداق قىلسام، كىرىيوكوۋ ئوق چىقىرىدۇ. بىر چامدام

مېڭىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىسەمچۇ؟ مېنى باغلاپ-چىرماپ قويۇپ،... ئاغزىمغا بىرنەرسە كەپلەپ قويسا...قانداق قىلىمەن؟ ئۇنداقتا ئامالسىز قالمەنغۇ...باشقا چارە تېپىلماسمۇ؟ ئوبدانراق چارە تېپىلماسمۇ؟...يارىدارلانغىنىمدىن كېيىن بىر ئاي ياتتىم، سەللىمازا ساقىيىپ كەتكەندەك تۇرىمەن. ئېھتىمال ھازىر ئادەمنىڭ ئۆزى ئۆلسىمۇ، مېڭىسى تىرىك بولىدىغاندۇ...ھېچ ئامال قىلغىلى بولماسمۇ؟ زادىلا ئامال يوقمۇ؟ ياق، ياق، ئۇنداق ئەمەس! ئامال-چارە تاپقىلى بولىدۇ، تاپقىلى بولىدۇ، جەزمەن تاپقىلى بولىدۇ!

كىرىيوكوۋ: نېمە قىلغىنىڭلار بۇ؟ سىلەر خۇددى تۆمۈردىن سوقۇلغان ئادەملەردەك ئىش قىلىۋاتىسىلەر. سىزگە ھېچنىمە تەسىر قىلمايدىكەن...خەق سىزگە سەممى-ساداقەت بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتقان، يىگىرمە يىلدىن بېرى تۇنجى قېتىم سىزگە كۆڭلىدىكىنى دەۋاتقان بولسا كېرەك...

ئىلىسىيېۋ: خۇپسەنلىك قىلما، كىريوكوۋ.

كىرىيوكوۋ: قارىغىنا سېنى...سىلەرنىڭ ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىللىغىڭلار تەشۋىقات رەسىملىرىڭلاردىلا قالغان...شوئار، داغدۇغىلىق سۆز-ئىبارىلەردىن ئايرىلىپ تۇرۇپ مېنى چۈشىنەلەمسەن؟ ياق، چۈشىنەلمەيسەن.

ئىلىسىيېۋ: سېنى چۈشىنىش تەس ئەمەس.

كىرىيوكوۋ: ھە..."تەس ئەمەس"! سېنىڭ خەقنى چۈشىنىشىڭ تەس ئەمەسكەن! ئەلۋەتتە، سىلەر ھەممە نەرسىگە ماركا چاپلاۋالىسىلەر. ھەر بىر ئادەمگە بىر خىل بويۇق بېرىسىلەر، بىراق سىلەردە بار-يوقى ئىككى خىللا بويۇق، بىرى قىزىل، بىرى ئاق، بۇ گېپىمدە پۇتۇنلەي چاتاق يوق. بىراق، سىلەرنىڭ قىلغىلار

چىنلىقتا زىت. ئادەم دېگەن ھەر خىل بولىدۇ...سەن ماڭا ئىچكى ئۇرۇش ۋاقتىدىكى قاراش بىلەن قاراۋاتىسەن. ئەمما، كېيىن مېنىڭ ئەھۋالىم قانداق بولدى؟ روسىيىنى دەپ كۆزلىرىمدىن ئاققان ياش قانچىلىك كېلەر؟ مەن بۇرۇنقىدەك...قىلالمايمەن...

ئىلىسىيۇ: بەللى، بۇ گەپ جايىدا بولدى. بۇرۇنقىدەك قىلىشقا بولمايدۇ. قولغا قىلىچ، تاپانچا ئېلىپ ھازىرمۇ بىز بىلەن ئېتىشالامسىلەر؟ قارىغىنا ئۇچاڭغا، فاشىستلارنىڭ كىيىمىنى كىيىۋالغىنىڭنى تېخى.

كىرىيوكوۋ: ئۇ چاغدا باشقا ئامالسىز بولمىغان ئىدى، بىلەمسەن؟ مەن...ھەي...ئەمدى تۆگەشتىم...پۈتۈنلەي تۆگەشتىم!

ئىلىسىيۇ: ئازراق چاي ئىچكىن، كىرىيوكوۋ. كۆڭلۈڭ بىرئاز تىنجىسا ئەجەب ئەمەس.

كىرىيوكوۋ: ھەي، كومىسسارەي، كومىسسار! ئەسلىدە مېنى قۇتقۇزۇپ قالىدىغۇ دەپ، ساڭا ئۈمىد باغلاپ تۇراتتىم. ئەمدى تۆگەشكەندەك تۇرىمەن.

ئىلىسىيۇ: بىچارە بولۇۋالغىنىڭ نېمىسى؟ ھېلىلا نېمىسلار ئۇنداق كۆچلۈك، مۇنداق قۇدرەتلىك، نېمىس قوشۇنى ۋولگا دەرياسىدا، دەپ پو ئېتىۋاتامتىڭ...ئەمدى تۆگەشتىم دەيسەنغۇ.

كىرىيوكوۋ: نېمە قىل دەيسەن مېنى؟ ئويلىرىڭنى دەرھال تولۇق ئېيتىپ بەر دېمەكچىمۇ؟ تۆمۈرمۇ يىگىرمە يىلدا داتلىشىدۇ. بايا تىن سېنى قانداق قىلىدىكىن دەپ سىناپ باقتىم. سەن قېرىندىڭ... ئۆيۈڭمۇ بار، ئەمىلىڭمۇ بار...سىياسى كومىسسار ۋاقتىدىكى سەزگۈرلۈگۈڭمۇ تۇگىدى. ھەممىنى ئاشكارا قىلىپ قويسام، پۈرسەت تېپىپ قېچىپ كەتسەڭ، مېنى گېستاپوغا سېتىۋەتكەن

بولسەن ـ دە.

ئىلىسىيۇ: گېپىڭدىن قارىغاندا، مېنى سىناپ بوپسەن ـ دە؟

كىريوكوۋ: ھېلىلا ستالىنگراد توغرىلىق گەپ قىلىپ قالدىڭ... قۇلاق سېلىپ تۇر...(رادىئونى ئاچىدۇ. ماتەم مۇزىكىسى ئاڭلىنىدۇ) ئاڭلىدىڭمۇ؟ بۇ بېرلىندىن بېرىلۋاتىدۇ. ئۇلار ستالىنگرادتا پۈتۈنلەي تارمار بولدى. مارشالمۇ تەسلىم بولدى...گېرمانىيە بويىچە ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈش جاكالانغان... ئاڭلاۋاتامسەن؟

ئىلىسىيۇ: ئاڭلاۋاتىمەن.

كىريوكوۋ: بۇنىڭدىن كېيىن ئىشنىڭ تەرەققىياتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىغى ناھايىتى ئېنىق. نېمىس قاراقچىلىرى بېرلىنغا قەدەر قاچىدۇ. لېكىن مېنىڭ قاچقۇم يوق. گەپ شۇ. مەن قېچىپ ھاردىم.

(ئىنتايىن پەس ئاۋازدا) سېرگېي پېتروۋىچ، ئېيتىپ بېقىڭا... ئەگەر...مەن...ماڭا كەڭچىلىك قىلارمۇ؟

ئىلىسىيۇ: كەڭچىلىك؟

كىريوكوۋ: (چاپسانلا) ھەممە گۇناھىمنى ئىقرار قىلماقچىمەن، مېنى ئۆلتۈرمىسلا بولاتتى...تىرىك قېلىپ گۇناھىمنى يۇياتتىم. گەپ قىلىڭا، مېنى نېمە ئىش قىل دېسە قىلىمەن.

ئىلىسىيۇ: سېنىڭ ماڭا بىرەر ئىش قىلىپ بېرىشىڭگە ھاجىتىم چۈشمەيدۇ...

كىريوكوۋ: ئەمسە مېنى ئۆلتۈرۈۋەت...مە، ئۆزەڭ ئۆلتۈر...مەن ئۆلگەندىن كېيىن، سەن مېنى كەچۈرسەڭ بولغىنى. ئۇ چاغدىمۇ كەچۈرمەمسەن يە؟ گۇناھىمنى جېنىم بىلەن يۇسامۇ بولمامدا؟

ئىلىسىيۇ: قورقۇپ ھالىڭ قالمىدىغۇ، كىريوكوۋ.

كىريوكوۋ: شۇنداق! مەن قورقتۇم! قورقتۇم. ئىشقىلىپ، مەن هازىر سىزنىڭ چاڭگىلىڭىزدىن قېچىپ قۇتۇلالمايمەن. يەنە گەمگە يوشۇرۇنۇۋېلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس! بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى...يەنە كېلىپ مەن هالسىزلىنىپ كەتتىم، سېرگې پېترو-ۋىچ...مېنىڭ ئۇچۇن بىرەر ئېغىز چىرايلىق گەپ قىلىپ قويۇشقا ئۇنىسىڭىزلا بولاتتى، ئۇلار سىزگە ئىشىنىدۇ. ئالدىڭىزدا تىزلىنايمۇ يە؟

ئېلىسىيېۋ: راستلا ماڭا ياردەم قىلامسەن؟

كىريوكوۋ: نېمە قىل دېسىڭىز، شۇنى قىلىمەن. بۇيرۇق بېرىڭ. مانى سىزگە بېرەي، سىزگە بېرىۋەتسەم، ماڭا تولۇق ئىشىنەمسىز نەمە...تاپانچامنى ئېلىپ كېتىڭ. مانا!مېنى ئېتىۋېتىمەن دېسىڭىزمۇ ئىختىيارىڭىز! قاچىمەن دېسىڭىز قېچىڭ... كېيىن مېنى ئۇنتۇپ قالمىسىڭىزلا بولدۇ، سېرگې پېتروۋىچ... سىزگە نېمە بولدى؟ ئىشەنمەيۋاتامسىز؟ قورالىمنىمۇ بەردىمغۇ... ئارىسالدا بولماڭ، سېرگې پېتروۋىچ.

ئېلىسىيېۋ: (مونولوگ) قولۇمدا تاپانچا بار. هازىر دالاندىكى ئىككى ئادەمگە تاقابىل تۇرالايمەن، هېچ بولمىغان چاغدا، ئوق چىقار-ساموۇ بولىدۇ. ستېپان ئوق ئاۋازىنى ئاڭلايدۇ...كىريوكوۋ زادى نېمە قىلماقچىدۇ؟...ئەگەر ئۇ راستلا هىلىگەرلىك قىلمىغان بولسىچۇ؟ ئۇ ستالىنگرادتىكى ئۇرۇش ئەهۋالىنى يوشۇرمىدىغۇ... ستالىنگراد. يارايسەن، دېمەك...كىريوكوۋغا ئىشىنىش مۇمكىنمۇ؟ ناۋادا...؟ ئۇ چاغدا هېچبىر ئامال قالمايدۇ...دېمەك، چىقىش يولى بىرلا...پەقەت بىرلا...

ئېلىسىيېۋ: خوپ! دالاڭغا چىقىپ تۇرغىن. سەن نېمىسلار بىلەن

سۆزلىشۈاتقاندا... كىرىمەن. ھېلىقى ئىكىسكى بەچچىخەرنى جىم-جىملا جۆندە.

كىريوكوۋ: چۈشەندىم ئاۋاز چىقىپ كەتسە، قانداق قىلىش كېرەك؟

ئۇلىسىيۇ: تاپانچىدىن ئوق ئۇزگەچ مۇھاسىرىنى بۆسۈش كېرەك... ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي ماڭغىن.

كىريوكوۋ: ئۇقتۇم.

ئۇلىسىيۇ: (توختۇلىپ) قېنى، ماڭايلى.

كىريوكوۋ: بۇ...بۇنداقتا...

ئۇلىسىيۇ: يەنە نىمە ئىش بار؟

كىريوكوۋ: قانداقمۇ ماڭغىلى بولسۇن. سائەت ئونىغا يەتتە مىنۇت قالدى.

ئۇلىسىيۇ: ئۇنداق بولسا نىمە بوپتۇ؟

كىريوكوۋ: ۋاقىت قىس. ئالمادىس مەغلۇپ بولساقچۇ؟

ئۇلىسىيۇ: بۇ قانداق گەپ؟

كىريوكوۋ: ھەي، سېرگې پېتروۋىچ...يەنىلا ماڭا ئىشەنمەيۋاتىسىز. يان قورالمنى بېرىۋەتسەمۇ خاتىرجەم بولالمايۋاتىسىز. ستېپاننىڭ دەل سائەت ئوندا كېلىدىغانلىغى ماڭا مەلۇم. چىقىپ كېتەلمىسەك قانداق قىلىمىز؟ ئۇمۇ تۇغەشمەمدۇ؟

ئۇلىسىيۇ: ستېپان كەلمەيدۇ.

كىريوكوۋ: نىمە؟ سىزنىڭچە...تۇرۇپ تۇرىمىز. دىمەك، بۇنداق ستېپان يوق ئىكەن-دە؟ تېلېگرافچىنىڭ ئېيتقانلىرى تامامەن قۇرۇق گەپ ئىكەن-دە؟

ئۇلىسىيۇ: ياق. قۇرۇق گەپ ئەمەس.

كىريوكوۋ: ھېچنىمىنى چۈشىنەلمىدىم.

ئىلسىيۇ: ھەممىسى چۈشىنىشلىك. ئۇ ئۆيدە بۆكتۈرمە بارلىغىنى بىلۈۋالىدۇ. بىز كېتىۋېرەيلى.

كىريوكوۋ: نېمە؟ ئۇنىڭغا بىركىم دەپ قويۇپتىمۇ؟ راستلا مەخپى بەلگە بارمۇ يە...

ئىلسىيۇ: بىلىمىڭمۇ پايدىسى يوق. خوپ، ساڭا دەپ بېرەي. دېرىزە پەردىسى ئېتىلمىگەن بولسا كىرمەسلىك مەخپى بەلگە قىلىنغان. ئەگەردە...ھوي نېمە قىلمەن دەيسەن؟ نېمە؟

كىريوكوۋ: ئەمدى بولدى، سېرگې پېتروۋىچ. پەردىنى ئېتىپ قويدۇم...شامال سالقىن ئىكەن.

ئىلسىيۇ: پەردىنى ئېچىۋەت، كىريوكوۋ! بولمىسا جېنىڭنى ئالمەن!

كىريوكوۋ: (كۈلۈپ) ھا، ھا، سىياسى كومىسسار، ھازىر سەن مېنى ئۆلۈم كىرۋىگىگە ئاپىرىپ قويدۇڭ.

ئىلسىيۇ: ھە، مۇنداق دە...

[تەپكە شاراقلايدۇ.]

كىريوكوۋ: مەن تېخى تىرىك! قانداق، تاپانچا بۇزۇقمىكەن؟... دۇرۇس، ئوقلانمىغان ئەمەسمۇ. ئولتۇر! چاققان ئولتۇر، سېرگې پېتروۋىچ...كېيىنكى ئىشلار بىلەن سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن! شۇنداق...مېنىڭچە، سەن يارايدىكەنسەن! شۇغىنىسى، سەن بىلەن داۋاملىق چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇشقا ۋاقتىم يوق. يولداش ستېپانىنىڭ ئالدىغا چىقىدىغان گەپ! (كۈلۈپ) قانداق ئۇقتۇرغاندۇ دېسەم، گەپ دېرىزە پەردىسىدە ئىكەن ئەمەسمۇ. پەردىنى ئېچىۋەتسە، مېھمان كىرمەيدىكەن. پەردىنى ئېتىۋەتسە، مېھمان كىرىدىكەن...پەردىنى ئېتىۋەتتۇق.

ئىبلىسبىيۇ: ئەجەپ رەزىل نېمكەنسەن، كىريوكوۋ. پەس، رەزىل!
كىريوكوۋ: ئاچچىغلىنىۋاتامسىز؟ ئاچچىغىڭىز كەپتۇ-دە، سەبرگې پېتروۋىچ! بەللى، ياخشى بولدى. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئالدام خالتىغا چۈشۈش بەك سەت ئەمەسمۇ.
ئىبلىسبىيۇ: بۇ بەك قاباھەتلىك بولدى!
كىريوكوۋ: ئۆزىڭىزنىڭ ئىپتقىنىڭىز ياخشى بولدى. سىز بەك ئىشەنگەك بولۇپ قاپسىز.
ئىبلىسبىيۇ: سەن بىر غالجىر ئىت ئىكەنسەن! چايان ئىكەنسەن، كىريوكوۋ.
كىريوكوۋ: ماۋۇ كىم دەپ باقمايلا ئىشىنىپ كەتتىڭىز! ئويلاپ كۆرۈڭ، سىزدىن كەچۈرۈم سوراپ نېمە قىلاتتىم؟ ئۆزىڭىزنى ئەقىللىق ھېسابلاپ كېتىپسىز. تەشۋىقاتچىڭىزنىڭ ئوبېكتىغا قاراپ باقمايلا قىلغان ئىشىڭىزنى قاراڭ. مەن سىزدىن نەپرەتلەنمەن،...ھەممەڭلاردىن نەپرەتلىنىمەن، مېنىڭ غەزەپ-نەپرىتىم ھەممىدىن كۈچلۈك! سىلەرزە ئۆزەڭلارنى روسىيىنىڭ خوجايىنى بولدۇق دەپ ھېسابلامسىلەر، بىزنى يەڭگىنىڭلاردىن كېيىن تەبىئىي ھالدىلا روسىيىنىڭ خوجايىنى بولۇپ قالامسىلەر؟ ھەم، قانداق ئادەملەر سىلەر؟ سىلەر دىگەن دۇنيانە، كونا تامىنىڭ يېنىدىن نېرى كېتەلمەيدىغان ئاجىز بىچارىلەر! تېخى ھالىڭلارغا باقماي بىز بىلەن تۇتۇشۇپ كۆرمەكچىمۇ! مىڭ يىللاردىن بېرى سىلەر بىزنىڭ چاڭگىلىمىزدا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بىزنىڭ چاڭگىلىمىزدىن چەتنە كېتەلمەيسىلەر.
ئىبلىسبىيۇ: ستالىنگرادچۇ؟ ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، كىريوكوۋ؟
كىريوكوۋ: مېنى دارغا ئېسىشقا ئولگۈرەلمىدىغۇ دەپ ئويلاۋاتام-

سەن؟ ئۇلگۈرىمىز. سەن، يولداش ستېپان، يەنە جىق ئادەم بار. ھەممىگە نۆۋەتتى كېلىدۇ. ساڭا خوشال بولىدىغان ئىش يوق.

ئېلىسېيۇ: مېنىڭ ئوغلۇم بار، كىريوكوۋ. ئۇ سېنى بوش قويمايدۇ.

كىريوكوۋ: ھازىر خوشال بولىدىغانلار بىز، نۆۋەت بىزنىكى!

[كاككۇك سائەت ئون قېتىم سايرايدۇ.

بولدى! ئىش پۈتتى، سېرگې پېتروۋىچ! ئەمدى ئاغىنىڭىز بىلەن كۆرۈشسىز. (توختۇپلىپ) سىزنى تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن ئادەم دىسە بولىدۇ. ھەرجەھەتتىن ئىشلىرىڭىز كۆڭۈلدىكىدەك بولغان. سىزنىكىمۇ تىك موللاق چۈشىدىغان ۋاقتىڭىز بار ئىكەن-ھە. ئوغلۇم ئىنتىقام ئېلىپ بېرىدۇ، دەپ ئۈمىد كۈتۈپ تۇرامسىز؟ ئۇخلاپ چۈشىڭىز!...سېرگې پېتروۋىچ!...ئوغلىڭىز سىزنى قاغايدۇ، سىزگە لەنەت ئوقۇيدۇ. ئېتىڭىزنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. دادىسى خائىن تۇرسا، ياشاشقا نومۇس قىلىدۇ-دە! سىز قانداق ئويلاۋاتىسىز؟ ئۇلار دېرىزە پەردىسى ۋەقەسىنى كېيىن مۇلاھىزە قىلىشقاندا، بىزنى ئېلىسېيۇ سېتىپتۇ، ئۇنىڭدىن باشقا كىم بولاتتى؟ دېگەن خۇلاسىغا كېلىدۇ. سىزچۇ، سېرگې پېتروۋىچ، ئۆزىڭىزنى ئاقىلىماقچى بولسىڭىزمۇ زادىلا مۇمكىن بولمايدۇ.

ئېلىسېيۇ: شۇنداق، بورىس نىلوۋىچ، سەن ھەممىنى ئويلاپ قويۇپ-سەن...ئوغلۇمنىمۇ ئېسىڭدىن چىقارماپسەن. ئەقلىڭ بار نەمە جۇمۇ سەن، كىريوكوۋ!. قالتىس نەمە-دە! (بوش كۈلدۇ)

كىريوكوۋ: نەمە بولدى؟ ئالجىپ... قالدىڭمۇ نەمە؟

[ئېلىسېيۇ يەنە كۈلدۇ.

كۈلمە! نەمە بولدى؟

[ئىلىسپىيۇ يەنە كۈلدۈ. بىردىنلا سائەتنىڭ چىڭ-چاك قىلغان ئاۋازى ئېنىق بولۇپ كەتكەندەك بولۇپ، بىردەمدىلا ھەممە ئاۋازنى بېسىپ چۈشىدۇ. ئىنتىك يۈگۈرگەن ئايال تۇيۇقسىزلا دېرىزە پەردىسى يېرتىلغان ئاۋاز كېلىدۇ.

ئىلىسپىيۇ: كېچىكتىك، كىريوكوۋ! كېچىكىپ قالدىڭ. پەردىنى يىرتقان بىلەنمۇ بەرىبىر. ستېپان كېلەلمەيدۇ. بۆكتۈرمە قويغىنىڭ بىكار...

كىريوكوۋ: (بەك بوش ئاۋازدا) مەن نېمە بولدۇم؟...نېمە قىلىق بۇ؟ قاراپ تۇرۇپ ئۆز قولۇم بىلەن...بۇ مۇمكىن ئەمەس...

ئىلىسپىيۇ: باشلىغاڭ بەك تەرسا ئادەم. ئەمدى مەن ساڭا ھەۋەس قىلمايمەن.

كىريوكوۋ: ھەر ھالدا مېنىڭ گېپىمگە ئىشەنمىسەڭ ئەمەسمۇ. ھەتتا ئوق چىقارماقچىمۇ بولدۇڭ...دېمەك، ئىشەنمىدىڭ!

ئىلىسپىيۇ: ئادەمگە ئىشىنىشكىمۇ، ئادەمنى كەچۈرۈشكىمۇ بولىدۇ. بىراق، سەن دېگەن فاشىست تۈرسىڭ.

كىريوكوۋ: (غەزەپ بىلەن) ھېچقىسى يوق، كومىسسار! ھېچ گەپ ئەمەس! بىرى كېتىپ قالسا ھېچ ۋەقەسى يوق، سەن تېخى بىزنىڭ قولىمىزدا. ئۆزۈم سوراق قىلىمەن...ھەرقانداق قىلىپ بولسىمۇ سېنى ئىقرار قىلدۇرىمىز.

ئىلىسپىيۇ: سەندىن يەنە بىر سەۋەنلىك ئۆتتى. دېرىزە تەرەپكە بەك ئىنتىك ماڭمەن دەپ تاپانچىسىنى خاتا ئېلىپ قويدۇڭ. قارا، ئوقلانغىنى مانا ماۋۇ.

كىريوكوۋ: مەلئۇن...

ئىلىسپىيۇ: ۋاقىرىما!

كريوكوژ: نمه قىلماقچىسز، سېرگې پېتروژېچ؟ نمه قىلماقچىسز؟ سز...ئۇنداق قىلماڭ...ئۇنداق قىلماڭ...

ئېلىسېيۇ: بۇرۇنلا ئوق يېيىشىڭ كېرەك ئىدى، كىريوكوژ. بىراق، ئەھۋالدىن قارىغاندا، كېلەر قېتىمدا بىرگەپ بولىدىغانىدەك... ئەجەب جىمجىتلىق بوپ كەتتىغۇ. قېنى، ماڭايلى.

كريوكوژ: خوپ.

ئېلىسېيۇ: ژاقىرىساڭ...

كريوكوژ: ژاقىرمايمەن.

ئېلىسېيۇ: ژاقىرىساڭ ئېتىپ تاشلايمەن. دالاندىكى ئىككىسىنمۇ تىكىۋەتتىمۇ؟

كريوكوژ: ھەئە.

ئېلىسېيۇ: ئارقامدىن موتوتسىكلىت تەرەپكە ماڭ! ئۇقتۇڭمۇ؟ ئالدىڭغا ئۇدۇل ماڭ...ئۇنىڭ ئۈستىگە...

[ماشىنلارنىڭ يېقىنلاپ كەلگەن ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

كريوكوژ: ئەمدى ئۇلگۈرەلمەيمىز...باشلىق ئۆزى كېلىپ قالدى. چىقىپ كەتكىلى بولمايدۇ.

ئېلىسېيۇ: سەل كېيىن قالدۇق. مەيلى، شاڭشياۋ بروخ بىلەن تونۇشۇپ قويۇشقا توغرا كېپقالدى. مۇشۇنداق بولۇشىنى ئۆزاقتىن بېرى كۈتۈپ تۇراتتۇق...

كريوكوژ: (مونولوگ) تۇڭىدىم...تۇڭەشتىم. ھاياتلىق يولى قالمىدى...راستلا نىجات يولى تۇڭىدىمۇ؟ بەرىبىر ئۇ ھالاكەتكە مەھكۇم بولدى، بىرنەچچە كىشى بىلەن بىللە كەتسەم دەپ ئويلايدۇ، ئەلۋەتتە. قانداق قىلىش كېرەك؟ قانداق قىلغان ياخشى؟ ھەممىنى ئۆزەمدىن...ئۆزەمدىن كۆرىمەن...قولۇمغا كەلگەن

نەرسنى قاچۇرۇپ قويدۇم. جېنىم ئامان قالسمۇ...ياق، ئۇلار بۇ ئىشنى ئېسىدىن چىقارمايدۇ، مېنى بوش قويمايدۇ. بروخنى قۇتقۇزايمۇ؟ قۇتقۇزاي. ئۇنىڭغا خەۋەر قىلسام بولاتتى. مۇشۇنداق قىلسام گونايمنى يۇغان بولاتتىم. ماڭا ھاياتلىق يولى ئېچىلاتتى...مەن ياشىشىم...نەپەس ئېلىشىم كېرەك! تەۋەككۇل دەپ ئىشنى باشلاي، يا نەتىجە قازىنارمەن، يا مەغلۇپ **بولارمەن،**

كىريوكوۋ: (ۋاقىرايدۇ) كىرمە!...توختا!

[ئوق ئاۋازى.

تەگدى، ھۇ ئەبلەخ، تەگدى، مەن ئوقتىن ئۆزەمنى دالدىغا ئالالمىدىم. ماڭا ياردەم قىلغىن، ياردەم قولۇڭنى سۇنغىن. كۆزۈمگە ھېچنىمە كۆرۈنمەيۋاتىدۇ...ھوي، بۇ سەنمۇ، داۋېي؟ سەنمۇ، ۋىتكا؟ بىخەستەلىگىمدىن قىزىل پاچاق ئۇنسۇرنى قاچۇرۇپ قويدۇم...تېز بول...تېز، بۇرا—دەرلەر...نەگە بارىسلەر؟ دېمىم سىقىلىپ كېتىۋاتىدۇ، ماڭا ياردەم قولۇڭلارنى ئىتتىك سۇنۇڭلارا... كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ كەتتى...نىمە تاپشۇرۇغىڭز بار، ئەپەندى؟ توختا. خوپ...جۇۋا...كەچۇرۇڭ...شۇنداق...قاچان كەلسىڭز...كېلىڭ...پۇلچۇ؟ پۇل نەدە؟ مەن ئىشەنگۈسز بولۇپ قالدىم.

[ۋاقىرىغان ئاۋازلار. نېمىسچە سۆزلىشىلەر. ئاپتوماتىك پىلىموتىنىڭ تاتاتلىشى. ئەينەك سۇنغان ئاۋاز.

ئېلىسېيېۋ: (مونولوگ) كىريوكوۋ بۇ ئوقنى ئۆزى تىلەپ يېدى. (ئوق ئاۋازى) ياق، بۇ ئۇزاق ھايال بولىدىغان يەر ئەمەس..... (ئوق ئاۋازى) ئوبدان بولدى،... تەخىر قىلىپ تۇرغىنىم بىكارغا كەتمىدى...بىكارغا كەتمىدى...ئەمما شاڭشياۋچۇ؟ ئۇمۇ مەشەددە-

مىدۇ؟ (ئوق ئاۋازى) بۇ بىر پاي ئوق كولىا ئۇچۇن! ستېپان كەتتى ئۇ كەتتى، بۇ ئاساسلىق تەرەپ... گىرانات بولسىچۇ كاشكى... يېقىنراق كەلسۇن... بروخ كۆرۈنمەيدۇغۇ؟... خەقنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالغان بولمىسۇن يەنە؟ مەن...

[قاتتىق ئېتىلغان ئوق ئاۋازى.

كۆكرەككە تەككەندەك قىلدى. مەيلىلا... مېنى تىرىك تۇتۇۋالالمىدى... تۇتۇۋالالمىدى. ياق... بىر پاي ئوق قالدى. ئىسراپ بولۇپ كەتمىسۇن... هوي، قولۇمنى كۆتىرەلمەيۋاتىمەنغۇ؟ ئۇلار مېنى ئۆلدى دەپ بېشىنى كۆتەردى... شاڭشياۋمۇ كەلدى. مەنىدە يەنە بىر پاي ئوق بار. ۋاي ئىستەي. جىمى ماداريمنى... يىغىپ... مانا ساڭا، شاڭشياۋ. (ئوق ئاۋازى) سەن لىزامۇ؟ لىزامۇ-سەن؟ كۆزۈڭنى ئاچمىغىن. ئاچما. ئۇخلىغىن... ئەمدى نۆۋەت مېنىڭ. ئاڭلىدىڭمۇ، لىزا؟

[يىراقتىن يېقىملىق كاناي ئاۋازى كېلىدۇ.

نىمە بولدۇڭ، ئەزىزىم؟... ئەجىبا... يىغلىما. مەن يېنىپ كېلىمەن. جەزمەن كېلىمەن. ئوغلۇڭ بىلەن خوشلاشقىن... مەن ماڭاي... ئازراق تۇرساممۇ بولمايدۇ. بۇرادەرلىرىم ماڭا قاراپ قالدى... مەن كەتتىم، كەتتىم... مەن كەتتىم!

[كاناي يۇقۇرى ئاۋازدا بىرلا چېلىنىپ شاپپىدە توختاپ قالدۇ.

(«هازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1985 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇلا ئابابز
تەرجىمە مۇھەررىرى: رەقىپ ۋاھابى

ئىككى ئەۋلاتنىڭ مۇھەببىتى

ل. كوكونىن

ۋالېنتىنا خاپا بولغان بولۇۋېلىپ ۋاسلىنى ئىتتىرىۋەتتى، بىراق، بىرئازدىن كېيىن قامەتلىك ۋاسلىنى قۇچاقلىۋېلىپ، ئۇزۇنغىچە قويۇپ بەرمىدى، ۋالېنتىنا ئۆزىمۇ نەپەس ئالالمىغاندا ئاندىن قولىنى بوشاتتى ـ دە، بەختلىك ھالدا ۋاسلىغا تىكىلىپ تۇرۇپ، بوشقىنا:

ـ بۇركۇتۇم، مېنى تۇنجۇقتۇرۇپ قويغىلى تاس قالدىڭغۇ. مېنى ئاسرايمەن دىمىگەنمىدىڭ، ..... ئەزىزىم ۋاشا①...، ـ دىدى.

ھاۋانى سېرىنگۈلنىڭ قويۇق خۇش پۇرىغى قاپلىغان ئىدى. تاڭ ئاتقانلىغىدىن خەۋەر بېرىپ چىللاشقان خورازلار سەھەر جىمجىتلىغىنى بۇزۇپ بىردەم چىللاشقانىدىن كېيىن توختاپ قېلىشتى. بىر بۇلبۇل گويا چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك يېقىملىق سايراپ قويدى.

ـ قۇلاق سالغىنا ۋاشا، ئاڭلاۋاتامسەن؟ كىتاپلاردا دائىم بۇلبۇللار تەسۋىرلىنىدۇ، بىزنىڭ بۇ يەرمۇ باشقا يەرلەر بىلەن ئوخشاش ئەمەسمۇ؟

تاڭ ئېتىپ دەريادىكى سۇ يۈزى بىردىنلا ئاق رەڭگە كىردى، توپ ـ توپ ماناڭ نېرىقى قىرغاقتا كۆچۈپ باراتتى، بىر قاراشقىلا

---

① ۋاشا ـ ۋاسلىنىڭ ئەركىلەتمە ۋە كىچىك ئىسمى.

نېرىقى قىرغاق سۈتتەك بولۇپ كەتكەن ئىدى.

ــ ۋالىيا① ئاڭلاشنى خالامسەن؟ مېنىڭ جاۋاۋىمنى كۈتۈۋاتامسەن؟ ئەزىزىم ۋالىيا...

ۋاسلى ۋالىيانىڭ ئىسمىنى ئاستا پىچىرلاپ، ئۇنىڭ لەۋلىرىگە، يۈز-كۆزلىرىگە چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى.

ــ ۋالىيا، سەن بەختكە ئىشىنەمسەن؟ مەن ئىشىنىمەن..... ئىككىمىزنىڭ... ــ ۋالىيا دۇم كۆمتۇرۈكلۈك قېيىقنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان ۋاسلىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ، ئۇنىڭ سۆزلىشىنى كۈتەتتى، ئوماق، مۇلايىم ۋالىيا ئۇنىڭغا گويا كىچىك بالىدەك ئىشىنەتتى. ئۇنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىيىنەزەر، ۋالىيا ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن بۇ كىشىسىنىڭ ھەرقانداق گېپىنى ئاڭلاشقا رازى ئىدى.

ۋاسلى ئۇچۇنمۇ ۋالىيا ئەڭ يېقىن ئىدى. بۇنداق بەختنى ۋاسلى ھازىرقى مۇشۇ خوشاللىقتىن ھاياجانلانغان پەيتتىلا ھېس قىلمۇاتقىنى يوق. ئۇلار 8-سىنىپتىكى ۋاقتىدىلا تونۇشقان بولۇپ، 9-سىنىپتا دوست بولۇپ قالدى، 10-سىنىپقا چىققاندا تېخىمۇ يېقىن بولۇپ كەتتى. زادى قاچاندىن تارتىپ دوستلۇغىنىڭ بۇنداق چوڭقۇر ھېسسىياتقا كۆچكەنلىگىنى ۋاسلى ئۆزىمۇ ئېنىق دەپ بېرەلمەيتتى. ئۇلار ئەزەلدىن مۇھەببەتتىن سۆز ئېچىشىپ باقماقان ئەمەس، ھەتتا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۆتكۈزۈلگەن كەچكى كۆڭۈل ئېچىش ــ ئاشۇ ئۇنتۇلغۇسز چاغدىن كېيىنمۇ ھېچنىمە دېيىشمىگەن ئىدى...

---

② ۋالىيا ــ ۋالېنتىنانىڭ ئەركىلەتمە ۋە كىچىك ئىسمى.

ئۇ كۈنى ئىككىسى قاشانىڭ يېنىدا ئۇزاق تۇرۇشتى، ئۇلار ئەتە يەنە ئۇچرىشىشقا ۋەدىلىشىپ، قول ئېلىشىپ خوشلاشقان چاغدا، ۋاسىلى ئۇشتۇمتۇت ۋالىيانىڭ ئوتتەك قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ئۇزۇنغىچە قويۇپ بەرمەي، كۆتۈلمىگەندە كۆچەپ بىر سۆيگەن ئىدى، ۋالىيا "ۋاي" دەۋەتتى-دە، ئۇنىڭغا كۆزىنى دەرھال ئوقىتەك تىكتى. ۋاسىلى ۋالىيانىڭ قولىنى ئاغرىتىپ قويغانلىغىنى بىلگەن بولسىمۇ، بىراق قولىنى قويۇپ بەرمەي، ۋالىيانى ئىتتىك قۇچاقلاپ، يۈزىگە بىرنى سۆيۈۋالدى.

بۇ سۆيۈش ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئېنىقلا ئىككى باسقۇچقا ئايرىۋەتتى. بۇنىڭدىن بۇرۇن، ۋاسىلى دائىم ۋالىيانىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ، قانغىچە چاقچاقلىشىپ كېلەتتى. ئەمدىلىكتە ۋاسىلىنىڭ كۆڭلىنى بىر خىل ئالاقزادىلىك خاتىرجەمسىزلەندۇرمەكتە ئىدى. بۇ ھېسسىيات ئۇلارنى خوشالمۇ قىلاتتى، پەرىشانمۇ قىلاتتى. سىنىپتىكى ساۋاقداشلارنىڭ ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى سەزمەسلىگىنىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، باشقىلارنىڭ بۇ ئىككىسىنىڭ ئەندىشىسىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىشىدىنمۇ ساقلىنىش تەس ئىدى. شۇ قېتىمقى سۆيۈشۈشتىن كېيىن، ئۇلار باشقىلاردىن ئۆزلىرىنىڭ مۇناسىۋىتىنى يوشۇرۇشقا تىرىشسىمۇ، چاندۇرۇپ قويالاتتى.

بىر كۈنى، تەنەپپۇستىن كېيىن ئىككىسى سىنىپقا كىردى، دەسلەپتە دوسكىدىكى خەتنى بايقىمىدى. مۇئەللىم دېجورنىنى دوسكا ئۆچۈرۈشكە چاقىرغاندا، ژىنكا ئىسىملىك ئوغۇل ئوقۇغۇچى قەستەن گېلىنى قىرىپ قويدى، ئەمما پۈتۈن سىنىپتىكى ساۋاقداشلار ئۇنىڭغا قويمىدى، ئۇنىڭغا بىرسىمۇ قوشۇلمىدى. ئەسلىدە دوسكىغا

يوغان قىلىپ: ۋاشا+ۋالىيا=بولغۇسى ئېرى+بولغۇسى ئايالى، دەپ يېزىلغان ئىدى.

ۋالىيانىڭ ھۆكۈمەپ يىغلۇۋەتكۈسى كەلدى، ئۇ جوزىغا بېشىنى قويۇۋېلىپ، بىكارلا بىر سائەت ئولتۇردى. ۋاسىلىنىڭ قولىغىمۇ مۇئەللىمنىڭ سۆزى كىرمىدى. دەرستىن چۈشۈشكە قوڭغۇراق چېلىندى، ساۋاقداشلار كىتاپ-سومكىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قايتىدىغان چاغدا، ۋاسىلى ژىنكانىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە مۇشتۇمىنى كۆچ بىلەن ئۇنىڭ مۇرىسىگە تىرەپ تۇرۇپ:

— سەن يازدىكمۇ؟ — دىدى.

ژىنكا ئەسلىدە چاخچاق بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتمەكچى ئىدى، ئەمما مۇرىسىنى بۇنداق چىڭ بېسىۋالغان مۇشتنىڭ بېسىمىدىن ھەرنىمە قىلىپمۇ قۇتۇلالمىدى.

— ئۇنى يەنە بوزەك ئېتىدىكەنسەن، — دىدى ۋاسىلى بېشى بىلەن ۋالىيانى كۆرسىتىپ، — سىنىپتىكى ھەممە بالىنىڭ ئالدىدا مۇشۇنىڭ بىلەن، — ئۇ مۇشتۇمىنى ژىنكانىڭ دولىسىدىن ئاجرىتىپ، بۇرنىغا تەڭلىدى، — مۇشۇنىڭ بىلەن... دەل مۇشۇ يەرگە... ئۇقتۇڭمۇ؟

شۇنىڭدىن باشلاپ، سىنىپتا بىرەرسىمۇ ئۇ ئىككىسىگە چاخچاق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلارمۇ كۆپچىلىكتىن قېچىپ يۈرمەيدىغان بولدى. ئۇلارنىڭ كۆپ يېنىكلەپ قالغانىدەك بولۇپ قېلىشى قىزىق ئىدى. سۆيۈشۈشتىن كېيىن ھاياتتا پەقەت بىر قېتىملا پەيدا بولىدىغان بۇ خىل ھېسسىياتنىڭ ئۇلارغا ئاتا قىلغان خوشاللىغى ئۇلارنىڭ ئازاپ ۋە قايغۇسىنى بېسىپ چۈشەتتى...

تۇمان ئاستا-ئاستا تاراپ كەتتى، دەريانىڭ ئۇ قىرغىغىدىن

كۆرۈنگەن قۇياش نۇرى پار كۆتىرىلىپ تۇرغان دەريا يۈزىدە جىلۋىلىنەتتى. ئۇلار تاڭ نۇرىغا چۆمۇلۇپ، ۋاقتىنىڭ تېز ئۆتۈپ كەتكەنلىگىنى تۇيمايلا قېلىشتى، ئەتراپىدىكى نەرسىنىمۇ كۆرمىدى. ئۇلار بايا تىنىقى ئىشتىن چۆچۈشۈپ، ئىزا تارتىشىپ كەتتى. ئەگەر مۇشۇ چاغدا بىرەرسى ۋاسلىنى: قولۇڭدىن كەلمىسمۇ، ۋالىيا ئۇچۇن بىر ئىش قىل، دەپ بۇيرۇغان بولسا ئىدى، ئۇ قىلچىمۇ ئىككىلەنمەستىن، ھاياتى بىلەن ھېسابلاشماي، ئوت كەلسە ئوتقا، سۇ كەلسە سۇغا ئۆزىنى ئاتقان بولاتتى. بىراق ۋالىيا ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەلەپ قويمىدى.

بازار ئويغاندى. ۋاسلىنىڭ خوشنىسى مىشا تاغا قارماق ۋە چىلگىنى كۆتىرىپ ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، بىرنىمە دەيدىغاندەك قەدىمىنى ئاستىلاتتى، بىراق بىرنى يۆتىلىپ قويۇپ، ئارقىسىغمۇ قارىماي، دوقمۇشتىن قايرىلىپلا كېتىپ قالدى. ۋالىيانىڭ بېشىغا بانتىلىۋالغان توم قوڭۇر چاچلىرى چۈۋۈلۈپ، مۇرىسىگە يېيىلغان ئىدى، ۋاسلى كېلەڭسىزلىك بىلەن تارايتتى، لېكىن چاچ ئۇنىڭغا بوي سۇنمايتتى. ۋالىيا ۋاسلىنىڭ قولىنى يەڭگىل ئىتتىرىۋېتىپ، چېچىنى ئۆزى تاراپ ئۇرۇشكە باشلىدى. توساتتىن ۋالىيانىڭ يېغلاۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ قالغان ۋاسلى چۆچۈپ كەتتى ۋە ئىتتىك ۋالىيانى قۇچاقلاپ سورىدى:

ــ ماڭا ئىشىنەمسەن؟ بەختلىك بولىدىغانلىغىمىزغا ئىشىنەمسەن؟

ئارقىدىنلا ئۇ ۋالىيانىڭ كۆز يېشىنى ئاغزى بىلەن شورىۋېتىپ، جاۋاپ كۈتتى. ۋالىيا كىرپىگىنى قېقىپ قويۇپ، كۆزىنى ئاستا ئېچىپ، دېدى:

ــ ئىشىنىمەن، سەن بولساڭلا مەن بەختلىك، ئىنتايىن بەختلىك.

مۇشۇ مىنۇتتا دۇنيادا ۋاسىلىدىنمۇ بەختلىك كىشى يوق ئىدى.

توي ئۈيۈن-چاخچاقلار بىلەن ناھايىتى قىزىپ كەتتى. مېھمانلار: "گوركا، گوركا!" دەپ ۋاقىرىشاتاتتى، يىگىت ئورنىدىن تارتىنىپ تۇرۇپ، قىزنىڭ يۈزىنى ئۆزى تەرەپكە ئۆرۈشنى كۆتەتتى.

ئەينى يىللاردىكى ۋالىيا، بۈگۈنكى ۋالېنتىنا پېتروۋنا — توختىماي كۆز يېشىنى سۈرتەتتى. ھەر قېتىم ئۇنىڭ كۆزى ۋاسىلى مخايلوۋىچ — ئەينى يىللاردىكى يىگىتى ۋاسىلى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندا، ۋاسىلىغا كۆزىگە ياش ئېلىپ قارايتاتتى. بۇ نۇرلۇق، تا بۈگۈنگىچە تېخى گۈزەللىگىنى يوقاتمىغان كۆزلەردىن بىلىنۈاتقىنى يالغۇز خوشاللىقلا ئەمەس ئىدى. بىراق ۋالىيانىڭ كۆز يېشىدىكى چوڭقۇر مەنىنى پەقەت ۋاسىلى ۋە سورۇندىكى يەنە بىر كىشى چۈشىنەتتى. كەلگەن مېھمانلارنىڭ ئىچىدە بۇ كېلىنىنىڭ نىمىگە يىغلايدىغانلىغىنى چۈشىنىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى.

بۇ تويدا ۋالېنتىنا بىلەن ۋاسىلى ئاساسلىق شەخسلەردىن بولسىمۇ، بىراق ئەڭ ئاساسلىقلار ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ بېشى ئىيۇن ئايلىرىنىڭ بىر ئاخشىمى ھېلىقى دەريا بويىدا قوشۇلغان، شۇغىنىسى بۇ ئىشنى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ۋە ئۇلارغا بىر كېچە سايراپ نەغمە قىلىپ بەرگەن بۇلبۇلدىن باشقا ھېچكىم ئۇقمايتتى.

بۈگۈن ۋاسىلى — ۋاسىلى مخايلوۋىچ قىزى ۋالىيانى ياتلىق قىلدى، ۋالىيا-ۋالېنتىنا پېتروۋنا ئوغلىنى ئۆيلىدى. ۋالىيا ئىككى ۋاسىلىغا ئەستىلىك بولسۇن ئۈچۈن، كىچىك ئوغلىغا ۋاسىلى دەپ ئىسىم قويغان ئىدى.

ۋالېنتىنانىڭ تۇنجى ئوغلى ۋالېرى (ۋالېركا) 1942-يىلى

باهاردا تۇغۇلغان ئىدى. دوختۇرخانىدىن چىقىدىغان چاغدا، ۋالىـ
يانىڭ ئالدىغا ھېچكىم بارمىدى. ئۇنى كۈتۈۋالغىنى ۋاسىلى ۋاپات
بولدى دېگەن قورقۇنچلۇق خەۋەر بولدى. ۋالىيا ئۆلۈم قەغىزىگە
ئىشەنمەي، بىرەر مۆجىزىنىڭ بولۇشىغا تەلمۈرگەندەك ئالتە يىل
كۈتتى. بىراق مۆجىزە كۆرۈلمىدى. ئىلگىرى ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتتى
دېگەن كىشىلەر تىرىك قايتىپ كەلدى؛ ئىز-دېرىگى بولمىغانلارمۇ
قايتىپ كەلدى، ھەتتا نوپۇس دەپتىرىدىن ئۆچۈرۈلگەن، تەلەيلىك
بولۇپ يارالغانلارمۇ ھايات قايتىپ كەلدى.

1947-يىلى، ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ ئاچارچىلىق بولغان يىلى،
ۋالېنتىنا كۈتۈۋېرىپ ئۈمىدىنى ئۈزدى-دە، ئاخىر ياخشى نىيەتلىك
بىر ئەرنىڭ تەلۈگە قوشۇلدى ۋە ئۇنىڭغا ياتلىق بولدى. بۇ
ئادەمنىڭ تەقدىرىمۇ ئۇنىڭكىگە ئوخشاپ كېتەتتى، ئوخشاشمايدىغىنى،
بۇ كىشى ئۇرۇشتا جىسمانىي جەھەتتىن مەجرۇھ بولغان بولسا، ۋالىيا
روھىي جەھەتتىن يارىلانغان ئىدى. ئۆزى ۋە ھېلىقى كىشىگە ئېچ
ئاغرىتىپ، ۋالىيا بۇ توي ئىشىغا قوشۇلدى. 1947-يىلنىڭ ئاخىرىدا،
ۋاسىلى ئەسىرگە چۈشكەن دېگەن گەپ قايتا تەكشۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ
نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئۇرۇش باشلانغان دەسلەپكى ئايلاردا
ئېرىشكەن ئىككى ئوردېنىمۇ قايتۇرۇپ بېرىلدى. ئۇ پاگونسىز ھەربىي
پەلتو، قىزىل يۇلتۇزى ئېلىۋېتىلگەن شەپكە كىيىپ، ئۇششىسىگە
قۇرۇق خالتا ئارتىپ، غېپىددىلا قايتىپ كەلدى.

ۋاسىلىنىڭ ئانىسى ئۇ كېلىشتىن بېرىم يىل ئىلگىرى ئالەمدىن
ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن يۈز كۆرۈشەلمىدى. ۋاسىلىنىڭ ئانىسى
ھايات ۋاقتىدا ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىنى تۇققانلىرىنىڭ ئىگەللىۋالغانلىغىنى
ۋاسىلىغا ئېيتىپ بەرگەن ئىدى. شۇڭا ۋاسىلىنىڭ تۇققانلىرى ئۆي

ئىگىسىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىگىنى كۆرۈپ، ناھايىتى ئالاقزادە بولۇپ، ھودۇقۇپ كېتىشتى. ۋالىيانىڭ ياتلىق بولۇۋالغانلىغىنى، تېخى پات يېقىندا ئىككىنچى بالىسىنى تۇغدىغانلىغىنى ۋاسلىغا شۇلار ئېيتىشتى. ۋاسلى ئۆيىدە ئۆزى يالغۇزلا ھارۋىنى بولىشغا ئىچىپ، بىر كېچىنى ئۆتكۈزدى. ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەنلا پويىزغا ئولتۇرۇپ باشقا يۇرتقا كېتىپ قالدى.

ۋاسلى 1951 ـ يىلغا كەلگەندە ئاندىن ئايالى ۋە قىزى ۋالىيانى بىلە يۇرتىغا ئېلىپ كېلىپ، ئۆيىنىڭ قانۇنىي ئىگىسى سۈپىتىدە ئۆز ئۆيىگە كىرىپ ئولتۇردى. ۋالىيا دىگەن ئىسىمنى ئايالى تاددىيانا ياخشى كۆرمىسىمۇ، ۋاسلى قىزىغا مۇشۇ ئىسىمنى قويغان ئىدى.

بۇ بازار ۋولگا دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان بولۇپ، دائىرىسى ناھايىتى كىچىك ئىدى. كىشىلەر يولدا ھەرقانچە يول بېرىپ مېڭىشسىمۇ، ھامان كوچىنىڭ تارلىغىدىن بىزار ئىدى. ئىككى كوچىنىڭ تۇتىشىپ كەتكەن بەزى جايلىرىدا قاچانلا بولمىسۇن بازاردىكى كىشىلەر بىر بىرىگە دوقۇرۇشۇپ قالاتتى.

بالىلارنىڭ ھەممىسى بىرلا بالىلار باغچىسىغا باراتتى. ۋاسلى بىلەن ۋالىيا كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئىشقا مېڭىشنىڭ ئالدىدا، ۋالىيا بالىسىنى باغچىغا ئاپىرىپ قويۇپ قايتىپ كېلىۋاتقان، ۋاسلى قىزىنى باغچىغا ئەكىتىۋاتقان چاغدا ئۇچرىشىپ قالدى. ۋالېنتىنا ئىتتىنىڭ ئۆدۈلدىن چىقىپ كەلدى، ئۇ دەماللىقا ۋاسلىنى تونۇيالمىغان ئىدى.

ـــ ۋالىيا!

ۋالىيا ۋاسلىنىڭ تېخى ھايات ئىكەنلىگىنى، قايتىپ كەلگەنلە-

گىنى، ئۆزلىرىنىڭ بەرىبىر ئۆچرىشىپ قالىدىغانلىغىنى بىلەتتى. ئۇ ۋاسىلى بىلەن كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلسىمۇ، كۆرۈشۈشتىن قورقاتتى.

ۋالىيا ۋاسىلىنى كۆردىيۇ، تونۇيالمىدى. ئەسلىيەتتە، تونۇغان ئىدى، بىراق، ئۇنىڭ ئېسىدىكى ۋاسىلى پۈتۈنلەي باشقا بىر كىشى، ۋالىيانىڭ يېقىن كىشىسى ئىدى، ئۇنىڭ يۈزىگە چوڭقۇر قورۇقمۇ چۈشمىگەن، ئىككى چېكىسىمۇ ئاقارمىغان ئىدى. ئون بىر يىل ئىلگىرى ۋالىيا ئالدىنقى سەپكە ئۆزاتقانىدا، ئۇ ياشلىغى ئۈرغۈپ تۇرغان تەمەن يىگىت ئىدى. ئايرىلىش ۋاقتىدىكى ئەھۋال ھېلىغىچە ۋالىيانىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى: ۋاسىلى كۆلۈمسىرەپ ۋالىياغا قول پۇلاڭشىتقان چاغدا، شۇنداق خوشال، شۇنداق ئىللىق كۈلگەن ئىدى، ئۇلار گويا ئەتە، ھەتتا شۇ كۈنى كەچتىلا كۆرۈشىدىغاندەك، بۇ خوشلىشىش ئۇزۇن يىللىق خوشلىشىش ئەمەستەك كۈلگەن ئىدى. ۋاسىلىنىڭ كۆلۈمسىرىگەندە كۆرۈنۈپ قالغان ئاپپاق چىشلىرى تېخىچە ئۇنىڭ يادىدا ئىدى. ۋاسىلىنىڭ بۇ كۈلۈمسىرىشى ۋالىيانىڭ چۈشىگە نۇرغۇن قېتىم كىرگەن، ۋالىيا ھازىرغىچە لېۋىدە ۋاسىلىنىڭ لېۋىدىن قالغان ھارارەتنى سېزەتتى.

ئەمدى ۋالىيانىڭ ئالدىدا تۇرغىنى باشقا بىر ۋاسىلى ئىدى.

— ۋالىيا!

ۋاسىلى كۆلۈمسىرىدى، ۋالىيا ئالدىدا پۈتۈنلەي باشقا بىر ئادەمنىڭ تۇرغانلىغىنى قورقۇنچ ئىچىدە ھېس قىلدى. ئەينى چاغدا ۋالىيا ئۇنىڭ قېلىن كالپۇگىنى ئىرىمچىك قاتۇرمىچىغا ئوخشىتىپ زاڭلىق قىلاتتى، ھازىر بولسا ئۇنىڭ كالپۇگى سېلىۋالغان يالغان چىشىنىمۇ پاپالمىغان ئىدى.

بۇنىڭ ھەممىسىنى، ئۇنىڭ يۈزىدىكى قورۇقلارنى، بېشىدىكى ئاق چاچلىرىنى، ئاغزىدىكى يالغان چىشىنى ۋالىيا كېيىن بايقىدى. ۋالىيا خىيالىدا، چۈشىدە دائىم ئۆزىنىڭ ۋە ۋاسىلىنىڭ ياشلىق چاغلىرىنى كۆرەتتى. يىللارنىڭ ھايات خاتىرىسىگە چوڭقۇر ئويۇپ قالدۇرۇپ كەتكەنلىرى نېمىدىگەن رەھىمسىز-ھە! ۋاسىلى بىلەن ئۈچراشقاندا، ۋالىيا ئۆزىدە قانداق ئۆزگىرىشلەرنىڭ بارلىغىنى، ئۆزىنىڭ ۋاسىلىغا قانداق كۆرۈنگەنلىگىنى ئويلاشقا ئۇلگۈرەلمىگەن ئىدى. بۇنداق خىيالار ۋالىيانىڭ كاللىسىدا كېيىن پەيدا بولدى.

— ۋاسىلى.

قىزچاق بۇ ناتونۇش ئايالنىڭ يېنىدىن كېتىش ئۈچۈن دادىسىنىڭ قولىدىن تارتاتتى، ۋاسىلى ئەنە شۇ چاغدىلا ئارقا-ئارقىدىن پەيدا بولغان خىيالاردىن خالاس بولدى ۋە ۋالېنتىناغا تىكىلىپ تۇرۇپ، قىزىغا:

— ئوبدان قىزىم، بىردەم تۇرۇپ تۇرغىن، يەنە بىردەم تۇرۇپ تۇر ۋالىيا، — دېدى. قىزچاق دادىسىنىڭ قولىنىڭ نېمىشقا تۇيۇقسىز تىترەپ كەتكەنلىگىنى، نېمىشقا ئايالنىڭ كۆزى يەرگە تىكىلگەنلىگىنى ئاڭقىرالمايتتى. قىزچاق دادىسىنىڭ بايات ۋالىيا دەپ چاقىرىشىدا نېمە مەنە بارلىغى، نېمە ئۈچۈن بۇ ئايالنىڭ ئىسمىمۇ ئۆزىنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىگىنى تېخىمۇ چۈشەنمەيتتى.

— سېنىڭ قىزىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى ۋالىيا، ۋاسىلى بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— مەنمۇ بالامنى ھازىرلا ئاپىرىپ قويغانىتىم، — ۋالىيا بالىلار باغچىسىنى بېشى بىلەن ئىشارە قىلىپ قويدى، — ئىسمى ۋاشا — ۋاسىلى. يۇقۇرى سىنىپتا.

ئۇلارنىڭ بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشى پەقەتلا بىر ئىككى مىنۇت داۋاملاشتى. ئىككىلىسى بىر-ئىككى ئېغىزدىنلا گەپ قىلدى. بىراق ئۇلارنىڭ بىرنەچچە ئېغىز سۆزى دېيەلمىگەن قانچىلىك مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ-ھە! بۇ سۆزلەردىكى ئۇ ئىككىسى ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان مەنىلەرنى پەقەت ئىككىسلا چۈشىنىشىدۇ.

ۋالېنتىنا ئىشقا مېڭىشقا تەمشەلگەندە، ۋاسىلى ئۇنىڭدىن مەمنۇن بولدى، چۈنكى بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى ئۆزى ئەمەس، ۋالېنتىنا ئاخىرلاشتۇرغان ئىدى.

ۋاسىلى ئۆزىگە سۇنۇلغان قولنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن تۇتۇپ، خېلىغىچە قويۇپ بەرمىدى. قىزچاق يان تەرەپتە ئەجەپلىنىپ بىردا-دىسغا، بىر بۇ ناتونۇش ئايالغا قارايتتى.

بىر يىل ئۆتتى، ئىككى يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئىككى ئائىلە كىشىلىرىمۇ ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشتى. ۋالىيا كۇنلەرنىڭ بىرىدە، بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ۋاسىلىگە ئايرىم، كەسكىن سۆزلىشىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭدىن بۇرۇن ۋاسىلى بىلەن ۋالىيا ئاندا-ساندا، ئىشقا ماڭغان چاغلىرىدا، باللىرىنى باللار باغچىسىغا ۋە مەكتەپكە ئاپىرىپ قويغىلى كېتىۋېتىپ ئۇچرىشىپ قالاتتى.

ئىككىسى ئوبلاست مەركىزىدە ئۇچراشتى. ئۇلار دەرەخلىك يولنى ۋە دەريا ياقىسىدىكى يولنى بويلاپ سەيلى قىلغاچ، ئاخىرى لېكراسوۋنىك ھەيكىلىگە يېراق بولمىغان كوفىخانىدا ئولتۇرۇشتى. ۋالىيا كېيىنكى تۇرمۇشىنى ۋاسىلىغا ئەينەن سۆزلەپ بەردى. ۋاسىلى ئۆزىنىڭ ۋالېركا ئىسىملىك بىر ئوغلى بارلىغىنى بىلگەنىدە، ئۆزۈدىغچە ئېسىگە كېلەلمىدى-دە، ۋالىيانىڭ كېيىنكى بەزى گەپلىرى

قۇلىغغا كىرمىدى.

كېيىن ئۇلار كوفىخانىدىن چىقىپ، دەريا ياقىسىدىكى تۆمۈر رىشاتكىنىڭ يېنىغا كەلدى. ۋاسىلى بىردىن يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئالدىدىلا ئىككى قولى بىلەن ۋالىيانىڭ يۇزىنى تۇتۇپ، لېۋىگە سۆيدى-دە، شۇ زامات قويۇپ بېرىپ، رىشاتكىغا يۆلىنىپ تۇردى.

ۋالېنتىنا تونۇش كىشىلەردىن بىرەرسى ئۇچراپ قالسا قانداق بولغىنى، دەپ ئەتراپقا ئىنتىنىك كۆز يۈگۈرتتى. لېكىن نېكراسوۋلا ئىككى قولىنى گىرەلەشتۇرۇپ كۆكسىگە قويغان، قوشۇمىسىنى تۇرگەن هالدا تۇراتتى، كۆزى ئۇ ئىككىسىنىڭ بېشىدىن هالقىپ، ۋولگا دەرياسىغا تىكىلگەن ئىدى. ئۇ رىشاتكىغا يۆلىنىپ تۇرغان بۇ ئەرنىڭ نىمە ئۈچۈن كۆز يېشى قىلمۇاتقانلىغىنى چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇ بۇ ئەرنىڭ باشقا بىر ئەردىن يوشۇرۇنلۇقچە بۇ ئايالنى سۆيگەنلىگىنى كۆرمىگەن بولۇۋالدى. بۇ سۆيۈش هەقىقەتەن ئوغرىلىقچە سۆيۈش ئىدى! نەزىرىدە قانۇن ئاساسى بولغان هەرقانداق ئادۋوكات بۇ هالىنى كۆرسە، چوقۇم: "بۇ كىشى...هەقلىق ئەمەس" دەپ جاكالىغان بولاتتى. شائىر قوشۇمىسىنى تۇرگەن بولسىمۇ، ئۇلارنى ئەيىپلىگىنى يوق، ئۇ گويا ئاستاغىنا: "ئاھ كىشىلەر، تونۇش كىشىلەر هەم ناتونۇش يولۇچىلار، سىلەر بۇندىن ئاشىق-مەشۇقلارغا تاسادىپى ئۇچراپ قالساڭلار، ئۇلارنى ئەيىپلىمەڭلار، ئۇلار نۇرغۇن ئىشلاردا ئەيۇ قىلمىشقا تېگىشلىك" دەۋاتقاندەك قىلاتتى.

شەهەر باغچىسى تەرەپتىن ياڭراق مۇزىكا ئاۋازى كېلەتتى. ئۇلار دەريا بويىدىكى يولدا ئاستا قەدەملەر بىلەن كېتىپ باراتتى. ۋالېنتىنا يېرىم ئۆتۈنگەن، يېرىم قەتئى تەلەپ قىلغان تەلەپىنى

دىدى:

ــ ۋاشا، ئويلاپ كۆر، مۇنداق قىلساق تېخىمۇ ياخشى بولار دەيمەن، ۋالېركىغا، كولىياغا، تادىيانىغا پايدىلىق بولار دەيمەن. مەن ۋالېركىنى مۇشۇ كوچىدا تۇغدۇم. ۋالېركا كولىيانىڭ ئۆز بالىسى ئەمەسلىگىنى بازاردا بىرمۇ كىشى ئۇقمايدۇ، ھەتتا ۋالېركىمۇ ھازىرغىچە كولىيانى ئۆز دادام دەپ بىلىدۇ... سەن خالىساڭ، دەرھال ۋالېركىغا ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى تەپسىلى ئېيتقىن. مۇشۇنداق قىلساڭ قانداق؟ ياخشى بولارمۇ ۋاشا؟ سەن ھازىر ۋالېركا بىلەن ناھايىتى ئەپ... بۇ ناھايىتى ياخشى، بۇنىڭدىن مەنمۇ بەك خوشال! سەن ۋالېركىنى ئاتىسىدەك ياخشى كۆرسەڭ بولىدۇ، بىراق سەن بىز ئىككىمىز ئۈچۈن، كولىيا ئۈچۈن پەقەت ئۇنىڭ تاغىسى بولۇپ قېلىۋېرىسەن... كولىيا بىر يىل ئىچىدە ئون ئاي دوختۇرخانىدا ياتىدۇ. تادىيانا... رەپىقەڭ تانيا ناھايىتى ياخشى ئايال. ئۇنىڭغا ئېيتىشنى زۆرۈر تاپساڭ، ئېيتقىن... ئۇ چوقۇم چۈشىنىدۇ... ئۇ چوقۇم بىزنى چۈشىنىدىغان يەردە. كېيىن ۋالېركىمۇ ھەقىقىي ئەھۋالىنى بىلىپ قالار. بىراق ھازىر بولمايدۇ، ۋاشا، مۇشۇنداق كېلىشەيلى.

ۋالېنتىنانىڭ تەلىۋىنى ۋاسىلى ئۆز پېتىچە بىجا كەلتۈردى. ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىۋەردى. بىر كۈنى ۋاسىلى ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئاشكارىلاپ قويۇشقا تاس قالدى: ۋالېركىنى ئۆيدىكىلىرى دادىسىنىڭ دەپنە مۇراسىمغا قاتناشتۇرۇشقا ھەربى قىسمىدىن چاقىرتىپ كەلدى. ۋالېركا دادىسىنى دەپنە قىلىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى. ئۇ ئۇدۇللا بېكەتتىن ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە، ئۇرۇق-تۇققان ۋە ئاغىنە-بۇرادەرلىرى نەزىرىنى تۇگىتىپ، ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىشكەن ئىدى.

ۋالېنتىنا بالسىنى كۆرۈپ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭغا تىنچلاندۇرۇش دورىسى ۋە تەسەللى سۆزلىرىمۇ كار قىلمىدى. ۋالېنتىنا يىغلاپ-يىغلاپ، ئاخىرى بېسىقىپ قالدى. ئۇ بالىسىنى قۇچاقلاپ، يېلىنغىنچە بالىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتتى.

ۋاسىلى بىر چەتتە تاماكا چېكىپ تۇراتتى، ئۇ چېكىپ بولالمىغان تاماكىسىنى مەجبۇرىي ئۆچۈرۈۋەتتى. ئارقىدىنلا بىرنەچچە تال سەرەڭگىنى سۇرۇپ، بىر تالنى ئاران ياقتى. ئۇنىڭ كۆڭلى بەكمۇ غەش ئىدى. ۋاسىلى بۇگۈن دوستىنى، ئەڭ يېقىن دوستىنى دەپنە قىلغان ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا... يەنە باشقا خىياللارمۇ ئۇنى پارا-پار كەندە قىلاتتى: "ۋالېركىغا ئەلەم بولدى-دە!... ئۆز ئاتىسىنىڭ تېخى ھايات ئىكەنلىگىنى ئۇقسا، كۆڭلى سەل ئارام تاپارمۇ؟ ياق، ئۇنداق ئەمەس، ئاتىسىنىڭ ئۆز بالىسىغا قىلىشقا تېگىشلىك ھەم قىلالايدىغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى كولىيا ۋالېركىغا قىلدى!"

تاماق ئۈستىلى يۇغۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ۋاسىلى ئاشخانىدىكى دېرىزە يېنىغا كېلىپ، دېرىزىدىن كۆزىنى سىرتقا تىككەندە، ۋالېركىمۇ دېرىزە يېنىغا كەلدى. ئۇلار گەپ قىلىشماي جىم تۇرسىمۇ، كۆڭلىدە بىر ئىشنى ئويلايتتى. ۋاسىلى ۋالېركىنىڭ مۇرىسى ئۆزىگە يېقىن تۇرغانلىغىنى سەزدى. ئۇ دادىسى بالىسىنى قۇچاقلىغانغا ئوخشاش ئۆزى قۇچاقلاشقا، ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ، ئۇلارنى يىگىرمە يىلدىن بۇيان ئايرىپ تۇرغان تامنى يوق قىلىشقا ھېچقاچان ھازىرقىدەك تەلپۈنگەن ئەمەس. ۋاسىلى ئاخىر ۋالېركىنى قۇچاقلاپ، يۈزىنى ئۇنىڭ يۈزىگە يېقىپ:

— بالام، ھېچ ۋەقەسى يوق، مەزمۇت بول، ئاناڭ بىلەن ئۇكاڭغا ياخشىراق قارىغىن، — دىدى.

ۋالېركا دادىسىنىڭ بۇ دوستىنىڭ ھەركەتلىرىنى ئۆزىنىڭ ئويى بويىچە چۈشىنەتتى. ۋاشا تاغا ئۇنى قايتا قۇچاقلاپ بالام دەپ چاقىرغاندا، ئۇ بىراقلا ئۆزىنىڭ قايغۇسىنى ئۇنتۇپ، بۇ يات كىشىنىڭ بىلگىدىن يۇلقۇنۇپ چىقتى.

ــ يىغلىۋال ۋالېركا، يىغلىساڭ دەردىڭ چىقىدۇ. بىلەمسەن، ھازىر سېنىڭ ئىككى ئاناڭ بار، تادىيانا سېنى ئۆز بالىسىدەك كۆرىدۇ. مەنچۇ، مېنى ئاتا دەيسەن، ــ دىدى ۋاسىلى ۋالېركىنى قويۇپ بەرگەندىن كېيىن خورسىنىپ.

ۋالېنتىنانىڭ كىچىك بالىسى ئەمبەگۈل① ــ ۋاشانىڭ قىسمىدا ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ۋاقتى توشۇپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. بالىسىنىڭ باشقا بىر ئائىلىگە بولغان پوزىتسىيىسى ئانىسىنى سەل ھەسەتكە سېلىپ قويدى. ئىككى يىللىق ھەربىي خىزمەت ئۆتەش جەريانىدا، ۋاشانىڭ ئۇ ئائىلىگە يازغان خېتى ئانىسىغا يازغان خېتىدىن كۆپ بولدى. ئۇنىڭ ۋەجى ئەلۋەتتە تولۇق ئىدى: ئۇنىڭ ئەمبەگۈل ۋاشا دېگەن ئىسمى ئاشۇ ئائىلىدە قويۇلغان ئىدى، يەنە كېلىپ، بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى ۋاسىلىنىڭ قىزى بىلەن كەلگۈسىدە تۇرمۇش قۇرىدىغانلىغىنى ئاشكارا ئېيتقان ئىدى. ۋەجسەۋەپ شۇنداق بولغىنى بىلەن، بۇ ئىش ھەر ھالدا...ئۇنىڭ قىسمىدىكى بارلىق ئەڭ مۇھىم ئەھۋاللىرىنى ۋالېنتىنا دەسلەپتە كەلگۈسىدىكى قېيىن ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن ئۇقسا، كېيىن ئۇنىڭدىن خېلى كېچىكىپ كەلگەن خەتتىن بىلدى.

---

① رۇسلار ئەمبەگۈلنى ناھايىتى ئارزۇلايدۇ. ۋاسىلى ئائىلىسىدىكىلەر كىچىك ۋاسىلىنى مۇشۇ ئىسىم بىلەن چاقىرىپ ئەركىلىتەتتى ۋە ئارزۇلايتتى.

توي كۆلكه-پاراڭلار بىلەن بەكمۇ قىزىپ كەتتى. مېھمانلار تۇشمۇ-تۇشتىن "گورکا، گورکا" دەپ ۋاقىرىشاتتى. ئەمبەگۈل ۋاڭا كۆپچىلىكنىڭ قالايمىقان ۋاقىراشلىرى ئىچىدە كۆپ قېتىم ئورنىدىن تۇرۇپ، چەكسىز خوشاللىقتا چۆمۈلگەن هالدا مېھمانلارنىڭ تەلۈنى قاندۇردى. قەدەھلەر جاراڭ-جۇرۇڭ قىلىپ سوقۇشتۇرۇلۇپ تۇراتتى. بىرەيلەن ئاخشا ئېيتىشقا باشلىغان ئىدى، باشقىلار ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئۇزۇپ قويدى هەم كېلىنىنىڭ ئاتا-ئانىسى ۋاسىلى بىلەن تادىيانا ئۇچۇن قەدەھ كۆتىرىشىپ، ئۇ ئىككىيلەنگەمۇ "گورکا" دەپ توۋلاشتى.

كۆيوغۇل بىلەن كېلىننى كۆپچىلىك ساناپ تۇرۇپ ئون ئىككىنى سۆيگۈزدى. ئارقىدىنلا ئىككى ئائىلە ئۇچۇن قەدەھ كۆتىرىشتى، بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ هاراق زاكوسكىسىغا ئېغىز تەككۈزۈشكەمۇ چولىسى تەگمىدى.

بۇ چاغدا بىر جۇپ ياشنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان ۋاسلى قىستىلىپ ۋالېنتىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ، قەدەھنى سوقۇشتۇرۇپلا گۈپپىدە ئىچۋەتتى. ۋالېنتىنامۇ ئازراق ئوتلاپ قويۇپ، رۇمكىنى ئۇستەلگە قويۇپ قويدى.

ــ ئىچىڭ، ئىچىڭ، بولمىسا بىزمۇ ئىچمەيمىز، ئىككى ئائىلىگە "گورکا"، ــ دەپ ۋاقىراشتى كۆپچىلىك.

بۇ مىنۇتلاردا كىممۇ ياشانغان ۋاسلى بىلەن ۋالېنتىنانىڭ قەلبىنى چۇشەنسۇن؟ ۋاسلى تويغا كەلگەن مېھمانلارنىڭ تەلىۋى بويىچە، بىر قولىنى ۋالېنتىنانىڭ مۇرىسىگە قويغان چاغدا، ئۇ شۇ زامات ۋالېنتىنانىڭ تىترەپ كەتكەنلىگىنى سەزدى هەم ئۇشتۇمتۇت تاتىرىپ كەتكەنلىگىنى كۆردى.

ــ "گورکا"! یۇرتداشلار، بۇنداق قىلسا بولمايدۇ! "گورکا" ھە، ئون ئۇچىنچىسىنى! يۇرتداشلار، ئۇلارنىڭ ئېتى كېلىن ـ كۆيوغۇلنىڭ ئېتى بىلەن ئوخشاش، قېنى، ئون ئۇچىنچىسىنى!

ۋالېركىمۇ مېھمانلار بىلەن بىرلىكتە ئانىسى ۋە ۋاڭا تاغىنىڭ "گورکا" دەپ توۋلايتتى. ۋالېركا ھازىرچە ۋاڭا تاغا دەپ تۇرسۇن، ئۇ ئانىسى بىلەن ۋاڭا تاغىنى قانداقمۇ چۈشەنسۇن! دادىسى پات ئارىدا چىن ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسىنى يالغۇزلا بىر كىشى بىلىدۇ، بەلكى بەكرەك چۈشىنىدۇ، بۇ كىشى ــ تادىيانا. ۋالېنتىنا پېتروۋنا ئورنىدىن تۇرۇپ، كۆپچىلىكنىڭ تەلىۋىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ۋاسىلىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، تادىيانانىڭ رەڭگى قىلچىمۇ ئۆزگەرمىدى، بىراق ۋالېنتىنانىڭ قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىغىنى، كۆزىگە لىق ياش تولغانلىغىنى كۆرگەندە، ئۇزىمۇ مېھمانلارغا كۆرسەتمەستىن، يوشۇرۇنچە قولياغلىغىنى چىقاردى.

مېھمانلار كۆڭۈللۈك ئولتۇرىشاتتى. ۋاسىلى بىلەن ۋالېنتىنا بالىلىرىنىڭ بەختى ئۈچۈن خوشاللىناتتى. ئۇلارنىڭ ئۇرۇش ۋاقتىدا يولدىن ئادىشىپ كەتكەن بەختى نۇرغۇن يىللاردىن كېيىن جايىنى ئاخىر تېپىۋالدى، بالىلىرىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1985 ـ يىللىق 5ـسانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ھۈسەنجان ئەسقەر**

يۇمۇرلار

يېزىش ئۇسلۇبى ئالاھىدىلىگى

گ. رىباك

ئۇنىڭ ئېرىنىڭ نەشرىيات ساھەسى زىممىسىدا قەلەم تەۋرىتىپ كەلگىنىگە نۇرغۇن يىللار بولدى. دەرۋەقە، بۇ ئەر نەشرىيات ساھەسىنىڭ غۇرۇرى ۋە شان-شەرىپىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان قەلەم ئىگىسى بولمىسمۇ، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئون نەچچە يىللىق يېزىقچىلىق ئىستاژىغا ئاساسەن باشقىلارغا ئانچە-مۇنچە تەكلىپ بېرىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ خوتۇنى ئەدەپلىك ئۆي خوجايىنى، بىرنەچچە بالىنىڭ ئانىسى، ئېرى ئىخلاس بىلەن چوقۇنىدىغان ئايال ئىدى. ئۇ ئېرىنىڭ مىجەز-خۇلقى ۋە ئادىتىنى ئوبدان بىلەتتى. ھەمىشە ئېرىنىڭ قانداق ۋاقىتتا قانداق ئىش قىلىدىغانلىغىغا توغرا جەزم قىلالايتتى، ھەمىشە... لېكىن بۈگۈن ئۇ تۇرۇپ قالدى...

ئىلگىرى دائىم مۇنداق بولاتتى: ناۋادا ئېرى ئەستايىدىللىق بىلەن ئۇستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپ، تۈپلەنگەن گېزىتلاردىن، ئاساسلىغى، مەركەزدىن چىقىدىغان، تۈپلەنگەن گېزىتلاردىن ئون نەچچىنى، شۇنىڭدەك گېزىت قىيىندىسى، قايچا ۋە شىلىملارنى يېنىغا قويۇۋالغان بولسا، ئۇنىڭ خوتۇنى:

"بالىلىرىم سىرتقا چىقىپ ئويناڭلار، داداڭلار باشقاقالا يېزىۋال-

سۈن!" دەيتتى.

ناۋادا ئېرى ئۇستەل ئالدىدا سول قولىنىڭ بىگىز بارمىغىنى پىكىر يۈرگۈزىدىغان چېكسىگە تىرەپ بىردەم ئولتۇرغان بولسا، ئوڭ قولى بوغالتىرلارنىڭكىدەك چوتنى ئەپچىللىك بىلەن سوقۇۋاتقان بولسا، نۇرغۇن ستاتىستىكا جەدۋەللىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆرۈۋاتقان بولسا، خوتۇنى باللىرىغا:

"خەپ شۇك! داداڭلار ئوچېرىك يېزىۋاتىدۇ!" دەيتتى.

ناۋادا ئېرىنىڭ ئالدىدىكى ئۇستەلنىڭ ئوڭ تەرىپىگە شېتىلىنىڭ ئەسىرى، سول تەرىپىگە گوگولنىڭ توپلاملىرى قويۇلغان بولسا، ئەھۋال يەنە باشقىچە بولاتتى. بۇ چاغدا ئېرىنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم يېغىپ تۇراتتى، خوتۇنى بولسا باللىرىنى ئەيىپلەپ:

"ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلمۇبرىدىكەنسىلەر، ئۇيالمامسىلەر! ئۇنداق قىلساڭلار داداڭلارنىڭ فېلىيېتون يېزىشىغا تەسىر يېتىدىغانلىغىنى بىلمەمسىلەر!" دەيتتى.

بەزىدە ئېرى تېلېفونىنى ئۆز ئىجادىيىتىنىڭ مۇھىم قورالى قىلاتتى، ھەر قېتىم تېلېفون بېرىپ بولۇپلا قويۇن دەپتىرىگە بىرمۇنچە رەقەم ۋە ئىسىملارنى يېزىۋالاتتى. ئېرى ئىككى، ئۈچ قېتىم تېلېفون بەرسىلا، خوتۇنى ئېرىم ھازىر ئاخبارات خەۋەرلىرى يېزىشقا ھازىرلىنىۋېتىپتۇ دەپ بىلەتتى-دە، باللىرىغا تولۇق ئەركىنلىك بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئويىنىشىغا يول قويىاتتى. چۈنكى، بۇ ئېرىگە ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزمەيتتى.

بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتكەنكى ئىشلار ئىدى... بۈگۈن ئەھۋال باشقىچە، ئېرى خىزمەتتىن قايتىپ كەلگىنىدە يۈزلىرى ئۆپكىدەك قىزىرىپ كەتكەن ئىدى، ئۇ ئۇستەلنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرغاندا-

دىن كېيىن، ئاۋال تېلېفون بەرمەكچى بولدى ــ گويا ئاخبارات خەۋىرى يازماقچى بولغاندەك بولدى، ئاندىن يەنە چوتقا قاراپ قويدى ــ گويا بىر ئوچېركنى ئويلاۋاتقاندەك بولدى، ئارقىدىنلا يەنە دائىم يېنىدىن ئايرىمايدىغان گوگول ۋە شېتلىن توپلاملىرىغا قاراپ قويدى، ئاخىرى سىيا قۇتىسىنى ئاچتى ــ دە، نىمە ئۈچۈندۇر گاڭىر-يىنىك ئۈچىنى ئۇنىڭغا چىلاپ، يېزىشقا باشلىدى. بۇ نىمە قىلغىنى؟ شۇنچە يىللاردىن بۇيان خوتۇنى ئېرىنىڭ نىمە يېزىۋاتقانلىغىنى بىرىنچى قېتىم ئويلاپ يېتەلمىگەن ئىدى. باللارنى سىرتقا چىقىرد-ۇۋېتىش كېرەكمۇ ياكى ئۆلار ئۆيدە ئويناۋەرسۇنمۇ؟ زادى قانداق قىلىش كېرەك؟

ئۇ ئاستاغىنا بېرىپ، ئېرىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇستەلگە كۆز يۈگۈرت-تى: بايا ئۇ... خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىش دوكلادى يېزىۋاتقان ئىكەن ــ دە.

(«هازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژورنىلىنىڭ 1986 ــ يىللىق 1 ــ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **تۇرسۇن رەھىم**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **رېيىمجان**

قورقۇنچاق

ل. پانتېلېيېۋ

بۇ قىرىمدا بولغان ئىش. ياقا يۇرتتىن كەلگەن بىر بالا دېگىز بويىغا بېلىق تۇتقىلى باردى. دېگىز قىرغىغى ئىگىز، تىك ۋە تېيىلاق ئىدى. بالا پەسكە قاراپ چۈشۈشكە باشلىدى، كېيىن ئۇ پەستىكى يوغان قورام تاشلارنى كۆرۈپ، قورقىنىدىن مېڭىشتا جۈرئەت قىلالمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ يا يۇقۇرىغا چىقالماي، يا پەسكە چۈشەلمەي، شۇ يەردە بەدەنگە تېگىپ كەتسىلا سانچىلىدىغان چاتقاللارنى چىڭ تۇتقىنىچە چوڭراق تىنىشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى.

بۇ چاغدا، پەستىكى دېگىزدا بىر بېلىقچى بېلىق تۇتۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ قىزىمۇ شۇ قولۇاقتا ئىدى. قىزچاق بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە بۇ بالىنى قورقۇنچاق ئىكەن دەپ قالدى. ئۇ بارمىغى بىلەن ھېلىقى بالىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ كۈلۈپ كەتتى.

بالا ئىنتايىن قېيىن ئەھۋالدا ئىدى، لېكىن ئامالسىز ئىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئەتەي ئىسسىپ كېتىپ ئولتۇرۇۋالغان بولۇۋالدى، ھەتتا چىغ قالپىغىنى ئېلىپ ئۆزىنى يەلپۈگەنمۇ بولدى.

تۈيۈقسىزلا شامال چىقىپ، ھېلىقى بالىنىڭ قولىدىكى قارماقنى پەسكە چۈشۈرۈۋەتتى.

بالا قارماقنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىگە ئىچى سىرىلىپ، پەسكە قاراپ ئۆمىلەپ باقتى، لېكىن بۇنىڭدىن قىلچە نەتىجە چىقمىدى.

قىزچاق بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇ بۇ ئىشنى دادىسىغا ئېيتتى، دادىسى بېشىنى كۆتۈرۈپ ئوغۇل بالا تەرەپكە قارىدى-دە، قىزغا بىرنېمىلەرنى دېدى.

قىزچاق سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ، سۇ كېچىپ قىرغاقىغا تېزلا كەلدى-دە، قارماقنى ئېلىپلا بۇرۇلۇپ، قولۇاققا قاراپ ماڭدى.

بالا ئاچچىغىدا ھەممىنى ئۇنتۇپ قىرغاققا سېرىلىپ چۈشتى.

— ھەي، قارمىقىمنى قايتۇرۇپ بېرىڭ! ئۇ مېنىڭ! — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ قىزچاقنىڭ قولىغا كاپپىدا ئېسىلىپ.

— مەن، ئالىگىزلا بولمىدىمۇ، — دېدى قىزچاق — سىزنىڭ ئۇ قارمىقىڭىزغا خۇشتارمىدىم، سىزنى پەسكە چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئەتەي ئۇنى ئېلىۋالغان.

بالا ھەيران بولۇپ:

— مېنىڭ چۈشىدىغانلىغىمنى قانداق بىلىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— بۇنى ماما دادام دەپ بەرگەن. ئۇنىڭ دېيىشچە، قورقۇنچاق ئادەم، كۆپىنچە، پىخسىق بولارمىش.

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئالىمجان ئانايەت**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **تۇرسۇن رەھىم**

ھەممە ئادەم كۆرسۇن دەپ

بىر ئالى مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى پۇتبول مۇسابىقىسى بېلىتى سېتىۋالغىلى تەنتەربىيە مەيدانىغا كەلدى. بېلەت سېتىش ئورنىدا مۇسابىقە بېلىتىدىن بىرىلا قالغان ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەك قىممەت بولۇپ، بىر بېلەتنىڭ باھاسى 15 رۇبلى ئىدى. ئوقۇغۇچى

كۆزىنى يۇمۇپلا بۇ بەلەتنى ئېلىۋەتتى.

مۇسابىقە باشلاندى، ئۇشتۇمتۇت ئىنتايىن مودىلىق كىيىملەرنى كىيگەن، بېشىغا چوڭ ھەم چىرايلىق باش كىيىمى كىيگەن ياش بىر سەتەڭ ئايال كىرىپ، ھېلىقى ئوقۇغۇچى ئولتۇرغان ئورۇنىنىڭ ئالدىدىكى ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردى. ئايالنىڭ باش كىيىمى ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى.

— يولداش، باش كىيىمىڭىزنى ئېلىۋەتسىڭىز! — دېدى ئۇ ھېلىقى ئايالغا.

لېكىن ھېلىقى ئايال پىسەنتمۇ قىلماستىن ئولتۇرۇۋەردى.

— باش كىيىمىڭىزنى ئېلىۋېتىڭ! — دېدى ئوقۇغۇچى ئاچچىغى بىلەن يەنە تەكرارلاپ، ئارقىدىنلا يەنە، — مۇشۇ ئورۇن ئۈچۈن 15 رۇبلى خەجلىدىم، لېكىن ھېچنىمىنى كۆرەلمەيۋاتىمەن — دېدى.

— مەنمۇ بۇ باش كىيىمىنى ھەممە ئادەم كۆرسۇن دەپ 115 رۇبلىغا ئالغان، — دەپ قويۇپ ئاۋالقىدەكلا مىت قىلماي ئولتۇرۇۋەردى ھېلىقى ئايال.

ئالىمجان ئانايەت تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر: ئابدۇللا ئابلىز
مەسئۇل كوررېكتور: ھەمرا ھاسل

گۈلىستان (10)
(سوۋېت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)
مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن تۈزۈلدى ۋە نەشر قىلىندى
شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1986 - يىل 12 - ئايدا 1 - قېتىم نەشر قىلىندى
1986 - يىل 12 - ئايدا بېيجىڭدا 1 - قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 0.86 يۈەن

花 坛
(10)
(苏联小说选译)
(维吾尔文)
民族出版社编辑出版 新华书店发行
民族印刷厂印刷
开本:850×1168毫米1/32 印张:8 1/4
1986年12月第1版
1986年12月北京第1次印刷
印数:0001—8,500册 定价:0.86元
书号 M10049(4)212

书号 M10049(4)212
定价： 0.86元